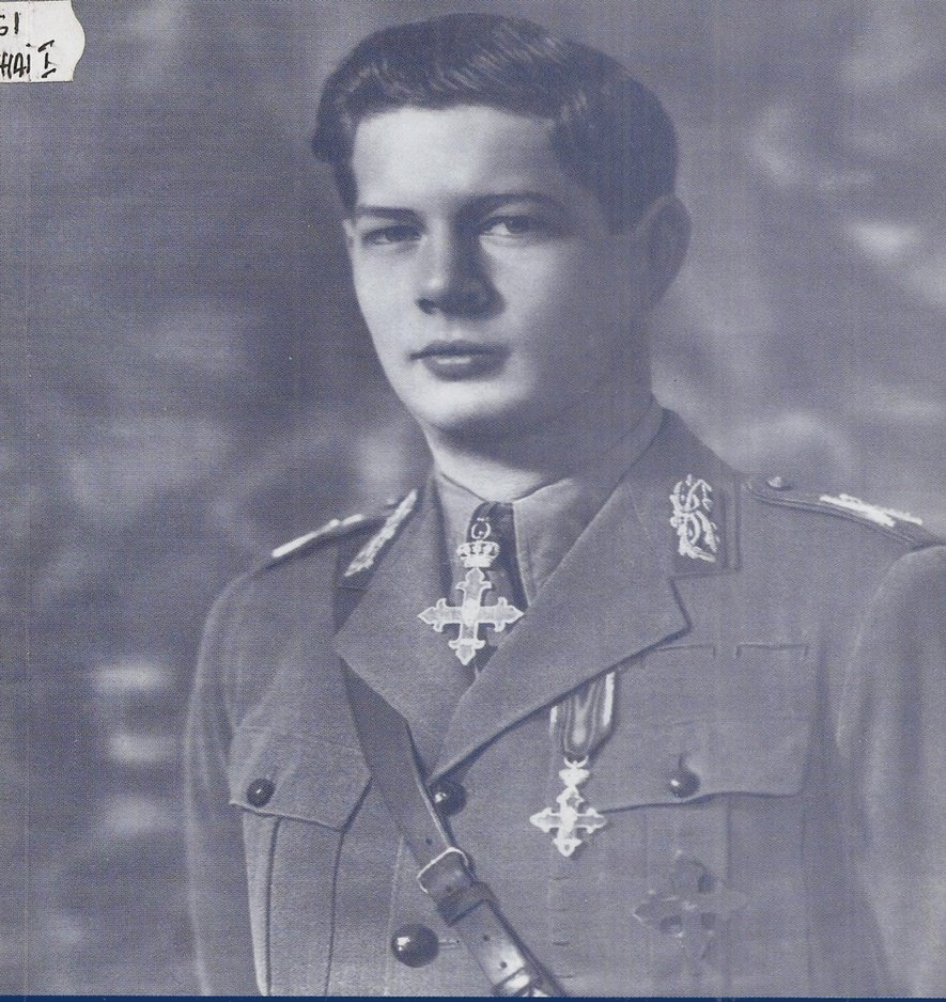

IOAN SCURTU

MIHAI I

editura enciclopedică

3/61

IOAN SCURTU

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI (1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Volumul IV

MIHAI I

Lia și Sorin.
Constanța
14 ianuarie
2004.

IOAN SCURTU

ISTORIA ROMÂNILOR
ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI
(1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Volumul IV

MIHAI I

Ioan Scurtu

ISTORIA ROMÂNILOR ÎN TIMPUL CELOR PATRU REGI (1866–1947)

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

VOLUMUL IV
MIHAI I

EDITURA ENCICLOPEDICĂ
București, 2004

ISBN general: 973–45–0437–1

ISBN volumul IV: 973–45–0441–X

CUPRINS

Capitolul I
O perioadă dificilă pentru instituția monarhică 7
1. „Coroana nu are dreptul să se amestece în conducerea statului" 7
2. Acutizarea divergențelor dintre conducătorul statului și rege 32
3. Acțiuni vizând scoaterea României din război 44

Capitolul II
23 August 1944 — cel mai important act istoric înfăptuit de regele Mihai 57
1. Preliminariile actului de la 23 August 1944 57
2. „Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile interne" 64
3. Între speranțe și realitate 93

Capitolul III
„Coroana contra secera și ciocanul" 133
1. „Greva regală" 133
2. O coabitare tot mai dificilă 157
3. Abdicarea regelui Mihai 179

Epilog 204
Avatarurile unui fost suveran 204

Câteva concluzii finale 223

Indice 232

CUPRINS

CAPITOLUL I

O PERIOADĂ DIFICILĂ PENTRU INSTITUȚIA MONARHICĂ

1. „Coroana nu are dreptul să se amestece în conducerea statului"

În dimineața zilei de 6 septembrie 1940, principele Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, a fost deșteptat de sunetul telefonului aflat lângă patul său; un aghiotant i-a comunicat: „Majestatea Voastră este chemată la orele zece în Sala Tronului, pentru a depune jurământul de încoronare". — „Ce anume ai spus?" a întrebat Mihai. Mesajul a fost repetat[1].

În timp ce fostul rege Carol al II-lea își făcea precipitat bagajele, Mihai intra în Sala Tronului, unde se aflau Ion Antonescu, conducătorul statului, Nicodim, patriarhul României, și D. Gh. Lupu, primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție. Aici a depus jurământul, într-o formulă nouă, dictată de conducătorul statului: „Jur credință națiunii române. Jur să păzesc cu sfințenie legile statului. Jur să păzesc și să apăr ființa statului și integritatea teritorială a României. Așa să-mi ajute Dumnezeu"[2]. Antonescu însuși avea să declare că prin schimbarea formulei de jurământ „am vrut să subliniez că pe viitor națiunea va trece întotdeauna înaintea regelui"[3]. La ceremonie a luat cuvântul conducătorul statului, care a rostit doar aceste cuvinte: „Dumnezeu să ajute nației, Majestății Voastre și mie"[4].

---

[1] Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul. Povestea regelui Mihai al României.* Traducere din engleză de Maria Bică, București, Editura Humanitas, 1998, p. 13.

[2] „Monitorul oficial", nr. 206 bis din 6 septembrie 1940.

[3] „Timpul", din 8 septembrie 1940.

[4] *Ibidem.*

Regele Mihai
depunând jurământul

Principele Mihai devenea pentru a doua oară rege al României. El mai ocupase această demnitate în perioada iulie 1927—iunie 1930, dar, fiind minor, era tutelat de o Regență. La 8 iunie 1930 a fost înlăturat de tatăl său, care a fost proclamat rege sub numele de Carol al II-lea. De-a lungul celor zece ani de domnie Carol nu l-a inițiat pe fiul său în problemele politice, deoarece nu se gândise nici o clipă că acesta ar putea să-i urmeze curând la tron. Evenimentele din vara anului 1940, soldate cu pierderea integrității teritoriale a României, manifestațiile de ostilitate de la începutul lunii septembrie, atitudinea liderilor politici, precum și a armatei, l-au determinat pe Carol al II-lea să părăsească conducerea statului. El avea să susțină că nu a abdicat, ci doar a trecut temporar „grelele sarcini ale domniei" pe umerii fiului său. În același timp, Carol al II-lea aprecia că Mihai I nu a fost învestit oficial în calitate de rege, deoarece a depus jurământul în fața câtorva persoane și nu a Parlamentului. Toate Constituțiile României — de la 1866, 1923, 1938 — prevedeau în chip expres: „La sosirea pe tron, el [domnitorul, regele] va depune mai întâi în sânul Adunărilor întrunite următorul jurământ: «Jur a păzi Constituțiunea și Legile poporului român, a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului»". Dar, la 6 septembrie 1940, România nu avea nici Constituție (cea din februarie 1938 fusese suspendată), nici Parlament (Corpurile Legiuitoare fiind dizolvate).

Conform normelor tradiționale, președintele Consiliului de Miniștri urma să-și depună demisia pentru a oferi noului rege posibilitatea de a-și exercita prerogativele. Dar decretul semnat de Carol al II-lea, prin care generalul Ion Antonescu era numit președintele Consiliului de Miniștri, investit cu depline puteri pentru conducerea statului român, nu conținea

nici o referire la numirea executivului. De aceea, imediat după ceremonia depunerii jurământului de către noul rege, generalul Ion Antonescu i-a prezentat spre semnare următorul decret: „*Art. I.* Învestim pe domnul general Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri pentru conducerea statului român. *Art. II.* Regele exercită următoarele prerogative regale: *a)* El este capul oștirii; *b)* El are dreptul de a bate monedă; *c)* El conferă decorațiunile române; *d)* El primește și acreditează ambasadorii și miniștrii plenipotențiari; *e)* El numește pe primul ministru, însărcinat cu depline puteri; *f)* El are dreptul de amnistie și grațiere. *Art. III.* Toate celelalte puteri ale statului se exercită de președintele Consiliului de Miniștri“[5]. Comparativ cu decretul din 5 septembrie semnat de Carol al II-lea, nu mai figura dreptul de a încheia tratate, dar apărea cel de a numi pe primul ministru învestit cu depline puteri.

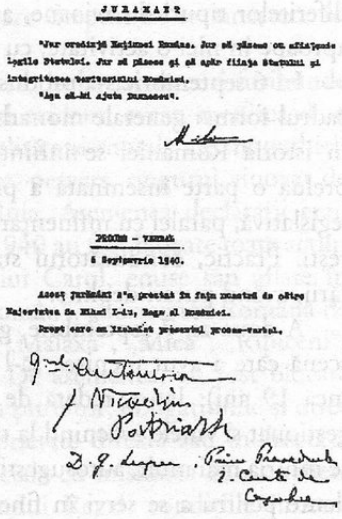
JURAMANT

"Jur credinţă Maţiunei Romîne. Jur să păzesc cu aflaţenie Legile Statului. Jur să păzesc şi să apăr fiinţa Statului şi integritatea teritoriului Romîniei.

"Aşa să-Mi ajute Dumnezeu".

PROCES - VERBAL

5 Septembrie 1940.

Acest jurămînt s'a prestat în faţa noastră de către Majoritatea Sa Mihai I-iu, Rege al Romîniei.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal.

Gral. Antonescu

Nicolaescu

Portriarh

D. G. Lupu, Prim Preşedinte

I. Conte de Capoche

Jurământul depus de regele Mihai și procesul verbal încheiat cu acel prilej

Arthur Gould Lee — care a discutat îndelung cu regele Mihai I, atât în timpul domniei sale, cât și după ce a părăsit România — avea să noteze: „El era regele, dar cu toate acestea nu știa ce ar fi trebuit să facă, căci nu fusese niciodată instruit în privința relațiilor dintre Coroană și capul sau membrii guvernului. Mai mult decât atât, nici nu cunoștea numele majorității miniștrilor săi. Nimeni nu-i oferise vreodată pregătirea necesară în problemele politice. Practic, el nu-și înțelegea responsabilitățile și prerogativele, și nici problemele constituționale pe care le implica relația dintre Coroană și stat“[6]. Același autor, care a fost în anii 1945—1946 companion al regelui Mihai în timpul exercițiilor de pilotaj a

[5] „Monitorul oficial“, nr. 206 bis din 6 septembrie 1940.

[6] Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 18.

diferitelor tipuri de avioane, aprecia: „Mihai nu se simțea sigur de sine aproape în nici o activitate, cu excepția șoferiei și a vânătorii"[7].

La 6 septembrie s-a produs o modificare a formei de guvernământ în cadrul formei generale monarhice instituită în 1866. Pentru prima dată în istoria României se înființa funcția de conducător al statului care prelua o parte însemnată a prerogativelor regale, exercitând și funcția legislativă, paralel cu influențarea vădită a atribuțiilor organelor judecătorești. Practic, conducătorul statului devenise principalul om politic al țării, având puteri depline.

A doua zi, 7 septembrie, generalul Ion Antonescu a jucat la Palat o scenă care a avut menirea să-l intimideze pe tânărul rege (nu împlinise încă 19 ani). Iat-o, redată de Ioan Mocsonyi-Styrcea: „Cu capul congestionat și vinele zvâcnind la tâmple, făcând spume la gură pe măsură ce se înfuria mai mult, autosugestionându-se că ar avea motive vechi și abundente pentru a se servi în fine de limbajul care s-ar impune situației și trebuia folosit de mult (dar pe care neîndrăznind a-l ține tatălui, îl debita acum cu atât mai mare răzbunare fiului), ca un bătrân părinte incapabil să-și educe băiatul răsfățat altfel decât prin explozive admonestări periodice, pe un ton care de atunci vor face imposibile orice relații normale, Antonescu a început prin a le face interlocutorilor săi siderați un scurt, dar cu atât mai plastic rechizitoriu". În mod special, Antonescu a insistat asupra ideii că „nu va tolera un amestec [din partea regelui] ce nu ar face decât să încurce greaua misiune a conducerii, pentru că el își asumă singur toată răspunderea, cu riscurile ei"[8]. În aceeași zi, Ion Antonescu a declarat în ședința Consiliului de Miniștri: „Palatul nu se va mai amesteca în nici o problemă a statului și acel ministru sau funcționar al statului ce va fi prins de mine [că întreține legături cu regele] va fi destituit imediat și sancționat. [...] Până când regele va deveni cu vârsta și mintea ca să-și dea seama de problemele statului, vă rog să luați notă de acest lucru, nimeni nu va putea să-i supună problemele de stat și oricine și pe orice treaptă s-ar găsi în stat, va fi destituit de mine motivat în fața națiunii. [...] Nimeni nu va trece prin fața Palatului decât ca să se închine în fața unui

[7] *Ibidem,* p. 29.

[8] Ioan Mocsonyi-Styrcea, *Memorii,* dos. 192, f. 59 (mss. în Arhivele Naționale Istorice Centrale; în continuare se vor cita: Arh. N.I.C.).

simbol. El este numai un simbol și nu are dreptul să se amestece în conducerea statului"[9].

După preluarea puterii, Ion Antonescu a declanșat atacuri furibunde împotriva lui Carol al II-lea, care, în mod evident, aveau menirea de a slăbi cât mai mult pozițiile economice, politice și morale ale monarhiei. Fostul rege era declarat delapidator, escroc, pervers, singurul vinovat de situația dramatică în care ajunsese România. Asemenea declarații erau urmate de măsuri. Astfel, la 8 septembrie 1940 au fost blocate toate acțiunile, proprietate directă sau indirectă a lui Carol, emise sau aflate în depozitul societăților: „Banca de Credit Român", „Societatea Română de Telefoane", „Buhuși", „Scherg", „Reșița", „Malaxa", „Mica", „Ripiceni", „Blank", „Fabricile de zahăr Lujani" ș.a. De asemenea, au fost blocate toate acțiunile și titlurile nominative sau la purtător, obligațiunile și orice drepturi de creanță de orice natură, proprietate directă sau indirectă a fostului rege. S-a constituit o comisie specială cu misiunea de a ancheta gestiunea Secretariatului general al Palatului Regal, condițiile în care Carol obținuse unele proprietăți. După minuțioase cercetări, comisia a întocmit un amplu raport, care a fost predat instanței speciale de judecată creată pe lângă Curtea de Casație. Pentru a demonstra opulența în care trăise Elena Lupescu, legionarii au ocupat vila din Aleea Vulpache și au deschis-o pentru vizitare tuturor celor care plăteau 20 lei intrarea. În primele zile a fost o coadă de câteva sute de metri, numărul curioșilor fiind deosebit de mare. Ei au putut vedea mobilă obișnuită, bibelouri „îngrămădite ca într-un magazin de mâna a doua", câteva icoane, o colecție de Biblii (Vechiul și Noul Testament), în bibliotecă romane franțuzești, reviste de modă, un aparat de telefon cu mai multe butoane, dintre care unul făcea legătura directă cu Palatul Regal, o cutie mare plină cu scrisori primite de la înalte personalități politice și culturale (între care și de la Martha Bibescu) etc. Legionarul care făcea pe ghidul dădea explicații: „Asta este camera unde Elena Lupescu obișnuia să doarmă cu Puiu Dumitrescu", sau: „Iată ce a rămas din bijuteriile cumpărate de Carol pentru Elena Lupescu cu prețul lacrimilor și sudorii poporului român".[10]

---

[9] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu,* vol. I *(septembrie–decembrie 1940).* Ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, București, Arhivele Naționale ale României, 1997, p. 2–3.

[10] A. R.G. Waldeck, *Athénée Palace,* p. 176–177. Traducere din engleză de Ileana Sturdza, București, Editura Humanitas, 2000.

Dar, cei mai mulți vizitatori plecau decepționați, cele văzute nefiind la nivelul zvonurilor care circulaseră mai mult de un deceniu despre bogăția exorbitantă a acestei vile.

Paralel cu loviturile pe care le dădea fostului rege prin aducerea la cunoștința opiniei publice a afacerilor la care acesta s-a dedat, Ion Antonescu a urmărit să discrediteze și pe cei care l-au slujit și adulat pe Carol al II-lea, nu puțini înfruptându-se și ei din averea publică. În acest scop, la 7 septembrie 1940 a fost publicat un decret-lege[11] care prevedea: „Toți demnitarii statului care au ocupat în ultimii 10 ani demnitatea de prim-ministru, ministru secretar de stat, subsecretar de stat, secretar general de minister, prefect de poliție al Capitalei, director general de regii publice sau de alte instituții publice, șeful Marelui Stat Major, guvernator al Băncii Naționale a României, comandant al Străjii Țării și rezident regal, sunt obligați să facă o declarație a averii lor, care va prevede: a) Starea patrimonială din momentul numirii lor în funcțiune, atât cea personală, cât și cea a familiei [...] b) Starea patrimonială din momentul ieșirii din funcțiune, atât cea personală, cât și a familiei; c) Starea patrimonială de astăzi, atât cea personală, cât și a familiei; d) Explicațiuni asupra proveniență averii și asupra înstrăinărilor". Se făcea precizarea că averea nejustificată urma să intre în întregime în patrimoniul statului.

Pe aceeași linie se înscrie decretul-lege din 10 septembrie 1940 prin care au fost înlăturați din armată 11 generali (Constantin Ilasievici, Gh. Argeșanu, Florea Țenescu, Ioan Ilcuș, Gh. Mihail, Grigore Cornicioiu, Ion Bengliu, Gh. Liteanu, Petre Bărbuneanu, Victor Dombrowschi și C. Atanasescu), acuzați că „prin lingușiri și metode incompatibile cu demnitatea de ostaș, au ocupat înalte comandamente, încurajând apoi neseriozitatea și lipsa demnității ofițerești"[12]. De fapt, toți aceștia ocupaseră demnități în timpul regimului autoritar al lui Carol al II-lea. Pe de altă parte, au fost grațiați ofițerii care avuseseră o atitudine ostilă față de Carol al II-lea*.

Generalul Antonescu a trecut la lichidarea instituțiilor create în timpul regimului de autoritate monarhică. Prin decrete-lege semnate de

---

[11] „Monitorul oficial", nr. 207 din 7 septembrie 1940.

[12] *Ibidem,* nr. 210 din 10 septembrie 1940.

* Printr-un decret din 11 septembrie au fost grațiați Victor Precup, Vasile Nicoară și ceilalți ofițeri condamnați în 1934 pentru complot împotriva regelui Carol al II-lea („Monitorul oficial", nr. 211 din 11 septembrie 1940).

conducătorul statului au fost desființate: organizația „Straja Țării" (8 septembrie)[13], demnitatea de consilier regal și consilier de Coroană (10 septembrie)[14], Partidul Națiunii și gărzile Partidului Națiunii (10 septembrie)[15], rezidențele regale (22 septembrie)[16], breslele de lucrători, funcționari particulari și meseriași (18 decembrie)[17]. De asemenea, Ion Antonescu a dat publicității scrisorile și memoriile pe care le-a trimis lui Carol al II-lea în 1934 și 1940 prin care dezvăluia „corupția" și „putregaiul" din armată, precum și marea greșeală ce se făcea prin cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord.

La 30 septembrie 1940, presa informa că li s-a impus domiciliul obligatoriu mai multor foști demnitari din timpul lui Carol al II-lea, între care: Gh. Tătărescu, gen. Gh. Argeșanu, gen. I. Bengliu, gen. Gabriel Marinescu, gen. I. Ilcuș, gen. Florea Țenescu, Victor Iamandi, Teofil Sidorovici, M. Ghelmegeanu, Eduard Mirto, Eugen Titeanu, Cezar Petrescu. Se preciza că măsura a fost luată „pentru a-i pune la adăpost de orice violență publică; pentru a pune capăt agitațiunilor pe care le puneau la cale clandestin; și pentru că sunt în cercetarea justiției"[18].

Prin măsurile îndreptate împotriva lui Carol al II-lea, a camarilei și a oamenilor politici care l-au sprijinit, generalul Antonescu a vizat compromiterea monarhiei și nu lichidarea ei. Antonescu n-a trecut la înlăturarea instituției monarhice și a acceptat menținerea acesteia din considerente politice și psihologice. În primul rând a trebuit să țină seama de poziția principalelor partide politice. Astfel, Partidul Național-Țărănesc, în comunicatul difuzat la 8 septembrie 1940, arăta că „ia act de abdicarea regelui Carol al II-lea, socotind-o ca un eveniment natural și de prevăzut, în urma politicii pe care a urmat-o în ultimii ani. Păstrând atitudinea sa monarhică constituțională, Partidul Național-Țărănesc exprimă față de noul rege Mihai I sentimentul de credință și devotament și-i urează domnie fericită și norocoasă pentru binele întregului neam românesc"[19].

---

[13] „Monitorul oficial", nr. 208 din 8 septembrie 1940.

[14] *Ibidem,* nr. 210 din 10 septembrie 1940.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem,* nr. 221 din 22 septembrie 1940.

[17] *Ibidem,* nr. 298 din 18 decembrie 1940.

[18] „Timpul", din 30 septembrie 1940 și din 2 octombrie 1940.

[19] *Un comunicat al Partidului Național-Țărănesc,* în „România", din 8 septembrie 1940.

Iuliu Maniu, după ce prezenta pe larg lupta pe care a dus-o împotriva lui Carol al II-lea, conchidea că „suprema poruncă" a momentului era „să ne întoarcem la Dumnezeu și la națiune. Astfel făcând, vom servi patria, dinastia și pe M.S. regele Mihai I"[20]. O atitudine similară a avut și Partidul Național-Liberal. La 8 septembrie 1940, C.I.C. Brătianu dădea publicității următorul apel: „Ca președinte al Partidului Național-Liberal, în prefacerile în care se găsește țara, rog pe prietenii mei politici să se abțină de la orice manifestații, care n-ar putea decât să tulbure domnia pe care o începe Majestatea Sa regele Mihai"[21]. La rândul său Horia Sima afirma: „Mișcarea Legionară e hotărâtă să asigure continuitatea dinastiei românești și să accepte domnia voievodului Mihai de Alba Iulia"[22].

În favoarea menținerii dinastiei s-au pronunțat și cercurile conducătoare de la Berlin: „Pentru Hitler, un monarh lipsit de experiență și docil în mâinile unui om devotat Germaniei era o soluție ideală"[23]. Înlăturarea dinastiei ar fi putut crea frământări politice, inclusiv în rândul armatei, care trebuiau evitate. De asemenea, Antonescu a luat în seamă faptul că propaganda în favoarea monarhiei, desfășurată timp de șapte decenii, a avut un anume efect în mintea populației țării, mai ales a țărănimii. El însuși avea să declare, într-un moment de furie, regelui Mihai: „Veți rămâne aici nu pentru că vreau eu, ci pentru că țăranii vor să aibă un rege"[24].

Conducătorul statului a socotit că era util să se folosească de instituția monarhică, pe care să și-o subordoneze. După suita de atacuri împotriva lui Carol, Antonescu a urmărit să anihileze orice posibilitate a regelui Mihai de a participa efectiv la conducerea statului. Pentru a sublinia și mai pregnant ideea că Mihai nu avea calitatea de a participa la conducerea statului, generalul a adresat în ziua de 6 septembrie 1940 mamei regelui, aflată la Dresda, în Germania, următoarea telegramă: „Generalul Antonescu vă roagă respectuos să luați primul tren și să veniți cu un minut mai devreme lângă *prea tânărul* rege al țării, spre *a-i completa educația* pe care

---

[20] Iuliu Maniu, *Cauzele prăbușirii fostului regim,* în „Universul", din 13 septembrie 1940.

[21] „Vestul", din 8 septembrie 1940.

[22] A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p. 35.

[23] Arthur Gould Lee, *op. cit.,* p. 30.

[24] *Ibidem,* p. 76.

patria noastră și a lui i-o dorește fierbinte (subl. ns.)"[25]. Sosită în seara zilei de 14 septembrie în București, principesei Elena i s-a organizat o primire fastuoasă. Pe clădirile publice s-a arborat steagul tricolor, iar în Piața Palatului au fost aduși țărani îmbrăcați în costume naționale, militari, inclusiv cavaleri ai Ordinului Mihai Viteazul, cu pelerina lor albă și cruce, oficialități cu redingote negre și jobene, surori de caritate cu halate albe, legionari în cămășile lor verzi, preoți în sutane negre. Regele Mihai și generalul Antonescu au întâmpinat-o la gară; conducătorul statului i s-a adresat cu apelativul „Regina-Mamă" — care a devenit titlul ei oficial. Regele și regina-mamă au urcat într-o caleașcă aurită trasă de patru cai, care a străbătut Calea Victoriei și s-a îndreptat spre Patriarhie. Aici a avut loc o slujbă religioasă, transmisă în direct la radio. Apoi, regele și regina-mamă s-au îndreptat spre Palat în sunetele clopotelor și în ovațiile mulțimii. În spatele lor se afla conducătorul statului, într-o mașină deschisă, fiind și el aplaudat de populația ieșită în stradă. Dar Antonescu nu înțelegea să-i confere reginei-mamă vreo putere politică reală, rezervându-i rolul de „guvernantă severă pentru tânărul rege"[26]. În apelul către țară lansat cu acest prilej, sub semnătura generalului Antonescu, se afirma: „Familia regală va fi de acum înainte prin exemplul de moralitate, de sobrietate, de nepărtinire, de modestie, de conștiință civică și de ținută patriotică, simbolul din care se va inspira veșnic familia românească"[27].

Generalul Antonescu a decis modificarea Statutului Casei Regale pentru a împiedica participarea suveranului și a colaboratorilor săi la activități publice fără aprobarea conducătorului statului. La 14 septembrie 1940 au fost publicate „principiile generale" date de Ion Antonescu pentru alcătuirea Statutului Casei Regale: „Trebuie înlăturate cu desăvârșire, din Curtea Regală, politica, imoralitatea, cupiditatea și intriga"; persoanele de la Palat vor fi numite de rege „cu consimțământul conducătorului statului și se vor schimba — în afară de marii demnitari și marea doamnă de onoare — din 6 în 6 luni";„Curtea Regală trebuie să servească ca pildă de corectitudine, cinste și demnitate"[28]. În acest spirit, generalul Antonescu a cerut regelui să schimbe aproape tot personalul Casei Regale. În locul celor demiși au fost numiți: lt. col. Dumitru Dămăceanu în

[25] „Universul", din 8 septembrie 1940.
[26] R.G. Waldeck, *Athénée Palace,* p. 162.
[27] „Universul", din 9 septembrie 1940.
[28] *Ibidem,* din 16 septembrie 1940.

funcția de aghiotant regal[29], Ioan Mocsonyi-Styrcea — mare maestru al Curții, delegat cu conducerea provizorie a mareșalatului și cu administrația generală a Casei Regale[30], Florian Marinescu — administrator al Curții[31], Octav Ulea — maestru al Curții[32], maiorul Mircea Tomescu — director al Biroului de studii[33]; ulterior au fost numiți gen. Constantin Sănătescu — șef al Casei Militare Regale, col. Emilian Ionescu — adjutant regal ș.a.

Pe de altă parte, conducătorul statului s-a folosit cu dibăcie de numele regelui spre a trage foloase politice pentru regimul său. Într-un apel publicat la 8 septembrie, Antonescu afirma: „Fac din inima mea îndurerată un fierbinte apel să uitați totul, să vă strângeți în jurul tânărului și iubitului nostru rege, să intrați în ordine și să vă puneți pe muncă"[34]. O zi mai târziu el cerea cetățenilor să nu mai desfășoare manifestații de protest împotriva Dictatului de la Viena, ci „să participe liniștit și demn la *Te Deum*-urile ce se vor oficia la toate bisericile pentru M.S. regele și pentru noua organizare a statului român"[35]. Antonescu însuși a participat, alături de Mihai I, la slujba oficiată la Patriarhie. Generalul a urmărit să profite cât mai mult de „decorul" regalității pentru a arăta că se bucura de încrederea suveranului. Chiar a doua zi după urcarea sa pe tron, Mihai a trebuit să facă o vizită la locuința particulară a conducătorului statului, iar la 25 septembrie regele și regina mamă s-au plimbat pe jos, împreună cu Ion Antonescu, pe Calea Victoriei, ba chiar au intrat într-un restaurant, pentru a mânca icre la tejghea. Redând această scenă, Arthur Gould Lee scria: „mulțimea curioasă s-a adunat să-i privească, căci, conform tradițiilor românești, familia regală cobora în rândurile mulțimii doar arareori și la ocazii speciale [...] Regina Elena a suportat scena cu o politețe afectată și glacială, în timp ce regele Mihai nu și-a dat osteneala să ascundă faptul că nu-i făcea plăcere. Antonescu nu s-a simțit deloc stingherit. El credea că reușise să demonstreze că atât noul rege, cât și mama sa îl agreează"[36]. Mijloacele de propagandă în masă — presa, radioul, cinematograful — au prezentat pe larg asemenea scene.

---

[29] *Fixarea unui nou Statut al Casei Regale, Ibidem,* din 14 septembrie 1940.
[30] „Monitorul oficial", nr. 214 din 14 septembrie 1940.
[31] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 53/1940, f. 2.
[32] *Ibidem,* f. 7.
[33] *Ibidem.*
[34] „Universul", din 8 septembrie 1940.
[35] *Ibidem,* din 9 septembrie 1940.
[36] Arthur Gould Lee, *op. cit.,* p. 32.

Acțiunea de limitare a rolului regelui în viața de stat a continuat cu perseverență, conducătorul statului fiind alături și uneori înaintea suveranului. Astfel, pe lângă tradiționalul portret al regelui, în instituțiile publice a fost pus și cel al lui Ion Antonescu. Conform decretului din 14 septembrie 1940 magistrații erau obligați să depună următorul jurământ: „Jur credință națiunei, regelui și conducătorului statului"[37]. La 4 octombrie 1940, Consiliul de Cabinet prezidat de Ion Antonescu a hotărât ca toți evreii care au avut titlul de „furnizori ai Curții Regale" să piardă această calitate, în viitor „această onoare" neacordându-se decât românilor[38]. În ziua de 29 octombrie 1940 s-a făcut cunoscut că, în conformitate cu dispozițiile generalului Antonescu, înalții demnitari, membri ai Casei civile a regelui, și funcționarii de orice categorie nu vor putea ocupa o altă demnitate decât cea pe care o aveau la Casa Regală[39]. Pentru ca numele regelui să fie cât mai puțin folosit, Antonescu a impus lui Mihai I să semneze un mesaj în care se arăta: „Majestatea Sa regele a hotărât a înceta orice participare îi revine în calitate de președinte activ al oricărei organizațiuni prevăzută prin orice lege, decret-lege, statut etc., cu excepția celor care, prin tradiția începută de primul rege al României, se bucură de această înaltă favoare. Pe viitor, instituțiunile ce intenționează a solicita exclusiv președinția de onoare sau înaltul patronaj al suveranului vor adresa cererile prin conducătorul statului"[40].

În aceste condiții, este foarte greu de apreciat măsura în care monarhul putea fi făcut responsabil pentru unele acte care au purtat semnătura sau girul său. Avem în vedere mai ales decretul regal din 14 septembrie 1940 prin care România era proclamată „Stat Național-Legionar"[41], oficializându-se instaurarea regimului antonesciano-legionar.

În conformitate cu noile realități, Mihai I a adresat generalului Antonescu la 6 octombrie 1940 următoarea telegramă: „Legiunea subordonându-se azi hotărât acțiunii de refacere a țării pe care domnia voastră ați pornit-o, vă felicit, domnule general și vă urez, atât domniei voastre personal, cât și Mișcării Legionare completă reușită pentru binele românismului"[42]. Între factorii de conducere exista o stare de neîncredere și

---

[37] „Monitorul oficial", nr. 214 bis din 14 septembrie 1940.
[38] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 58/1940, f. 25.
[39] *Ibidem*, dos. 53/1940, f. 45.
[40] „Monitorul oficial", nr. 241 din 25 octombrie 1940.
[41] *Ibidem*, nr. 214 bis din 14 septembrie 1940.
[42] „Universul", din 8 octombrie 1940.

Regele Mihai răspunde salutului legionarilor (noiembrie 1940)

suspiciune reciprocă. De exemplu, regina-mamă i-a transmis lui Horia Sima, printr-o doamnă de onoare, invitația de face o vizită de prezentare la Castelul Pelișor din Sinaia, în calitatea sa de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și comandant al Mișcării Legionare. Horia Sima a acceptat, s-a deplasat la Sinaia, unde s-a cazat la Hotel Palace; aici s-a bărbierit, și-a călcat hainele pentru a se prezenta într-o ținută corespunzătoare. La un moment dat, s-a răzgândit: „Dar dacă mă arestează? [...] Cine știe ce cabale se mai montează și noi nu știm nimic, absolut nimic", i-a spus el lui Victor Biriș care-l însoțea. Până la urmă s-a prezentat la ora stabilită. După audiență, Biriș l-a întrebat: „Ei, cum a fost? Ce impresie îți face regele Mihai?". Răspunsul lui Horia Sima poate fi edificator: „Un copil speriat de evenimente"[43]. Regele a participat la manifestația de la Iași, din 8 noiembrie 1940, alături de Ion Antonescu și Horia Sima[44], dar nu a luat cuvântul. Șeful Mișcării Legionare a ținut să reliefeze momentul de „adâncă semnificație" al „coborârii" regelui „în mijlocul legionarilor"[45].

---

[43] Petre Pandrea, *Garda de Fier. Jurnal de filosofie politică. Memorii penitenciare.* Ediție îngrijită de Nadia Marcu-Pandrea, București, Editura Vremea, 2001, p. 251.

[44] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 10/1940, f. 8.

[45] *Marile manifestații de la Iași*, în „Universul", din 10 noiembrie 1940.

După ce Antonescu a constituit noul guvern și s-a înstăpânit peste țară, decorul regal a fost tot mai puțin folosit. Mihai a trebuit să-și stabilească reședința la Sinaia, unde i s-a fixat un program de activitate care viza o pregătire intelectuală la nivel universitar. Preluarea de către Antonescu a celor mai importante prerogative regale, modul neprotocolar de comportare a generalului, ieșirile sale violente, excluderea sistematică a suveranului de la luarea deciziilor au creat de la început o stare de tensiune între Palat și conducătorul statului, care s-a amplificat în anii următori. Regele Mihai avea să aprecieze: „Antonescu luase în mâinile lui treburile țării, iar eu devenisem un figurant". Reședința de la Sinaia îi oferea posibilitatea de a fi departe de treburile publice: „Nu mă duceam în București decât din rațiuni oficiale, atunci când mă convoca Antonescu. «Convoca», acesta este cuvântul potrivit"[46].

Evenimentele tragice din toamna anului 1940 au impus luarea de măsuri pentru salvarea și conservarea unor monumente și mărturii ale Casei Regale. Astfel, în urma cedării Cadrilaterului — prin Tratatul de frontieră româno-bulgar, semnat la Craiova în ziua de 7 septembrie 1940 — din ordinul generalului Antonescu, generalul adjutant Eugen Zwideneck a luat din biserica Stela Marris de la Balcic caseta în care se afla inima reginei Maria și a transportat-o la Bran, unde a fost depusă în mica biserică din lemn de lângă castel. Apoi a fost săpată în stâncă o capelă, în apropiere, iar caseta cu inima reginei a fost încastrată în zidul acesteia.

În urma cutremurului din noiembrie 1940, biserica de la Cotroceni s-a dărâmat, iar principesa Ileana a obținut permisiunea de a lua de acolo sicriul cu rămășițele pământești ale principelui Mircea, pentru a le aduce la Bran[47]. Pe noul mormânt, din capela castelului Bran, a fost așezată piatra cu inscripția redactată de regina Maria: „În acest sanctuar de la Cotroceni, lângă cei care în zilele de demult au fost domnitorii acestui pământ, se odihnește fiul mai mic al regelui Ferdinand și al reginei Maria, născut la 21 decembrie 1912, MIRCEA mort la 20 octombrie 1916, în timp de război, când soldații României își sacrificau viețile pentru un vis care dăinuia de secole. Timp de doi ani a rămas singurul păzitor al casei părinților săi, deasupra căreia drapelul țării a încetat să mai fluture. Jeliți-l,

---

[46] Mihai I al României, *O domnie întreruptă. Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces.* Versiunea în limba română Ecaterina Stamatin, București, Editura Litera, 1995, p. 81.

[47] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou,* Traducere din engleză de Agra Baroti-Gheorghe, București, Editura Humanitas, 1999, p. 375–376.

căci el a împărțit cu noi zilele de suferință, dar pe cele de bucurie nu a mai apucat să le vadă".

După pierderile teritoriale din iunie-septembrie 1940, situația internațională a României continua să fie extrem de grea. Nici Uniunea Sovietică, nici Ungaria nu erau satisfăcute de ceea ce obținuseră, continuând să aibă o atitudine ostilă față de România. În acest context, Ion Antonescu a urmărit să asigure conservarea ființei naționale a statului printr-o strânsă alianță și colaborare cu Germania. La 10 octombrie 1940 trupele germane au intrat în România, sub pretextul că aveau misiunea de a contribui la instruirea ostașilor români (solicitarea fusese făcută de guvernul Gigurtu încă din iulie 1940), dar în fapt — așa cum rezultă din ordinul Statului Major al Führerului și Înaltului Comandament al Wehrmachtului — ele erau trupe de ocupație[48]. Teritoriul de concentrare a trupelor germane a fost Valea Prahovei, întrucât — așa cum însuși Hitler mărturisea — „nu putea dormi noaptea gândindu-se la zonele petrolifere din regiunea Ploiești, situate la numai 180 km de granița sovieto-română"[49]. În ziua de 23 noiembrie 1940, Ion Antonescu a semnat actul de aderare a României la Pactul Tripartit[50], care semnifica înglobarea țării în blocul politico-militar al statelor aflate sub hegemonia Germaniei. Cu acel prilej, Adolf Hitler a adresat regelui Mihai o telegramă, prin care-i transmitea „cele mai bune urări pentru sănătatea voastră personală și pentru un viitor fericit al României"[51]. Suveranul i-a răspuns, urându-i Führerului și poporului german „tot binele la care aspiră"[52]. Un schimb de telegrame a avut loc între regele Mihai și Victor-Emmanuel al III-lea, regele Italiei[53].

Mulți legionari au înțeles prezența lor la guvern ca un prilej de căpătuială și de răzbunare sângeroasă împotriva adversarilor politici. În noaptea de 26/27 noiembrie și în ziua de 27 noiembrie 1940 au fost asasinați 65 de deținuți politici aflați la Jilava, între care generalul Gh. Argeșanu,

---

[48] Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente,* vol. II (1939–1945), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 66.

[49] Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°. În culisele bătăliei pentru petrolul românesc,* Iași, Editura Junimea, 1986, p. 290.

[50] „Timpul", din 25 noiembrie 1940,

[51] *Telegramă adresată de Führer M.S. regelui Mihai,* în „Universul", din 25 noiembrie 1940.

[52] *Răspunsul M.S. regelui la telegrama cancelarului Hitler, Ibidem,* din 27 noiembrie 1940.

[53] *După aderarea României la Pactul Tripartit, Ibidem,* din 28 noiembrie 1940.

Regele Mihai, regina-mamă Elena și un grup de militari germani

Victor Iamandi, Gabriel Marinescu — miniștri în guvernele lui Carol al II-lea (primul fiind chiar președintele Consiliului de Miniștri), precum și Virgil Madgearu — fost ministru, secretar general al Partidului Național Țărănesc și N. Iorga — fost prim-ministru și consilier regal[54].

În ziua de 30 noiembrie s-au organizat funeraliile „naționale" pentru Corneliu Zelea Codreanu, ale cărui rămășițe pământești fuseseră descoperite în curtea închisorii Jilava. Sicriul a fost depus în biserica Sfântul Ilie-Gorgani, unde s-a făcut slujba religioasă, după care carul mortuar s-a îndreptat spre Casa Verde din cartierul Bucureștii Noi. În cortegiu, după sicriile lui Corneliu Zelea Codreanu, ale decemvirilor și nicadorilor, urmau rudele, apoi trimisul personal al regelui Mihai, generalul Antonescu, Horia Sima, miniștrii statelor din Pactul Tripartit, precum și zeci de mii de persoane, cele mai multe îmbrăcate în cămașă verde. În aceeași zi au fost înmormântați, în cimitirul Bellu, Virgil Madgearu și Nicolae Iorga, într-o atmosferă încărcată, dominată de teama unui nou atentat legionar. Bineînțeles, regele Mihai I nu și-a trimis nici un reprezentant pentru a-și lua adio de la fostul său profesor de istorie.

---

[54] *Documente privind istoria României între anii 1918–1944.* Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 477–484.

În fapt, 30 noiembrie 1940 a fost nu numai ultima zi în care Antonescu a îmbrăcat cămașa verde, dar și cea din urmă în care a apărut în public alături de Horia Sima. Conducătorul statului a dezavuat actele de asasinare a unor deținuți politici și personalități la 26–27 noiembrie, a decis desființarea poliției legionare și a comisarilor pentru românizare (legionari). La sfârșitul anului 1940, conflictul dintre Antonescu și Horia Sima a devenit tot mai acut, îndreptându-se spre o confruntare violentă.

Cei doi știau că soarta lor depindea de atitudinea Germaniei. La rândul său, regele Mihai cultiva relații amicale cu reprezentanții acesteia. De Crăciun guvernul a organizat o serbare pentru misiunea militară germană, la care a asistat și regele Mihai împreună cu regina-mamă Elena. Un participant la acest eveniment nota că între invitați se afla și un scamator care scotea porumbei din pălărie; unul dintre porumbei s-a așezat pe chelia generalului Hansen. În această situație mai mult decât penibilă, a intervenit regina-mamă, care a spus: „Ce încântător! Porumbelul păcii pe capul unui general"[55]. La 7 ianuarie 1941, Ion Antonescu a avut o discuție violentă cu Horia Sima, conducătorul statului acuzându-l că legionarii au creat un adevărat haos în țară. Pe de altă parte, cel puțin aparent, liderul Mișcării Legionare se bucura de aprecierea regelui. În ziua de 10 ianuarie 1941, Mihai I l-a decorat pe Horia Sima cu ordinul „Steaua României", cu gradul de Mare Ofițer, în semn de prețuire a „faptelor mărețe" pe care acesta le-a înfăptuit spre binele țării[56].

Peste patru zile, la 14 ianuarie 1941, generalul Ion Antonescu a avut o discuție cu Adolf Hitler la Berghof, obținând din partea Führerului „mână liberă" în acțiunea de înlăturare a legionarilor de la putere*. Abia revenit în țară, Antonescu a adresat o scrisoare lui Horia Sima în care-i reproșa că „s-au înmulțit și s-au agravat actele de insubordonanță în stat comise de cei care, fiind numiți de dv., se știu acoperiți și susținuți de dv."[57]. Replica legionarilor nu a întârziat. Ei au încercat să-l atragă și pe Mihai I de partea lor; spre exemplu, în seara zilei de 20 ianuarie 1941 un

---

[55] R.G. Waldeck, *Athénée Palace,* p. 286.

[56] „Curentul", din 11 ianuarie 1941.

* În nota asupra convorbirii se consemna: „el [Führerul] este convins că Antonescu este singurul om capabil de a călăuzi destinele României" (Ion Calafeteanu, *Români la Hitler,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 81).

[57] *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române,* vol. II. Ediție și note de Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, 1999, p. 80.

Regele Mihai sărutând icoana

grup masiv de legionari a manifestat în fața Palatului Regal din Calea Victoriei, cântând Imnul Regal și scandând lozinci în favoarea suveranului[58]. A doua zi, legionarii au declanșat o rebeliune cu scopul de a-l înlătura pe Antonescu și a prelua întreaga putere politică în stat. Primind „mână liberă" din partea lui Hitler, generalul Antonescu a trecut la înăbușirea rebeliunii legionare[59]. Operațiunea de reprimare a fost încredințată generalului Constantin Sănătescu; la 21 ianuarie 1941 acesta a preluat, în prezența lui Ion Antonescu, conducerea Comandamentului Militar al Capitalei[60]. În noaptea de 22/23 ianuarie 1941 fruntașii Mișcării legionare au încercat să obțină un „arbitraj" din partea regelui Mihai, trimițând în acest scop doi emisari la Sinaia. Regele a pornit în dimineața zilei de 23 ianuarie spre București, „dar s-a înapoiat de la Câmpina din

[58] *Manifestația legionară de aseară,* în „Universul", din 22 ianuarie 1941.

[59] *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române.* Ediție îngrijită și note de Radu-Dan Vlad, București, Editura Majadahonda, vol. I, 1998; vol. II, 1999.

[60] „Universul", din 23 ianuarie 1941.

sfatul domnului general Antonescu"[61]. Conducătorul statului nu îngăduia regelui să se „amestece" în această dispută.

Totuși, în acțiunea de reprimare a rebeliunii legionare și restabilirea ordinii în țară, I. Antonescu s-a folosit masiv de numele regelui. Astfel, în manifestul din 26 ianuarie 1941, el cerea populației să facă zid în jurul autorităților, lângă „drapelele țării, lângă regele țării"[62]. La rândul său, Mihai I, într-o scrisoare publică trimisă lui Antonescu, făcea cunoscut că el și regina-mamă au hotărât să contribuie cu 500 000 de lei la fondul pentru alinarea familiilor ostașilor „căzuți la datorie" în zilele de 21–23 ianuarie; totodată, suveranul a decis decorarea post-mortem cu „Insigna Bravurei" a militarilor omorâți de legionari[63]. La catafalcul celor 17 ostași uciși — pentru care s-au organizat funeraliile naționale — a fost depusă o coroană de flori din partea regelui Mihai[64]. Pe de altă parte, legionarii „codreniști" și-au exprimat, sub semnătura lui Decebal Zelea Codreanu, devotamentul față de conducătorul statului, declarând: „Brațul nostru așteaptă să fie înarmat pentru Dumnezeu, pentru regele Mihai, pentru generalul Ion Antonescu și pentru România de la Nistru până la Tisa"[65].

După înlăturarea legionarilor de la putere, Antonescu a încercat să formeze un guvern de uniune națională, dar Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au refuzat să colaboreze la un asemenea guvern. În aceste condiții, în ziua de 27 ianuarie 1941, Ion Antonescu, fără a-l consulta pe suveran, a constituit un „guvern pe bază militară"[66]. Pentru a-și face cunoscută opinia, regele Mihai a adresat generalului o telegramă publică: „Ați binemeritat de la patrie redându-i ordinea și liniștea. Odată cu formarea guvernului, vă exprim întreaga admirație și încredere"[67].

Prin decretul-regal din 15 februarie 1941 a fost abrogat decretul din septembrie 1940, prin care România fusese proclamată Stat Național-Legionar[68]. După înăbușirea rebeliunii legionare, puterea în stat a fost preluată integral de generalul Ion Antonescu. Decretul-lege din 23 sep-

---

[61] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 10/1940, f. 18.

[62] *Manifestul d-lui general Ion Antonescu,* în „Universul", din 26 ianuarie 1941.

[63] „Universul", din 29 ianuarie 1941.

[64] *Ibidem.*

[65] Dragoș Zamfirescu, *Legiunea Arhanghelul Mihail. De la mit la realitate,* București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 242.

[66] „Universul", din 29 ianuarie 1941.

[67] *Telegrama M.S. regelui către d. general Ion Antonescu, Ibidem,* din 31 ianuarie 1941.

[68] „Monitorul oficial", nr. 39 din 15 februarie 1941.

tembrie 1942[69] stabilea că „nici o instanță judecătorească nu are dreptul să judece constituționalitatea nici unei legi, decret-lege sau decret", conducătorul statului, învestit cu depline puteri, exercitând toate puterile statului, fără a putea fi cenzurat în vreun fel.

Partidele politice, care activau în ilegalitate, au adoptat o atitudine critică față de regimul antonescian. Deosebit de virulent s-a manifestat Partidul Comunist din România, care aprecia că „Țara a fost prefăcută în cazărmi, închisori și lagăre de concentrare" și chema la luptă împotriva transformării României „într-o anexă a imperialismului german, pentru independența națională a poporului român față de toate puterile imperialiste, pentru o politică de strânsă amiciție cu Uniunea Sovietică"[70].

Generalul Ion Antonescu era convins că era predestinat să joace un rol istoric în viața poporului român; propaganda, abil regizată de Mihai Antonescu, i-a întărit și mai mult această convingere. Despre rege se vorbea puțin și în termeni neutri. Este semnificativ faptul că până la jumătatea anului 1943 presa oficială a publicat 1 293 de articole elogioase la adresa lui Antonescu, și numai 261 despre regele Mihai[71]. Suveranului i s-a stabilit, pentru perioade lungi, reședința la Sinaia, nefiind pus la curent cu treburile statului. La Palat a fost creată o adevărată rețea de informatori, iar personalul Casei Regale era obligat să raporteze conducătorului statului asupra oricărei „acțiuni suspecte"; de asemenea, convorbirile telefonice erau interceptate și imprimate.

De 10 Mai — Ziua Națională a României — numele suveranului era invocat la slujbele religioase și la întruniri publice special organizate. Uneori aveau loc și incidente neplăcute pentru regim. De exemplu, la 10 Mai 1941 festivitățile de la Facultatea de Drept din București au fost perturbate de un grup de studenți legionari. După ce s-a făcut rugăciunea și s-a cântat Imnul Național, mai mulți studenți au început să cânte „Sfântă Tinerețe Legionară" și alte cântece. Ministrul Educației Naționale, generalul Radu Rosetti, aprecia: „A fost o zăpăceală generală. Unii, în semn de protest, au ieșit din sală, de asemeni, profesorii universitari, precum și studenții de la Institutul Medico-Militar. Ceilalți au rămas în picioare și se pare că oarecum aprobau acest gest. Apoi a vorbit rectorul și când urma corul să cânte, din nou acești studenți au intonat un cântec

---

[69] *Ibidem,* nr. 222 din 23 septembrie 1942.

[70] Biblioteca Academiei. Arhiva Istorică, cota A b XXV—3.

[71] Mihai Fătu, *Contribuții la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 — august 1944),* București, Editura Politică, 1984, p. 93.

legionar"[72]. Evident, regele Mihai nu avea nici o legătură cu asemenea manifestări, dar opozanții regimului s-au folosit de această zi solemnă din istoria monarhiei pentru a exprima o anumită atitudine politică.

Aflat la Sinaia împreună cu regina-mamă, regele Mihai urma cursurile fixate pentru o instruire sistematică, primea diferite oficialități; uneori, din inițiativa reginei-mamă, se organizau ceaiuri dansante în palatul Foișor și dejunuri oficiale; suveranul, însoțit de mama sa, făcea vizite la diferite instituții. Spre deosebire de regina Maria, care avea plăcerea de a se întâlni cu oamenii și a discuta cu ei, regina-mamă Elena considera asemenea vizite ca o adevărată corvoadă. Astfel, aceasta nota în jurnalul ei: „Am vizitat trei spitale și trei școli, am stat în picioare din zori până-n noapte, mi s-a părut că aș fi străbătut pe jos zeci de kilometri, m-au durut picioarele". O altă consemnare: „Am inaugurat o expoziție pe o căldură insuportabilă; o mare de oameni pe care curgea sudoare se împingeau necontenit". Cu un alt prilej scria: „Am dat mâna cu aproape cinci sute de oameni și am stat de vorbă cu mulți dintre ei, timp de trei ore, foarte emoționant, dar n-a fost nici un scaun în apropiere să mă pot așeza"[73].

Din proprie inițiativă, generalul Antonescu a decis ca România să participe alături de Germania la războiul antisovietic. Conducătorul statului aprecia că numai astfel va redobândi Basarabia și nordul Bucovinei ocupate de Armata Roșie în vara anului 1940. La 22 iunie 1941 au fost date publicității *Proclamația către țară a domnului general Antonescu, conducătorul statului român și președintele Consiliului de Miniștri*[74], și *Ordinul de zi către armată al domnului general Ion Antonescu, conducătorul statului român și președintele Consiliului de Miniștri*[75] prin care se făcea cunoscută intrarea României în război. Deși era, conform decretului din 6 septembrie 1940, „capul oștirii", regele Mihai nu a avut nici o contribuție la elaborarea acestor documente; potrivit propriilor mărturisiri, suveranul a aflat de la radio despre decizia lui Antonescu. Biograful suveranului scria: „În dimineața zilei de 22 iunie, puțin înainte de ora unu, un aghiotant i-a

---

[72] *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu,* vol. III (aprilie–iunie 1941). Ediție de documente întocmită de: Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, Aurelian Teodorescu, București, Arhivele Naționale ale României, 1999, p. 366.

[73] Arthur Gould Lee, *Elena. Regina-mamă a României. Prințesă de Grecia și Danemarca. O biografie autorizată.* Traducere din engleză de Liana Alecu, București, Editura Humanitas, 2000, p. 175.

[74] „Monitorul oficial", nr. 145 din 22 iunie 1941.

[75] *Ibidem.*

Regele Mihai inspectând trupele române pe front, la Vărzărești, Basarabia, 9 iulie 1941

telefonat regelui, informându-l că șeful garnizoanei Sinaia l-a înștiințat, din simplă prietenie, că România se află în război cu Rusia încă de la miezul nopții. De îndată, regele a încercat să-l sune pe Antonescu, dar dictatorul nu era de găsit. Neprimind nici un semnal nici în cursul dimineții, regele ezita, neștiind ce să facă. N-a luat în calcul posibilitatea de a-l chema pe Antonescu la Palat, căci știa că ordinul lui ar putea fi ignorat, dar chiar dacă Antonescu s-ar fi prezentat, ce putea el face? Nerăbdător să plece de la Peleș, care părea să întruchipeze ridicolul situației în care se afla, regele recurse la obișnuita lui distracție, plecând în munți cu mașina, însoțit de regina Elena. S-au oprit doar o dată ca să dea drumul la radioul mașinii și să asculte știrile B.B.C.-ului, care anunțau că țara sa fusese angajată în holocaust"[76]. Peste cinci decenii de la acest moment, regele Mihai avea să ofere o imagine „cosmetizată" a atitudinii sale: „Ne aflam atunci la Sinaia. Țara mea declara război unei alte puteri, iar eu, șeful statului, aflu acest lucru de la radio. Era culmea! Faptul pare astăzi de neimaginat. L-am chemat la telefon: <Cum ați putut să faceți așa ceva fără să mă informați?> Știți ce a avut tupeul să-mi răspundă? <Ați fi aflat-o din ziare>"[77]. Relatarea conține două inexactități: regele Mihai nu

[76] Arthur Gould Lee, *op. cit.*, p. 46–47.

[77] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 82.

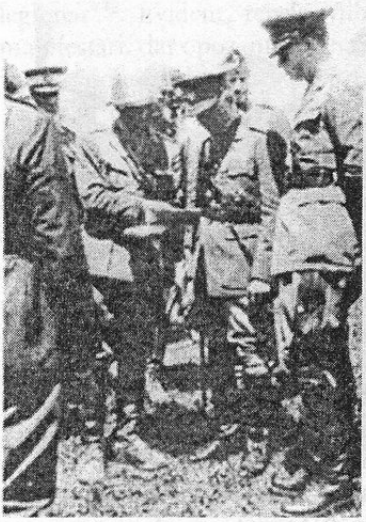

Generalul Ion Antonescu
și regele Mihai în timpul unei vizite
pe frontul din Moldova

era șeful statului, funcția de conducător al statului fiind îndeplinită de Ion Antonescu; generalul se afla în Moldova, în drum spre linia frontului și ca atare nu putea vorbi la telefon cu regele aflat la Sinaia. În orice caz, regele a aflat despre intrarea României în război nu din presă, ci de la radio, întrucât postul de radio România a transmis în ziua de 22 iunie 1941, de mai multe ori, *Proclamația* generalului Antonescu.

Documentele vremii consemnează faptul că, îndată ce a luat cunoștință de antrenarea României în război, regele a găsit necesar să-i trimită lui Ion Antonescu o telegramă: „În clipa când trupele noastre trec Prutul și codrii Bucovinei pentru a reîntregi sfânta țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul se îndreaptă către domnia voastră domnule general, și către ostașii țării"; el afirma că-i era „recunoscător" conducătorul statului pentru acest act, iar ostașilor le ura „sănătate și putere"[78].

În zilele de 9 și 10 iulie 1941, Mihai I l-a însoțit pe Ion Antonescu pe front, la cererea imperativă a generalului. Biograful regelui scria: „În seara zilei de 8 iulie, în mod neașteptat, Antonescu i-a telefonat regelui la Sinaia, spunându-i că în două ore trebuie să fie gata să plece într-o inspecție pe front. Deși indignat de un asemenea ordin categoric, regele nu a vrut să piardă ocazia"[79] de a apărea, în ochii opiniei publice și a militarilor români, ca un participant activ la eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei. La miezul nopții, Mihai I a pornit spre București, iar a doua zi dimineața s-a deplasat în zona frontului împreună cu generalul Antonescu.

Cu prilejul eliberării Basarabiei și Bucovinei de Nord regele a rostit o alocuțiune la radio, în care a elogiat acțiunea armată[80], iar la 24 iulie a

[78] *Telegrama M.S. regelui Mihai către d. general Ion Antonescu,* în „Universul", din 24 iunie 1941.

[79] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 49.

[80] „Universul", din 23 iulie 1941.

făcut, împreună cu Ion Antonescu, o vizită la Cernăuți[81], vechea capitală a Bucovinei, revenită la patria mamă.

În ziua de 21 august 1941 regele a semnat decretul prin care „Pentru servicii aduse patriei și tronului pe câmpul de bătaie", generalul Ion Antonescu a fost avansat la gradul de mareșal[82]. La rândul său, Mihai, care era „capul oștirii", fusese avansat, în ziua de 14 septembrie 1940, la gradul de general de divizie[83], iar la 10 mai 1941 la gradul de mareșal, bastonul fiindu-i înmânat de Ion Antonescu[84]. Evident, nu meritele militare ale regelui au determinat aceste avansări — în acel moment România nu era angrenată în război, astfel că nici din punct de vedere formal suveranul nu exercita comanda unei armate — ci ele au pregătit accederea generalului Ion Antonescu la gradul de mareșal. Deoarece regele era „capul oștirii", Antonescu nu putea avea un grad mai înalt decât suveranul.

La luptele pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei au participat 473 103 militari români, dintre care 24 396 au căzut jertfă (morți, răniți, dispăruți)[85]. După eliberarea teritoriilor românești, armata a primit ordin să-și continuie înaintarea dincolo de Nistru. Luptele grele s-au desfășurat pentru cucerirea orașului Odessa, soldate cu pierderi uriașe. Armata a 4-a română a înregistrat 17 329 morți, 63 345 răniți și 11 471 dispăruți[86]. Mareșalul Ion Antonescu explica pierderile înregistrate prin faptul că, timp de 20 de ani, armata română a fost neglijată de factorii politici de conducere, neasigurându-i-se pregătirea necesară.

Cucerirea Odessei a fost receptată de opinia publică din țară ca finalul războiului purtat de România. Antonescu a decis primirea în triumf a armatei care venea de pe front la 8 noiembrie, de Sfinții Mihail și Gavriil, ziua onomastică a regelui. Suveranul a participat la festivitățile organizate, care au avut ca punct central defilarea trupelor pe sub Arcul de Triumf[87].

---

[81] *Ibidem,* din 26 iulie 1941.

[82] „Monitorul oficial", nr. 200 din 24 august 1941.

[83] *Ibidem,* nr. 214 bis din 14 septembrie 1940,

[84] Arh. N.I.C., fond Casa Regală. Mihai I, dos. 10/1940, f. 33.

[85] *Armata română în al doilea război mondial. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei (22 iunie — 26 iulie 1941).* Coordonator col. dr. Alesandru Duțu și conf. univ. dr. Mihai Retegan, București, Editura Militară, 1996, p. 327–328; Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa,* București, Editura Paideia, 1999.

[86] *România în anii celui de-al doilea război mondial,* vol. I, București, Editura Militară, 1989, p. 381.

[87] „Universul", din 10 noiembrie 1941.

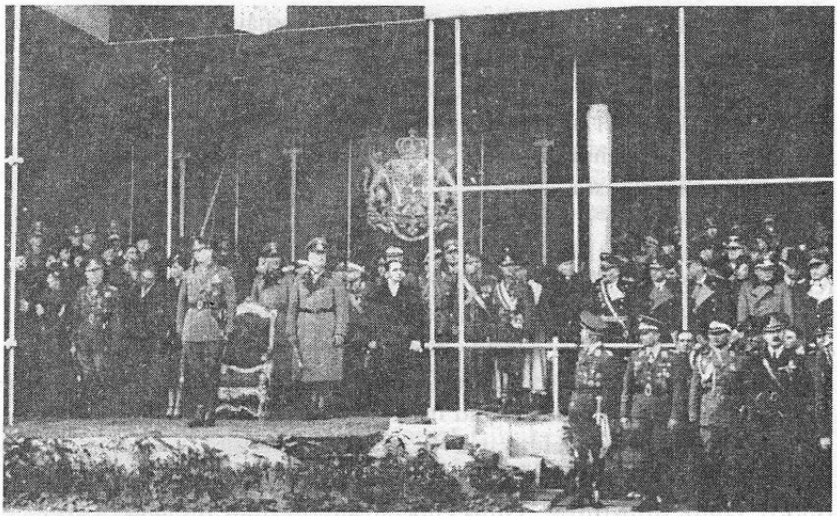

Parada victoriei, desfășurată la 8 noiembrie 1941 la București
în prezența regelui Mihai, mareșalului Antonescu și feldmareșalului W. Keitel

Se părea că războiul în Răsărit se încheiase, urmând a fi așteptat momentul favorabil pentru redobândirea nordului Transilvaniei. Dar foarte curând a urmat insistenta solicitare a lui Hitler ca armata română să participe, în continuare, alături de cea germană, la războiul antisovietic. Angajat pe drumul colaborării cu Germania, Antonescu a acceptat această cerere, deoarece numai prin înfrângerea inamicului (Uniunea Sovietică), România își putea realiza dezideratul recunoașterii reintegrării Basarabiei și nordului Bucovinei.

Regimul antonescian urmărea să se folosească în continuare de Mihai pentru a acredita ideea că regele susținea alianța cu Germania și participarea României la război. La 28 noiembrie 1941 suveranul și regina-mamă au plecat „într-o călătorie strict particulară" în Italia, la vila pe care Elena o avea în orașul Florența. La insistența lui M. Antonescu a fost aranjată o întâlnire între regele Mihai și Hitler[88], care însă a constituit un adevărat eșec. Suveranul — care nu vorbea limba germană și nu putea

[88] *Ibidem,* din 9 decembrie 1941.

purta o discuție asupra problemelor politice și militare aflate la ordinea zilei — a fost extrem de rezervat. Istoricul german Andreas Hillgruber, referindu-se la această întrevedere, scria: „Impresia generală pe care regele Mihai i-a lăsat-o lui Hitler a fost foarte proastă, după cum a reieșit din remarcile făcute de Hitler la un dejun în cursul iernii următoare"[89]. O apreciere similară formula și Gould Lee: „Cu ocazia mesei dată de cancelar, Hitler a fost prost dispus și de o politețe reținută, creând o atmosferă stânjenitoare. Conversația dintre el și regele Mihai a fost monosilabică. Mihai își aminti de întâlnirea care avusese loc cu trei ani în urmă la Eyre, în Berchtesgaden, între tatăl său și Führer, întâlnire ce durase foarte mult; nevorbind fluent germana, el n-a putut să înțeleagă decât în linii mari conversația. Acum, subiectele la care se putea gândi nu erau decât din cele neplăcute. Tot ce-și amintea mai târziu despre Hitler a fost că a vorbit aproape numai despre certitudinea neclintită că Germania avea să învingă și că Statele Unite nu vor intra niciodată în război. [...] Imediat ce masa a luat sfârșit, el se ridică și-și însoți oaspeții până la mașina parcată în fața Cancelariei"[90].

Continuarea războiului în Răsărit a determinat forțele politice din opoziție să ia o atitudine mai activă împotriva lui Antonescu, cerându-i să retragă trupele în interiorul granițelor naționale. Spre exemplu, la 12 august 1942, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au adresat o scrisoare comună mareșalului Ion Antonescu, prin care insistau asupra necesității „de a nu istovi forțele armatei române în luptele duse, departe de hotarele țării și de obiectivele ei firești și asupra nevoii de a le păstra pentru realizarea integrală a revendicărilor naționale amenințate și încălcate de vecinii noștri. [...] Națiunea română cere să se termine acest război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele țării și glia strămoșească"[91].

---

[89] Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane (1938–1944).* Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1994, p. 180.

[90] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 56.

[91] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc,* Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 378.

2. *Acutizarea divergențelor dintre rege și conducătorul statului*

Palatul a început să-și manifeste tot mai deschis opinia în legătură cu participarea României la război. Regele simțea nevoia ca după cuvintele elogioase rostite la adresa lui Antonescu în 1940 și 1941 să se delimiteze treptat de acesta, iar oamenii politici și opinia publică să știe că el nu împărtășea politica promovată de conducătorul statului, mai ales în privința războiului antisovietic.

Aflând despre sentimentele nutrite la Palat, în mai 1942, Ion Antonescu l-a numit în funcția de șef al Casei Militare Regale pe colonelul Ion Codreanu, cu misiunea de a-l informa sistematic asupra acțiunilor întreprinse acolo. La rândul său, regele, fără a cere consimțământul conducătorului statului, a operat unele modificări de personal, propulsând în prim plan oameni tineri, de vârsta sa, cu orientare filoengleză și antinazistă. Este vorba, în principal, de Ioan Mocsonyi-Styrcea și Mircea Ionnițiu, care au imprimat un anumit dinamism acțiunilor Palatului. Styrcea — în calitate de secretar al regelui — a stabilit legături cu Constantin Vișoianu — și prin el cu liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal, precum și cu Grigore Niculescu-Buzești, care lucra în cadrul Ministerului de Externe. Treptat, Palatul a devenit un centru de rezistență activă împotriva politicii promovate de Antonescu.

Informat despre asemenea atitudini, conducătorul statului a atras atenția regelui și reginei-mame „că, dacă atitudinea lor antinazistă va continua, nemții vor prefera ca Ștefan, fiul prințesei Ileana, să ia locul lui Mihai pe tron"[1]. De asemenea, Antonescu a insistat ca regele să facă o nouă vizită pe front, iar acesta a trebuit să accepte. La 30 iulie 1942, când a sosit pe aeroportul Băneasa pentru a-și începe călătoria, el a fost exasperat văzând că va fi însoțit de ofițeri germani, de ziariști și de cineaști, „o adevărată escortă aranjată de Antonescu, ca modalitate de propagandă"[2]. La aeroportul din București a fost condus și de baronul Manfred von Killinger, de generalul Alfred Gerstenberg, atașat militar al aerului, de colonelul Spalcke, atașat militar și alte oficialități germane[3]. La sosirea în

[1] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 61.
[2] *Ibidem*, p. 64.
[3] „Universul", din 5 august 1942.

Simferopol a fost așteptat de generalul Erik Hansen și alți ofițeri germani[4]. Între localitățile vizitate s-a numărat și orașul Sevastopol, cucerit cu grele pierderi de armata română. Vizita a durat până la 3 august[5], iar mijloacele de propagandă ale regimului i-au dat o importanță excepțională, tocmai pentru a acredita în opinia publică ideea că regele era pentru continuarea războiului în Est. De exemplu, ziarul „Universul" a publicat până în ziua de 28 august reportaje și fotografii privind vizita regelui Mihai pe front.

Aproape tot timpul Mihai I se afla la Sinaia, unde-și făcuse un atelier pentru reparat automobile, lucrând cu plăcere ceasuri în șir, mai ales că avea un talent deosebit în acest domeniu. De asemenea, făcea lungi plimbări cu mașina prin munți, cel mai adesea împreună cu mama sa. Mergea și la reședința personală de la Săvârșin (jud. Arad), unde învăța să piloteze. Mihai I menționa: „A trebuit să învăț <în secret>, deoarece Antonescu se opunea acestui proiect, pretextând că era periculos. Trebuia deci să fac uz de șiretlicuri. Îmi amintesc că, în Transilvania, pentru a putea să zbor, le-am dat o falsă întâlnire oamenilor însărcinați cu siguranța mea și cu supravegherea mea. Ei s-au dus acolo și m-au așteptat patru ore întregi. În acest timp, noi am luat-o spre aeroport unde m-am urcat la bordul unui mic aparat împrumutat de la aeroclubul din București"[6]. În septembrie 1943, Mihai I a obținut brevetul de pilot, care-i va fi de mare folos după 1947. O altă preocupare a regelui era vânătoarea. Se obișnuise din timpul domniei lui Carol al II-lea cu acest „tabiet", pe care l-a continuat, cu mult succes, atât în sezonul de toamnă, cât și în cele de iarnă și de primăvară. De asemenea, s-a „specializat" în munca de fotograf, de o atenție specială bucurându-se câinii de la Curte, dar și unele persoane anonime întâlnite în timpul plimbărilor cu automobilul.

Regele nu putea rămâne străin de suferințele unor cetățeni români, în special ale evreilor. În 1941–1942, mareșalul Antonescu a promovat o politică dură împotriva adepților cultului mozaic, mai ales a celor din Basarabia și Bucovina, sub motivul că în vara anului 1940 au avut o atitudine ostilă față de armata și oficialitățile române care se retrăgeau. Un număr important de evrei au fost deportați în Transnistria, unde mulți

[4] *Ibidem,* din 9 august 1942.
[5] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 10/1940, f. 95.
[6] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 83.

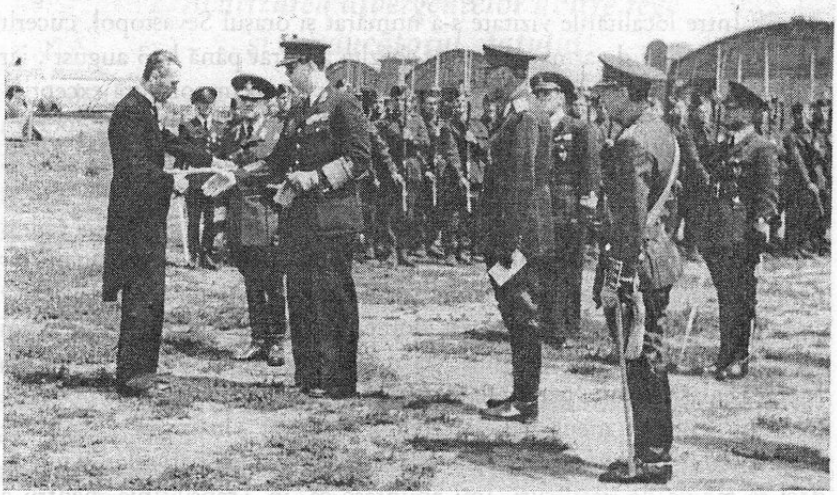

Regele Mihai în vizită la o unitate militară

și-au pierdut viața. Și cei din vechiul Regat și din Transilvania au avut de suferit, ca urmare a privării lor de anumite drepturi și libertăți cetățenești, precum și a unor presiuni la care au fost supuși din partea oficialităților. În același timp, regimul antonescian a îngăduit evreilor să aibă o viață comunitară, să-și organizeze, pe cheltuială proprie, școli, teatru, asistență socială, să editeze ziare, cărți etc.[7] Regimul antonescian a urmărit „să izoleze cât mai mult pe evreii cetățeni români din societatea, economia și cultura țării. În intervalul ianuarie 1941—august 1944, evreii din România au fost supuși unor repetate discriminări, confiscări, prestații — toate legiferate. Rămâne însă și rezultatul ultim care este esențial: 292 149 evrei au rămas în viață în România până în august 1944, prin decizia mareșalului Ion Antonescu — indiferent de motivările ei — de a nu pune în

[7] Vezi dezbaterile pe această temă în: Sabin Manuilă și Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II,* Iași, Romanian Cultural Fundation, 1994; Ion Calafeteanu, Nicolae Dinu, Teodor Gheorghe, *Emigrația populației evreiești din România. 1940–1944. Culegere de documente,* București, Editura Silex, 1993; Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și evreii,* București, Editura RAO, 1998; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939–1945),* București, Editura All, 1999 (cap. 7).

aplicare «Soluția Finală» cerută de autoritățile naziste"[8]. Potrivit calculelor efectuate de istoricul Dinu C. Giurescu autoritățile române și româno-germane poartă răspunderea pentru 123 710 victime din rândul evreilor[9].

La salvarea multor evrei au contribuit oameni simpli, intelectuali, precum și personalități politice. Un rol impotrant în această acțiune a revenit reginei-mamă Elena. Potrivit tradiției, familia regală se afla în strânse relați cu mai mulți evrei — bijutieri, medici, croitori etc. Dentistul regelui Mihai și oculistul reginei mamă Elena erau evrei. Politica antisemită a lui Ion Antonescu i-a afectat și pe aceștia, atât din punct de vedere material, cât și moral și chiar fizic. Radu Lecca — un personaj misterios, aflat în legătură cu mareșalul Antonescu și cu Mihai Antonescu, din partea cărora a primit mandat să se ocupe de Centrala Evreilor, fără a avea însă o numire oficială în acest scop — nota: „doctorul Blatt, oculistul reginei Elena, fusese impus de comisia financiară a evreilor din Centrală la plata sumei de 100 000 de lei. Doctorul Blatt era cel mai mare oculist din țară și câștiga cel puțin un milion de lei pe lună. Blatt s-a prezentat la mine cu o scrisoare a reginei prin care ea îmi cerea ca Blatt, fiind un profesionist sărac, să fie scutit de plata acestei taxe. I-am spus lui Blatt că dorința reginei este pentru mine un ordin și că voi face chiar mai mult decât mi se cere. Blatt fiind prezent, am chemat la telefon pe Halbertal de la Comunitatea Evreiască, unde se administra fondul destinat asistenței pauperilor și am dat ordin, ca pe viitor, doctorul Blatt să primească un ajutor de 5 000 lei lunar. Blatt, dându-și seama că se face de râs în fața tuturor evreilor, m-a rugat să retrag ordinul și s-a dus să plătească taxa la care era impus. S-a plâns însă reginei, care la rândul ei s-a plâns lui Mihai Antonescu"[10]. Acesta era, desigur, un caz particular, o excepție, dar covârșitoarea majoritate a evreilor — mai ales din Basarabia — au fost supuși unui regim extrem de dur. Cei deportați în Transnistria se aflau într-o situație disperată, fapt ce a determinat repetate intervenții ale liderilor religioși și politici ai evreilor pe lângă rege și regina mamă. Alexandru Șafran — șeful rabin din acea vreme — consemnează în memoriile sale:

---

[8] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 146.

[9] *Ibidem*, p. 151.

[10] Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România.* Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Alexandru V. Diță. Cu o prefață de dr. Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 1994, p. 232.

„Am informat-o permanent [pe regina mamă] asupra condițiilor de viață înspăimântătoare în care erau menținuți acolo [în Transnistria] evreii și am făcut același lucru cu nunțiul apostolic. Amândoi s-au înțeles să intervină pe lângă Mihai Antonescu, iar regina Elena a obținut, în sfârșit, de la acesta autorizația de a trimite ajutoare compatrioților noștri nenorociți"[11]. Regele Mihai avea să conchidă: „Am exercitat atunci presiuni asupra lui Antonescu să oprească totul. Mama amenința că va părăsi România. Ea îmi spunea că, dacă nu reacționam, aș fi rămas în istorie sub numele de <Mihai cel Cumplit>. Antonescu a înțeles, se pare. Și pot afirma că nici un evreu din România nu a fost predat naziștilor pentru a fi trimis în lagărele de concentrare din Germania sau din Polonia. Nici unul! De asemenea, niciodată sub domnia mea nici un evreu nu a purtat steaua galbenă! Este foarte important să precizăm aceste lucruri, căci mă îndoiesc că ele sunt foarte bine cunoscute, cu atât mai mult cu cât o anumită confuzie a fost întreținută în mod voit. Unii spun că evreii din nordul Transilvaniei au fost deportați din ordinul guvernului român. Aceasta înseamnă a uita că acea parte a Ardealului se afla atunci sub administrație ungară!"[12]

Este o realitate că în România nu s-a aplicat „soluția finală", Antonescu rezistând presiunilor care s-au exercitat asupra sa de oficialitățile germane. De asemenea, mulți evrei din nordul-estul Transilvaniei cedat Ungariei, și chiar din alte state ocupate de Germania, s-au refugiat în România, de unde nu puțini au plecat în țările occidentale.

O problema extrem de gravă pentru România era aceea a pierderilor înregistrate în război. În ziua de 4 septembrie 1942 a început bătălia Stalingradului; la 19 noiembrie Armata Roșie a declanșat o puternică contraofensivă, în urma căreia, până la 11 decembrie, unitățile germane și române au fost complet încercuite. Comunicatele oficiale continuau să fie optimiste. Dar poporul român privea cu o mare îngrijorare evoluția evenimentelor de pe front, iar dorința de pace, de ieșire a României din război era tot mai evidentă. La rândul său, mareșalul Antonescu era pe deplin conștient de dezastrul în care ajunsese armata română. La 3 decembrie 1942 el îi telegrafia generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Cartier

[11] Alexandru Șafran, *Un tăciune smuls flăcărilor. Memorii.* Introducere de Jean Ancel. Traducere Țucu Goldstein, București, Editura Hasefer, 1996, p. 86–87.

[12] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 86.

Regele Mihai și mareșalul Antonescu

General: „Răspunderea în fața istoriei o port eu, pentru că nu am făcut mai mult decât am făcut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită ușurinței cu care a procedat conducerea germană, a lipsei totale de prevedere și a impasivității cu care a primit semnalele noastre de alarmă și pregătirile știute din vreme ale inamicului. Comunicați generalului Hauffe acest răspuns al meu. El este după mine principalul vinovat, pentru că, deși de mai multe ori i-am atras atenția în scris și verbal asupra condițiilor în care accept să trimit eșalonul doi pe front și să intre în sector, nu și-a respectat promisiunile și nici cuvântul dat în numele Comandamentului Superior"[13]. La 2 februarie 1943, bătălia de la Stalingrad s-a încheiat cu victoria Armatei Roșii. În comunicatul oficial publicat în presa română se aprecia: „Au fost răpuse de superioritatea inamicului și de împrejurări nefavorabile, două divizii române încercuite acolo [la Stalingrad], alături de Armata a 6-a germană, de sub exemplara comandă a mareșalului Paulus, o divizie de artilerie antiaeriană a aviației germane și un regiment croat, într-o frăție de arme desăvârșită până la ultimul sacri-

[13] *23 August 1944. Documente, 1939–1943.* vol. I. Colectivul de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 465.

ficiu"[14]. Mareșalul Antonescu a decis ca în toate bisericile din România să se desfășoară slujbe „pentru cinstirea eroilor de la Stalingrad" în ziua de duminică 7 februarie 1943[15].

Regele Mihai, care inițial a elogiat războiul purtat de armata română dincolo de Nistru, a devenit tot mai rezervat începând cu toamna anului 1942. Apoi, după bătălia de la Stalingrad și-a modificat substanțial mesajul. Două exemple pot fi semnificative. Astfel, la 4 februarie 1942, regele Mihai l-a primit pe Branco Benzon, ministrul Croației la București. Acesta a transmis salutul și urările Poglavnicului (conducătorului) Ante Pavelić și ale poporului croat adresate națiunii române și suveranului ei, după care și-a exprimat dorința de a contribui la strângerea legăturilor între cele două țări, care „s-au întâlnit astăzi pe aceeași cale ideologică ce le conduce spre o nouă ordine, spre o Europă nouă. Pe frontul din Răsărit, unde România victorioasă face să curgă cel mai bun sânge al nobililor ei copii, luptă împreună cu Croația contra barbariei și inamicului comun". Mulțumind pentru urări, regele Mihai s-a pronunțat pentru „întărirea legăturilor politice și culturale între popoarele român și croat". El și-a exprimat convingerea că „raporturile dintre țările noastre, oficial înnodate în vara anului trecut, se vor strânge din ce în ce mai trainic în atmosfera de dreptate și libertate a Europei noi. Avem dreptul să nădăjduim azi, când țările noastre duc o luptă dreaptă de apărare a existenței lor naționale și a civilizației, că mâine în așezarea continentului puterea lor de forță va fi temelia unui nou destin"[16].

Câteva luni mai târziu, în discursul rostit la radio în noaptea Anului Nou 1943, regele Mihai I spunea: „Urarea ce fac cu acest prilej poporului meu, căruia istoria i-a hărăzit până acum atâtea suferințe, întretăiate doar de rare luminișuri de dreptate, este ca sfârșitul frământărilor sângeroase care sfâșie omenirea să-i aducă consfințirea definitivă a drepturilor sale nepieritoare"[17]. Ideea a fost reluată și formulată mult mai clar a doua zi, în cuvântarea de răspuns a regelui României la urările făcute de decanul corpului diplomatic: „Ne-ați împărtășit Excelență, speranța într-un an mai bun, un an care ne-ar aduce sfârșitul acestui război fără precedent în

[14] *Să cinstim eroii de la Stalingrad,* în „Curentul", din 5 februarie 1943.
[15] *Ibidem,* din 9 februarie 1943.
[16] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Croația, vol. 6, f. 373.
[17] „Universul", din 3 ianuarie 1943.

istorie, care pustiește omenirea și amenință cu prăbușirea valorilor sale materiale și morale. Unesc urările mele celor exprimate de Excelența Voastră și țin să o asigur că niciodată o dorință nu a fost mai vie decât aceea ce o am de a vedea din nou pacea și armonia revenind printre oameni. Ar fi într-adevăr un an fericit dacă ne-ar putea aduce această binefacere, la care aspiră toate popoarele: o pace inspirată din credința în Dumnezeu, o pace întemeiată pe justiție, libertate și concordie"[18]. După cum s-a aflat, textul — redactat de Ioan Mocsonyi-Styrcea — fusese avizat de ministrul de Externe, Mihai Antonescu; acesta n-a sesizat nuanțele „pacifistă" și „antigermană" a mesajului regal. Discursul l-a înfuriat pe Killinger, care s-a prezentat la președinția Consiliului de Miniștri pentru a protesta împotriva a ceea ce el credea că reprezintă voința guvernului de a înceta participarea României la război[19]. În fața acestei situații, mareșalul Antonescu a hotărât să dea publicității o dezmințire și a folosit prilejul sărbătoririi zilei sale onomastice (7 ianuarie) pentru a declara: „Să fiți sigur că nu voi ceda lupta decât atunci când se va trece peste trupul meu"[20].

Pentru a-l potoli pe Killinger și a da o „lecție" celor de la Palat, mareșalul Antonescu a decis trimiterea lui Styrcea pe front. Dar, pe ordinul de mobilizare, prezentat de șeful Casei Militare, regele a scris „Nu aprob", cerând să se transmită conducătorului statului că mai bine părăsește țara decât să renunțe la imunitatea Casei Regale. Mareșalul l-a trimis pe Mihai Antonescu la rege, pentru a-l avertiza că va face apel la țară. La rândul său, suveranul a răspuns că va face și el apel la popor. Escaladarea disputei între rege și mareșal a ajuns la cunoștința mai multor oameni politici și militari. Generalul Radu Rosetti nota la 19 februarie 1943: „Aprigă discuție cu V. Slăvescu, care confirmă și dă detalii asupra chestiunii Mocsonyi-Styrcea, pe care-l dezaprobă. Adaugă că Antonescu l-a trimis pe Ică [Mihai Antonescu] la rege pentru a spune că e inadmisibil ca Mocsony să vorbească cum vorbește și să ceară lămuriri că regele a primit la o vânătoare în Bucovina pe Maniu. Regele ar fi răspuns foarte înțepat, că nu l-a primit pe Maniu, dar că e liber a primi pe cine socotește, că e pentru

[18] *Ibidem.*

[19] A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 235.

[20] „Timpul", din 9 ianuarie 1943.

binele țării, că nu aprobă purtarea lui Mocsonyi. Apoi regele ar fi grațiat, fără să ceară avizul mareșalului, niște condamnați la moarte; nouă mergere a lui Ică la rege, nouă atitudine bătoasă a regelui. Ică ar fi spus că dat fiind conflictul, mareșalul va face apel la țară. Regele a răspuns că va face și el. [...] Regele a chemat pe Lupu, primul președinte al Curții de Casație și l-a consultat asupra drepturilor sale, plebiscit etc. Ică a fost la Ion Antonescu și caută să împace lucrurile"[21]. Neacceptând afrontul regelui, Ion Antonescu a cerut ca acesta să-și facă bagajele, ceea ce însemna înlăturarea instituției monarhice. Era desigur, un moment critic, pe care conducătorul statului intenționa să-l lichideze, prin tăierea „nodului gordian". Dar curând Antonescu s-a răzgândit, înțelegând că „decorul regalității" era necesar, iar înlocuirea lui Mihai — eventual cu Ștefan, fiul Ilenei, sora lui Carol al II-lea — putea genera anumite frământări pe care nu le dorea, mai ales în acele împrejurări. La rândul său, „regele a redus la minimum orice legătură cu Antonescu, tratând aproape numai cu viceprim-ministrul [Mihai (Ică) Antonescu]"[22].

Pe de altă parte, mareșalul Antonescu a ordonat colonelului Codreanu, șeful Casei Militare a regelui, să-l informeze în scris despre atitudinea lui Mocsonyi-Styrcea. Codreanu s-a conformat, dar suveranul, aflând, a cerut lui Antonescu să-i înapoieze nota în original. Conducătorul statului i-a satisfăcut dorința, făcând următoarea precizare: „Nota informativă este făcută din ordinul meu", după care a pus data, 23 februarie 1943, și a semnat. Pe notă, regele a făcut mai multe adnotări. La partea privind activitatea lui Styrcea și mai ales „lipsa de conlucrare" a acestuia cu Casa Militară, regele Mihai I a scris: „Nimeni din Curtea Mea nu are voie să raporteze în afară, nici să informeze". Codreanu scrisese: „În tabelul cu ordinea de prioritate a demnitarilor Curții, adjutanții regali sunt puși înaintea tuturora". Regele adnota: „Eu am făcut ordinea de prioritate la Curte". În informare Codreanu scria: „Deși [Styrcea] nu are decât gradul de fruntaș, totuși tratează pe ofițerii batalionului de gardă foarte sumar și uneori nici nu răspunde la salut". Regele adnota: „Este la Curte ca mareșal al Palatului și nu ca fruntaș". Colonelul Codreanu aprecia: „Tânărul Styrcea nu corespunde funcției de mare răspundere ce este chemat să

[21] Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal.* Ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, București, Editura Adevărul, 1993, p. 199–200.

[22] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 61.

gireze". Adnotarea regelui: „Nu șeful Casei Militare este în drept să judece dacă mareșalul numit de mine este sau nu în măsură de a îndeplini funcția pe care o exercită". În final, Mihai I conchidea: „Colonelul Codreanu nu mai poate rămâne șeful Casei Militare" și a semnat, punând data: 27 februarie 1943. Cu aceste adnotări, documentul a fost remis lui Ion Antonescu. Mareșalul a replicat în scris, cu data 6 martie 1943: „Majestatea Voastră afirmați în notările marginale că «Nimeni din Curtea mea n-are voie să raporteze în afară și nici să informeze». Majestate, vă declar categoric că nu pot fi de acord cu acest principiu. De îndată ce faptele Curții trec prin zidurile Palatului și îndată ce se iau de oricine de la Curte, fără știrea conducerii statului, inițiative care privesc probleme de ordin intern și extern, am dreptul să fiu informat"[23]. Ca urmare a acestui incident, colonelul Codreanu a trebuit să-și prezinte demisia din funcția de șef al Casei Militare a regelui.

Mihai Antonescu a încercat, cu acordul lui Ion Antonescu, să-l plaseze în locul rămas liber pe Vasile Grigorcea, care în acel moment era ministrul României în Italia. Grigorcea a fost primit în audiență de cei doi Antonești. Dar, fără avizul prealabil al conducătorului statului, regele Mihai a făcut publică decizia de numire a lui Mocsonyi-Styrcea — personajul cel mai contestat de Antonescu — în postul rămas vacant. Mareșalul a trebuit să accepte această hotărâre a suveranului. În „compensație", Antonescu a cerut numirea generalului Constantin Sănătescu în funcția de mareșal al Curții Regale, în toamna anului 1943; Sănătescu era considerat un vechi prieten al conducătorului statului, pe care se putea baza. Dar Ion Antonescu s-a înșelat amarnic.

Activizarea cercurilor Palatului, tendința de a trece la o confruntare tot mai deschisă cu Antonescu s-a produs pe fondul evoluției evenimentelor militare. Bătălia de la Stalingrad, încheiată la 3 februarie 1943 cu victoria Armatei Roșii, a marcat o cotitură în desfășurarea celui de-al doilea război mondial în Europa, inițiativa strategică trecând de partea Uniunii Sovietice. La Stalingrad armata română a pierdut aproape două treimi din totalul efectivelor sale umane. Evoluția evenimentelor militare pe frontul germano-sovietic a fost marcată de bătălia de la Kursk—Orel—Belgorod (5 iulie—23 august 1943), în care armata sovie-

[23] Din însemnările lui Dumitru Dămăceanu, publicate sub titlul *De la prima audiență*, în „Magazin istoric", nr. 8/1984, p. 22–23.

Regele Mihai pe șantierul arheologic de la Sarmizegetusa, ascultând explicațiile arheologului Constantin Daicoviciu

tică a obținut o nouă mare victorie; Germania a pierdut definitiv inițiativa strategică, iar trupele germane au fost silite să bată în retragere[24].

În timp ce mareșalul Antonescu se confrunta cu dificultăți tot mai mari, regele — sfătuit de regina-mamă și de tinerii săi colaboratori de la Palat — a început să-și afirme tot mai deschis personalitatea. Disputa între suveran și mareșal îmbrăca forme multiple. Uneori, aceste divergențe porneau de la probleme mărunte, de protocol. Astfel, în timpul ceremoniilor din Sala Tronului regele se așeza pe tron, regina mamă stătea alături de el, cu o treaptă mai jos, iar Ion Antonescu se plasa pe prima treaptă a Tronului. La ceremonia desfășurată cu prilejul Anului Nou 1943, regele Mihai a observat că Ion Antonescu se urcase pe a doua treaptă, aflându-se la același nivel cu regina-mamă; neacceptând această „ascensiune", Mihai a cerut maestrului de ceremonii să-i arate lui Antonescu necesitatea de a-și ocupa locul ce i se cuvenea; primind mesajul,

[24] Vezi, pe larg, Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, *Românii la Stalingrad,* București, Editura Militară, 1992; Jipa Rotaru, Vladimir Zodian, Leonida Moise, Teofil Oroian, *Antonescu, Hitler, Caucazul și Crimeea. Sânge german și românesc pe frontul de Est,* București, Editura Paideia, 1999.

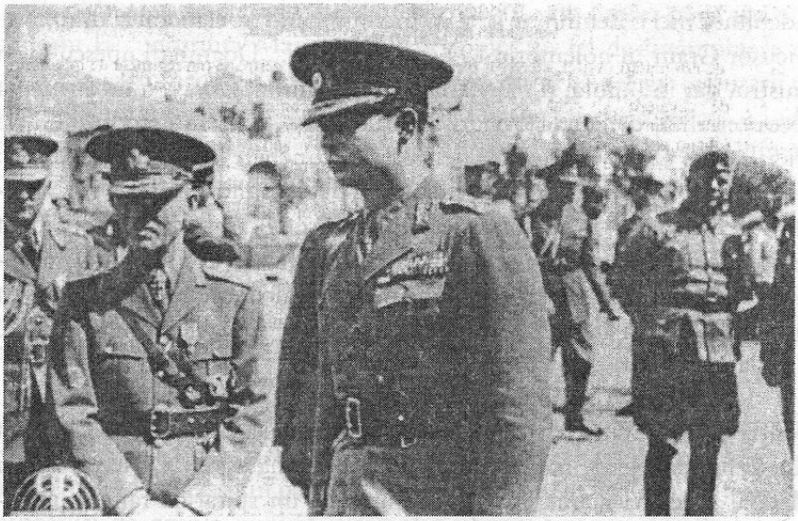

Regele Mihai pe front, la Tiraspol

conducătorul statului a declarat furios că fusese jignit și a cerut regelui să-i trimită scuze în scris[25]. Mihai n-a dat curs acestei pretenții. Un alt moment critic s-a ivit la parada militară din 10 mai 1943, când mașina regelui și a reginei-mamă a trecut prin mulțime, în timp ce mașina lui Antonescu a fost direcționată spre locuința acestuia. Crezând că era vorba de o manevră a regelui, care nu dorea ca mareșalul să fie „aclamat", acesta a refuzat să vină la prânzul oficial organizat la Palat; explicațiile suveranului — transmise prin Mihai Antonescu — și anume că n-a avut nici un amestec în dirijarea mașinilor, nu l-au înduplecat pe mareșal[26].

Multe momente de tensiune au fost generate de faptul că Maria Antonescu, soția lui Ion Antonescu, o eclipsa — la manifestațiile publice — pe regina-mamă Elena. „Doamna Mareșal" se afla mereu în compania Veturiei Goga, uneori și a doamnei Georgeta Cancicov sau a altor soții de foști sau actuali demnitari, care alcătuiau o adevărată „curte", ce rivaliza cu cea de la Palat. „Doamna Mareșal" făcea vizite în spitale și la diferite instituții caritabile, era primită cu toate onorurile de oficialități, deși ea nu

[25] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 73–74.
[26] *Ibidem*, p. 77.

îndeplinea nici o demnitate în stat. Într-un manifest elaborat și difuzat de Nicușor Graur în noiembrie 1942 se putea citi: „Doamna Lupescu lucra sinistru, dar în umbră; d-na Maria Mareșal Antonescu, cu o inconștiență deconcertantă, comandă trenuri speciale, e așteptată în aerodromuri de oficialități, i se fac onoruri regale, i se dau banchete și i se țin discursuri, primește rapoarte, dă directive preoților și episcopilor, primarilor și prefecților, dezvelește statui, inspectează prin Cișmigiu și se cinematografiază cu o răbdare care întrece cu mult pe aceea a spectatorilor săi. Cu o voluptate sadică, obligă, forțează și ordonă nobilelor doamne din înalta noastră societate să-i facă gardă, să-i țină trena și să-i formeze suita în exhibițiile ei pe la inaugurări prin țară"[27].

Maria Mareșal Antonescu se iscălea uneori numai cu numele mic: „Maria"; modalitatea a trezit suspiciunea reginei-mamă, care socotea că numai persoanele de rang princiar puteau semna astfel. Odată, doamna Mareșal și regina-mamă au vizitat împreună un spital de răniți, au împărțit fotografii cu autografe; Maria Antonescu a semnat doar cu numele mic. Clocotind de mânie, regina a cerut să se strângă imediat pozele rivalei sale și să i se restituie printr-un ofițer, pentru a le completa cu numele potrivit rangului[28]. Tensiunea dintre Palat și conducătorul statului creștea pe măsură ce evenimentele de pe front deveneau tot mai dramatice, astfel încât se impunea găsirea unei soluții pentru salvarea României din catastrofa care se apropia.

3. Acțiuni vizând scoaterea României din război

Impresionați de evenimentele din Italia, unde la 25 iulie 1943 regele Victor-Emmanuel III îl înlăturase pe Mussolini, fruntașii național-țărăniști și național-liberali au început să ia în calcul posibilitatea destituirii lui Antonescu de către regele Mihai și a creării unui guvern care să scoată țara din războiul purtat alături de Germania nazistă împotriva U.R.S.S. În ziua de 22 august 1943, Maniu și Brătianu adresau o primă scrisoare

[27] Nicușor Graur, *În preajma altei lumi. Memorii politice,* București, Editura SAREC, 1946, p. 193.

[28] Al. Gh. Savu, *Războiul șicanelor,* în „Magazin istoric", nr. 6/1969, p. 91.

regelui Mihai, prin care țineau să precizeze: „Nu am înțeles până astăzi să aducem la cunoștința Majestății Voastre nici un fel de întâmpinare cu privire la evenimentele care se desfășoară, socotind că delegarea puterii de a conduce statul dată domnului mareșal Antonescu era totodată o indicație de a ne adresa domniei sale atât timp cât Majestatea Voastră îi menține puterile cu care a fost învestit. De asemeni nu socoteam că e bine ca în timp de război Coroana să fie amestecată sub nici o formă în discuțiunile de ordin politic". Ei constatau că situația țării devenise excepțională, fapt ce-i determina să aducă la cunoștința suveranului punctul lor de vedere exprimat în memoriul trimis lui Antonescu la 12 august 1943, prin care îi cereau scoaterea României din război[1].

Colaborarea dintre monarhie și partidele istorice* — Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc — era impusă de împrejurări. Regele dorea ca înlăturarea lui Antonescu să aibă o bază politică largă, să se întemeieze pe sprijinul partidelor „de guvernământ", ai căror lideri erau cunoscuți de opinia publică din țară și din străinătate. La rândul lor, conducătorii partidelor istorice aveau în vedere faptul că regele, în calitatea sa de „cap al oștirii", putea ordona încetarea ostilităților împotriva Uniunii Sovietice; de asemenea, prerogativa regală de a numi pe președintele Consiliului de Miniștri asigura cadrul legal pentru înlăturarea lui Antonescu.

Discuțiile purtate de Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu și alți fruntași național-țărăniști și liberali cu regele și colaboratorii săi (Ioan Mocsonyi-Styrcea, Constantin Vișoianu, Grigore Niculescu-Buzești) au condus la găsirea unei platforme de colaborare reciproc acceptabile. Pentru a se asigura o permanență a dialogului, în august 1943, la castelul Peleș și la Palatul Regal din București au fost instalate aparate radiotelefon; comunicările telegrafice ale regelui cu opoziția erau cifrate, spre a nu fi înțelese de oamenii lui Antonescu sau ai Gestapo-ului. Discuțiile aveau loc de obicei noaptea; uneori întâlnirile se desfășurau în timpul

---

[1] Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 523.

* La vremea respectivă, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal se considerau partide istorice, în sensul că aveau o răspundere față de soarta României, în calitatea lor de partide de guvernământ, cu un larg suport popular.

zilei, după luarea unor serioase măsuri de precauție. Corneliu Coposu, care, de regulă, îl însoțea pe Iuliu Maniu, avea să relateze: „colaborarea dintre Maniu și Casa Regală a fost continuă, însă operată într-o manieră clandestină, care se aranja în felul următor. Maniu mergea la Palatul Știrbey [din Calea Victoriei], intra cu mașina în curte urmat de mașina de agenți care era nelipsită. Intra în palat. Mașina rămânea acolo; în spate exista, de lângă depozitul de conserve Știrbey, o altă ieșire pe strada Banului. Acolo aștepta Grigore Niculescu-Buzești cu altă mașină, în care ne urcam și mergeam la Palat. Se intra prin spate, prin ușa gărzii din strada Luterană, cum era pe vremea aceea [...] Stătea de vorbă cu regele, pleca de acolo cu aceeași mașină și intra în Palatul Știrbey. Ne urcam în mașina noastră, urmăriți de agenții de siguranță care raportau că Maniu a fost și a stat trei ore în Palatul Știrbey"[2].

Ca urmare a discuțiilor avute cu lideri ai opoziției se contura perspectiva unei colaborări efective în acțiunea de scoatere a României din război. În această etapă în prim plan s-au aflat acțiunile diplomatice. Cercurile politice românești au inițiat negocieri cu reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii în capitalele statelor neutre, cu speranța că vor obține condiții de armistițiu favorabile. Aceste tratative se duceau în numele lui Iuliu Maniu și al regelui Mihai I. Este de menționat că Mihai Antonescu, preocupat și el de găsirea unei soluții diplomatice în cazul înfrângerii Germaniei, se folosea adesea de numele regelui, care era de acord cu scoaterea României din război[3].

La Conferința de la Casablanca (ianuarie 1943), președintele S.U.A. și primul-ministru al Marii Britanii au hotărât să nu angajeze negocieri cu statele Axei și sateliții ei, ci să le impună formula „capitulării necondiționate". Conferința de la Moscova (octombrie 1943) a stabilit că S.U.A., Marea Britanie și Uniunea Sovietică „vor acționa împreună în toate problemele privitoare la capitularea și dezarmarea dușmanului cu care se aflau în război"[4]. Din acel moment, diplomații englezi și americani au primit indicații ca nici un demers din partea României să nu fie luat în

---

[2] *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian,* București, Editura Humanitas, 1996, p. 75.

[3] Vezi, pe larg, Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, (capitolul 13); Vasile Pușcaș, *Speranță și disperare. Negocieri româno-aliate. 1943–1944,* București, Editura Litera, 1995.

[4] *Relații internaționale în acte și documente,* vol. II, p. 146.

Regele Mihai primind scrisorile de acreditare ale unui diplomat străin; în stânga, Mihai Antonescu

considerare, dacă el nu era adresat în același timp și guvernului U.R.S.S., având la bază principiul capitulării necondiționate.

Încă din toamna anului 1943 cercurile Palatului au discutat cu Maniu și Brătianu problema destituirii de către rege a lui Ion Antonescu și înlocuirea lui cu un general care să procedeze la încheierea armistițiului cu Națiunile Unite; persoana indicată era generalul Constantin Nicolescu, considerat a fi „prieten al regelui". O asemenea lovitură de stat trebuia să fie coroborată cu debarcarea Aliaților în Balcani și cu sprijinul militar acordat de aceștia. Cum ajutorul sperat nu a venit, la sfatul generalilor Gheorghe Mihail, Constantin Nicolescu și Constantin Sănătescu și al coloneilor Radu Rusescu și Dumitru Dămăceanu, regele s-a văzut nevoit, în martie 1944, să renunțe la acest plan.

La începutul lunii septembrie 1943 au fost stabilite contacte între Partidul Comunist și cercurile Palatului[5]. Pentru a se ajunge aici au trebuit învinse puternicele bariere ideologice, atât dintr-o parte, cât și din

[5] *Pentru Republică în România.* Coordonator Aron Petric, București, Editura Politică, 1978, p. 120.

cealaltă. Partidul Comunist era un partid republican, milita pentru un regim în care nu exista loc pentru monarhie. La rândul său, regalitatea era „prin definiție" ostilă Partidului Comunist, în care vedea, pe drept cuvânt, un adversar de temut; orice ascensiune a comuniștilor constituia o amenințare potențială la adresa monarhiei. Acestea erau pozițiile principiale, însă aplicarea lor depindea de contextul concret istoric. Interesant este că sugestia colaborării partidelor Național-Liberal și Național-Țărănesc, precum și a monarhiei cu Partidul Comunist din România nu a venit din partea diplomației sovietice, ci din partea celei engleze și americane. Înțelegerile între cele trei mari puteri începeau să funcționeze în privința României, care se afla în zona de influență sovietică, astfel că S.U.A. și Marea Britanie dădeau dovezi de loialitate față de U.R.S.S.

În lunile ianuarie–aprilie 1944 trupele sovietice au întreprins noi acțiuni ofensive pe toată lungimea Frontului de Est, ajungând la 24 martie pe Nistru, iar la 26 martie pe cursul superior al Prutului. În a doua jumătate a lunii martie, Armata Roșie a pătruns pe teritoriul României; repetatele încercări de a dezvolta imediat ofensiva au eșuat, astfel că unitățile militare sovietice au trecut în apărare pe frontul Iași—Chișinău.

Preocuparea forțelor politice românești de a găsi o soluție de salvare a țării s-au intensificat. Pe această linie se înscrie plecarea lui Barbu Știrbey la Cairo, unde, la 17 martie 1944, a început negocierile cu Aliații. El s-a prezentat ca emisar al lui Maniu, dar a precizat că guvernul și regele, precum și opoziția sunt dornici să facă o schimbare a frontului[6]. Regele Mihai avea să aprecieze: „Aceste tratative au durat timp îndelungat, însă nu au fost încununate de succesul scontat de noi. Ceream ajutor pentru a-i alunga pe nemți de pe teritoriul nostru. Am trimis chiar și un comunicat oficial Aliaților: dacă ar parașuta masiv trupe pentru eliberarea țării, noi le-am indica zonele unde germanii se aflau în numărul cel mai mic. Nici un răspuns! Nu am înțeles decât după aceea că fuseserăm deja predați lui Stalin... Era îngrozitor: ascultam B.B.C.-ul care ne îndemna la rebeliune: «Ieșiți din război, români, ieșiți din război, căci astfel nu vă veți mai putea arăta fața în lume...». Iar eu răspundeam prin misive secrete: «Nu așteptăm nimic altceva! Dar nu o putem face singuri»"[7].

---

[6] *23 August 1994. Documente,* vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 150.

[7] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 88.

La 21 martie 1944, Maniu și Brătianu au înaintat un nou memoriu lui Antonescu în care, după înfățișarea situației critice în care se afla România, afirmau: „Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situației ce ați creat, trebuie ca tot dumneavoastră să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de până acum și că țara se găsește în situația de nebeligerantă. Pe de altă parte să comunicați anglo-ruso-americanilor hotărârea ce ați luat. Dacă nu puteți face aceste acte, nu rămâne decât să arătați M. S. Regelui că nu puteți conduce mai departe politica țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situațiunea în care ne aflăm și care să nu expună țara la noi complicațiuni"[8]. Era pentru prima dată când Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal cereau, prin șefii lor, în mod categoric lui Antonescu să scoată țara din război sau să-și depună demisia în mâinile regelui Mihai I. Evident, mareșalul nu a dat curs acestei solicitări, după cum nici liderii național-țărăniști și național-liberali nu se arătau dispuși să-și asume ei răspunderea redresării situației.

Printr-o notă din 12 aprilie 1944 guvernul sovietic a propus guvernului român să capituleze necondiționat și să semneze armistițiul cu Națiunile Unite. Încă de la 6 aprilie, C.I.C. Brătianu îi scria lui Antonescu: „trebuie neapărat ca d-voastră care de trei ani cooperați cu Germania, să le arătați [conducătorilor Reichului] că până acum ați făcut prea mult ca să-i ajutați și ați sacrificat prea mulți luptători, că de vreme ce trupele germane nu mai pot ține piept invaziei trupelor rusești și pe de altă parte nu mai pot garanta fruntariile noastre, nu armata noastră, prost înarmată și echipată, poate opri înaintarea rușilor [...]. Trebuie deocamdată să ne degajați a coopera înainte în război și să trecem în stare de nebeligerantă. Trebuie să intrați în tratative de armistițiu, cerând anglo-rușilor-americanilor să înceteze să ne considere vrăjmași. Dumneavoastră vă incumbă să luați îndată aceste măsuri și dacă nu o puteți face să cereți M.S. Regelui să facă un guvern de generali care să caute să salveze ceea ce se mai poate"[9].

În acele zile de cumpănă, Antonescu nu considera util să se adreseze regelui — pe care continua să-l considere un copil, fără maturitate politică — ci l-a solicitat pe Maniu, căruia i-a declarat că personal nu

---

[8] Arh. N.I.C., fond Președ. Cons. Min., dos. 61/1940, f. 232.

[9] *23 August 1944. Documente*, vol. I, p. 235.

putea accepta condițiile armistițiului, dar dacă liderul național-țărănist le considera acceptabile, el era gata să-i predea conducerea statului. Iuliu Maniu a răspuns peste câteva zile într-o formă alambicată, care, de fapt, însemna un refuz; el spera încă în succesul misiunii lui Barbu Știrbey, aflat la Cairo.

O altă inițiativă a venit din partea lui Gheorghe Tătărescu, fruntaș liberal, care a propus regelui, la 25 martie 1944, convocarea unui Consiliu de Coroană „pentru a cerceta întreaga situație a României și a hotărî ieșirea țării noaste din război"[10]. În cadrul discuțiilor avute cu regele și cu emisarii lui, Tătărescu s-a pronunțat pentru constituirea unui „guvern al păcii", care să ducă tratative deschise atât cu S.U.A. și Marea Britanie, cât și cu U.R.S.S. Dar Gh. Tătărescu nu era agreat de Iuliu Maniu și de Constantin I.C. Brătianu, care-l acuzau că este vinovat de introducerea dictaturii în România, prin faptul că, în 1938 s-a pus la dispoziția lui Carol al II-lea. La rândul său, regele Mihai îl privea cu destulă suspiciune pe Tătărescu, iar regina-mamă Elena îl ura deoarece fusese un colaborator apropiat al fostului ei soț.

După intense negocieri, perspectiva realizării unui acord de colaborare între Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal devenea tot mai clară. La începutul lunii mai 1944 s-a constituit un Comitet Central de acțiune și un Birou executiv, alcătuit din câte doi reprezentanți ai celor patru partide, care au trecut la elaborarea platformei comune pentru acțiunea vizând înlăturarea regimului antonescian și scoaterea țării din războiul purtat alături de Germania.

La Palat continuau să se urzească planuri și să se elaboreze variante. Unele chiar fanteziste: „un grup de entuziaști lipsiți de realism veniseră cu ideea ca regele Mihai să plece cu avionul la Moscova pentru a-l contacta personal pe Stalin. Gândiți-vă ce impresie ar face în America lucrul ăsta i-au spus ei. Imaginați-vă titlurile ziarelor scrise cu litere de-o șchioapă: «Unchiul Iosif și tânărul Mihai discută despre pace». — «Dar dacă unchiul Iosif nu acceptă ideea, ce se va întâmpla?» replică regele, deloc încântat de propunere"[11]. Asemenea planuri aventuriste erau făcute de oameni fără experiență, amatori de senzațional, care nu lăsau o bună

[10] „Drapelul", din 3 iulie 1945.
[11] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 98.

Regele Mihai, regina-mamă Elena și mareșalul Ion Antonescu

impresie celor cu care veneau în contact. Iuliu Maniu dorea să-l „capaciteze" pe rege dar se simțea incomodat de anturajul acestuia. Fruntașul național-țărănist Ioan Hudiță nota: „Din nenorocire, atmosfera de la Palat nu e deloc bună. Mama lui Mihai se complace într-o atmosferă de oameni compromiși și duce ea singură o viață particulară dezordonată [...]. Regele e înconjurat de o seamă de oameni suspecți, în care nu poți avea încredere, ei fiind ori în slujba lui Antonescu, ori poate chiar a nemților. În acest viespar de oameni lași și compromiși, în cine poți avea încredere ca să poți ajunge la vreun rezultat?"[12] Potrivit unor zvonuri, regina-mamă „trăia" cu diverși ofițeri de la Curte, iar regele Mihai își găsea și el din când în când câte o „iubită" din rândul „doamnelor" sau „domnișoarelor" de onoare.

În primăvara anului 1944, la Palat au fost aduși doi ofițeri de carieră, care se bucurau de prestigiu în rândul militarilor și aveau un orizont politic mai larg. La 26 martie în funcția de adjutant regal a fost numit

[12] Ioan Hudiță, *Jurnal politic. 1 ianuarie — 24 august 1944.* Publicat cu un studiu introductiv și note de academician Dan Berindei, București, Editura Roza Vânturilor, 1997, p. 136.

colonelul Emilian Ionescu, la solicitarea suveranului. Mareșalul a aprobat această numire, declarând că era foarte bine să intre la Palat și un *Ionescu*. În ziua de 29 martie, generalul Constantin Sănătescu a preluat postul de șef al Casei Militare a Regelui. Cu acest prilej, generalul constata: „Văd că am o misiune grea. Mai întâi, regele este foarte tânăr, de-abia are 21 de ani. Constat că este străin de treburile statului, nu din vina sa, ci din vina mareșalului [Antonescu], care nu l-a pus la curent cu nimic. Este mult de lucu, așadar"[13]. Constantin Sănătescu a discutat cu regina-mamă despre „necesitatea ca regele să se pregătească mai mult în vederea îndeplinirii sarcinii ce-i revine ca rege, și pe care eu o văd venind în curând. Ar trebui să ia și lecții de dicțiune, pentru a vorbi cât mai clar, și să se obișnuiască a ține cuvântări. Regelui îi plac vânătoarea, mecanica și motoarele, dar asta e prea puțin pentru un rege. Eu nu pot să-i fac un program de activitate, pentru a nu avea aerul că, abia venit, am și început cu inovațiile. Am rugat-o pe regină ca toate să aibă aerul că pornesc de la ea; regele ține foarte mult la mama sa, așa că va asculta de sugestiile ei"[14]. La 1 aprilie 1944, Constantin Sănătescu a fost numit Mareșal al Palatului, funcție care-i permitea să aibă contacte cu liderii politici, devenind astfel principala personalitate din preajma regelui.

Constantin Sănătescu a asigurat o mai mare eficacitate acțiunilor desfășurate în acele împrejurări. Prin funcțiile pe care le ocupa, el putea vorbi în numele regelui; după vechimea în gradul de general se plasa imediat după Ion Antonescu, ceea ce îi asigura în ierahia militară un loc însemnat; avea relații de prietenie cu mulți generali, inclusiv din Ministerul de Război și de la comandamentele efective ale armatei, precum și cu cei scoși în rezervă de mareșal; faptul că a îndeplinit funcția de atașat militar al României la Londra i-a înlesnit crearea unor relații de prietenie cu o seamă de oameni politici din Marea Britanie.

Și după venirea lui Sănătescu, la Palat a continuat un timp practica elaborării diverselor planuri privind scoaterea României din război. O variantă a fost aceea a trimiterii generalului Victor Dombrowschi, apoi a generalului Aurel Aldea la Moscova pentru a încheia armistițiul[15], dar

[13] General-colonel (rez.) Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Editura Militară, 1983, p. 109.

[14] Constantin Sănătescu, *Jurnal*. Cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Editura Humanitas, 1993, p. 126–127.

[15] „Jurnalul de dimineață", din 25 decembrie 1944.

măsurile de pază a frontierelor luate de Antonescu și întârzierea cu care a venit răspunsul guvernului sovietic au făcut ca acest plan să nu se poată materializa. A existat și ideea ca regele să se declare prizonier, iar Iuliu Maniu să plece în nordul Moldovei și să formeze acolo un guvern; o variantă „îmbunătățită" prevedea ca regele și alți fruntași politici să plece în nordul Moldovei, unde să constituie un guvern antihitlerist cu sprijinul armatei. Potrivit altor planuri o lovitură de stat inițiată de rege, chiar dacă nu ar fi reușit, era utilă, deoarece se demonstra Aliaților că suveranul se desolidariza de regimul antonescian; în caz de eșec, regele urma să părăsească țara la bordul unui avion și să revină cu ajutorul anglo-american.

Deocamdată, englezii și americanii au decis să-i „ajute" pe români, bombardându-i. De la 4 aprilie 1944 aviația engleză și americană au lansat repetate atacuri asupra României, mai ales a orașului București și a rafinăriilor din Valea Prahovei. Bombardamentele s-au soldat cu mii de morți și răniți, precum și cu uriașe distrugeri materiale.

Principesa Ileana, care se afla în orașul Brașov în calitate de soră medicală la spitalul Crucii Roșii, avea să scrie despre bombardamentul din 16 aprilie, care coincidea cu prima zi a Paștelui ortodox: „Am ieșit din curte ca să mă îndrept spre adăposturile din deal chiar în momentul în care primul val de avioane a trecut pe deasupra. Erau argintii și arătau frumos, proiectate, cum erau, pe un cer albastru, și pentru o clipă mi s-a părut că nu au nici o legătură cu războiul și distrugerile lui. Apoi, deodată, tot aerul a fost inundat de un zgomot înspăimântător și un fum înțepător ne-a înconjurat din toate părțile. Era ca și cum o mână uriașă și impersonală m-ar fi împins deodată cu fața la pământ. Am rămas împietrită și asurzită pentru o clipă, apoi am fost trezită de țipetele unei femei pe care am văzut-o alergând în jos pe deal, cu un copil în brațe. [...] Când praful s-a mai așezat m-am trezit înconjurată de femei care plângeau și de fete înspăimântate. [...] Am mers întâi la gară, plină de gropi din cauza bombelor. [...] Am găsit gara cu zidurile încă în picioare, dar în rest complet ruinată. Liniile de tren erau și ele doar o masă de oțel îndoit, iar vagoanele distruse și arse erau împrăștiate peste tot. Din rezervoarele de combustibil țâșneau limbi lungi de flăcări. [...] Vaietele, geamătele de agonie și priveliștile imposibile în care nu puteai distinge bărbat de femeie, mort de viu erau suficiente ca să înspăimânte pe oricine"[16]. Mihai I nu era preocupat atât de aceste distrugeri, cât de calitatea avioa-

[16] Principesa Ileana, *op. cit.*, p. 171–172.

nelor care bombardau țara. Gould Lee scria: „Regele, cu obișnuita-i curiozitate nechibzuită, a ieșit în curte [la Palat] însoțit de secretar, ca să urmărească raidul aerian". Suveranul era interesat să vadă avioanele — marca lor, capacitatea, forța de reacție, manevrabilitatea — ca un specialist în domeniul aviației. „În ciuda pagubelor pe care bombardamentele le provocaseră în Capitală, regele Mihai nu se putea opune instinctului său de aviator. Întotdeauna, în loc să se adăpostească, el se afla într-un punct descoperit, fascinat de avioanele care îi zburau pe deasupra capului. El învățase, din studierea jurnalelor de aviație străine, toate caracteristicile tehnice ale acestor aparate moderne, atât americane cât și britanice, așa încât putea inspecta cu un aer într-adevăr profesional avioanele doborâte și echipamentul lor complicat". După bombardamentul din 4 aprilie, regele s-a urcat în automobil, pentru a vedea rezultatele: „gonind spre zona gării [de Nord], dorind să vadă cu proprii ochi pagubele provocate. [...] În apropierea gării, mulți oameni din acel cartier de muncitori își pierduseră viața. Regele s-a plimbat printre clădirile și casele cuprinse de flăcări, cu inima grea, știind că acesta era doar începutul"[17]. Generalul Constantin Sănătescu nota la 8 mai 1944: „Bombardamentele de teroare s-au succedat fără milă și ziua și noaptea. Ele au avut ca obiectiv și orașe fără nici o industrie de război. La București, cartierul Bonaparte e în flăcări. În grădina Palatului au căzut două bombe de s-a cutremurat adăpostul în care ne găseam"[18].

Ca urmare a bombardamentelor, mulți oameni au rămas fără locuință sau căutau să se adăpostească într-un loc sigur. Dar — așa cum consemna biograful reginei-mamă — „un tablou mult mai tragic, după fiecare raid, îl constituiau sutele de răniți. Elenei îi era groază să se ducă să-i vadă. «Am vizitat spitalele timp de trei ore, suferințele sunt cumplite, e de-a dreptul inuman» — iată o însemnare tipică din jurnalul ei. Una dintre vizitele la un spital a făcut-o să izbucnească în plâns. «M-am dus la un spital din Brașov. Erau șiruri de oameni zăcând în propriul sânge, unii gemând, alții răcnind de durere. O biată femeie cu ambele picioare smulse avea trei copii zăcând lângă ea, unul rănit și doi morți"[19]. Regina-mamă Elena nu avea tăria de a poposi ceasuri în șir la căpătâiul răniților, de a găsi cuvinte

[17] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 85–86.
[18] C. Sănătescu, *Jurnal*, p. 153.
[19] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 193.

de mângâiere și îmbărbătare, așa cum făcuse regina Maria în 1916–1917. Vizitele în spitale erau pentru ea un adevărat coșmar, după cum rezultă din însemnările sale zilnice.

Situația devenise extrem de critică. Regele a decis să participe direct la tratativele politice vizând găsirea unei soluții pentru ieșirea României din războiul purtat alături de Germania. Cu Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu și Constantin-Titel Petrescu se mai întâlniseră de-a lungul timpului, astfel că se impunea să discute și cu reprezentantul Partidului Comunist. O colaborare cu Partidul Comunist era considerată necesară, deoarece România se afla în război cu Uniunea Sovietică, iar acest partid prin legăturile sale cu Kremlinul putea contribui la ameliorarea condițiilor de armistițiu; o alianță a partidelor Național-Țărănesc, Național-Liberal și monarhiei cu comuniștii era susținută mai ales de guvernul Marii Britanii, pentru a înlătura eventualele suspiciuni ale sovieticilor potrivit cărora Maniu, Brătianu și regele Mihai nu agreau o înțelegere cu U.R.S.S., ci doar cu statele Occidentale. La sfârșitul lunii aprilie 1944 a avut loc prima întâlnire între rege și Lucrețiu Pătrășcanu; cu acel prilej, suveranul a primit o explicație clară privind poziția P.C.R. față de monarhie: „D. Lucrețiu Pătrășcanu a definit atitudinea acestui partid, arătând că, deși este republican, el înțelege să nu facă din problema formei de stat — monarhie sau republică — o problemă de actualitate. Partidul Comunist se declară hotărât să conlucreze cu monarhia și să o sprijine, în orice acțiune destinată să scoată România din război și să schimbe politica noastră externă"[20]. În discuțiile cu emisarii Palatului, Lucrețiu Pătrășcanu exprima punctul de vedere al conducerii Partidului Comunist. Regele era numit „Mutu", având în vedere că vorbea puțin și evita să-și exprime opiniile, preferând să asculte[21]. După fiecare întâlnire cu „Mutu", Pătrășcanu îi informa pe Constantin Pârvulescu, Emil Bodnăraș și Constantin Agiu — care făceau parte din conducerea operativă a partidului — despre discuțiile avute.

La întâlnirile devenite tot mai frecvente, dintre Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Sănătescu și Ioan Mocsonyi-Styrcea s-au discutat, în mod concret, diferitele variante privind înlăturarea lui Antonescu. Reprezen-

---

[20] „Jurnalul de dimineață", din 25 decembrie 1944.

[21] Dan Cătănuș și Ioan Chiper, *Cazul Ștefan Foriș. Lupta pentru putere în P.C.R. De la Gheorghiu-Dej la Ceaușescu*, București, Editura Vremea, 1999, p. 132.

tantul P.C.R. s-a situat pe poziția că „lovitura de stat, cu toate riscurile ei, trebuie încercată în București, luându-se însă toate măsurile pregătitoare din punct de vedere tehnic militar și general politic"[22]. La consfătuirea din noaptea de 14/15 iunie 1944, au participat reprezentanți ai P.C.R. (Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș), ai Armatei și ai Palatului (generalul Gheorghe Mihail, generalul Constantin Sănătescu, colonelul Dumitru Dămăceanu, Ioan Mocsonyi-Styrcea, Mircea Ionnițiu), precum și Grigore Niculescu-Buzești, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. Reprezentanții Palatului au susținut „planul Gigurtu", potrivit căruia regele urma să-l demită pe Ion Antonescu, să se constituie un guvern filogerman condus de Ion Gigurtu, după care, într-o următoare etapă, să se obțină acordul Berlinului pentru ieșirea României din război. Delegații P.C.R. au arătat că Hitler nu-și putea da avizul pentru ieșirea României din război, iar rezultatul putea fi ocuparea completă a României. A fost adoptat un plan militar, care viza răsturnarea prin forță a regimului antonescian[23]. Pe de altă parte discuțiile politice care se purtau aveau ca obiectiv ieșirea cu orice preț a țării din război și încheierea armistițiului cu Națiunile Unite.

[22] Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial,* Iași, Editura Junimea, 1978, p. 197.

[23] Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* vol. I, p. 153.

Capitolul II

23 AUGUST 1944 — CEL MAI IMPORTANT ACT ISTORIC ÎNFĂPTUIT DE REGELE MIHAI I

1. Preliminariile actului de la 23 august 1944

Regele Mihai a stăruit pentru realizarea unui acord de colaborare între principalele forțe politice din România. În ziua de 20 iunie 1944, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu au semnat platforma Blocului Național-Democrat, care prevedea: încheierea fără întârziere, pe baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite, căutând a obține condițiile cele mai bune posibile pentru interesul țării; ieșirea României din Axă, eliberarea țării de sub ocupația germană, alăturarea ei Națiunilor Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale; înlăturarea regimului de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării[1]. Crearea Blocului Național-Democrat a marcat un moment esențial în procesul de coalizare a forțelor politice din opoziție, pe baza unei platforme care sintetiza aspirațiile fundamentale ale românilor din acel moment istoric.

După 20 iunie 1944 au avut loc mai multe întâlniri între reprezentanții Blocului Național-Democrat și ai Palatului, în vederea stabilirii măsurilor și acțiunilor concrete pentru scoaterea țării din război și a înlăturării lui Antonescu. Așa cum era firesc, o atenție deosebită a fost acordată constituirii noului guvern. Reprezentanții Partidului Comunist au

[1] Ioan Scurtu (coordonator), Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 610–611.

Regele Mihai
și regina-mamă Elena

propus un guvern politic prezidat de Iuliu Maniu. Dar liderul național-țărănist, sprijinit de Brătianu, afirma că problemele ce stăteau în fața României aveau un pronunțat caracter militar și, ca atare, a susținut necesitatea unui guvern de generali. Regele, care dorea ca actul înlăturării lui Antonescu să aibă o bază politică largă, s-a pronunțat pentru un guvern sub conducerea lui Iuliu Maniu. Potrivit afirmațiilor lui Ioan Mocsonyi-Styrcea într-una din ședințe, după ce suveranul a argumentat necesitatea guvernului politic, Lucrețiu Pătrășcanu l-a felicitat, declarându-i că „ați vorbit de-a dreptul ca un comunist, dați-mi voie să vă strâng mâna"[2].

În cadrul discuțiilor din noaptea de 17/18 august 1944, la insistențele regelui Mihai, ale lui Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin-Titel Petrescu, liderul național-țărănist Iuliu Maniu a acceptat formula unui guvern politic, dar nu s-a angajat să-și asume președinția Consiliului de Miniștri. El a condiționat răspunsul de atitudinea lui Ion Mihalache. În ziua de 18 august, vicepreședintele Partidului Național-Țărănesc a declarat regelui că armistițiul trebuia semnat de mareșalul Antonescu sau de un guvern de militari[3]. Rezistența lui Maniu, refuzul lui de a-și asuma răspunderea conducerii noului guvern, erau determinate de faptul că el nu dorea să-și lege direct numele de un armistițiu care avea să consemneze pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei; el urmărea să treacă răspunderea altora, în speță militarilor, care nu aveau a se teme că „se uzează"

[2] Ioan Mocsonyi-Styrcea, *Memorii,* vol. III, f. 1427.

[3] Lucrețiu Pătrășcanu, *Cum s-a pregătit actul de la 23 August 1944,* în „România liberă", din 23 august 1945.

din punct de vedere politic. Văzând atitudinea lui Maniu, regele a luat în considerare formula unui guvern de militari, care să poarte girul politic al Blocului Național-Democrat. Maniu și Brătianu s-au declarat de acord cu această soluție, acceptând ca generalii Gheorghe Mihail și Victor Dombrowschi, care ocupaseră demnități în timpul regimului lui Carol al II-lea, să fie învestiți cu funcții importante; de asemenea, ei au fost de acord ca Lucrețiu Pătrășcanu să dețină portofoliul Justiției.

În cadrul repetatelor întâlniri ce s-au desfășurat în cursul lunii august, reprezentanții Blocului Național-Democrat și cei ai Palatului au căzut de acord asupra conținutului principalelor documente ce urmau a fi difuzate imediat după înlăturarea lui Antonescu. Pentru înțelegerea spiritului constructiv în care s-a lucrat, menționăm că proiectul proclamației regale a fost redactat de Lucrețiu Pătrășcanu și „acceptat în întregime după oarecari discuții"[4], de reprezentanții Palatului și ai partidelor istorice.

Decisivă era atitudinea armatei. Mareșalul Antonescu se bucura de o mare autoritate în rândul oștirii, astfel că se impunea cunoașterea exactă a stării de spirit a acesteia, precum și a posibilităților ca o seamă de generali și ofițeri superiori să participe la lovitura de stat ce se pregătea. Din însărcinarea regelui, generalul Constantin Sănătescu s-a deplasat pe linia frontului unde a discutat cu mai mulți comandanți, sondându-i în legătură cu înlăturarea lui Antonescu. Rezultatele au fost deosebit de încurajatoare, cei contactați declarându-se gata să participe la o asemenea acțiune inițiată de regele Mihai[5].

Odată stabilit planul și existând certitudinea că armata va fi de partea regelui, s-a trecut la planificarea concretă a acțiunii. La consfătuirea din 27/28 iulie — la care au participat Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, Constantin Sănătescu, Constantin Vasiliu-Rășcanu, Dumitru Dămăceanu și Grigore Niculescu-Buzești — s-a hotărât ca acțiunea de înlăturare a lui Antonescu să se desfășoare în ziua de 15 august. Ulterior, în ședința din 9/10 august — la care au luat parte aceleași persoane, plus Mircea Ionnițiu și generalul Constantin Anton — la insistența lui Grigore Niculescu-Buzești (colaborator apropiat al lui Maniu și al regelui) s-a

[4] *Ibidem.*

[5] Gh. Buzatu, *Evenimentele din august 1944 în context internațional,* în *Actul de la 23 August 1944 în context internațional.* Coordonator Gh. Buzatu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 297.

decis amânarea ei cu două săptămâni; pe această bază, la 11 august regele a acceptat ziua de 26 august ca moment al arestării lui Antonescu.

Declanșarea ofensivei sovietice pe frontul Iași—Chișinău la 20 august 1944 și activitatea desfășurată de Ion Antonescu în acele împrejurări au determinat o profundă preocupare din partea tuturor factorilor politici. Deoarece în consfătuirile avute se ajunsese la concluzia că cea mai bună soluție era arestarea lui Ion Antonescu la Palatul Regal din București, au fost luate măsuri speciale: sporirea capacității de luptă a batalionului de gardă, introducerea în garajul Palatului a două plutoane de tancuri, gata de intervenție în cazul unei acțiuni a trupelor germane, pregătirea unei echipe de rezervă formată din militari aparținând gărzii Palatului cu misiunea de a-l aresta pe Antonescu, în eventualitatea că cea pregătită de Partidul Comunist nu ar fi putut intra în Palat.

În seara zilei de 20 august (ora 23) regele, aflat de două zile la Sinaia, a urcat la volanul „Lincoln"-ului său, pornind, împreună cu Mircea Ionnițiu, I. Mocsonyi-Styrcea, generalul Gh. Mihail și colonelul Emilian Ionescu, spre București. Ajuns la Palat, regele a participat la o reuniune secretă, la care erau prezenți Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Sănătescu, Aurel Aldea, colonelul Dumitru Dămăceanu, Ioan Mocsonyi-Styrcea și colonelul Emilian Ionescu, unde s-a discutat „situația legată de plecarea lui Antonescu pe front"[6]. În noaptea de 21/22 august a avut loc la Palat o nouă consfătuire; au participat cei din noaptea precedentă (mai puțin Maniu, Brătianu și Petrescu), plus generalul Constantin Anton și comandorul Nicolae Udrițki; cu acest prilej a fost reconfirmată data de 26 august pentru răsturnarea lui Antonescu, dar nu a fost exclusă posibilitatea devansării acestei acțiuni, optându-se pentru ziua de 24 august.

Aflat pe front, Antonescu a dat ordin, la 22 august, ca trupele române să se retragă pe linia fortificată Focșani—Nămoloasa—Brăila pentru a opri înaintarea armatelor sovietice. În concepția lui, stabilizarea frontului constituia „un atu" pentru negocierea și încheierea armistițiului, care trebuia să asigure noul statut internațional al României. La rândul său, Mihai Antonescu i-a comunicat ministrului plenipotențiar al Turciei în

---

[6] Ioan Massoff, *O pagină de istorie contemporană. Cum s-a înfăptuit actul de la 23 August 1944*, în „Jurnalul de dimineață", din 25 decembrie 1944.

România că guvernul era decis să semneze armistițiul cu Națiunile Unite. La 22 august, ministrul turc a transmis printr-o telegramă la Ankara comunicarea lui Mihai Antonescu: „Am asentimentul mareșalului, al regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziției. Rog un răspuns în 24 ore din partea guvernelor britanic și Statelor Unite la următoarele probleme: 1) Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea armistițiului. 2) Vom intra în contactul cu rușii și anglo-americanii în același timp pentru a fixa condițiile armistițiului. 3) Vom discuta condițiile armistițiului de la Cairo cu Aliații. 4) Președintele Consiliului de Miniștri [ad-interim] al României dorește să știe care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americani"[7].

Pe de altă parte, regele Mihai, sfătuit de anturajul său, a decis să acționeze decisiv. El era hotărât să-și asigure cariera politică, separându-se de Antonescu. De asemenea, Mihai I era convins că dacă mareșalul Antonescu reușea să încheie armistițiul cu Națiunile Unite, el, suveranul României, rămânea în același con de umbră în care se afla după 6 septembrie 1940. În momentul în care Aliații l-ar fi înlăturat pe Antonescu (pentru că îl susținuse pe Hitler), regele s-ar fi aflat și el într-o situație incertă. De aceea, pentru rege era vital ca mareșalul să nu fie lăsat să încheie el armistițiul[8].

În noaptea de 22/23 august a avut loc ultima consfătuire conspirativă a reprezentanților Blocului Național-Democrat; Lucrețiu Pătrășcanu a cerut, în numele Partidului Comunist, formarea unui guvern politic prezidat de Iuliu Maniu. Președintele Partidului Național-Țărănesc a acceptat, în principiu, promițând să prezinte lista a doua zi dimineață. S-a convenit ca acțiunea de înlăturare a lui Antonescu să aibă loc „cât mai curând", ceea ce însemna reconfirmarea datei de 26 august, cu posibilitatea unei devansări de două zile, în funcție de programul mareșalului, ale cărui deplasări trebuiau, în continuare, supravegheate[9].

În zorii zilei de 23 august, Iuliu Maniu a avut o întrevedere cu Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin Agiu, cărora le-a exprimat din nou opinia sa potrivit căreia era preferabil ca armistițiul

---

[7] Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei,* vol. II, Iași, 1990, p. 35–36.

[8] Florin Constantiniu, *Soarta ingrată a unui suveran identificat cu interesul național,* în „Dosarele istoriei", nr. 3/1999, p. 37.

[9] Gh. Buzatu, *Evenimentele din august 1944..., loc. cit.,* p. 300.

să fie semnat de Antonescu; cât privea lista guvernului, Maniu a afirmat că nu o putea prezenta, deoarece de la consfătuire lipsea președintele Partidului Național-Liberal, dar că-l va vedea în cursul dimineții pe Constantin I.C. Brătianu[10]. El a dat asigurări că în după-amiaza acelei zile, reprezentanții Partidului Comunist și ai Partidului Social-Democrat vor primi răspunsul cerut. Președintele Partidului Național-Țărănesc l-a vizitat într-adevăr pe Brătianu, împreună cu Constantin-Titel Petrescu, dar nu a discutat lista guvernului, ci necesitatea unui nou demers pe lângă Antonescu — care se întorsese în seara zilei de 22 august de pe front — pentru a i se cere în mod imperativ să încheie el armistițiul, precizându-i-se că opoziția îl va sprijini în acest scop. Drept urmare, Gheorghe Brătianu s-a deplasat la Snagov, în jurul orei 10, unde a pledat în sensul celor stabilite. Mareșalul Antonescu s-a declarat de acord, cu condiția să obțină asentimentul scris al opoziției. Gheorghe Brătianu a promis să aducă, până la ora 15, scrisori de garanție semnate de Maniu și Brătianu, președinții celor două partide istorice[11].

În ședința Consiliului de Miniștri pe care a prezidat-o în acea dimineață, mareșalul Antonescu a anunțat că va pleca pe front. În jurul orei 10,30 el l-a însărcinat pe colonelul Radu Davidescu, șeful cabinetului său militar, să telefoneze la Palat spre a cere o audiență* la ora 16; peste câteva minute, Mihai Antonescu a solicitat și el o audiență personală și separată la rege pentru ora 15,30[12]. În memoriile lor, colaboratorii mareșalului susțin că acesta era ferm hotărât să încheie armistițiul.

Pentru cercurile Palatului era esențial ca inițiativa să fie luată din mâinile mareșalului Antonescu. Decizia acestuia de a pleca pe front a schimbat cu totul datele planului elaborat. Nu se știa cât timp va rămâne acolo și dacă se va întoarce în București până la 26 august, când se

---

[10] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc,* p. 400–401.

[11] *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente,* vol. I, Ediție prefațată și îngrijită de Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995, p. 215.

* Potrivit unor surse mareșalul I. Antonescu n-ar fi venit din proprie inițiativă la Palat, ci la insistențele lui C. Sănătescu.

[12] V. Liveanu, E. Cimponeriu, M. Rusenescu, T. Udrea, *Din cronica unor zile istorice,* București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, p. 92.

hotărâse acțiunea decisivă, vizând scoaterea României din război. Din acest moment, inițiativa regelui a devenit esențială[13].

După ce au aflat rezultatul misiunii lui Gheorghe Brătianu, președinții partidelor Național-Țărănesc, Național-Liberal și Social-Democrat s-au declarat de acord să dea mareșalului documentul scris cerut de acesta. În consecință, Gheorghe Brătianu a comunicat lui Mihai Antonescu, cu câteva minute înainte de ora 15, că putea folosi acest argument în audiența pe care vicepreședintele Consiliului de Miniștri o avea anunțată la rege. Dar, în după-amiza acelei zile de 23 august, Constantin I.C. Brătianu a plecat la conacul Florica din Ștefănești (Argeș), iar Maniu a apreciat că nu era nici o grabă, astfel că „scrisoarea de garanție" cerută de mareșalul Antonescu n-a mai fost redactată.

După ce Ion Antonescu s-a anunțat în audiență, regele, împreună cu generalul Constantin Sănătescu, generalul Aurel Aldea, Grigore Niculescu-Buzești, Ioan Mocsonyi-Styrcea și Mircea Ionnițiu au discutat în legătură cu atitudinea ce trebuia adoptată. Întrucât nu știau motivul pentru care mareșalul ceruse audiența, s-a convenit ca în cazul în care acesta ar exprima hotărârea de a încheia armistițiul, regele să-i ceară să comunice imediat Aliaților această decizie; dacă Ion Antonescu ar anunța intenția de a continua războiul alături de Germania sau ar cere încuviințarea prealabilă a lui Hitler, conducătorul statului să fie demis din funcția sa și arestat. În acest scop, garda Palatului a fost pusă în alarmă; începând de la ora 12 toate intrările în Palat, mai puțin cea din aripa Cretulescu, pe unde urmau să intre cei doi Antonești, au fost baricadate și pregătite pentru respingerea unui eventual atac. Aceste măsuri arată limpede că, în fapt, obiectivul fundamental al regelui Mihai era arestarea mareșalului.

Devansarea momentului trecerii la arestarea lui Antonescu a creat la Palat o stare de neliniște. De aceea, Constantin Sănătescu a fost însărcinat să discute cu Iuliu Maniu, iar I. Mocsonyi-Styrcea cu Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin-Titel Petrescu. În jurul orei 13, C. Sănătescu s-a întâlnit cu Maniu, care a ținut să precizeze că nu acceptă să prezideze noul guvern și a repetat vechea argumentație. Astfel, după luni de negocieri și zeci de întâlniri nu s-a ajuns la o formulă de guvern care să intre în funcțiune în

[13] Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948)*, București, Editura Paideia, 1999 (cap. XVIII); Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939–1945)*, București, Editura All, 1999 (cap. 8).

momentul arestării lui Antonescu. Totul începea să se deruleze sub semnul improvizației și al deciziilor de moment, în timp ce mareșalul concepuse încheierea armistițiului pe baza unor asigurări ferme din partea Aliaților, în primul rând a guvernului sovietic[14].

2. *„Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile interne".*

Mihai Antonescu s-a prezentat la Palat la ora 15,30, unde a avut o discuție cu regele, în cursul căreia a pledat pentru încheierea armistițiului cu Națiunile Unite. Regele s-a mulțumit să asculte, după care l-a rugat să rămână și la audiența acordată mareșalului.

Conducătorul statului a sosit la ora 16,05, fiind introdus în Salonul galben; aici se aflau regele Mihai, ministrul de Externe Mihai Antonescu și generalul Constantin Sănătescu, mareșalul Palatului. Asupra celor discutate s-au prezentat mai multe variante. Regele avea să relateze[1]: „Ca de obicei, I. Antonescu a venit cu întârziere. Am stat de vorbă timp de trei sferturi de oră despre situația politică. Nu eram singur. În birou se afla un general dintre oamenii mei. Tonul discuției a devenit iritant atunci când am abordat situația dezastruoasă de pe front și iminența unei invazii a Armatei Roșii. I-am spus lui Antonescu că trebuie să cerem armistițiul fără să mai întârziem nici o clipă. Mi-a răspuns că nici măcar nu se poate gândi la o astfel de posibilitate și că trebuie să discute problema cu Hitler... I-am replicat că, în fața unei astfel de situații, noi nu ne mai putem permite să tergiversăm. Generalul care mă însoțea a mers chiar mai departe, aruncându-i lui Antonescu: — «Dacă nu putem să acționăm cu dumneavoastră, o vom face cu un alt guvern». La care Antonescu a răspuns furios: — «Cum, dumneavoastră credeți că voi lăsa țara în mâinile unui copil?» Până în ultima clipă, el a refuzat să mă considere un

[14] Vezi, pe larg, puncte de vedere exprimate de doi colaboratori apropiați ai mareșalului Antonescu: George Magherescu, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu,* vol. III, București, Editura Păunescu, 1991; General de corp de Armată Constantin Pantazi, *Cu mareșalul până la moarte. Memoriile ministrului de război al României în anii 1942–1944,* București, Editura Publirom, 1999.

[1] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 90–91.

adult. Trei subofițeri din gardă și căpitanul lor așteptau în spatele ușii biroului meu. Ei trebuiau să apară la un semnal convenit. Văzând că Antonescu se încăpățânează, i-am spus, cu o voce destul de puternică: «Dacă așa stau lucrurile nu îmi mai lăsați decât o singură ieșire»... Acesta era semnalul. Oamenii mei au intrat brusc în încăpere, m-au salutat, apoi s-au îndreptat spre Antonescu. Căpitanul a pus mâna pe brațul Conducătorului care, cel puțin surprins, i-a răspuns: <Ce înseamnă asta? Luați mâna!> Căpitanul a avut un moment de ezitare: nu mai știa de cine să asculte. Mi-am spus că el va face să eșueze totul. Din fericire, unul dintre aghiotanții mei, un colonel care veghea în spatele ușii, a intrat urlând: <Executarea!> A strigat atât de tare încât cei trei subofițeri l-au apucat pe Antonescu, spunându-i: <Sunteți în stare de arest>. L-au dus la primul etaj și l-au închis într-o cameră blindată în care, altădată, tatăl meu își ținea colecțiile de timbre. Înainte de a urca, totuși, Antonescu s-a întors brusc și l-a scuipat în față pe căpitan. <— Mâine dimineață, veți fi cu toții împușcați!>".

Într-o altă relatare făcută lui Mircea Ciobanu în 1991, regele Mihai afirma[2]: „L-am convocat pe Antonescu după-amiază, pentru ora patru. El a întârziat. Așa proceda de obicei. Mihai Antonescu a venit la timp. I-am primit în salon împreună cu generalul Sănătescu, șeful Casei Militare. Cât timp a durat discuția, un ceas, un ceas și mai bine, am încercat și eu și Sănătescu să-l facem pe mareșal a înțelege că războiul nu mai poate fi continuat în direcția aceea și că trebuie să procedeze la un grabnic armistițiu. Chiar și Mihai Antonescu a încercat același lucru. Mareșalul a refuzat net.

M[ircea] C[iobanu]: Argumentul principal.

M[ihai I]: Îl știe toată lumea, dar foarte puțini îl înțeleg. Că el și-a dat cuvântul de onoare de ofițer în fața lui Hitler că o să meargă cu el până în pânzele albe și că fără aprobarea lui Hitler el nu retrage trupele de pe front. Acum: în paralel cu acțiunea grupului nostru, Mareșalul, prin Mihai Antonescu, luase legătura cu doamna Kollontai, ambasadoarea Rusiei la Stockholm. Nu cunosc detaliile tentativei lui de dialog cu puterile Aliate, știu doar că acele contacte au existat. Despre condițiile retragerii din război obținute de el se spune că ar fi fost mai bune decât

[2] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* București, Editura Humanitas, 1991, p. 20–22.

ale noastre. Or, eu pun întrebarea: dacă, într-adevăr, avea condiții mai bune și bine garantate, de ce refuza atât de sistematic să rupă alianța cu Axa? Din cauza promisiunilor pe care i le făcuse lui Hitler? Aici e un nonsens. Cum așa, să-i ceară voie lui Hitler să iasă din război? Și Hitler să aprobe această ruptură?

M.C. Poate că a existat și un alt motiv al refuzului său, pe care nimeni nu l-a cunoscut. Dacă numai cuvântul dat în numele onoarei lui de ofițer l-a împiedicat de la colaborarea cu Majestatea Voastră, e o dovadă că acest cuvânt al său cântărea în balanța propriilor valori cel puțin tot atât de greu cât și țara. Un semn de egalitate primejdios.

M. La un moment dat, întorcându-se spre Sănătescu, a spus: <Cum, să plec eu și să las țara pe mâna unui copil?> Cred că el își închipuia că sunt același copil pe care l-a cunoscut venind întâia oară la Palat. În anul acela, nici un om de vârsta mea nu era mai tânăr.

M.C. E probabil că relațiile dintre el și Majestatea Voastră să nu fi evoluat, în pofida trecerii anilor, rămânând pe punctul pe care l-ați evocat acum: anul întâilor contacte cu Palatul.

M. Știu eu? Trebuie să adaug că grupul nostru prevăzuse și ipoteza refuzului său. Iar el a înțeles că retragerea armatei de pe Frontul de Răsărit va avea ca urmare însăși retragerea lui din viața politică a țării. Poate aceasta ar fi fost cea dintâi consecință a colaborării lui cu grupul nostru. Noi însă nu proiectasem un asemenea pas. Se vede că el la asta s-a gândit când a spus că nu poate lăsa țara pe mâinile unui copil. Sănătescu îl avertizase doar că refuzând să iasă din alianța cu nemții ne obligă să alcătuim un guvern capabil de o asemenea hotărâre. Ipoteza refuzului ni se păruse, cu multe zile înainte, imposibilă. Aveam în rezervă o mică echipă de trei subofițeri și un căpitan din garda regală, pregătită să intervină în cazul refuzului și să-l aresteze. Unii spun că, și acceptând condițiile noastre, Antonescu ar fi fost arestat. Categoric, nu. Înțelegând cursul lucrurilor, altul ar fi fost și destinul său — ar fi însemnat că înțelege și momentul pe care-l impune realitatea istoriei. De ce să-l fi arestat? După mai bine de un ceas de discuții fără nici un rezultat, am spus: <Dacă lucrurile stau așa, atunci nu mai rămâne nimic de făcut>. O frază parolă. Și atunci s-a deschis ușa și în salon au intrat cei patru. Pe căpitan îl chema Anton Dumitrescu. Unul dintre subofițeri, Dumitru Bâlă, era de mai multă vreme pe lângă mine — trăiește și acum. Numele celorlalți nu mi le mai amintesc. Au intrat, deci, au salutat și s-au apropiat de Antonescu.

Căpitanul i-a spus să-l urmeze și a pus mâna pe brațul lui. Antonescu a devenit dintr-odată țeapăn, s-a întors spre Sănătescu și l-a întrebat: <Ce înseamnă asta?> Sănătescu a avut atunci un moment de ezitare și a vrut să ia mâna lui Dumitrescu de pe brațul Mareșalului. Când am văzut asta, am plecat. Avusesem destule neînțelegeri cu Antonescu, dar nu-mi făcea nici o plăcere să asist la scena arestării lui. Dându-și seama că acest moment de derută ar putea să se dilate și să compromită, în final, întreaga acțiune, aghiotantul meu, Emilian Ionescu, care privea totul de lângă ușă, a strigat: <Executarea!> Acestui om, care nu și-a pierdut prezența de spirit, îi datorăm mult. Cei trei l-au luat și au pornit cu el spre ușă. Când să urce treptele care mergeau sus, Antonescu s-a întors către ei și le-a spus: <Mâine o să fiți toți executați.> Și a scuipat în fața ofițerului. L-au dus sus, la primul etaj. Eram în Casa Nouă din spatele Palatului — și l-au închis în camera-seif, acolo unde tatăl meu își ținuse colecția de timbre. Colecția fusese luată și acum camera era disponibilă".

Generalul Constantin Sănătescu, prezent la audiență, nota în ziua de 23 august 1944[3]: „Pe la 11,30 sunt chemat la telefon de Președinția de Consiliu și vorbesc cu Mihai Antonescu, care mă întreabă dacă Regele este în București. Îi comunic că este și atunci Mihai Antonescu îmi spune că la ora 15,30 va veni la Palat cu Mareșalul spre a vedea pe Rege. Am comunicat aceasta imediat Majestății Sale Regele, iar eu am plecat la Maniu spre a-i aduce la cunoștință acest fapt". După ce relatează discuția cu Maniu și concluzia că „oamenii politici nu sunt dispuși la riscuri", Sănătescu revine la problema audienței: „La ora 15,30 a sosit Mihai Antonescu singur; Mareșalul a întârziat cam vreun sfert de oră. După venirea lui am trecut la Casa Mică, unde ne așteapta Regele. Am intrat în salon: Regele, Mareșalul, Mihai Antonescu și cu mine, luând loc în jurul unei mese rotunde. Alături, în biroul regelui, așteptau nerăbdători, Buzești, Styrcea, g-ral Aldea, col. Dămăceanu, g-ral Anton și Ionnițiu. Voi căuta să redau cât mai fidel această întrevedere dintre Rege și Antonești, întrucât se vor găsi mulți care să denatureze adevărul. Trebuie să spun de la început că nu ne gândisem să-i arestăm, întrucât eram convinși că vin să-și prezinte demisia, ipoteză pe care o socoteam mai probabilă, întrucât a face ei armistițiul era o chestiune mai delicată, căci trebuiau luate măsuri contra germanilor. După ce am luat loc în jurul mesei,

[3] Constantin Sănătescu, *Jurnal,* p. 161–163.

Regele întreabă: <— Care este situația, domnule Mareșal?> <— Disperată, Majestate. Frontul este străpuns și în Moldova, și în Basarabia>. După obiceiul Mareșalului, în continuare începe tot el să atace, făcând răspunzătoare de acest dezastru armata care nu mai vrea să lupte, și aceasta din cauza agitației oamenilor politici, și lăsând chiar să se înțeleagă că și Regele și cu mine avem o parte de vină, căci am stat de vorbă cu oamenii politici, pe care i-am încurajat în acțiunea lor. Regele are răbdarea să-l lase să-și verse focul și, profitând de o pauză, pune întrebarea: <Ce trebuie să facem? Nu credeți că este momentul a încheia armistițiul, fie dumneavoastră, fie un alt guvern?> Mareșalul răspunde categoric că nu trebuie să încheiem armistițiul. Acest răspuns produce asupra Regelui și a mea o mare consternare, pe care probabil o sesizează Mihai Antonescu, care intervine: <Se poate să cerem armistițiul, însă să mai așteptăm două zile, căci trebuie să vină niște răspunsuri de la Ankara și Madrid>. <Domnule vicepreședinte, zic eu, nu credeți că așteptând două zile riscăm să ni se retragă condițiile de armistițiu și să cădem în capitulare fără condiții? Am impresia că evenimentele se precipită și că e vorba de ore, nu de zile>. Majestatea Sa Regele se adresează Mareșalului: <Ce intenționați să faceți?> <Vom încerca să rezistăm pe frontul fortificat Focșani-Oancea-Bolgrad>, zice Mareșalul. <Cu ce? — întreb eu — întrucât lucrările de fortificații nu sunt gata și trupele germane și române ce se retrag nu vor fi în stare să ocupe aceste poziții, fiindcă se retrag în mare dezordine>. <Cu batalioanele de recruți, zice Mareșalul, pe care le-am trimis acolo, și cu alte trupe ce vor veni din interior. De altfel, dacă nu vom reuși să oprim inamicul pe această linie, ne vom retrage în munți și vom încerca să mai rezistăm, nu putem părăsi însă pe germani>. Față de acest răspuns categoric, Regele s-a sculat în picioare și, fără a rosti o vorbă, le-a întins mâna și a ieșit afară. Antoneștii au rămas cu mine, în picioare, într-o tăcere chinuitoare. Cei din biroul Regelui au auzit convorbirea și au luat măsuri de arestare; îndată ce Regele a intrat la ei, a dat aprobare să trecem la arestarea Antoneștilor și să facem lovitura de stat. Prea puțin timp s-a scurs de la ieșirea Regelui, și a intrat în salon maiorul Dumitrescu Anton, din Batalionul de Gardă al Palatului, cu patru soldați, care a procedat la arestarea Antoneștilor. Mareșalul s-a îngălbenit și mi s-a adresat mie — cum puteam să-i facem această ofensă? Nu i-am răspuns nimic, întrucât eram și eu destul de emoționat, fiindcă îmi dădeam seama de greutățile și răspunderile ce urmau acum. Era ora 17. Dimpreună cu Regele, am

trecut cu toții în Palat, în biroul meu, pentru a porni la cele ce trebuia să facem".

Emilian Ionescu, cel care a comandat arestarea lui Antonescu avea să relateze[4]: „După-amiaza, la orele 15,30, a sosit la Palat Mihai Antonescu. L-am întâmpinat la intrarea din aripa <Crețulescu> și l-am condus la <Casa Nouă>. Părea foarte speriat și, printre altele, mi-a spus că situația este foarte gravă. Audiența a durat numai vreo 15 minute. Scopul: cererea de a pleca la Cairo, fără știrea mareșalului, cu un avion militar dinainte pregătit, pentru a trata condițiile unui armistițiu. Dar cererea a fost respinsă și Mihai Antonescu invitat să participe la audiența solicitată de mareșal. Fix la 16,05, Ion Antonescu sosește la Palat cu trei mașini de escortă. Mașina sa blindată — cadou de la Hitler — era condusă de căpitanul Georgescu, însoțitorul era căpitanul Dragoman (ambii, ofițeri de jandarmi). L-am primit tot la intrarea în aripa <Crețulescu>. Mareșalul era în uniforma de cavalerist și avea cravașa în mână. A intrat în Palat nervos; s-a împiedicat de covorul din capul scărilor: m-a întrebat răstit: <Ce face regele? Ce este în Palat?>; i-am răspuns: <Majestatea Sa regele Mihai vă așteaptă în Casa Nouă, iar în Palat viața se desfășoară normal". Emilian Ionescu l-a condus pe mareșal în Salonul galben de la parter, iar el a așteptat în salonul din dreapta, împreună cu generalul Aldea, Grigore Niculescu-Buzești, Ioan Mocsonyi-Styrcea și Mircea Ionnițiu. Pe un culoar, în spate, se afla Anton Dumitrescu, cu echipa care urma să-l aresteze pe mareșal. „Trei sferturi de oră, aproape, s-au scurs până ce regele a intrat la noi (<Am pretextat uitarea tabacherei aici>). Avea privirile aprinse și toate gesturile îi trădau adânca emoție de care era cuprins. <Mareșalul nici nu se gândește să-și abandoneze poziția> — ne-a spus, așteptând un sfat poate, ori tocmai cuvintele hotărâtoare. Noi rămăseserăm înmărmuriți. Nimeni n-a scos o vorbă, iar Mihai s-a întors în salonul galben. Urmând planul bine stabilit dinainte, m-am deplasat spre ușa acoperită de o draperie, ce da în încăperea unde se găseau Antoneștii, regele și generalul Sănătescu. L-am auzit pe Mihai spunându-i lui Ion Antonescu: <Domnule mareșal, am ascultat expunerea dumneavoastră; nu sunt de acord; consider situația extrem de gravă — punând în primejdie existența țării și a neamului românesc. Din această cauză, vă demit

[4] General-locotenent (rez.) Emilian Ionescu, *În uniformă pentru totdeauna (Amintiri)*, București, Editura Militară, 1979, p. 94–96.

din funcția de conducător al statului!> ... Nu terminase bine regele de vorbit, când am dat semnalul de intrare în salon a echipei de arestare. Maiorul Dumitrescu și subofițerii au intrat, l-au salutat pe Mihai — care a părăsit aproape imediat încăperea. Dumitru Rusu și Dinu Cojocaru au trecut în spatele celor doi Antonești, iar Dumitru Bălă și maiorul Anton Dumitrescu au rămas în fața lor. Eu am tras draperia la o parte, rămânând în espectativă. Mareșalul a pălit; câteva momente, privirile lui au plutit peste noi... Starea de emoție, de perplexitate, nu s-a prelungit. Fața i s-a congestionat și generalul Sănătescu a fost interpelat cu glas hotărâtor: <Ce-nseamnă asta, Sănătescule?!? Venim ca niște oameni cumsecade și ne tratați ca pe bandiți?> Generalul a avut un moment de ezitare, apoi i-a răspuns: <Este înalt ordin să fiți arestați...> Antonescu a dus mâna spre buzunar; conform instructajului anterior, subofițerii aveau ordin să-l imobilizeze la cea mai mică mișcare — așa că Dumitru Rusu l-a prins de coate. Înfuriat la culme, mareșalul a început să amenințe. Generalul Sănătescu, șocat de situație (oricum — șeful statului, chiar demis din funcție fiind, fusese bruscat de un simplu subofițer...), și-a pierdut cumpătul și a rostit șapte cuvinte care puteau să dea peste cap întreaga operațiune: <Plutonier, ia mâna de pe domnul mareșal!>. Stupefacția a fost totală și se părea că deruta va pune stăpânire pe întreaga echipă de arestare. Am simțit ceva ca o fierbințeală în piept, iar gândurile s-au răzvrătit împotrivă-mi. Dar, peste o fracțiune de secundă, mintea mi s-a luminat. <Executarea!> — am strigat, cu o voce pe care nu mi-o recunoșteam. Toți cei din salon au tresărit, iar subofițerii, ca treziți dintr-un somn lung, și-au încleștat mâinile pe brațele Antoneștilor. Plutonierul Bălă a deschis ușa, somându-i pe arestați să-l urmeze. Ion Antonescu l-a scrutat, autoritar, și a strigat: <Îți dai seama cu cine vorbești??!>, apoi — întorcându-se către cei aflați în încăpere — și-a continuat amenințările. Mai mult împinși decât de bună voie, arestații au fost, totuși, scoși din salon. În hol, la ieșirea spre Palat, se găseau Mocsonyi-Styrcea și Ionnițiu. Mareșalul i-a privit cu dispreț, a scuipat înspre ei și, la insistențele subofițerilor, și-a continuat drumul către scara ce ducea la salonul reginei. Acolo, în fichetul unde fuseseră instalate o măsuță și două scaune, urmau să rămână până la noi dispoziții... Mai târziu, după ce lucrurile se liniștiseră măcar aparent, am aflat că mareșalul îi «blagoslovise> tot timpul pe membrii echipei de arestare: <Nenorociților, vă dați seama ce

faceți? Distrugeți țara și o dați pe mâna comuniștilor! Mâine veți fi toți spânzurați în Piața Palatului...>!"

Aceste relatări din partea celor care au participat efectiv la demiterea și arestarea lui Antonescu au unele elemente comune: hotărârea mareșalului de a nu încheia, în acel moment, armistițiu; discuția tensionată între rege și mareșal; părăsirea sălii de către rege și trecerea la arestare după revenirea lui în salonul galben.

Pe de altă parte, relatările menționate conțin și numeroase elemente contradictorii și confuze. Cele mai grave se referă la poziția mareșalului Ion Antonescu față de încheierea armistițiului; paleta aprecierilor este foarte largă — de la afirmația că el era decis să-și respecte cuvântul dat lui Hitler și să reziste cu orice preț, respingând integral ideea armistițiului cu Națiunile Unite, până la aceea că el urmărea doar o amânare cu 24 de ore și că Mihai Antonescu era pregătit să plece imediat la Ankara pentru a negocia și semna armistițiul. Există contradicții în legătură cu modul în care a fost destituit Antonescu; cei mai mulți participanți (și chiar regele) nu se referă la o decizie prin care Antonescu era demis din funcția pe care o deținea, în timp ce unii afirmă că a fost formulată o asemenea hotărâre. De asemenea, și în legătură cu arestarea mareșalului apar puncte de vedere diametral opuse: unii susțin că nu se preconiza arestarea dictatorului, ci doar înlăturarea lui de la putere, în timp ce alții relatează că exista o echipă pregătită din timp, care era prezentă în preajma Salonului galben, că însăși sala unde trebuiau depuși Ion și Mihai Antonescu fusese amenajată din vreme. La o analiză mai atentă se poate conchide că, în fond, principalul obiectiv al regelui era arestarea mareșalului ca o condiție *sine qua non* a scoaterii țării din războiul alături de Germania și încheierii armistițiului cu Națiunile Unite.

Există relatări ale participanților la evenimentele petrecute la Palat în după amiaza zilei de 23 august, dar și altele, între care și una ajunsă în arhiva Abwehrului și o alta a generalului Gheorghe Mihail[5], care însă — provenind din surse indirecte — au o credibilitate mică.

---

[5] Publicate de Gheorghe Buzatu, în *Războiul marilor spioni. Operațiunea Enigma 2*, Iași, Editura Junimea, 1985, p. 197–199, și de Iosif Constantin Drăgan, în *Antonescu, mareșalul României și războaiele de întregire*, Veneția, Editura Nagard, 1986, p. 422–423.

Poate cea mai importantă aparține Mareșalului, făcută chiar în ziua de 23 august 1944. După ce a fost introdus în camera-seif, Ion Antonescu a găsit o agendă ce aparținuse lui Carol al II-lea — pe care a notat[6]: „Astăzi, 23 august 1944, am venit în audiență la rege la ora 15,30 pentru a face o expunere asupra situației frontului și a acțiunii întreprinse pentru a scoate țara din greul impas în care se găsește.

Timp de aproape 2 ceasuri regele a ascultat expunerea, păstrând ca de obicei o atitudine foarte rezervată, aproape indiferentă.

La expunerea mea a asistat la audiență domnul Mihai Antonescu.

I-am arătat regelui că de aproape doi ani domnul Mihai Antonescu a căutat să obțină de la anglo-americani asigurări pentru viitorul țării și i-am afirmat și cu această ocazie că, dacă aș fi găsit înțelegere pentru asigurarea vieții, libertăților și continuității istorice a acestui nenorocit popor, nu aș fi ezitat să ies din război, nu acum, ci chiar de la începutul conflictului mondial, căci Germania era tare.

În continuare, i-am arătat conversația avută, imediat la întoarcerea mea de pe front, în noaptea de 22/23, cu domnii Clodius și Mihalache și, în dimineața zilei, cu domnul Gh. Brătianu.

Domnului Clodius i-am vorbit în fața domnului Mihai Antonescu pe un ton răspicat și i-am amintit că, atât prin domnul M. Antonescu acum câteva luni, cât și în februarie, în ultima întrevedere, am arătat Germaniei că, dacă frontul nu se va menține pe linia Tg. Neamț—Nord Iași—Nord Chișinău—Nistru, România va căuta soluția politică pentru terminarea războiului.

I-am arătat domnului Clodius că nici o țară, și nici chiar Germania, nu ar putea continua războiul în caz când jumătate din teritoriul ei ar fi ocupat și țara total la discreția rușilor.

I-am cerut, ca și domnul Mihai Antonescu, să arate acest lucru la Berlin, să roage să înțeleagă poziția țării noastre în fața cataclismului ce o amenință și a mea în fața istoriei și a țării și să-mi dea dezlegarea de a trata un armistițiu, dorind să ieșim din această situație ca oameni de onoare și nu prin acte care ar dezonora pentru vecie țara și pe conducătorii ei.

---

[6] Arh. N.I.C., colecția Manuscrise, nr. 2183, f. 33–47; 49–67; *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente,* vol. I, p. 49–53; Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei,* vol. II, Iași, 1990, p. 232–236.

Domnul Clodius a promis că va arăta exact dorința noastră; i-am arătat că noi trebuie să ne luăm libertatea de a ne apăra viața viitoare a neamului.

Relativ la conversația cu domnul Mihalache, deși ea a durat câteva ceasuri, totuși, i-am arătat numai esențialul. Domnul Mihalache mi-a cerut să mă sacrific și să fac eu pacea, oricât de grele ar fi condițiile puse". Antonescu nota în continuare că a refuzat, deoarece nu putea accepta: pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei, condițiile înrobitoare de armistițiu; să întoarcă armele împotriva Germaniei, act pe care-l considera „odios"; nici „ocupația rusească cu toate consecințele ei". Mareșalul nota că în dimineața zilei de 23 august a discutat cu Gh. Brătianu, căruia i-a cerut „să mi se dea în scris" angajamentul partidelor istorice că-și asumă răspunderea pentru acceptarea armistițiului. Revenind la problema audienței, mareșalul scria: „Cum regele spunea că aceste tratative să înceapă imediat, domnul Mihai Antonescu i-a spus că așteaptă răspunsul de la Ankara și Berna prin care dorea să obțină consimțământul Angliei și Americii de a trata cu rușii. Aceasta, fiindcă Churchill, în ultimul său discurs, a spus, vorbind despre România, că <această țară va fi în curând la discreția totală a Rusiei>, ceea ce era un avertisment că vom fi atacați în forță și că vom fi total la discreția lor și că va trebui să tratăm mai intim cu rușii. Acest <mai intim>, legat și cu alte indicații pe care le-am avut pe căi serioase, a determinat pe domnul M. Antonescu să arate regelui că este o necesitate să mai aștepte 24 de ore, să primească răspunsurile pe care le așteaptă și după aceea să continue cu tratativele.

Eu am confirmat că sunt de acord, în aceste condiții, chiar cu plecarea domnului Mihai Antonescu la Ankara și Cairo pentru a duce tratative directe.

În acest moment, regele a ieșit din cameră, scuzându-se față de mine, și discuția a continuat câtva timp cu generalul Sănătescu, [acesta] revenind cu afirmația că va aduce el adeziunea scrisă a domnilor Maniu, Brătianu și Titel Petrescu.

Când eram în curs de discuțiuni și mă plictiseam așteptând revenirea regelui, pentru a pleca, regele intră în cameră și în spatele lui apare un maior din garda Palatului cu 6–7 soldați cu pistoalele în mână.

Regele a trecut în spatele meu urmat de soldați, unul din soldați m-a prins de brațe pe la spate și generalul Sănătescu mi-a spus: <Domnule mareșal, sunteți arestat pentru că nu ați vrut să faceți imediat armistițiul>.

M-am uitat la soldatul care mă ținea de brațe și i-am spus ca să ia mâna de pe mine și, adresându-mă generalului Sănătescu, în auzul regelui, care trecea în altă cameră, cu mâinile la spate: <Să-ți fie rușine; acestea sunt acte care dezonorează un general>. M-am uitat fix în ochii lui și i-am repetat de mai multe ori apostrofa.

După aceea, bruscat, am fost scos din cameră pe culoar, unde o bestie de subofițer mi-a spus să scot mâna din buzunar, ceea ce am refuzat. După aceea, împreună cu domnul Mihai Antonescu, am fost băgat, la ora 17, într-o cameră <Safé> Fichet și încuiați cu cheile.

Camera nu are decât 3 m pe 2, este fără fereastră și fără ventilație bună".

După descrierea camerei, care era „plină de praf și într-o dezordine organizată", Ion Antonescu scria: „Iată cum a ajuns un om, care a muncit 40 de ani ca un martir pentru țara lui, care a salvat-o de 2–3 ori de la prăpastie, care a luat jurământul tânărului rege [la 6 septembrie 1940] în strigătele mulțimii care îmi cerea să dau pe toți din Palat pentru a fi linșați și care a servit timp de 4 ani, cu un devotament și o muncă de mucenic, armata înfrântă, țara și pe regele ei. Istoria să judece.

Mă rog lui Dumnezeu să ferească țara de consecințele unui act cu atât mai necugetat cu cât niciodată eu nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori am spus regelui între patru ochi și în prezența d-lui M. Antonescu că dacă este un alt om în țară capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul, cu o singură condiție: să prezinte garanții și să nu fie un ambițios sau un aventurier". Documentul era semnat „Mareșal Antonescu. 23 VIII 1944. Scris în celulă".

Tot din „celulă", Mihai Antonescu a redactat o scrisoare adresată generalului Constantin Sănătescu, noul șef al guvernului României, prin care-i atrăgea atenția asupra demersurilor diplomatice aflate în derulare: „Pentru ceea ce a făcut regele meu cu mine ar trebui să am mândria să tac. Dar țara e în joc, țara pe care am slujit-o ca un rob patru ani.

Am datoria să vă atrag atenția că însărcinatul cu Afaceri turc a telegrafiat ieri la Ankara. Azi trebuie să primească răspunsul.

În interesul țării, trebuie cineva să-l vadă.

Fiți atenți la Transilvania să nu intre ungurii. Spuneți, mai degrabă scrieți-mi, ați luat măsuri serioase? Faceți acte cumpănite? În ceasul acesta când ni se poate prăbuși neamul.

Pentru ospitalitatea M.S. regina toată durerea unui român"[7].

Evident, întrebările lui Mihai Antonescu au rămas fără răspuns. În privința conținutului celor două însemnări, se cuvine remarcat faptul că multe dintre cele scrise de Ion Antonescu coincid cu relatările făcute de participanții la audiență și la arestare. Este limpede că mareșalul nu putea face „imediat" armistițiul — el fiind în așteptarea unor răspunsuri care puteau sosi de la o oră la alta — astfel că s-a aplicat planul dinainte pregătit de arestarea acestuia. Sub pretextul ținerii unui Consiliu de Coroană, au fost chemați la Palat membrii guvernului, care, pe măsură ce soseau, erau reținuți. Evenimentele se precipitau, iar regele se afla doar cu cei câțiva colaboratori, care nu aveau nici o platformă politică. Discuțiile purtate în ultimile luni și chiar în ziua de 23 august nu duseseră la nici un rezultat în privința formării guvernului.

Principalul lider al opoziției era Iuliu Maniu, care — în mod normal — ar fi trebuit să se afle alături de rege. Despre atitudinea președintelui Partidului Național-Țărănesc în acea zi există puncte de vedere diferite[8]. Astfel, în *Jurnalul* său, generalul Constantin Sănătescu notează că, după ce mareșalul Antonescu și-a anunțat audiența la suveran, evenimentele s-au precipitat: „Am plecat la Maniu spre a-i aduce la cunoștință acest fapt, pe care-l socoteam important. Eram însoțit de Col. Dămăceanu. La Maniu acasă, i-am spus că dacă Antoneștii au cerut să vadă pe Rege, înseamnă că au luat o hotărâre în urma Consiliului de Miniștri ținut, și această hotărâre nu poate fi decât: sau Mareșalul face armistițiu, sau își depune demisia. În primul caz nu avem nimic de făcut, în al doilea caz însă trebuie să facem guvernul. Și Maniu ezita asupra unui guvern politic. Văzând cum stau lucrurile, am plecat la Palat spre a raporta Regelui că, în cazul că trebuie să facem un guvern, apoi îl vom face din generali întrucât oamenii politici nu sunt dispuși la riscuri. La ora 13, am luat masa cu Majestatea Sa Regele într-o atmosferă de mare îngrijorare".

Ivor Porter — membru al operațiunii „Autonomous"[9] — notează că după ce Antoneștii ceruseră să fie primiți la Palat, „Buzești și Styrcea au

---

[7] Gh. Buzatu, *Mareșalul Antonescu în fața istoriei,* vol. II, p. 238–239.

[8] Vezi Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu și Actul de la 23 August 1944,* în „Dosarele istoriei", nr. 9/1997, p. 33–38.

[9] Ivor Porter, *Operațiunea „Autonomus". În România pe vreme de război.* Traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1991, p. 258–274.

plecat în oraș să-i pună la curent pe Maniu și Pătrășcanu. Buzești nu l-a găsit pe Maniu, dar i-a lăsat asistentului său un mesaj că atât Maniu, cât și Brătianu erau așteptați să se prezinte de urgență la Palat. Nici unul nu a apărut. Styrcea l-a văzut pe Pătrășcanu, care a promis să vină cu Titel Petrescu, dar numai după lăsarea întunericului. Destul de edificator — comenta atunci Mircea Ionnițiu — pentru încrederea liderilor politici în reușita loviturii de stat".

Atunci, dar și mai târziu, în amintirile sale, Mircea Ionnițiu[10] avea să aibă aprecieri nu tocmai măgulitoare la adresa lui Maniu. El scria că, după ce se fixase audiența mareșalului la Palat, s-a decis să fie anunțați liderii politici din BND. Buzești și Styrcea au primit misiunea de a-i contacta pe cei patru lideri politici pentru a-i pune la curent cu audiența Mareșalului și a stabili de comun acord măsurile ce se impuneau a fi luate după arestarea conducătorului statului. Evident, prezența la Palat a acestor persoane se impunea cu necesitate, deoarece România urmă să pășească pe un nou drum, plin de riscuri și incertitudini. Rezultatul acestei misiuni a fost doar parțial pozitiv: Styrcea a reușit să transmită mesaje lui Pătrășcanu și lui C.-Titel Petrescu, dar „Buzești nu izbutise să-l vadă pe Maniu". Comentând absența liderilor național-țărănist și național-liberal de la Palat în seara zilei de 23 august, Ionnițiu conchide: „Cu toate că eu am rămas și astăzi indignat de importanța redusă pe care acești politicieni o dădeau gestului regesc în acel moment, trebuie să mă forțez să amintesc că aveam de a face cu oameni politici care nu erau dispuși să ia riscuri inutile".

Un punct de vedere cu totul opus a exprimat Ioan Hudiță, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. În *Jurnalul* său *politic*[11], acesta susține că „la 9 precis" s-a întâlnit în str. Episcopiei cu Niculescu-Buzești, care i-a cerut să-l informeze pe Maniu că Antonescu intenționa să plece pentru câteva zile la Predeal „ca să scape de sâcâielile și presiunea oamenilor politici"; de aceea, Buzești s-a înțeles cu regele ca mareșalul să fie chemat la Palat „azi după masă, în jur de ora 5, înainte de a pleca la Predeal". La ora 11, Maniu — împreună cu Leucuția, Hudiță și Borcea — se întâlnesc

---

[10] Mircea Ionnițiu, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993 (cap. II).

[11] Ioan Hudiță, *Jurnal politic. 1 ianuarie—24 august 1944*. Publicat cu un studiu introductiv și note de academician Dan Berindei, București, Editura Roza Vânturilor, 1997, p. 489–505.

cu Sănătescu: „El a văzut în dimineața aceasta, între 9 și 10, pe Antonescu, la Snagov", cu care a discutat situația militară și politică. Maniu ar fi spus: „Antonescu trebuie chemat la Palat și regele să-i ceară ori acceptarea imediată a armistițiului, ori să fie arestat pe loc și să vă însărcineze pe dumneavoastră cu formarea unui guvern militar, care să ordone încetarea ostilităților". La „12 și un sfert" a venit Niculescu-Buzești, care i-a spus lui Maniu: „Sper să scăpăm de Antonescu chiar azi după masă la 5, întrucât l-am convins să treacă neapărat pe la Palat înainte de a pleca la Predeal". La aflarea acestei vești, „Maniu, Leucuția și cu mine [*Hudiță*] l-am felicitat călduros pentru inițiativa lui atât de importantă de a-l convinge pe Antonescu să se ducă la Palat". Cu acest prilej, scrie Hudiță, Maniu a propus persoanele care trebuie arestate imediat după demiterea lui Antonescu. De asemenea, „Niculescu-Buzești ne-a rugat, pe Maniu și pe mine, să pregătim textul unei Proclamații pe care regele va trebui s-o citească la radio". După plecarea lui Buzești, „Maniu și cu mine — continuă Hudiță — ne-am pus să redactăm un proiet de Proclamație [...]. Tot timpul cât am redactat textul Proclamației, Maniu s-a plimbat nervos prin cameră, îngrijorat la culme de modul cum va evolua situația de la Palat".

Ioan Hudiță și-a avertizat cititorii că a consemnat evenimentele așa „cum s-au produs ele, în ordine cronologică, notate obiectiv, de un martor ocular și participant la ele, care înainte de a fi om politic sunt istoric respectuos de adevăr, așa cum îl cunosc eu". Numai că faptele — atestate documentar, precum și cele relatate de alte persoane, aflate efectiv în miezul evenimentelor — conduc la cu totul alte concluzii.

În fond, Iuliu Maniu considera — și în ziua de 23 august — că cea mai bună soluție era aceea ca mareșalul Antonescu să scoată țara din război, deoarece avea toate pârghiile puterii în mână, iar doza de risc ar fi fost mult mai mică. Cu un asemenea mesaj a fost trimis Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Țărănesc, la Snagov, în seara zilei de 22 august 1944, dar mareșalul nu s-a lăsat înduplecat. Maniu însă a perseverat, considerând că Antonescu poate fi o „carte câștigătoare". De aceea, după discuția avută, în dimineața zilei de 23 august, cu Pătrășcanu și Constantin-Titel Petrescu, liderul național-țărănist s-a întâlnit cu Dinu Brătianu, dar nu a discutat despre lista guvernului, ci despre un nou demers pe lângă mareșalul Antonescu pentru a-l determina să încheie el armistițiul cu Națiunile Unite. Drept urmare, Gheorghe Brătianu

(vicepreşedintele Partidului Naţional-Liberal) s-a deplasat la Snagov, în jurul orei 10, unde a discutat cu mareşalul.

La procesul din 1946, s-a abordat şi problema evenimentelor din 23 august 1944, atât acuzaţii (mai ales Ion Antonescu şi Mihai Antonescu), dar şi martorii (Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Gheorghe Brătianu, Constantin I.C. Brătianu) exprimându-şi punctele de vedere[12]. Răspunzând unei întrebări, Ion Antonescu a afirmat că Gh. Brătianu „mi-a declarat că vine de la o întrevedere cu domnii Maniu şi Dinu Brătianu, şi că vine cu mandatul formal de la ambii că sunt de acord şi că îşi iau alături răspunderea, dacă accept să fac eu tratativele de pace. I-am răspuns că accept, cu condiţia să mi se dea în scris acest angajament", până la ora trei după amiaza: „N-a venit la ora trei, m-am dus la Palat". În calitate de martor în proces, Gh. Brătianu a confirmat spusele Mareşalului, precizând că după audienţă s-a întâlnit cu cei trei lideri politici, care „au fost de acord să dea un asentiment scris pentru ca domnul mareşal Antonescu să încheie armistiţiul", urmând să redacteze în cursul zilei această scrisoare. Deoarece se apropia ora 15, Gh. Brătianu s-a dus la Mihai Antonescu, spunându-i că Maniu, Dinu Brătianu şi Petrescu „sunt de acord pentru a da asentimentul scris, ce urmează a fi redactat în cursul zilei, însă în audienţa pe care urma să o aibă de îndată la Palat se poate chiar folosi, de pe atunci, de acest asentiment. Poate arăta Majestăţii Sale regale că acest asentiment este dat". La rândul său, Iuliu Maniu a confirmat faptul că, în dimineaţa zilei de 23 august, l-a rugat pe Gh. Brătianu să meargă la mareşal „să-l convingă să facă armistiţiul. Căci, noi toţi, fără excepţie, îi stăm în ajutor. Şi toată puterea noastră politică şi socială i-o punem la dispoziţie". El a menţionat că s-a întâlnit din nou cu Gh. Brătianu, care „mi-a comunicat că l-a găsit pe dl. mareşal Antonescu într-o dispoziţie mai bună pentru armistiţiu şi speră că se va putea ajunge la o înţelegere". La această veste, Maniu a spus: „«Foarte bine, bravo, să vedem cum se vor dezvolta lucrurile». Am încunoştiinţat despre acest lucru Palatul".

---

[12] *Procesul mareşalului Antonescu. Documente,* vol. I şi vol. II Ediţie Marcel-Dumitru Ciucă, Bucureşti, Editura Saeculum şi Editura Europa Nova, 1995 Vol. I: interogatoriul luat lui Ion Antonescu, interogatoriul luat lui Mihai Antonescu, depoziţia lui Dinu Brătianu. Vol. II: depoziţia lui Iuliu Maniu; scrisoarea lui Iuliu Maniu adresată preşedintelui Tribunalului Poporului, scrisoarea lui Ion Mihalache adresată preşedintelui Tribunalului Poporului.

Dincolo de variantele păstrate și unele inadvertențe frapante în relatarea evenimentelor, rămâne un fapt esențial: Iuliu Maniu a evitat să accepte conducerea noului guvern, dar și să dea o „scrisoare de garanție" lui Antonescu, deoarece nu dorea să-și lege numele de o schimbare care avea la bază capitularea fără condiții în fața Aliaților și pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei, ocupate de U.R.S.S.

În legătură cu scrisoarea, care trebuia redactată până la ora 15, Maniu a avut rezerve, declarând la procesul din mai 1946: „Eu nu-mi amintesc de acest lucru. Nici nu cred că e verosimil, dar, în fine; decât, pentru că vedeți, dl Gh. Brătianu este un admirabil stilist și concepe iute, nici oamenii din partidul domniei sale nu sunt așa grei de pană, așa încât n-ar fi fost un lucru care ar fi pretins prea mare bătaie de cap sau prea mult timp ca să facem o scrisoare, dacă ni s-ar fi cerut, am fi convenit asupra ei". Apoi a continuat: „și noi avem oameni cu pană, în partid". Trecând peste aceste inadvertențe între cei trei oameni politici, privind mai curând probleme de amănunt, este cert că Antonescu s-a prezentat la Palat fără scrisoarea promisă. Aici — avea să mărturisească la proces Mareșalul — „când am spus că aștept scrisorile de la domnul Maniu, Sănătescu a spus: «Vi le aduc eu, domnule mareșal»". Dar, prin arestarea lui Antonescu, aceste „garanții" nu mai erau necesare, schimbarea de regim urmând a fi realizată de opoziție.

În acel moment, regele simțea nevoia să-i aibă alături pe liderii politici, care să-și asume răspunderea concretă pentru asigurarea succesului acțiunii declanșate prin arestarea Mareșalului. Numai că, așa cum avea să scrie Ivor Porter: „În acea după-amiază, regele a așteptat degeaba un sprijin moral din partea lui Maniu. În loc să meargă la Palat, acesta s-a dus pe neașteptate la un vechi amic de-al său, radiologul Ionel Jovin, unde întâmplarea a făcut să se întâlnească cu un alt vechi prieten, Rică Georgescu [...]. Pe la ora cinci, Buzești a sunat să-l anunțe că s-au făcut arestările. Georgescu l-a implorat pe Maniu să-și revizuiască poziția în legătură cu șefia guvernului; el era, evident, omul cel mai nimerit să conducă noul guvern; atât întreaga țară, cât și Aliații — Marea Britanie în special — așteptau acest lucru de la el. Bătrânul domn l-a ascultat politicos, după cum îi era obiceiul, i-a mulțumit lui Rică pentru sfat, dar luase deja hotărârea". După informațiile lui Porter, Maniu a părăsit cabinetul doctorului Jovin la ora 8 seara.

O altă controversă privind rolul lui Iuliu Maniu și relațiile lui cu suveranul în ziua de 23 august 1944 este aceea dacă liderul național-țărănist a fost sau nu prezent la Palatul Regal, imediat după arestarea lui Ion Antonescu. În *Jurnalul* său, Ioan Hudiță relatează, pe ore și minute, activitatea lui Maniu în după amiaza de 23 august 1944. El scrie că la 4,30 [16,30] a sunat Niculescu-Buzești, care i-a anunțat — pe el și pe Maniu — că Antonescu era în audiență la rege, și că la ora 5 [17] „totul va fi gata". Într-adevăr, la 5,08 Buzești a sunat din nou, anunțând: „Totul s-a sfârșit conform planului; în prezent, Antoneștii sunt la răcoare". Imediat, Maniu și Hudiță s-au dus la Palat, intrând „prin poarta din Știrbei Vodă, unde ne aștepta Buzești". Era ora 5,16 [17,16], când „Buzești s-a sărutat cu Maniu și cu mine și ne-a condus în camera din fundul culoarului unde se aflau regele, Sănătescu și generalul Aldea". A urmat un schimb de felicitări, relatarea regelui despre discuția cu Antonescu, apoi suveranul l-a rugat pe Maniu „să-și dea avizul asupra listei noului guvern, așa cum era pregătită de rege și de Buzești". Discutându-se despre locul unde aveau să fie ținuți Antoneștii, Maniu a acceptat, la stăruința regelui și a lui Buzești, să fie predați lui Emil Bodnăraș, care venise la Palat pe la ora 19,30. Pătrășcanu a venit abia la 20,40 și a stăruit ca, pe lângă postul de ministru de stat, să dețină și portofoliul Justiției. Generalul C. Sănătescu s-a opus, dar liderul comunist a stăruit; decisivă a fost intervenția lui Maniu, care a spus că „dacă totuși dl. Pătrășcanu ține cu orice preț să ocupe portofoliul Justiției, personal, nu mă opun". Acest punct de vedere a fost susținut și de C.-Titel Petrescu. Astfel, guvernul Sănătescu a căpătat „o formă definitivă la 9 și 20 minute".

Într-o relatare târzie, din decembrie 1961, Victor Rădulescu-Pogoneanu — apropiat al lui Iuliu Maniu — scria că, în seara zilei de 23 august a înregistrat sosirea la Palatul Regal a unor membri ai „noului guvern și alte personalități politice: Iuliu Maniu, Gh. Brătianu (reprezentând pe Dinu Brătianu, absent atunci din București), C.-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș etc."

Un alt colaborator al lui Iuliu Maniu, Corneliu Coposu, într-un interviu luat la 20 august 1946, care trebuia să apară în ziarul „Dreptatea", dar care nu a fost aprobat de cenzură, menționa: „Imediat după arestare, în jurul orei 17, dl. Grigore Niculești-Buzești și dl. general Sănătescu au trimis pe dl. Iorgu Ghica, prefectul Palatului, la dl. Maniu, la adresa pe care domnia sa o comunicase d-lui Buzești, cu două ore înainte, atunci când dl. Buzești a avut dezlegarea pentru aplicarea celei de a II-a

soluții (realizarea schimbării fără Antonescu și împotriva lui). Dl. Ghica a raportat pe scurt arestarea mareșalului și a lui Mihai Antonescu, precum și demersurile făcute pentru imobilizarea șefilor executivi ai guvernului. Totodată, a transmis consemnul general că în așteptarea reacției germane — pentru preîntâmpinarea căreia s-au luat măsuri — toți fruntașii din BND sunt invitați să se adăpostească, în timpul nopții, de preferință la adrese necunoscute (pentru a se evita descoperirea lor de către nemți) — și să se prezinte în zorii zilei (de 24 august) la Palat, la primul Consiliu de Miniștri. [...] În conformitate cu consemnul, dl. Iuliu Maniu (însoțit de mine), s-a prezentat la Palat în zorii zilei, în jur de ora 4". Această variantă a fost reluată de Corneliu Coposu după 1989, în mai multe interviuri și declarații politice[13].

Persoanele aflate alături de regele Mihai în acele momente au prezentat o variantă diferită. Astfel, în lucrarea sa memorialistică, Mircea Ionnițiu descrie atmosfera apăsătoare în care s-a propus numirea lui Sănătescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și dificultățile de constituire a guvernului; el menționează, cronologic, sosirea lui Pătrășcanu și a lui C.-Titel Petrescu, apoi a lui Killinger, iar după puțin timp a „inginerului Ceaușu" (Emil Bodnăraș). În continuare, Ionnițiu scrie: „Parcă trecuse o veșnicie de când fusese arestat mareșalul și nici până acum nu primisem o veste directă de la «bătrânii» șefi de partide, adică de la Maniu și Brătianu. Regele terminase înregistrarea proclamației către țară", apoi a avut loc difuzarea acesteia la radio; suveranul a apărut în balconul Palatului pentru a saluta mulțimea, după care „la ora două noaptea" a părăsit Capitala. Emilian Ionescu — cel care a ordonat arestarea Mareșalului, în momentul când unii militari ezitau — avea să scrie: „Primul decret a fost acela de numire a lui Sănătescu ca prim-ministru. Între timp, Styrcea și Ionnițiu sunt însărcinați să anunțe membrii Blocului Național Democrat să vină la Palat. Maniu nu a fost găsit, iar Brătianu plecase la Florica. Nu s-au prezentat decât Titel Petrescu și Pătrășcanu, către orele 6 după amiază".

O relatare similară oferă, în cartea citată, Ivor Porter care, împreună cu de Chastelain, a fost eliberat în seara zilei de 23 august, la ora 23, și adus la Palatul Regal. Aici, întrebând de Maniu, „primul ministru i-a spus

[13] *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 77–78.

că nici el, nici Brătianu nu-și făcuseră încă apariția și că nu știa unde se află". Porter avea să scrie: „Îmi amintesc cât de ciudat mi s-a părut atunci să-i întâlnesc la Palat în noaptea aceea pe Petrescu și pe Pătrășcanu, și nu pe Maniu, politicianul pe care SOE [Serviciul Secret Britanic] îl asociase întotdeauna cu ideea loviturii de stat".

Desigur, cele mai interesante sunt relatările lui Maniu însuși despre prezența sa la Palatul Regal. În depoziția făcută în fața Tribunalului Poporului, Iuliu Maniu a susținut, la 11 mai 1946, că a fost la Palat imediat după arestarea lui Antonescu, a participat la discuția cu generalul Gerstenberg, dându-și acordul ca armata germană să se retragă din București. Pe parcursul depoziției, președintele Partidului Național-Țărănesc a revenit, afirmând că s-a deplasat la Palat în dimineața zilei de 24 august, când a venit la el Aurel Leucuția, care l-a informat „ce s-a întâmplat". Liderul național-țărănist a precizat: „Atunci eu, împreună cu Leucuția, m-am dus la Palat imediat". În timp ce se afla în Palat, au început să explodeze bombele germane, lansate asupra Capitalei. La întrebarea lui Mihai Antonescu privind arestarea Mareșalului, după ce în dimineața acestei zile îl considera îndreptățit să încheie armistițiul, oferindu-i chiar sprijinul, Maniu a declarat: „Eu nu aveam pentru ceea ce s-a petrecut la Palat nici o răspundere, nici posibilitatea de a face...,- de a lua vreo măsură", deoarece a intrat în guvern în ziua de 24 august și nu în 23 august. Îndată ce a ajuns la Palat, s-a interesat despre situația lui Ion Antonescu; „persoana care ar fi putut să-mi dea informații autentice ar fi fost Majestatea Sa regele. Or, Majestatea Sa regele, de când sosisem în Palat, în zori, de dimineață, plecase". De aceea, a discutat cu Sănătescu care l-a informat despre destituirea și arestarea Mareșalului. Și prin faptul că ulterior „am primit să fiu ministru în guvern, am arătat că nu mă desolidarizez, nici nu-mi spăl mâinile în ce privește această procedare a schimbării guvernului".

Declarațiile lui Maniu au fost speculate de presa adversarilor politici, în primul rând de „Scânteia" și „România liberă", în sensul că liderul național-țărănist n-ar fi avut nici un rol în realizarea actului de la 23 august 1944. De aceea, chiar a doua zi, 12 mai 1946, Iuliu Maniu a revenit cu o scrisoare adresată Tribunalului, în care preciza acțiunile și activitățile desfășurate înainte și la 23 august 1944. Aici el a afirmat că a fost informat despre arestarea mareșalului imediat după înfăptuirea acestui act, „prin dl. dr. Aurel Leucuția, de către dl. mareșal al Palatului, Mocsonyi-

Styrcea. Într-un apartament al locuinței d-lui A. Leucuția se aflau, în acel moment reprezentanții Blocului Democratic, în frunte cu d. Pătrășcanu și Titel Petrescu, care așteptau rezultatul loviturii de stat și chemarea la Palat. În zorii zilei următoare, dl. Gr. Niculescu-Buzești ne-a anunțat, prin dl. Leucuția, că germanii pregătesc atacul împotriva Capitalei, rugându-mă să mă prezint imediat la Palat. În dimineața de 24 august, fiind la Palatul regal, de la orele 6, am contribuit, împreună cu membrii noului guvern, aflați în Palat, în luarea măsurilor pentru respingerea coloanelor germane ce se îndreptau spre Capitală, deci de întoarcerea armelor împotriva foștilor «aliați» ai țării; aceasta în timp ce nemții bombardau Palatul regal, pricinuind morți și răniți, jertfe ale nerespectării obligațiilor de onoare germane. Am stat în Palatul regal, care era obiectivul de căpetenie al avioanelor germane, în tot timpul bombardamentului"[14].

Pentru clarificarea acestei probleme există un document esențial și indubitabil: *Registrul de audiențe al Palatului Regal.* În ziua de 23 august, sunt trecute persoanele care au fost prezente aici, începând cu ora 13 până la ora 24. Documentul consemnează, în ordine, următoarele persoane: general Sănătescu, general Aurel Aldea, Mocsonyi-Styrcea, Mircea Ionnițiu, col. Emilian Ionescu, Mihai Antonescu, mareșal Antonescu, general Vasiliu, general Pantazi, col. Elefterescu, general Mihail, general Liteanu, general Anton, general Dombrowschi, Niculescu-Buzești, D.D. Negel, V. Vasiliu, col. Octav Ulea, Bălăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Titel Petrescu, ing. Ceaușu [Emil Bodnăraș], V. Ionescu, Pogoneanu, lt. col. Răuță, lt. col. Niculescu, comandor Udrițki, cpt. comandor Gherghel, Camil Demetrescu, maior A. Dumitrescu, Killinger, „diferiți funcționari din Ministerul Afacerilor Externe" și „un grup de ofițeri englezi, foști prizonieri de război"[15]. După cum se observă, în această listă nu figurează numele lui Iuliu Maniu.

Întrebat de Mircea Ciobanu în legătură cu atitudinea lui Maniu și a lui Brătianu în după-amiaza zilei de 23 august 1944, regele Mihai a răspuns, în 1991: „Nu am putut să dau de ei. Nu vreau să atribui nici o semnificație. Eu cred că ei ar fi trebuit să țină seama de consemnul alertei"[16]. Evident că „alerta" nu însemna „adăpostirea" — pentru a vedea

[14] Procesul mareșalului Antonescu, vol. II, p. 112.

[15] Documentul a fost publicat în „Magazin istoric", nr. 8/1990, p. 20–23.

[16] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu regele Mihai I al României,* București, Editura Humanitas, 1991, p. 24.

cum evoluează situația României după arestarea conducătorului statului — ci implicarea directă în evenimente, pentru a asigura succesul actului de la 23 august. Iuliu Maniu a aplicat tactica tergiversării nu „pentru a vedea ce se întâmplă", ci pentru a nu-și lega numele de ceea ce știa că se va întâmpla, și anume ocuparea României de către Armata Roșie, pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei.

O altă problemă controversată este aceea a rolului regelui și a anturajului său, precum și a lui Iuliu Maniu, în „subtilizarea" unei telegrame sosite de la Stockholm în dimineața zilei de 23 august 1944, prin care Uniunea Sovietică oferea condiții mai bune de armistițiu, comparativ cu cele obținute de opoziție la Cairo.

George Magherescu, în cartea sa memorialistică *Adevărul despre mareșalul Antonescu,* scrie: „Ca un joc al destinului și o ironie a lui, în timp ce curierul român se pregătea să plece către Snagov, la Serviciul cifrului de la Snagov sosea telegrama ambasadei române din Suedia, cu acceptarea condițiilor cerute de mareșal, dar sustrasă de Mocsonyi-Styrcea și Niculescu-Buzești și predată lui Iuliu Maniu". Această telegramă era așteptată de Antonescu, pentru a finaliza negocierile cu Uniunea Sovietică. Mareșalul ar fi spus medicului său, C. Zilișteanu, în dimineața zilei de 23 august: „Ei bine, doctore, s-o știi și dumneata: azi, fac pace; gata, s-a terminat cu războiul". Ascunderea telegramei, care n-a ajuns în mâna mareșalului, ar fi constituit — în opinia lui Magherescu, dar și a unor istoriografi — un act de trădare comis de cercurile Palatului, cu sprijinul lui Iuliu Maniu[17].

La procesul lui Antonescu, Iuliu Maniu a precizat că avea legături cu doamna Kollontai, ministrul Uniunii Sovietice în capitala Suediei. El a arătat că guvernul sovietic a acceptat ideea că atacarea armatei germane de către cea română nu era o condiție indispensabilă, ci se va recurge la acest act „numai în cazul dacă armata germană se va opune acțiunii pe care o va dezvolta guvernul. Sau aceia care vor face armistițiul". În acest fel, dispărea „temeiul moral" pe care se situa Antonescu de a nu întoarce armele împotriva unui stat aliat. De asemenea, că guvernul sovietic a acceptat ca „o anumită zonă din România nu va fi invadată, nici nu va fi folosită de spațiu de trecere pentru trupele rusești. Aceasta numai de la

[17] George Magherescu, *Adevărul despre mareșalul Antonescu,* vol. III, București, Editura Păunescu, 1991, p. 157–287.

Stockholm am primit această înștiințare". La întrebarea lui Mihai Antonescu, dacă a comunicat guvernului aceste modificări, Maniu a răspuns: „Nu, nu puteam să fac lucrul acesta, fiindcă modificarea s-a întâmplat în ultima fază a tratativelor. Dacă îmi aduc bine aminte, tocmai în preziua [lui 23 August] a venit un aviz în acest sens de la prietenul nostru din Stockholm, în ultimul moment și nu în forma oficială". Chestionat de Mihai Antonescu de ce nu a comunicat mareșalului „modificarea condițiilor venite de la Stockholm", Maniu a răspuns: „N-am comunicat, fiindcă eu știam că dl. ministru Antonescu are legături amicale cu doamna Kollontay și cu Stockholmul, credeam, e foarte firesc, ca cel puțin atât cât știu eu să știe și dumnealui".

Problema acestei telegrame este departe de a fi elucidată, dar faptul că Antonescu a purtat negocieri la Stockholm și a obținut unele ameliorări pe care opoziția nu le reușise la Cairo nu poate fi contestat. Această realitate a fost recunoscută de Iuliu Maniu în ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944, când s-a discutat textul Convenției de armistițiu semnată la Moscova cu trei zile în urmă: „Precizez că condițiunile avute pentru armistițiu, când am sfătuit partidul și pe Majestatea Sa, nu erau cele de astăzi [...] A avut niște tentacule și dl. Mihai Antonescu, răspândite în mai multe părți ale Europei. Prin aceste tentacule dânsul a prins câte ceva și a avut și unele sugestii. Între altele a avut sugestia și i s-a pus în vedere că dacă se va face armistițiul, se va asigura o zonă neutră, liberă, în care să nu poată intra Aliații. Am văzut eu, domnul Buzești are textul, și vă puteți închipui în ce situație ajungem noi, guvernul acesta, regimul acesta și în special noi care am lucrat efectiv la pregătirea acestui armistițiu, când ni se va spune mâine-poimâine faptul că lui Antonescu i s-a promis de către dl. Molotov o zonă neutră pe care noi nu o avem". În stenograma ședinței se menționează: „Domnul ministru Buzești citește textul telegramei conținând acest punct de vedere, privitor la recunoașterea unei zone libere"[18].

Dincolo de orice speculații, rămâne faptul că regele Mihai, principalul autor al acțiunii de la 23 august 1944, s-a aflat în situația de a lua decizii istorice. Prima, și poate cea mai importantă, a fost arestarea lui Antonescu. Dar ea ridica probleme foarte complexe, care trebuiau

[18] *23 August 1944. Documente*, vol. III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 32–33.

rezolvate rapid, deoarece era de așteptat o reacție violentă din partea Germaniei. De aceea, la ora 18 au fost alarmate trupele din garnizoana București, iar la ora 18,30 s-a dat semnalul „Stejar, extremă urgență", pe baza căruia armata română a luat poziție de luptă în fața tuturor obiectivelor militare și civile hitleriste.

La ora 20 a fost emis decretul regal prin care C. Sănătescu era numit președintele Consiliului de Miniștri, apoi decretul privind componența noului guvern, din care făceau parte câte un reprezentant al Blocului Național-Democrat, în calitate de miniștri secretari de stat. Majoritatea miniștrilor erau militari și tehnicieni. Modul în care s-a alcătuit noul guvern demonstra totala improvizație în care s-a lucrat în acea după-amiază. Arthur Gould Lee scria că regele i-a cerut lui Sănătescu să purceadă la îndeplinirea sarcinii sale de a întocmi lista guvernului. Intrarea celor „patru mari" (Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu, Lucrețiu Pătrășcanu) ca miniștri fără portofoliu „se făcu în mod automat. Buzești, care era un om deștept, potrivit pentru funcția de ministru de Externe. Aldea fusese deja desemnat pentru Interne. Racoviță deveni ministru de Război. După aceste nume s-a făcut deodată un fel de gol. Nu era timp pentru alcătuirea listei ideale care să placă oricui. Era urgent să se creeze un guvern acceptabil pentru Aliați, capabil să manevreze într-o situație disperată. Primele nume rostite și care păreau potrivite au fost adoptate. Rar să se fi născut un guvern în atât de puține dureri, deoarece fu alcătuit pe hârtie în mai puțin de o oră și primi sancțiunea regelui"[19]. Prezent la Palat în acele ore, Emilian Ionescu nota: „Pentru postul de ministru de Externe n-au fost probleme: Grigore Niculescu-Buzești, care se remarcase în întreaga perioadă anterioară, era omul potrivit și, de fapt, prevăzut. Dar desemnarea celorlalți titulari de ministere nu a decurs atât de simplu... Lipsa din București a generalului Ion Negulescu, comandantul Corpului de grăniceri — care trebuia să devină ministru de Interne — a determinat numirea în această funcție a generalului Aurel Aldea. Alte posturi și-au «găsit» titularii tocmai în... *Anuarul ofițerilor activi* — pe care-l răsfoia cu febrilitate Sănătescu. Așa s-a întâmplat cu generalul Ion Boițeanu, numit la Ministerul Educației Naționale, cât și cu generalii Gheorghe Potopeanu și Nicolae Marinescu,

[19] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 120.

la Economie și, respectiv, Sănătate"[20]. La rândul său, Mircea Ionnițiu preciza: „Când a venit Pătrășcanu și a prezentat textul decretelor de lege pentru desființarea lagărelor și pentru eliberarea prizonierilor politici, aprobate în ședințele precedente de către <factorii politici>, reprezentantul Partidului Comunist a cerut să i se încredințeze Ministerul de Justiție. Fiind în acest post, el devenea raportorul guvernului și al altor măsuri și urma să contrasemneze decretul. Cred că aveam de a face cu o trăsătură de amor-propriu. Regele s-a înduplecat și a acceptat ca numirea să fie temporară, adică ad-interim. Decizia regelui a fost acceptată"[21].

La ora 20,30 armata română a început blocarea principalelor instituții de stat, a asediat obiectivele germane din oraș și a barat căile de acces ale trupelor germane spre București.

Sesizat despre cele întâmplate, Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei în România, s-a prezentat la Palat pentru a cere explicații în legătură cu soarta lui Antonescu. Regele i-a confirmat faptul că mareșalul nu mai era șeful guvernului, deoarece și-a prezentat demisia. La cererea lui Killinger ca Ion Antonescu să fie eliberat, regele a răspuns că „această cerere nu poate fi satisfăcută, deoarece voința întregii țări este aceea de a ieși din războiul împotriva Națiunilor Unite. În aceste condiții, trupele germane sunt invitate să părăsească teritoriul României"[22].

La puțin timp după plecarea lui Killinger, regele a trecut într-o cameră specială, unde a înregistrat *Proclamația către țară,* ce urma să fie difuzată la radio.

La ora 21,30 posturile centrale de radio au început să anunțe că în curând se va transmite „un comunicat important pentru țară". Echipa de tehnicieni a Societății de Radiodifuziune, în frunte cu Vasile Ionescu, directorul general al acestei instituții, s-a deplasat la Palatul Regal, unde a instalat, într-un birou de la primul etaj, aparatura necesară înregistrării proclamației regale pe o placă special pregătită pentru acest eveniment. Mihai I a citit de trei ori textul, pentru a avea coerența necesară; după încheierea înregistrării, Vasile Ionescu a plecat cu placa la Radio spre a fi difuzată[23].

---

[20] General colonel (r), Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci,* p. 146–147.

[21] Mircea Ionnițiu, *op. cit.,* p. 54.

[22] Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci,* p. 154.

[23] Filaret Acatrinei, *Radiodifuziunea Română și lovitura de palat de la 23 august 1944,* în *România și al doilea război mondial.* Coordonatori: Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, Focșani, Editura DM Press, 2000, p. 276.

Regele Mihai în 1944

Începând cu ora 22,12 s-a transmis la radio următoarea *Proclamație*[24]:

„Români,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianță cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Români,

Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărâtă a țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți pe soldații acestor armate cu încredere. Națiunile [Unite] ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena, prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români,

Poporul nostru înțelege să fie stăpân pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărârii noastre libere luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon Armatei și chem Poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui. Toți cetățenii să se strângă în jurul Tronului și al Guvernului, pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare guvernului se va opune voinței poporului, este un trădător de țară.

---

[24] „România liberă", din 24 august 1944.

Români,

Dictatura a luat sfârșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sunt garantate și vor fi respectate.

Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin Dictatul nedrept de la Viena, pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.

Români,

De curajul cu care ne vom apăra, cu armele în mână, independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul țării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, să pășim hotărâți pe drumul înfăptuirii României de mâine, a unei Românii libere, puternice și fericite".

În continuare s-a transmis *Declarația*[25] noului guvern în care se afirma: „Guvernul care se înfățișează astăzi țării, format din reprezentanți a patru partide politice, național-liberal, național-țărănesc, comunist și social-democrat, unite în Blocul Național-Democrat, a fost însărcinat de către Majestatea Sa regele Mihai I să preia conducerea statului, în cele mai grele și hotărâtoare împrejurări pentru soarta poporului român [...]. Astăzi dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate".

În domeniul politicii externe, prima măsură luată de guvern a fost acceptarea armistițiului cu Națiunile Unite. „De acum înainte înțelegem să fim stăpâni pe destinele noastre. Hotărârea denunțării tratatelor de alianță cu Puterile Axei și încetarea stării de război cu Națiunile Unite sunt expresia voinței întregului popor român [...]. Orice piedică pusă în drumul înfăpturii năzuințelor spre pace și libertate a poporului român va dezlănțui o luptă fără milă și fără cruțare din partea tuturor forțelor armate și populare împotriva celor care ar încerca să mențină țara noastră în războiul cu Națiunile Unite, prelungindu-i astfel zadarnic suferințele. Guvernul, adresându-se vouă, tuturor cetățenilor țării, vă cere să faceți zid în jurul Majestății Sale regele Mihai I și în spiritul unei desăvârșite uniri și discipline naționale să-i dați tot sprijinul pentru înfăptuirea comandamentelor supreme ale ceasului de față: asigurarea păcii și instaurarea unui

[25] *Ibidem.*

regim democratic, de largi drepturi și libertăți publice pentru toți cetățenii țării".

La ora 23, generalul Gheorghe Mihail, noul șef al Marelui Stat Major, împuternicit de rege cu comanda supremă a armatei române, a transmis directiva operativă nr. 1 în care se arăta: „Armata română încetează lupta alături de trupele germane, în scopul de a obține pacea de la Națiunile Unite și de a reîncepe lupta alături de forțele armate ale acestora pentru eliberarea Ardealului de nord"[26].

Difuzată prin radio, vestea înlăturării lui Antonescu și a ieșirii României din războiul alături de Germania a fost primită cu satisfacție de opinia publică din țară. Chiar în noaptea de 23 august, în fața Palatului Regal s-au adunat mii de oameni pentru a-l ovaționa pe Mihai I. Exista convingerea, cvasiunanimă, că din acel moment România a ieșit din război, că s-au încheiat toate jertfele și sacrificiile, că urma „pacea".

După patru ani de anonimat, regele Mihai ocupa dintr-odată scena istoriei. Numele lui se află pe buzele tuturor românilor, fiind privit ca un salvator, care a adus pacea. De asemenea, posturile de radio și presa străină din acele zile au înscris la loc de frunte actul regelui Mihai de la 23 august, prin care România a fost scoasă din războiul purtat alături de Germania și s-a aliat cu Națiunile Unite.

Gestul regelui comporta numeroase riscuri, deoarece era de așteptat ca trupele germane să reacționeze, pentru a-i pedepsi pe „trădători". În calitatea sa de comandant suprem al armatei române, regele trebuia păzit de furia armatei naziste. Uciderea sau luarea lui ca prizonier puteau complica foarte grav situația. De aceea, C. Sănătescu a propus ca suveranul să plece din București, într-un loc sigur. După unele consultări, Mihai I a acceptat să meargă la Dobrița (Gorj). La ora 1 noaptea, patru mașini, dintre care una condusă de rege, au părăsit curtea Palatului, îndreptându-se spre noua reședință.

Emilian Ionescu avea să relateze[27] că în fruntea coloanei se afla maiorul Anton Dumitrescu, cel care condusese acțiunea de arestare a lui Antonescu. Mașinile nu aveau semne distinctive, pentru a nu atrage atenția

[26] *România în anii celui de-al doilea război mondial,* vol. 2, București, Editura Militară, 1989, p. 89.

[27] Emilian Ionescu, *op. cit.*, p. 168–187.

asupra faptului că acolo se afla suveranul României. În acel moment conflictul româno-german era declanșat; măsurile de siguranță, ordonate de guvern, se aplicau cu strictețe. Pe Calea Rahovei, în dreptul clădirii Societății de Salvare, convoiul de mașini a fost oprit de o grupă de soldați: „Armele lor scuipă foc înspre noi — relata Emilian Ionescu. Regele frânează, precipitat, și toți ne aplecăm îngroziți capetele. După noi, la numai un metru, a frânat „Chrysler-ul" colonelului Ulea. Nu putem da înapoi... «Ai stat, mama ta de neamț?!» se aude printre înjurături, iar regele mă privește contrariat. — «Ce-i asta, Emiliene?» — «Ce să fie?... Suntem pe traseu interzis, iar ostașii nu-și fac decât datoria»... — «Bine, dar eu nu sunt neamț» — ripostează Mihai, iar Mircea Ionnițiu nu se poate abține: — «De unde să știe adevărul un soldat, dacă nici măcar noi nu-l știm»... E o gafă, desigur, însă Ionnițiu își poate permite. Îndată își făcu apariția sergentul comandant: — «Eliberează drumul și fii mai atent! Nu vezi că suntem români?» îi spun, cu voce clară, accentuând ostășește cuvintele. E clar: sergentul asta așteptase — să ne audă vorbind. Acum, e convins și se adresează alor săi, plin de importanță: — «Eliberați drumul și fiți mai atenți! Nu vedeți că domnii ofițeri sunt români?» [...] Mihai pipăie cu vârful degetelor o zgârietură de glonț — lângă oglinda retrovizoare, pe rama de metal a parbrizului. Răsucește cheia de contact și exclamă, cuprins de o mândrie pe care i-o înțeleg perfect — este, doar, capul oștirii: — «Recruți, domnilor, dar uite că pe aici a trecut un glonț de-al lor». «Și câte zgârieturi din astea poate mai sunt» zice Johny [Ionnițiu]. [...]— «Trebuia să luați mașina blindată!» — intervine Vanea Negroponte, dar Ionnițiu îl ia peste picior: — «Și... să punem flamura regală pe aripi, iar pajura să țină loc de număr, nu?»". Un nou moment critic s-a ivit pe Șoseaua Alexandriei, la trecerea peste râul Sabar, unde un pluton de ostași bloca șoseaua, dar după o scurtă discuție cu colonelul comandant în zona respectivă, cele patru mașini și-au continuat drumul prin Alexandria—Roșiori de Vede (unde au trecut pe lângă o coloană de aproximativ 30 de mașini de militari germani, fără să fie oprite — Drăgănești-Olt — Craiova. În apropiere de „capitala" Olteniei a apărut o coloană germană „care venea în direcția noastră. Ne-am ascuns repede — nota regele — într-un stog de paie. Deodată, i-am văzut pe soldații nemți punându-și căștile. Am privit în sus. Un avion de vânătoare american se învârtea în aer și, în mod sigur, fotografia". Coloana regală și-a reluat drumul prin Târgu Jiu, până la Dobrița. Aici au fost găzduiți în locuința lt.-colonelului Petre Petrescu. Pentru ca regele Mihai să fie informat

asupra celor ce se petreceau în țară, s-a stabilit o linie telefonică directă cu capitala, iar colaboratorii regelui făceau naveta Dobrița—București.

La rândul său, regina-mamă Elena a plecat în ziua de 24 august, la ora 6 dimineața, de la Peleș, împreună cu un convoi de mașini, inclusiv „două camioane pline de militari înarmați până-n dinți"; toată lumea era înarmată, chiar și regina-mamă, care avea un pistol calibrul 32 automat[28]. Au călătorit fără incidente majore până la zece seara, când, în localitatea Bumbești-Jiu, s-au întâlnit cu regele Mihai, iar de aici au mers împreună la Dobrița.

Părăsirea Bucureștilor de către Mihai I s-a dovedit a fi un act salutar, deoarece la 23 august, ora 24,00, Hitler dădea ordin armatei germane din România „de a suprima puciul, a-l captura pe rege și camarila de la Palat și a constitui un guvern condus de un general filogerman, în cazul că mareșalul Antonescu nu ar mai fi disponibil"[29]. Dar, cum aveau să arate chiar oficialitățile germane, nici un general n-a acceptat acest rol, cei contactați declarând că nu se puteau împotrivi regelui României[30]. Mult mai realist, generalul Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane în România, raporta generalului Alfred Jodl, șeful Statului Major al O.K.W.-ului: „Nu este vorba de un puci al camarilei de la Curte, ci de o lovitură de stat bine pregătită de sus, în deplină concordanță cu armata și cu întreaga națiune. Pasul făcut se bucură de o largă încuviințare. Împotriva regelui și a noului guvern nici un general nu vrea să formeze un contra guvern"[31].

Au avut loc — și mai au încă — discuții în plan istoriografic în legătură cu cele petrecute la 23 august 1944, mai exact cum poate fi caracterizată acțiunea regelui. După 1989 se folosește un termen vag, care nu surprinde esența schimbării și anume *„actul de la 23 august 1944"*. A fost fără îndoială un *act* istoric, important pentru evoluția poporului român. De asemenea, terminologia din timpul vechiului regim — de până în 1989: „insurecție armată", „insurecție națională", „revoluție de eliberare socială și națională" etc. — este înlocuită de mulți istorici cu „lovitură de stat". Sunt și unii care apreciază că a fost un act legal, legitim,

---

[28] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 200.

[29] *23 August 1944. Documente,* vol. II, p. 446.

[30] *Ibidem.*

[31] Hans Kiessel, *Die Katastrophe in Rumänien 1944,* Darmstadt, 1964, p. 112.

constituțional înfăptuit de regele Mihai. Politologii apreciază că lovitura de stat este o acțiune care vizează schimbarea formei de guvernământ și se înfăptuiește prin încălcarea normelor legale existente. Actul regelui Mihai din 23 august 1944 a avut deopotrivă aspecte legale și ilegale[32]. Din punct de vedere legal, decretul regal din 6 septembrie 1940 prevedea: „El [regele] numește pe primul ministru". Pe cale de consecință, regele îl putea destitui pe primul ministru. Este ceea ce a făcut Mihai I la 23 august 1944. Conform practicilor legale, primul ministru își prezenta în scris cererea de demisie, pe care suveranul o aproba, numind apoi prin decret regal un nou șef al guvernului. În ziua de 23 august 1944 o asemenea cerere din partea lui Ion Antonescu n-a existat. Decretul din 6 septembrie preciza că regele numea pe primul ministru „însărcinat cu depline puteri". În realitate, generalul Constantin Sănătescu a fost numit prim-ministru, dar nu era „însărcinat cu depline puteri", așa cum prevedeau normele legale în vigoare. Abia peste o săptămână, la 31 august 1944, s-a intrat în „legalitate", prin decretul regal privind exercitarea puterilor în stat. De aceea, se poate aprecia că actul regelui din 23 august 1944 a îmbrăcat forma unei lovituri de stat.

3. *Între speranțe și realitate*

La aflarea știrii că regimul antonescian a fost înlăturat, românii au trăit o stare euforică[1]. Ei își puneau mari speranțe într-o evoluție pozitivă a situației interne și internaționale, în asigurarea păcii și a unei existențe materiale și spirituale fără îngrădirile impuse de un regim dictatorial. Dar starea euforică s-a risipit în numai câteva ore.

În *Proclamația* către români se cerea acestora să primească pe „soldații acestor armate [ale Națiunilor Unite] cu încredere". Armata română — în temeiul *Proclamației* regale și a directivelor șefului Marelui Stat Major — s-a desprins din frontul pe care îl susținuse până atunci în comun cu trupele germane, pentru a „reîncepe lupta alături de forțele armate ale

---

[32] Vezi, pe larg, Angela Banciu, *Istoria vieții constituționale din România, 1866—1991,* București, Editura Șansa, 1996.

[1] Constantin I. Kiritescu, *România în al doilea război mondial,* vol. II, ediție Gh. Buzatu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 222–223; vezi și presa („Universul", „Timpul", „Curentul") din acele zile.

acestora [Națiunilor Unite] pentru eliberarea Ardealului de nord"; în același timp, Națiunile Unite continuau să considere România stat inamic, iar Armata Roșie a trecut la ocuparea țării.

Principesa Ileana avea să noteze starea de spirit din acea zi de 23 august 1944: „Mă pregăteam de culcare când a sunat telefonul din camera mea, și centralista mi-a spus cu însuflețire:

— Domniță! Am făcut pace! Nu mai este război — s-a terminat!

La început nu am înțeles ce mi-a spus. Ce nu mai era?

— Ascultați la radio! a insistat ea".

A deschis aparatul care tocmai transmitea *Proclamația* regelui către români. Principesa mărturisea: „Am ascultat această *Proclamație* cu sentimente contradictorii. Nu puteam crede că se întâmpla așa ceva. De ce era menționată nedreptatea prin care ni se luase Transilvania, în timp ce despre Basarabia și Bucovina, care fuseseră rupte din România cu tot atâta nedreptate, nu se spunea nimic? Să-i primim pe soldații armatei sovietice cu încredere? Îmi aminteam cum se purtaseră ei în primul război mondial, când ne fuseseră <frați de arme> și nu trecuseră prin treizeci de ani de instruire bolșevică. Îmi aminteam de valurile neîntrerupte de refugiați din Rusia în România [în 1940] și despre ce aveau ei de povestit referitor la regimul comunist. <Cu încredere?> Încredere în ce? mă întrebam eu"[2].

Principesa menționa că în ziua de 25 august au ajuns în București primii ziariști americani cu mai multe avioane, care au venit pentru a-i evacua pe piloții doborâți în timpul raidurilor aeriene asupra României și care fuseseră făcuți prizonieri. „Aveam prieteni în București care au văzut avioanele plecând și au așteptat cu încredere ca aceleași avioane să se întoarcă repede, aducând cu ele persoane oficiale din Statele Unite, împuternicite să asiste la îndeplinirea angajamentelor: dar nu au venit nici un fel de oficialități, cu excepția celor din Rusia, decât după semnarea armistițiului"[3].

Până atunci, așa cum avea să aprecieze regele Mihai peste mai mulți ani: „Rușii au făcut prizonieri zeci de mii de soldați români care îi așteptau cu arma la picior, au rechiziționat vehiculele și caii. Populația îngrozită avea impresia că trăiește invaziile de odinioară, când rușii năvăleau în țară sub pretextul că duc lupte împotriva turcilor"[4]. Această

---

[2] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 205–207.

[3] *Ibidem*, p. 210–211.

[4] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 99.

situație dramatică s-a datorat și faptului că, după înlăturarea lui Ion Antonescu s-a declanșat o furibundă campanie prin radio și prin presă împotriva tuturor autorităților vechiului regim, acuzate de fascism, hitlerism, trădare națională, crime etc., astfel că acestea nu și-au mai îndeplinit atribuțiile ce le reveneau, lăsând practic orașele și județele țării la bunul plac al Armatei Roșii. S-a creat astfel, încă din noaptea de 23/24 august 1944, o stare de confuzie și panică generală, pe care sovieticii au exploatat-o din plin. În acel context, Armata Roșie a dezarmat și capturat peste 6 000 ofițeri, 6 000 subofițeri și mai mult de 150 000 soldați de trupă[5]. Linia fortificată Focșani—Nămăloasa—Brăila a fost trecută, fără nici o rezistență, de trupele sovietice, care în câteva zile au ajuns la granițele cu Bulgaria și Iugoslavia.

Practic, din seara zilei de 23 august 1944, România se afla în stare de război atât cu Germania, cât și cu Uniunea Sovietică. Statutul ei internațional era extrem de confuz, iar relațiile sale diplomatice ca și inexistente. Consecințele au fost devastatoare pentru poporul român. Această situație nu se datora numai regelui Mihai, ci tuturor forțelor politice care s-au asociat la acțiunea de înlăturare a mareșalului Antonescu: Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist, fără o pregătire corespunzătoare, și, mai ales, fără garanții din partea Marilor Puteri Aliate. De altfel, textul *Proclamației,* pe care regele a imprimat-o în seara zilei de 23 august 1944 și care s-a difuzat la radio, fusese convenit de cele patru partide care alcătuiau Blocul Național-Democrat.

Germania a considerat atunci, dar și mai târziu, actul de la 23 august 1944 ca un act de trădare din partea României, un gest imoral, care nu a putut și nu poate fi iertat. De aici a rezultat năpustirea aviației germane asupra Capitalei și marile distrugeri provocate edificiilor publice și particulare în zilele de 24–26 august 1944, la care se adaugă mai multe mii de morți.

Pe de altă parte, actul regelui Mihai a fost elogiat de conducătorii statelor din coaliția Națiunilor Unite. Astfel, la 6 iulie 1945, Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a acordat regelui Mihai cea mai înaltă

---

[5] Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. Adversar. Aliat. Ocupant. 1940–1948,* București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1996, p. 37; vezi și Constantin Hlihor și Ioan Scurtu, *The Red Army in Romania,* Iași, Oxfort, Portland, The Center for Romanian Studies, 2000; Aurel Sergiu Marinescu, *1944–1958. Armata Roșie în România,* 2 vol., București, Editura Vremea, 2001.

distincție — Ordinul „Victoria" — „Pentru actul curajos al cotiturii hotărâte al politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alierea ei la Națiunile Unite, în clipa când nu se precizase clar înfrângerea Germaniei"[6]. În mai 1947, Harry Truman, președintele S.U.A., i-a conferit regelui Mihai I „Legion of Merit" (Legiunea pentru Merit), cu gradul de „chief Comander" (Comandor șef), deoarece prin acțiunea sa de la 23 august a avut un rol însemnat în prăbușirea frontului german în sud-estul Europei[7]. Posturile de radio și presa internațională au acordat actului de la 23 august 1944 o mare importanță[8]. Există aprecierea potrivit căreia, prin „schimbarea de front" operată la 23 august, România a contribuit la scurtarea războiului în Europa cu 200 de zile, cifră importantă având în vedere marile distrugeri și pierderi umane înregistrate în fiecare zi, pe parcursul celui de-al doilea război mondial. Dar aprecierile, cuvintele frumoase, decorațiile nu au putut ascunde o realitate dureroasă pentru România: ea fusese „cedată" de Churchill și Roosevelt lui Stalin.

Faust Brădescu — unul dintre intelectualii de marcă ai Mișcării Legionare — aprecia: „Dacă privim îndeaproape poziția și acțiunile regale în preajma și în ziua de 23 August 1944, suntem surprinși de cantitatea imensă de acte incompatibile cu poziția sa de rege, de șef al armatei și de prim demnitar al statului. Până la plecarea din țară [regele] s-a comportat de nenumărate ori în contradicție cu obligațiile ce-i reveneau. Acordând credit asigurărilor lipsite de substanță ale aliaților Occidentali, s-a lăsat antrenat în jocul perfid al acestora, mizând pe o carte pierdută, deși la prima vedere părea câștigătoare. Sub influența unor personaje oculte, a camarilei palaciene și cu consimțământul unor politicieni de vază ai timpului, regele a acceptat <compromisul sovietic> propus de Bodnăraș, prin care <i se garantau suveranitatea și prerogativele regale> în schimbul răsturnării regimului antonescian și aprobării unui armistițiu care implica încetarea imediată a ostilităților. Acest <prim acord de principiu> a fost fatal atât regelui cât și neamului românesc. Din el se trag toate conse-

[6] „Scânteia", din 9 iulie 1945.

[7] „Adevărul", din 13 mai 1947.

[8] Vezi, pe larg, Colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel dr. Florian Tucă, dr. Florin Constantiniu, maior dr. Mihail E. Ionescu, căpitan Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *Ecoul internațional al revoluției din august 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist*, București, Editura Politică, 1984.

cinţele care au dus la dezastrul militar şi la ocuparea ţării"[9]. Pentru a evita o asemenea evoluţie, Horia Sima a anunţat, la 24 august 1944, constituirea unui guvern la Viena, care să reprezinte statul naţional-legionar. Tentativa sa a eşuat, acel guvern neputând acţiona în mod coerent.

Un punct de vedere similar au exprimat şi cei aflaţi în prejma mareşalului Antonescu. Astfel, George Magherescu scria că actul de la 23 august 1944 „apare în lumina a patru decenii [lucrarea a fost scrisă în 1984] ca un act care calcă flagrant interesele statului român. În primul rând, el subminează interesele monarhiei. Regele lucrează în felul acesta împotriva sa, înlăturând pe omul care se pusese chezăşie cu propria-i viaţă pentru salvgardarea intereselor tronului, ca instituţie de bază a României. Conlucrarea cu reprezentanţii comunişti, prin definiţie, însemna dinamitarea tronului. Mai urma numai aprinderea fitilului, care va avea loc peste puţin timp. Prin gestul său pripit, [regele] azvârle statul într-o aventură a cărei ieşire era greu de întrevăzut. El periclita siguranţa ţării. El, regele, predase ţara şi armata inamicului de ieri, fără nici o garanţie, punându-se la completa discreţie a acestuia"[10].

Entuziasmul liderilor partidelor istorice faţă de reuşita actului de la 23 august a durat extrem de puţin. La 9 decembrie 1944, Burton Berry, reprezentantul S.U.A. în România, telegrafia la Washington: „Acum câteva zile Maniu i-a spus lui Le Rougetel, colegul meu britanic că, în cazul în care guvernul britanic dorea ca România să-şi pună soarta în mâinile sovieticilor mai degrabă decât a forţelor anglo-saxone şi se ivea necesitatea unei decizii, el ar înţelege această poziţie, dar ar fi foarte recunoscător dacă i s-ar da de ştire [...] Seara trecută, Maniu mi-a împărtăşit şi mie cam aceleaşi gânduri. Mi-a spus că dacă ar fi ştiut că li se va da mână liberă sovieticilor să aplice termenii armistiţiului, nu l-ar fi sfătuit pe rege să semneze armistiţiul. Era supărat că presiunea sa şi acţiunea românească ce a rezultat din aceasta au făcut ca linia Focşani—Galaţi, care ar fi trebuit menţinută mult timp, să avanseze până la porţile Budapestei"[11].

În perspectiva istorică, actul de la 23 august 1944 a folosit Uniunii Sovietice care a ocupat fără lupte teritoriul României şi principalului ei

---

[9] Faust Brădescu, *Guvernul de la Viena. Continuarea statului român naţional-legionar. 1944–1945,* ed. a II-a, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1997, p. 35–36.

[10] George Magherescu, *Adevărul despre Mareşalul Antonescu,* vol. III, Bucureşti, Editura Păunescu, 1991, p. 265.

[11] Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane (1944–1947),* Bucureşti, Editura Iconica, 1993, p. 100.

instrument politic — Partidul Comunist. Este un fapt că P.C.R. a elogiat în permanență acest act, prezentat inițial ca o lovitură de stat, apoi ca momentul „eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică", ca „insurecție armată", „insurecție armată antifascistă și antiimperialistă", „insurecție națională antifascistă și antiimperialistă", „revoluție de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă". În 1944–1946, P.C.R. a menționat rolul pozitiv al regelui, pentru ca ulterior acesta să fie trecut cu vederea, 23 august fiind prezentat ca rodul acțiunii comuniștilor. Mai mult, 23 august a devenit, din 1948, Ziua Națională a României.

Cum se întâmplă adesea în istorie, și în cazul actului de la 23 august 1944 a existat o serioasă discrepanță între speranțe și realitate. Făptuitorii lui, în frunte cu regele Mihai I, au dorit să scoată țara dintr-un război distrugător, să încheie armistițiul cu Națiunile Unite și să se revină la regimul democratic. În realitate, după acest act a urmat ocuparea României de către Armata Roșie și impunerea unui regim de tip bolșevic. Evoluția istorică a României, ca și a celorlalte state din zona centrală și sud-est europeană, a fost determinată nu de factori interni, ci de acordurile dintre Marile Puteri — U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie — care au constituit Coaliția Națiunilor Unite. Pe plan intern, 23 august 1944 marca revenirea României, pentru scurtă vreme, la un regim democratic.

Decretul regal din 31 august, publicat la 2 septembrie 1944, elaborat pe baza Jurnalului Consiliului de Miniștri din 30 august, prevedea:

„Art. I. Drepturile românilor sunt cele recunoscute de Constituția din 1866 cu modificările ce ulterior au fost aduse și de Constituția din 29 martie 1923.

Art. II. Sub rezerva celor cuprinse în art. III și IV puterile statului se vor exercita după regulile așezate în Constituția din 29 martie 1923.

Art. III. Un decret dat în urma hotărârii Consiliului de Miniștri va organiza Reprezentanța Națională. Până la organizarea Reprezentanței Naționale, puterea legislativă se exercită de către rege la propunerea Consiliului de Miniștri.

Art. IV. O lege specială va statornici condițiile în care magistrații sunt inviolabili. Juriul rămâne desființat.

Art. V. Sunt și rămân abrogate decretul regal nr. 3053 din 5 septembrie 1940, publicat în «Monitorul oficial», nr. 205 din 5 septembrie 1940; decretul regal nr. 3067 din 6 septembrie 1940, publicat în

«Monitorul oficial» nr. 206 din 6 septembrie 1940; și decretul regal nr. 3072 din 7 septembrie 1940, publicat în «Monitorul oficial» nr. 208 din 8 septembrie 1940, toate referitoare la învestirea președintelui de Consiliu cu depline puteri și fixarea prerogativelor regale"[12].

Decretul — prin care s-au repus în vigoare 37 articole din cele 138 ale Constituției din 1923 — a creat baza juridică a măsurilor adoptate de noul guvern și, totodată, izvorul de drept pentru măsurile ulterioare. În fapt, Decretul constituțional din 31 august 1944 a avut un caracter mai cuprinzător decât cele menționate în textul lui, fiind aplicate și alte prevederi ale Constituției din 1923. De la 23 august 1944 forma de guvernământ a înregistrat o nouă schimbare, circumscrisă formei de guvernământ stabilită în 1866. România a redevenit o monarhie constituțională, suveranul exercitându-și prerogativele în conformitate cu legea fundamentală din 1923.

Partidele politice și-au reluat activitatea legală, presa a fost eliberată din chingile cenzurii, dreptul de întrunire a devenit o realitate. După eliberarea Bucureștilor, guvernul a organizat revenirea suveranului în Capitală. Regele și regina-mamă Elena au mers cu mașina de la Dobrița până la gara din Târgu Jiu și apoi cu trenul. Regele își amintea: „Am călătorit cu un fel de automotor. De-a lungul întregului parcurs, șoselele ne-au oferit spectacolul unor interminabile coloane de ruși, cu camioane, căruțe, cai, oameni mergând pe jos"[13]. Suveranul a ajuns fără probleme în București, fiind întâmpinat în gara Mogoșoaia de C. Sănătescu și de ceilalți membri ai guvernului. Deoarece Palatul Regal din Calea Victoriei era avariat în urma bombardamentelor germane din 24 august 1944, regele Mihai și-a stabilit reședința la palatul din șoseaua Kiseleff. În ziua de 13 septembrie miniștrii numiți la 23 august au depus jurământul în fața suveranului[14].

Situația regelui — făuritorul actului de la 23 august — era mai curând precară, decât puternică. Principesa Ileana relata că, venind de la Bran în București „trecând pe lângă palatul surorii mele Elisabeta, am hotărât să intru și să văd ce este acolo, așa că am tras mașina chiar la intrare. Erau o groază de polițiști în jur. Cu siguranță — m-am gândit eu

---

[12] *„Monitorul oficial"*, nr. 202 din 2 septembrie 1944.

[13] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 95.

[14] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 11/1940, f. 12.

— este bine păzită! Am intrat înăuntru și am observat că servitorul de la intrare arăta înspăimântat, deși spusese <da> la întrebarea mea dacă sora mea era acasă. El s-a pornit înainte și l-am urmat de-a lungul coridorului, când deodată l-am întâlnit pe unul din aghiotanții regelui. Am fost, cred, amândoi la fel de uimiți să ne vedem.

— Regele se află aici? l-am întrebat.

— Da, am venit ieri. Regina este sus.

— Unde este Elisabeta?

— La Sinaia.

Am continuat să-l urmez pe servitor, care m-a condus sus și apoi în camera Sittei [regina-mamă Elena]. Și dacă ar fi văzut o stafie, Sitta nu ar fi fost mai îngrozită. Mi-a spus că nu aș fi putut face nimic mai periculos decât să vin la ei; că nimeni nu știa ce o să fie; că rușii erau însetați de sângele nostru. Când i-am zis de Ștefan [fiul principesei Ileana] și de școala lui, ea s-a supărat și mai tare și mi-a spus cu reproș, în termeni foarte direcți, că un asemenea lucru ar mări și mai mult pericolul în care se aflau ei [...] După părerea ei, cu cât ne vom vedea mai puțin cu atât va fi mai bine. Ea și Mihai nu aveau nici o putere să mă apere, iar eu eram, teoretic, unul dintre inamici"[15].

Regina-mamă avea în vedere faptul că principesa Ileana, căsătorită cu Anton de Habsburg, avea cetățenie austriacă, schimbată apoi (după ocuparea Austriei, în martie 1938) în cetățenie germană, iar în acel moment orice german era inamic al României și al Națiunilor Unite. De altfel, Anton de Habsburg a fost nevoit să accepte „arestul la domiciliu", adică la castelul Bran, impus de noile autorități. Desigur, exista această stare de fapt, creată prin războiul dintre România (alături de Națiunile Unite) și Germaniei, dar nu mai puțin adevărat este că suveranul nu a intervenit pentru a-i lua sub protecție regală pe mătușa și pe unchiul său.

Această atitudine izvora și din faptul că regina-mamă Elena era o persoană orgolioasă, care nu accepta ca vreun membru al familiei domnitoare să-i umbrească prestigiul, sau să încerce să-l influențeze pe regele Mihai. Regina-mamă a dorit, și a reușit, ca numai ea și fiul ei să reprezinte monarhia ca instituție. Semnificativ este faptul că regina-mamă și regele Mihai nu i-au îngăduit principesei Ileana să participe, în iulie 1945, la

[15] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 221.

parastasul de șapte ani pentru mama sa, regina Maria[16], pentru ca aceasta să nu apară în public.

Dintre reginele României, Elena a avut cea mai mare influență politică. Regina Elisabeta nu a jucat un rol politic în timpul lui Carol I, iar regina Maria acționa cu o anumită discreție, influențându-l pe soțul său, Ferdinand I, prin discuții particulare sau prin intermediul lui Barbu Știrbey. Regina-mamă Elena se considera un fel de „ocrotitoare" a tânărului său fiu și participa alături de el, inclusiv la întâlnirile oficiale, sfătuindu-l și îndrumându-l în întreaga activitate. Regele Mihai, care avea o mare stimă și deplină încredere în mama sa, nu numai că a acceptat participarea acesteia la actul de conducere, dar chiar simțea nevoia ca regina-mamă să fie, în permanență, alături de el.

Toate forțele politice democratice au salutat actul de la 23 august 1944 și au elogiat rolul istoric al regelui în înfăptuirea acestuia. În *Manifestul Blocului Național-Democrat* — semnat de Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Constantin-Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu — după ce se evidențiau clipele hotărâtoare prin care trecea România, se arăta: „De aceea, noi am socotit de a noastră datorie de a da sprijinul nostru M.S. regelui [...] Blocul Național-Democratic sprijină guvernul constituit de M.S., cu scopul de a realiza armistițiul, de a scoate pe germani din țară și pentru a desființa regimul dictatorial"[17]. Liderul social-democrat Constantin-Titel Petrescu, în articolul *Cum s-a ajuns la armistițiu,* aprecia „rolul imens pe care l-a avut acțiunea patriotică a M.S. regele Mihai I"[18]. Președintele Partidului Național-Țărănesc, Iuliu Maniu, afirma că regele „a arbitrat energic în această controversă dintre guvern și națiune și a hotărât repede în favoarea tezei susținută de națiune"[19]. Dar, evoluția internă a României nu a fost în concordanță cu aceste speranțe. Înțelegerile dintre Marile Puteri au impus un alt curs vieții politice românești.

Guvernul român, prezidat de Sănătescu, și-a exprimat imediat după formarea sa dorința de a semna armistițiul cu Națiunile Unite. Delegația de la Cairo a primit din partea ministrului de Externe, Grigore Niculescu-Buzești, mandatul să negocieze și să semneze armistițiul. Dar Națiunile

[16] *Ibidem,* p. 226.
[17] „România liberă", din 27 august 1944.
[18] „Libertatea", din 5 septembrie 1944.
[19] *Ibidem,* din 3 septembrie 1944.

Unite nu au luat act de dorința guvernului român și au comunicat că armistițiul va fi semnat la Moscova. Guvernul sovietic nu a acceptat să poarte discuții cu delegația română sosită în capitala U.R.S.S. încă din ziua de 29 august 1944. Acestea au început abia la 10 septembrie. De fapt, la Moscova nu au avut loc negocieri, întrucât delegația sovietică, în frunte cu comisarul poporului pentru Afacerile Externe, V.M. Molotov, nu a acceptat nici o obiecție formulată de partea română. Regele avea să aprecieze: „Ei [membrii delegației] nu au putut obține nici o clemență din partea unui Molotov inflexibil; clauzele acestui armistițiu nu au fost discutate, ci pur și simplu impuse. Delegația noastră a încercat să salveze tot ce a putut. Din nefericire, englezii și americanii prezenți la masa tratativelor au rămas muți. Sovieticii au obținut tot ce voiau"[20]. Când nu rămâneau „muți", reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii deschideau gura doar pentru a întări spusele lui Molotov. Astfel, când Constantin Vișoianu — membru al delegației române — a propus ca în textul convenției de armistițiu să se prevadă: „La sfârșitul ostilităților, trupele Aliate vor părăsi teritoriul României", Molotov a replicat că „este inutil să inserăm un astfel de text, dat fiind că la sfârșitul ostilităților trupele sovietice vor părăsi România". Diplomatul român a insistat, evocând vorbele lui Talleyrand: „Se înțelege de la sine, dar este mai bine s-o spui". Molotov a repetat răspunsul său. Dar Vișoianu a continuat să-și susțină punctul de vedere, drept care a intervenit reprezentantul S.U.A.: „Îl rog pe delegatul român să nu mai insiste. Interpretarea domnului Molotov, potrivit căreia trupele sovietice vor părăsi teritoriul României la sfârșitul ostilităților, este interpretarea justă"[21]. După cum se știe, ostilitățile s-au încheiat în mai 1945, iar trupele sovietice s-au retras din România în iulie 1958.

În această atmosferă, la 12 septembrie 1944 a fost semnată Convenția de armistițiu cu Națiunile Unite[22], care consemna faptul că România „a încetat" operațiunile militare împotriva U.R.S.S., „a ieșit" din războiul

[20] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 103.

[21] Constantin Vișoianu, *Misiunile mele (Culegere de documente)*. Ediție îngrijită de George G. Potra, Nicolae Dinu (coordonatori), București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 157.

[22] „Monitorul oficial", nr. 219 din 22 septembrie 1944; Doina Smârcea, *Culegere de documente și materiale privind istoria României (23 August 1944–30 Decembrie 1947)*, București, Tipografia Universității, 1977, p. 62–70.

împotriva Națiunilor Unite și se angajase (începând cu 24 august, ora 4 dimineața) în lupta împotriva Germaniei și Ungariei. Convenția prevedea plata unor însemnate despăgubiri de război, anularea Dictatului de la Viena, stabilirea granitei româno-sovietice din 28 iunie 1940, ceea ce însemna anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei de către U.R.S.S. Totodată, Convenția prevedea reglementarea unor probleme interne deja soluționate de guvernul român, sau care reveneau de drept acestuia; s-a constituit o Înaltă Comisie Aliată de Control, cu sediul în București; guvernul român era obligat să îndeplinească „toate instrucțiunile" acesteia „care decurg din Convenția de armistițiu". În fapt, această Convenție de armistițiu consemna ocuparea României de către Armata Roșie, precum și controlul sovietic asupra tuturor sectoarelor vieții politice, economice și culturale. Condițiile de armistițiu impuse la Moscova erau mult mai grele decât cele oferite de guvernul Uniunii Sovietice lui Antonescu. În ședința Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1944, când s-a discutat textul Convenției semnată la Moscova, Iuliu Maniu a apreciat că Antonescu obținuse de la sovietici condiții mai bune decât guvernul instaurat la 23 august[23].

Într-adevăr, în comunicarea transmisă de Grigore Niculescu-Buzești, noul ministru de Externe al României, în dimineața zilei de 24 august 1944, către emisarii români aflați la Cairo, se preciza: „Guvernul Majestății Sale dă domnilor Știrbey și Vișoianu depline puteri pentru a semna imediat armistițiul cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, în condițiile ce ne-au fost comunicate la Cairo. Menționez că doamna Kollontai a comunicat acum câtva timp oficial, în numele guvernului sovietic, ministrului nostru la Stockholm că Uniunea Sovietică consimte ca în condițiile inițiale de armistițiu să fie introduse următoarele completări:

1) Guvernul român va acorda armatei germane un termen de 15 zile pentru a părăsi țara. Numai în caz de refuz, armata română ar urma să lupte alături de armata sovietică și de celelalte armate aliate pentru expulzarea germanilor din România.

2) În stabilirea reparațiilor se va ține seama de situațiunea economică grea a României.

---

[23] *23 August 1944. Documente*, vol. III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 32–33.

3) Se va lăsa guvernului român o regiune liberă prin care nu, repet, nu vor trece trupe sovietice în ipoteza în care operațiuni militare ar fi necesare pentru expulzarea germanilor din România.

Emisarii sunt rugați a depune toate eforturile spre a obține inserarea acestor dispoziții în textul Convenției de armistițiu"[24].

Guvernul sovietic făcuse aceste concesii în condițiile în care România se afla în război, ca stat inamic, care-i putea provoca încă pierderi grele. După reușita loviturii de stat din 23 august, Kremlinul nu a mai luat în seamă ofertele făcute lui Antonescu și s-a comportat ca față de un stat ce capitulase necondiționat în fața Națiunilor Unite. Prin conținutul și modul de aplicare, Convenția de armistițiu a avut importante consecințe asupra vieții politice interne a României, care a fost supusă unei stricte supravegheri din partea Înaltei Comisii Aliate de Control (Sovietice).

După înlăturarea regimului antonescian, regele a ținut să-și afirme în mod categoric atașamentul față de regimul democratic. La întâlnirea cu ziariștii români și străini, din 25 septembrie 1944, Mihai I a declarat: „Monarhia nu se va abate niciodată de la principiile constituționale și democratice"[25]. Opinii similare au exprimat și liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal. În prima sa declarație publică de după 23 august, Iuliu Maniu afirma: „Voința hotărâtă și bărbătească a Majestății Sale regelui Mihai a deschis drum nou, care sunt sigur că va duce la biruință"[26]. Iar două luni mai târziu liderul național-țărănist aprecia: „În aceste vremuri de uriașe răsturnări, țara noastră are nevoie de o forță morală excepțională, de un punct de reazem în care să se poată încrede și pe care poate să clădească viitorul acestui neam. Acest punct de reazem este regele Mihai și, strânși uniți în jurul lui, vom putea străbate valurile mari care se vor abate asupra noastră"[27]. Declarații similare făcea și Constantin I.C. Brătianu: „Trebuie să recunoaștem cu toții că regele este acela care a înfăptuit gestul de la 23 august"[28] și cerea tuturor

---

[24] *România — marele sacrificat al celui de-al doilea război mondial,* vol. I. Coordonator Marin Radu Mocanu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 252–253.

[25] „Universul", din 27 septembrie 1944.

[26] *Declarațiile d-lui Iuliu Maniu,* în „Dreptatea", din 27 august 1944.

[27] *Ibidem,* din 26 octombrie 1944.

[28] „Viitorul", din 7 septembrie 1944.

cetățenilor să facă „zid în jurul Coroanei"[29]. Diferitele organizații ale celor două partide țineau să-și exprime, prin telegrame adresate regelui, fidelitatea față de instituția monarhiei[30].

Prin semnarea Convenției de armistițiu, guvernul instaurat la 23 august își îndeplinise, în esență, misiunea. În continuare, problemele politice interne și cele sociale au început să treacă în prim-plan. Lupta pentru putere a devenit trăsătura fundamentală a vieții politice din România. Tactica pe care trebuie s-o urmeze Partidul Comunist a fost stabilită la Kremlin. Ca și în celelalte state aflate în zona de influență sovietică, comuniștilor li s-a recomandat să militeze pentru satisfacerea unor revendicări general-democratice, astfel încât să atragă un număr cât mai mare de cetățeni în cadrul unor „fronturi democratice". De asemenea, s-a cerut lichidarea succesivă a „dușmanilor", prin deschiderea „focului principal" împotriva partidelor care aveau cea mai mare influență în rândul opiniei publice.

După 12 septembrie 1944 controversele în sânul guvernului român au devenit tot mai ascuțite, tinzând spre o delimitare între poziția partidelor Comunist și Social-Democrat pe de o parte, și cea a partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal pe de altă parte. Ele au vizat și modul de îndeplinire a prerogativelor regale. Astfel, în ședința Consiliului de Miniștri din 17 septembrie 1944, L. Pătrășcanu a ridicat obiecții în legătură cu prezența în guvern a unor persoane, fără acordul prealabil al Blocului Național-Democrat și, în special, al Partidului Comunist. Iuliu Maniu a ținut să precizeze că numirea ministrilor era dreptul regelui, „pe care nu-l putem limita noi. Niciodată n-a fost în drepturile noastre ca noi să exercităm un fel de control în privința drepturilor suverane ale Majestății Sale"[31]. Partidul Comunist aprecia că baza politică a guvernului constituit la 23 august trebuia mult lărgită, prin participarea „tuturor forțelor democratice", capabile să aducă o contribuție proprie la dezvoltarea României.

În consecință, la 26 septembrie 1944, C.C. al P.C.R. a dat publicității un proiect de platformă pentru crearea Frontului Național-Democratic,

---

[29] Constantin I.C. Brătianu, *Apelul către țară al Partidului Național-Liberal, Ibidem,* din 28 august 1944.

[30] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 37/1944, f. 63, 81, 99, 105.

[31] *Ibidem,* fond Președ. Cons. de Min., Stenograme, dos. 48/1944, f. 5.

„din sânul căruia să se formeze un nou guvern". Documentul cerea „să fie stabilit în țară un regim de reală democrație parlamentară; o nouă Constituție va trebui să stabilească principiile vieții de stat ale țării, pe baza orânduirii democratice parlamentare, în conformitate cu interesele poporului român"[32]. Ca urmare a adeziunii Partidului Social Democrat, Frontului Plugarilor, Uniunii Patrioților, Uniunii Tineretului Comunist, Partidului Socialist-Țărănesc, Madosz-ului, Apărării Patriotice și Sindicatelor la platforma propusă de P.C.R., în ziua de 8 octombrie s-a înființat Consiliul Național al F.N.D. În aceeași zi a avut loc pe stadionul A.N.E.F. din Capitală o mare adunare populară, în cadrul căreia s-a cerut demisia guvernului Sănătescu și formarea unui guvern al F.N.D. La 13 octombrie o delegație a F.N.D. — alcătuită din L. Pătrășcanu, Gh. Gheorghiu-Dej, C.-Titel Petrescu, Lothar Rădăceanu, Victor Brătfăleanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa și Gh. Micle — a prezentat suveranului platforma Frontului și a subliniat necesitatea chemării acestuia la putere; totodată, delegația a informat că reprezentantul P.C.R. și cel al P.S.D. au demisionat din guvern. Linia de conduită a P.C.R., trasată de Kremlin, era aceea de a ataca partidele Național-Țărănist și Liberal, de a menaja instituția monarhică, urmărindu-se atragerea ei de partea forțelor „democrat-populare".

Această linie tactică rezulta și din atitudinea reprezentanților guvernului sovietic aflați în misiune în România. La 29 septembrie 1944 a avut loc primul contact între regele Mihai și comandantul garnizoanei Armatei Roșii la București. Regina-mamă avea să noteze: „Marele eveniment a avut loc. Am intrat în contact direct cu rușii, iar generalul Burenin și alți trei ofițeri au venit la dejun. Ne cam temeam de asta, neștiind ce atitudine vor adopta ei. Ce bine că sunt amabili! În timpul prânzului, s-a spart gheața datorită unui translator care vorbea românește perfect și destul de bine franțuzește și era plin de entuziasm pentru cauza țării lui. Doi maiori mi-au declarat că ei nu știu decât limba rusă, dar după masă m-au luat deoparte și mi-au vorbit în limba germană"[33]. Pe de altă parte — nota regina-mamă — membrii misiunilor britanică și americană „deși toți

---

[32] *Proiect de Platformă al Frontului Național-Democratic din România,* în „Scânteia", din 26 septembrie 1944.

[33] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 207–208.

declară că Mihai și-a făcut datoria, absolut toți refuză să se apropie de noi. Nu-i înțeleg"[34].

Evident, era greu de înțeles că atunci se pecetluia soarta României. Chiar în zilele în care la București se realiza Frontul Național-Democratic, la Moscova se desfășura întâlnirea dintre Winston Churchill și I.V. Stalin (9–19 octombrie); cei doi lideri au discutat pe larg situația internațională și cu deosebire cea din Balcani. Primul ministru al Marii Britanii era deosebit de îngrijorat de evoluția evenimentelor din Grecia, țară pe care dorea s-o mențină cu orice preț în sfera de influență engleză. De aceea, a recurs la un „troc": a propus lui Stalin ca U.R.S.S. și țările occidentale (Marea Britanie și S.U.A.) să-și împartă zonele de dominație. El a sugerat ca influența Rusiei în România să fie de 90%, iar Marea Britanie și S.U.A. să dețină o pondere similară în Grecia. Stalin a fost de acord cu această propunere[35].

Având „mână liberă" din partea puterilor Occidentale, Uniunea Sovietică a acționat cu hotărâre pentru a-și impune voința în România. În consecință, Partidul Comunist Român a devenit extrem de activ, trecând la atacuri împotriva partidelor Național-Țărănist și Național-Liberal, pentru a le diminua poziția în viața politică a României. În același timp, monarhia era menajată, sugerându-se că ea ar trebui să se afle alături de F.N.D. Astfel, presa aparținând P.C.R. scria la 14 octombrie: „Socotim că Majestatea Sa regele Mihai I, care la 23 August a fost alături de poporul hotărât să pună capăt unei stări care ducea țara la dezastru, va înțelege și astăzi chemarea poporului de a desăvârși prin Frontul Național-Democratic actul de la 23 August 1944"[36]. La rândul său, Gh. Gheorghiu-Dej preciza: „Frontul Național-Democratic are aceeași atitudine față de monarhie și de persoana M.S. regelui, pe care au avut-o forțele democratice ale țării în ajunul și în ziua de 23 august a.c. În credința că M.S. regele Mihai va fi, ca și în acele zile, alături de poporul român și de năzuințele lui, Frontul Național-Democratic înțelege să conlucreze în modul cel mai

---

[34] *Ibidem*, p. 208.

[35] Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, vol. II. Traducere Any și Virgil Florea, Editura Saeculum, 1996, p. 381–382.

[36] *Hotărârile Consiliului Frontului Național-Democratic*, în „România liberă", din 14 octombrie 1944.

loial cu regele Mihai în opera de democratizare a țării și de realizare a tuturor obiectivelor naționale — participarea alături de Aliați la războiul antihitlerist, îndeplinirea clauzelor armistițiului, cimentarea prieteniei cu Uniunea Sovietică, refacerea economică a țării"[37].

În timp ce în marile orașe se desfășurau adunări în favoarea unui guvern F.N.D., Partidul Național-Țărănesc declara că „își asumă răspunderea guvernării singur, sau împreună cu alte partide din Bloc [Blocul Național-Democrat], care acceptă continuarea conlucrării la guvern, pe baza unui program care să soluționeze problemele grave ale momentului"[38]. O opinie similară exprima și Partidul Național-Liberal, cerând o „uniune cât mai strânsă a tuturor forțelor politice și o amânare a chestiunilor programatice", reformele sociale urmând a fi aplicate „atunci când situația generală a statului va permite, adică atunci când starea de război va fi trecut"[39]. La rândul său, F.N.D. pretindea dreptul de formare a guvernului, ca urmare a „voinței maselor", care doreau înfăptuirea imediată a reformelor. Din inițiativa P.C.R. erau adresate telegrame regelui, precum cea datată 28 septembrie 1944: „Organizația Frontului Național-Democratic din județul Romanați, întrunită în adunare publică în sala Teatrului din Caracal, așteaptă de la Majestatea Voastră formarea unui guvern al Frontului Național-Democratic, singur în măsură a salva țara"[40].

Pe acest fond de agitație politică, generalul sovietic V.P. Vinogradov a înaintat generalului C. Sănătescu, la 2 noiembrie, o scrisoare prin care Înalta Comisie Aliată de Control constata „mersul cu totul nesatisfăcător al aplicării Convenției de armistițiu" și cerea guvernului român „să curme această politică de tărăgănare"[41]. Această afirmație avea o mare greutate, deoarece România era acuzată că nu-și îndeplinea principala sa obligație internațională, consemnată în actul din 12 septembrie 1944. În realitate, armata română lupta alături de cea sovietică, fiind angajate în luptă mai

---

[37] „Semnalul", din 21 octombrie 1944.

[38] *Partidul Național-Țărănesc își asumă răspunderea guvernării,* în „Dreptatea", din 15 octombrie 1944.

[39] „Viitorul", din 16 octombrie 1944.

[40] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 37/1944, f. 58.

[41] *23 August 1944. Documente,* vol. III, p. 178–179; „Dreptatea", din 5 noiembrie 1944.

mult de 12 divizii (cât se precizase în Convenția de armistițiu), iar obligațiile în contul despăgubirilor de război erau satisfăcute. Reprezentanții Înaltei Comisii Aliate de Control au procedat la demontarea multor întreprinderi și trimiterea lor în U.R.S.S., la confiscări de bunuri, ceea ce a dus la o deteriorare gravă a situației economice a țării. De fapt, începând cu luna noiembrie 1944, România a intrat într-o gravă criză economică, iar nivelul de trai al populației a scăzut vertiginos.

Acuzațiile lui Vinogradov erau exclusiv de natură politică și se înscriau în planul guvernului de la Moscova vizând schimbarea regimului politic din România. Regele era nevoit să țină seama de punctul de vedere exprimat de Vinogradov, astfel că a început discuții cu liderii politici. După o serie de consultări cu șefii partidelor, regele a hotărât să-l însărcineze pe C. Sănătescu cu formarea unui guvern „de largă colaborare politică"[42]. În noul guvern, constituit la 4 noiembrie 1944, F.N.D. deținea postul de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (prin dr. Petru Groza), șase ministere și trei subsecretariate de stat, ceea ce reprezenta o treime din totalul departamentelor. C. Sănătescu nota că el a cerut ca în funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri să fie numit dr. Petru Groza „pentru a avea un ajutor într-un om matur, care a fost ministru în trecut și care este bine văzut de partidele de stânga"[43].

La 5 noiembrie 1944, a doua zi după rezolvarea crizei de guvern, regele și regina-mamă au luat masa împreună cu mareșalul sovietic Rodion Malinovski; printre invitați s-a aflat și Donald F. Stevenson, șeful Misiunii Militare Britanice la București. Într-un raport pentru Ministerul de Război al Marii Britanii, Stevenson scria: „După masă, regina m-a condus, pe mine și pe rege, într-un birou unde a avut loc o convorbire particulară. Regele mi-a spus că este convins că Rusia intenționează să înglobeze România și că, de câte ori a încercat să formeze un guvern având un acord realizat între partide, Rusia a sabotat permanent formarea guvernului, ridicând piedici de ultim moment". La întrebarea lui Stevenson dacă „personal primise directive de la Vinogradov?" regele a răspuns: „«Nu» și a devenit evident că această informație cu privire la dorințele lui Vinogradov parvenea constant dintr-o a treia sursă și putea fi, de aceea, incorectă. Regele a confirmat că Vinogradov nu-i făcuse nici o comuni-

[42] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 27/1944, f. 1

[43] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, p. 178.

care scrisă referitoare la guvernul român. L-am întrebat pe rege de ce se teme și el mi-a răspuns, după ce s-a gândit puțin: «de Rusia»[44].

Cea mai vehiculată lozincă lansată de P.C.R. și F.N.D. era aceea a „defascizării aparatului de stat". Încă de la instalarea sa, ministrul de Interne, Nicolae Penescu (național-țărănist) a promis organizarea de alegeri comunale și județene; dar au apărut grave divergențe asupra exercitării dreptului de vot și a modalităților de desfășurare a alegerilor. În fapt, Partidul Comunist nu dorea să aibă loc alegeri locale libere, astfel că a adoptat tactica înlocuirii primarilor și prefecților prin acțiuni „populare", și „alegerea" în funcțiile de conducere a unor reprezentanți ai Frontului Național-Democratic. La rândul său, ministrul de Interne a refuzat să confirme noile autorități și în unele cazuri a trecut chiar la arestarea acestora. În aceste condiții, din inițiativa P.C.R., în țară au avut loc mari manifestații împotriva lui Penescu, cerându-se înlăturarea lui din guvern. Este de remarcat că F.N.D. nu cerea demisia guvernului, ci numai a ministrului de Interne, precum și completarea locului rămas vacant la Ministerul de Război prin numirea generalului C. Vasiliu-Rășcanu[45]. În aceste condiții, pentru a provoca o criză politică, în speranța că vor reuși să-și impună voința, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal și-au retras miniștrii din guvern, determinându-l pe C. Sănătescu să-și depună mandatul la 2 decembrie 1944.

Regele a acceptat demisia și l-a numit, în aceeași zi, în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri pe generalul Nicolae Rădescu[46], șeful Marelui Stat Major (după demisia lui Gh. Mihail la 25 octombrie). Rădescu era o personalitate bine cunoscută, deoarece fusese adjutantul reginei Maria; se numărase printre conducătorii organizației Cruciada Românismului, înființată de Mihail Stelescu în 1936; în timpul războiului luase atitudine împotriva lui Killinger, motiv pentru care fusese internat în lagăr. După numirea sa în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, generalul Nicolae Rădescu a încercat să constituie un guvern de tehnicieni, stratagemă prin care urmărea să-i înlăture pe comuniști. La

---

[44] Gh. Buzatu, editor, *Românii în arhivele Americii. Comunismul trece Nistrul (1944–1947). Studiu, documente, comentarii,* Iași, Editura Moldova, 1992, p. 141–142.

[45] *Declarația Consiliului F.N.D.,* în „România liberă", din 5 decembrie 1944.

[46] „Viitorul", din 5 decembrie 1944.

4 decembrie liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal au cerut suveranului să aprobe lista guvernului propusă de Rădescu, din care lipseau reprezentanții F.N.D. Prezentându-se la Palat în ziua de 5 decembrie, C.-Titel Petrescu a atras atenția regelui Mihai I asupra manevrelor generalului; în urma acestei intervenții, suveranul a comunicat că Rădescu avea mandatul să formeze un guvern politic alcătuit din toate forțele democratice (național-țărăniști, liberali și F.N.D.) și că nu i-a dat mandat pentru un guvern de specialiști. Nicolae Rădescu a fost nevoit să trateze cu F.N.D., inclusiv cu Partidul Comunist. La 6 decembrie 1944, regele a semnat decretul pentru numirea noului guvern prezidat de Nicolae Rădescu. Acesta avea o structură similară cu cel precedent; singura modificare semnificativă era înlăturarea național-țărănistului N. Penescu, conducerea Ministerului de Interne fiind preluată de N. Rădescu.

Generalul Rădescu era — după cum aprecia regele Mihai — „un anticomunist notoriu! Un om foarte integru, care nu prea se încurca în formule de politețe pentru a spune ce gândea. Rușii se arătau iritați ori de câte ori deschidea el gura"[47]. Sovieticii aveau temei să fie nemulțumiți, deoarece Rădescu nu se putea împăca cu gândul de a juca rolul unei marionete, mai ales în condițiile în care situația României se deteriora de la o zi la alta. Ca urmare a jafului practicat de Armata Roșie, a scăderii rapide a nivelului de trai al populației și a controlului pe care sovieticii îl exercitau asupra tuturor pârghiilor statului, românii erau din ce în ce mai dezamăgiți de evoluția țării lor. Regele Mihai trăia și el un sentiment similar. Arthur Gould Lee nota: „Nimeni nu a fost mai amarnic dezamăgit de atitudinea pasivă a anglo-americanilor decât regele Mihai. El și-a amintit de proclamația de la 23 august și de credința nestrămutată, inspirată de promisiunile de libertate ale Aliaților, cu care promisese poporului său o lume nouă. Deziluzia luase deja locul speranțelor de acum patru luni. Își dăduse seama că lanțurile din care își eliberase țara printr-o singură lovitură riscantă erau repede înlocuite de altele la fel de grele, în ciuda fațadei de constituționalism"[48].

Pe de altă parte, sovieticii se purtau extrem de politicos cu regele și cu regina-mamă. La 18 ianuarie 1945, Elena consemna: „La dejun au venit

[47] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 105.

[48] Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul*, p. 164.

zece ruși, printre care Vinogradov, Susaikov și trei soții, una dintre ele micuță și simpatică [...] Bărbații au fost mai fermecători ca oricând, au făcut și câteva complimente"[49]. Totuși, regele nu era convins de sinceritatea unei asemenea atitudini. Nefiind la curent cu înțelegerile dintre Marile Puteri și crezând că democrațiile occidentale nu vor lăsa România la bunul plac al sovieticilor, regele Mihai a decis să intervină personal pe lângă președintele Statelor Unite ale Americii. În numele forțelor democratice din România, suveranul a adresat, la 24 ianuarie 1945, un lung memoriu președintelui Franklin Delano Roosevelt, transmis printr-un ofițer O.S.S. din București. În document[50], suveranul sublinia semnificația actului de la 23 august 1944, conchizând: „Am avut convingerea că, în modul cum am înfăptuit acest act, am slujit nu numai interesele poporului meu, ci și ale popoarelor tuturor Națiunilor Unite. Având în vedere aceste lucruri, vă rog să ascultați vocea națiunii române [...] În momentul de față sunt cuprins de o dureroasă și profundă neliniște în ceea ce privește viitorul nostru, după ce am observat atitudinea diverșilor reprezentanți ai U.R.S.S. în România, care în multe situații n-au înțeles de loc problemele noastre". Într-o anexă detaliată, regele prezenta: participarea României la războiul purtat de Națiunile Unite și sacrificiile umane și materiale făcute; constrângerile impuse de Comisia Aliată de Control, care depășeau prevederile Convenției de armistițiu; situația prizonierilor de război români aflați în U.R.S.S.; situația Transilvaniei și instituirea administrației sovietice în partea de nord-est a acestui teritoriu; preluarea de către sovietici a unor locuitori români de origine germană, precum și a celor refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei. O parte a anexei se referea la situația politică: „Deși declarația domnului Molotov din 3 aprilie [1944] garantează independența României și neamestecul U.R.S.S. în treburile interne, ne convingem cu mult regret și cu adâncă îngrijorare de faptul că, în realitate, un astfel de amestec are loc fie nemijlocit, fie prin intermediul Partidului Comunist Român, care este direct condus de Moscova, în aproape orice domeniu al activității naționale și, în special, în ceea ce privește propaganda și informarea opiniei publice". În memoriu se dădeau exemple concrete privind amestecul

[49] Idem, *Elena...*, p. 214.

[50] Vezi textul acestuia în Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I. Documente*, p. 245–259.

armatei sovietice în schimbarea administrației locale, controlul sovietic asupra tuturor mijloacelor de informare în masă din România. Regele aprecia că Partidul Comunist reprezenta „o foarte mică parte a populației României și care, pe când se țineau alegeri libere, înainte de război, n-ar fi putut niciodată să obțină mai mult de 2 sau 3 deputați, și în mod obișnuit nu a obținut nici unul". Mihai I îl ruga pe președintele S.U.A. ca, în cazul în care era de acord cu aprecierile, informațiile și motivele invocate în memoriu, „să acționați în forma și la momentul pe care sunt sigur că le veți considera oportune. Sper ca pe viitor România să poată aștepta plină de încredere efectele fericite și influențele benefice decurgând dintr-o dreaptă judecată a președintelui marilor State Unite ale Americii".

Speranțele regelui s-au dovedit zadarnice. Abia după trei luni, la 21 aprilie 1945, Departamentul de Stat și-a formulat punctul de vedere pe care l-a transmis reprezentantului său la București: „Nu se consideră oportun să se dea un răspuns formal scrisorii regelui, având în vedere îndeosebi tonul și conținutul memoriului alăturat, într-o perioadă în care noi căutăm să ajungem la o bază comună cu guvernul sovietic în legătură cu situația României. Nu dorim, totuși, ignorând scrisoarea regelui, să întărim impresia pe care el o poate avea că în Statele Unite nu există înțelegere pentru problema României. Sunteți prin urmare autorizat să-i spuneți regelui că vi s-a comunicat să-l informați că președintele Roosevelt a primit scrisoarea și că acest guvern privește cu simpatie dorința României de a-și recâștiga locul printre națiunile independente și iubitoare de pace din lume"[51].

La începutul lunii ianuarie 1945 o importantă delegație a Partidului Comunist Român, condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, s-a deplasat la Moscova. A fost un moment decisiv pentru cariera lui Gheorghiu-Dej; el a fost primit de I.V. Stalin, căruia i-a făcut o bună impresie. Liderul comunist român a expus situația concretă din România și a cerut „sfatul" Kremlinului pentru calea de urmat. Stalin s-a pronunțat pentru lărgirea Platformei-program a F.N.D. și atragerea unor noi forțe politice, dispuse că colaboreze cu comuniștii în lupta împotriva „reacțiunii". Stalin aprecia că faza participării la guvernare alături de Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal era depășită, astfel că în România urma să se

[51] *Ibidem*, p. 262.

instaleze un guvern al Frontului Național-Democratic. Cu acest prilej, Gheorghiu-Dej a argumentat că trecerea nord-estului Transilvaniei de sub administrația sovietică sub cea a României „ar da satisfacție întregului nostru popor, ar da satisfacție ardelenilor și tuturor celor din Transilvania de nord". Stalin s-a declarat de acord, promițând că „după constituirea unui guvern al Frontului Național-Democratic, Ardealul de nord va reveni la corpul național, va reintra practic sub administrația românească"[52].

În ziua de 18 ianuarie, Constantin Sănătescu s-a întâlnit cu Gheorghe Gheorghiu-Dej în casa colonelului Radu Rusescu. În *Jurnalul* său, C. Sănătescu avea să consemneze: „Susține tot timpul că, dacă s-ar face un guvern numai de stânga, în care rușii să aibă încredere, rușii ne-ar da imediat Ardealul, toți prizonierii și toată libertatea în interior; asta o cred, în parte. Din această cauză, îmi spune Gheorghiu-Dej, Frontul Național-Democratic (fuzionarea partidelor de stânga) trebuie să facă un nou program de guvernământ și să treacă la acțiune — pentru a pune mâna pe guvernare numai acest Front Național Democrat. Probabil că această idee i-a fost sugerată de la Moscova și desigur partidele de stânga vor trece în curând la acțiune spre a executa, ca și până acum, dispozițiile venite de la Moscova"[53].

La 24 ianuarie 1945 a avut loc ședința Consiliului Frontului Național-Democratic, în care Gheorghiu-Dej a expus rezultatele vizitei sale la Moscova și discuțiile avute cu Stalin. Cu acel prilej s-a convenit asupra elaborării unui program care să se afle la baza guvernului F.N.D.[54] Peste câteva zile, la 29 ianuarie 1945, a fost publicat *Programul de guvernare al Frontului Național-Democratic,* în care se arăta: „Experiența făcută cu guvernele de coaliție de până acum arată că țara și poporul român au nevoie de un guvern cu adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate"[55]. Explicând poziția Frontului Național-Democratic față de monarhie, Gh. Gheorghiu-Dej declara: „Atitudinea de

---

[52] *1945. Viața politică în documente.* Coordonator Ioan Scurtu. Arhivele Statului din România, 1994, p. 80–81.

[53] Constantin Sănătescu, *Jurnal,* p. 186.

[54] *1945. România. Viața politică în documente,* p. 80–93.

[55] „Scânteia", din 29 ianuarie 1945.

leală colaborare cu M.S. regele Mihai, în vederea democratizării țării, a luptei neșovăitoare împotriva fascismului și pentru redresarea economică a țării. Recunoscând rolul important al M.S. regelui în făurirea actului de la 23 august 1944, cât și situația M.S. regelui ca factor constituțional, Frontul Național-Democrat este hotărât să colaboreze loial cu Majestatea Sa în marea operă de redresare a țării, operă ce urmează a fi realizată pe baza programului de guvernare elaborat de Frontul Național-Democratic"[56].

Pentru a forța delimitarea rapidă a forțelor politice, P.C.R. a decis să atace o problemă extrem de sensibilă, și anume cea agrară. La sugestia sa, în ziua de 10 februarie 1945, Frontul Plugarilor a lansat apelul prin care sătenii erau îndemnați să treacă imediat la înfăptuirea reformei agrare, precizând că guvernul F.N.D. „va consfinți prin lege lucrările de confiscare a moșiilor și de împroprietărire a țăranilor"[57]. Răspunzând acestui îndemn, țărănimea — ajutată de un număr mare de muncitori, care s-au deplasat în acele zile la sate — a trecut în masă la ocuparea pământurilor moșierești. La țară se instaura un adevărat haos; fără o lege în acest sens, fără concursul oficialităților, proprietățile agrare erau ocupate de cei care nu aveau pământ. În fața acestei situații, președintele Consiliului de Miniștri a intervenit energic. În ziua de 11 februarie 1945, generalul Nicolae Rădescu a ținut un discurs vehement în sala „Aro" din București. El a definit mai întâi cele trei obiective ale guvernului: continuarea războiului alături de Aliați; îndeplinirea cu loialitate a Convenției de armistițiu; păstrarea ordinii publice. Apoi a afirmat: „Patimile politice au fost totdeauna, la noi, în mare cinste și nici acum nu sunt altfel. Acum, ca întotdeauna, sunt ambiții care nu se pot stăpâni, iar cei care sunt stăpâniți de ele nu-și găsesc astâmpăr; se zvârcolesc și încearcă, chiar cu prețul îngenuncherii țării, să și le satisfacă. Sunt apoi oameni cărora le convine haosul, fiindcă în haos oricine își găsește loc de uneltit". În legătură cu reforma agrară, președintele Consiliului de Miniștri a apreciat că trecerea la împărțirea pământului era o „greșeală cu urmări dintre cele mai rele". El a cerut tuturor „cumințenie" și „înțelegere" pentru greutatea momentului. „Nu pot termina această cuvântare înainte de a ruga să ne

[56] *Atitudinea F.N.D. față de M.S. regele,* în „România liberă", din 1 februarie 1945.

[57] „Frontul Plugarilor", din 10 februarie 1945.

îndreptăm gândul către acela care a dat toate dovezile de cavalerism, vitejie și dragoste de țară nemărginită, către Majestatea Sa regele Mihai I"[58]. Acest discurs a fost considerat de comuniști ca o adevărată provocare, ca o expresie a deciziei lui Nicolae Rădescu de a suprima drepturile și libertățile democratice.

Pe de altă parte, miniștrii național-țărăniști și național-liberali și-au exprimat solidaritatea cu Rădescu. La rândul său, regele a semnat decretul propus de Rădescu, prin care se hotăra desființarea celor trei Subsecretariate de Stat de la Ministerul de Interne, dintre care unul era condus de Teohari Georgescu, reprezentant al P.C.R. Decretul nu fusese discutat și avizat de Consiliul de Miniștri, așa cum se obișnuia, el fiind supus direct de Rădescu ratificării suveranului. Mihai I, care nu vedea cu ochi buni participarea unui comunist la conducerea Ministerului de Interne, a semnat decretul, care a apărut, la 20 februarie 1945, în „Monitorul oficial"[59]. Dar, la cererea F.N.D., Teohari Georgescu a refuzat să-și părăsească postul, și-a continuat activitatea, nesocotind astfel decretul regal.

Conflictul dintre șeful guvernului și P.C.R. se amplifica de la o zi la alta. Pe întreg cuprinsul țării, F.N.D. a organizat manifestații la care se cerea demiterea generalului Rădescu și formarea unui „guvern democrat", în frunte cu dr. Petru Groza. La 24 februarie 1945 s-au înregistrat evenimente sângeroase în fața Palatului Regal din București, în timpul unei manifestații organizate de Frontul Național-Democratic[60]. În discursul rostit la radio, în seara aceleiași zile, Nicolae Rădescu afirma: „Cei fără neam și fără Dumnezeu, așa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în țară și s-o înece în sânge. O mână de inși, conduși de doi venetici, Ana Pauker și ungurul Luca, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviți. Acest neam a știut întotdeauna să-și apere ființa, nu de câțiva neisprăviți se va lăsa acum îngenunchiat. Sub masca democrației, democrație pe care la fiecare pas o calcă în picioare, aceste fioroase hiene nădăjduiesc să ajungă la stăpânirea țării". Președintele Consiliului de Miniștri a încheiat cu un avertisment: „Eu și cu armata ne

[58] Arh. N.I.C., fond Minister al Propandei Naționale. Presa Internă, dos. 25/1945, f. 51–61.

[59] „Monitorul oficial", nr. 41 din 20 februarie 1945.

[60] Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, p. 225–246.

vom face până la capăt datoria"[61]. Rădescu a vorbit la radio, ignorând cenzura sovietică și descărcându-și tot „oful" împotriva F.N.D. (numit „Fără Neam și Dumnezeu"). Biograful regelui aprecia: „Deși discursul lui Rădescu era tipic pentru firea sa hotărâtă, unii l-au considerat o provocare necugetată. Desigur, faptul că după aceea el a devenit ținta principală a răzbunării arată că o sfidare atât de deschisă lansată rușilor și agenților lor echivala cu a le face jocul. Rădescu a fost ultima persoană ostilă comuniștilor care a vorbit la Radio București"[62].

În aceeași zi, 24 februarie, miniștrii F.N.D. au adresat regelui, aflat la Sinaia, o telegramă publică în care afirmau că manifestația pașnică a populației Capitalei „a fost atacată în mod mișelesc cu salve de mitralieră trase din clădirile Ministrului de Interne, Prefecturii Poliției și Palatului Regal. [...] Sub zidurile Palatului a curs sângele poporului. Asasinii Rădescu, Maniu, Negulescu și clica lor compromit astfel Coroana și vor să anihileze actul de la 23 august". Miniștrii F.N.D. cereau „demiterea imediată a guvernului condus de călăul Rădescu și arestarea și sancționarea vinovaților răspunzători de aceste masacre din ziua de 24 februarie 1945"[63].

Întotdeauna, în momentele tulburi, oportuniștii — care adulmecă din ce parte „bate vântul" și se „orientează" — se manifestă la lumina zilei. „Scânteia" anunța, cu litere de-o „șchioapă", că au aderat la Frontul Național-Democratic cărturari de marcă: C.I. Parhon, Simion Stoilow, A. Myller, Traian Săvulescu, Constantin Daicoviciu, Mihai Ralea, Alexandru Rosetti, George Oprescu, Grigore Moisil, Emil Condurachi, Andrei Oțetea, Ștefan Milcu, Mihai Beniuc ș.a.[64] Oportunismul multora dintre cei menționați este absolut deconcertant, având în vedere că înainte de 1945 slujiseră regimurile autoritare și dictatoriale (carlist, legionar, antonescian), elogiaseră participarea armatei române la războiul antisovietic. Dar F.N.D. avea nevoie de nume „sonore" și nu mai ținea seama de activitățile politice anterioare ale acestora.

„Dihonia" a intrat și în armată; un grup de ofițeri superiori — generalii C. Vasiliu-Rășcanu, Ilie Crețulescu, Ștefan Bardan, Dumitru

---

[61] *1945. România. Viața politică în documente*, p. 149–150.

[62] Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul*, p. 168.

[63] „Timpul", din 26 februarie 1945.

[64] „Scânteia", din 16 februarie 1945.

Dămăceanu, Constantin Popescu, Septimiu Pretorian, coloneii Radu Rusescu, Al. Batcu și Ion Lupașcu, maiorul N. Popescu — a dat publicității un comunicat prin care anunța că se desolidarizează „de acțiunea și de declarațiile domnului general Nicolae Rădescu, considerându-le pe amândouă dăunătoare intereselor armatei și țării"[65]. Între semnatari se aflau doi foști adjutanți regali: D. Dămăceanu și Radu Rusescu; lor li se adăuga C. Vasiliu-Rășcanu, vechi consilier pe probleme militare al suveranului. Național-țărăniștii și liberalii au criticat acțiunea ofițerilor; ziarul național-țărănist „Dreptatea" își exprima dezacordul față de „atacurile unor ofițeri împotriva reprezentantului puterii civile, funcționând legal în virtutea unor învestituri prevăzute de lege"[66]. Ministrul de Război (generalul Ion Negulescu), de comun acord cu președintele Consiliului de Miniștri, a elaborat decretul privind scoaterea din cadrele active ale armatei a ofițerilor care au încălcat „disciplina" militară. Deși afecta pe unii dintre foștii săi colaboratori, regele, respectând spiritul constituțional, și-a pus semnătura, „ușor tremurată"[67], pe acest decret. După evenimentele din 24 februarie 1945, armata română din interiorul țării a fost dezarmată de trupele sovietice. Într-o notă a Marelui Stat Major român, semnată de gen. C. Sănătescu, adresată gen. Vinogradov la 5 martie 1945, se protesta împotriva acestei măsuri, „nu numai înjositoare pentru armata română", dar și contradictorie: „pe front camarad de luptă căruia i se cer eforturi continue, iar pe propriul ei teritoriu obiect de captură, de denigrare și vexațiune"[68].

Regele se afla într-o situație dificilă, deoarece criza politică lua amploare și trebuia să găsească o soluție. Cererile privind demisia generalului Rădescu curgeau în șuvoi către Palatul Regal[69]. Ele erau adresate de persoane individuale, dar și de sindicatele din diverse localități[70]: Rădăuți, Roman, Bacău, Craiova, Cluj, Arad, Botoșani, de muncitori din întreprinderile „Vulcan", „Mociornița", „Lemaître", „Laromet" din București

---

[65] „Frontul plugarilor", din 28 februarie 1945.

[66] *Democrația și armata,* în „Dreptatea", din 1 martie 1945.

[67] Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci,* p. 199.

[68] *23 August 1944. Documente,* vol. IV, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 234.

[69] Vezi „Scânteia", din 26 februarie 1945 și din zilele următoare.

[70] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 30/1945, f. 1–90.

etc. etc. Presa comunistă le făcea o largă publicitate, susținând că aceasta era „voința poporului".

În ședința Consiliului Național al F.N.D., din 26 februarie 1945, s-a stabilit tactica față de monarhie. Gh. Gheorghiu-Dej a sugerat ca în cadrul audiențelor pe care reprezentanții F.N.D. le vor avea la Palat, aceștia să declare: „Ceea ce s-a întâmplat până acum sub emblema regală, provocările înfășurate sub mantia regală pot să submineze însăși poziția M.S. regelui. Poporul încă nu și-a pus problema dacă vrea republică sau dacă vrea o monarhie constituțională democratică. [...] Trebuie spus: «Gândiți-vă Majestate, în curând se vor ivi factori noi care vor amenința însăși monarhia, dar poate că atunci va fi prea târziu». Să-i punem această perspectivă să simtă și dânsul că-l trec fiorii, căci noi nu ne vom da înapoi, dacă vedem că monarhia e luată ca un instrument, să doborâm acest instrument în praf și noroi, așa cum merită, renunțând să vorbim în limbajul de până acum"[71].

Evenimentele din România se desfășurau la puțină vreme după un important eveniment internațional: Conferința de la Yalta, din 4–11 februarie 1945. În declarația dată publicității, conducătorii U.R.S.S., S.U.A. și ai Marii Britanii își afirmau „acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa eliberată și acela de a ajuta popoarele Europei eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite ale Axei, să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente"[72]. Liderii occidentali susțineau că au obținut un mare succes la Yalta, punând bazele unei cooperări postbelice întemeiată pe principii democratice[73]. În fapt, englezii și americanii își concentraseră atenția asupra Poloniei, pentru a o „salva" de ocupația sovietică. Moscova a profitat de această situație pentru a impune o schimbare de regim în România.

În octombrie 1944, Aliații Occidentali au „sacrificat" România pentru a „salva" Grecia; în februarie 1945 ei au ales aceeași „victimă", sperând că vor putea „scăpa" Polonia de ocupația sovietică. Profitând de această

---

[71] *Ibidem,* fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dos. 11/1945, f. 12.

[72] *Relații internaționale în acte și documente,* vol. II (1939–1945), p. 185.

[73] Vezi, pe larg, Burton Berry, *Diaries, 1944–1947.* Ediție Cornelia Bodea, Editura Fundației Istorice, Iași—Portland—Oxford, 2000.

conjunctură, I.V. Stalin a decis să forțeze desfășurarea evenimentelor din România, fiind convins că S.U.A. și Marea Britanie nu vor interveni. Potrivit unor aprecieri, maniera în care Kremlinul a acționat la sfârșitul lunii februarie și începutul lui martie a marcat declanșarea „războiului rece" între Uniunea Sovietică, pe de o parte și democrațiile Occidentale, de cealaltă parte[74]. La 27 februarie, Andrei Ianuarevici Vîșinski, primul locțiitor al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., a sosit în București, fiind primit de mai multe ori de regele Mihai I. L-a prima întâlnire, din seara zilei de 27 februarie, reprezentantul guvernului sovietic și-a exprimat nemulțumirea în legătură cu activitatea lui Nicolae Rădescu, pe care-l considera fascist. Asemenea aprecieri a făcut și la adresa liderilor partidelor istorice, în special a lui Iuliu Maniu. În consecință, Vîșinski a cerut demiterea imediată a guvernului Rădescu. Regele a evitat luarea unei decizii pe loc, afirmând că, înainte de a cere demisia unui guvern, trebuia găsită soluția pentru noul cabinet. Suveranul a promis: „Voi analiza așa cum se cuvine cererea dumneavoastră"[75]. În dimineața zilei următoare, Vîșinski s-a prezentat din nou la Palat. Regele avea să relateze: „În timpul audienței pe care i-am acordat-o, el a dezvoltat tema instabilității politice. Cu o ipocrizie totală — când se știa că la originea crizelor succesive care au zdruncinat țara se aflau conducătorii comuniști — el mi-a declarat că lucrurile nu mai pot merge așa. Tonul discuției noastre a urcat repede"[76]. Asistând la discuție, ministrul de Externe, ConstantinVișoianu, a considerat că era datoria sa să intervină pentru a calma spiritele. Primul adjunct al comisarului poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S. a replicat prompt: „Îi cer d-lui Vișoianu să nu se amestece. Nu discut cu dl. Vișoianu. Am venit să stau de vorbă numai cu Majestatea Sa"[77]. Regele Mihai relata că „Vîșinski a început să se enerveze și, întrucât îi țineam piept, mi-a aruncat: <În două ore vreau să știu pe cine numiți prim-ministru>. Și spunând aceasta, s-a întors și a plecat. Două ore mai târziu, pe ceas, se afla din nou în biroul meu. Bineînțeles, eu nu mă supusesem. A început să strige și să bată violent cu pumnul în

[74] Vezi, pe larg, Florin Constantiniu, *Doi ori doi fac șaisprezece. A început „războiul rece" în România?*, București, Eurosong and Book, 1997.

[75] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 172.

[76] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 106–107.

[77] Constantin Vișoianu, *Misiunile mele*, p. 373.

masă. Apoi a ieșit trântind ușa cu atâta putere încât o bucată de tencuială s-a desprins de perete! Era uluitor!" Regele a rămas cu impresia că „ieșirea lui teatrală nu a fost decât o scenă bine regizată. Voia să mă impresioneze și să îmi pună la încercare sângele rece"[78]. Cu un alt prilej, suveranul preciza că gestul lui Vîșinski era premeditat, dovadă că „atunci când s-a urcat în mașină râdea"[79]. La rândul său, Constantin Vișoianu constata: „Așa am luat parte la cea mai umilitoare scenă din viața mea și la cea mai tragică intervenție în afacerile interne ale țării mele"[80].

La 28 februarie, generalul Nicolae Rădescu și-a prezentat demisia. Vîșinski obținuse o primă și importantă victorie. Acum dorea să impună soluția proprie în privința noului guvern. La îndemnul comuniștilor, Frontul Național-Democratic a organizat numeroase mitinguri la care se cerea „Guvern F.N.D. în frunte cu dr. Petru Groza!". Urmărind să evite crearea unui astfel de executiv, suveranul a încredințat mandatul lui B. Știrbey, fost administrator al domeniilor Coroanei, „colaborator" apropiat al reginei Maria, sfătuitor din umbră al regelui Ferdinand, președintele Consiliului de Miniștri în 1927, principalul negociator din partea opoziției române la Cairo în martie–iunie 1944. Hotărârea regelui s-a lovit de replica viguroasă a F.N.D.; pe adresa suveranului erau trimise zeci și sute de telegrame în care se arăta: „Aflând că se pregătește o formațiune guvernamentală în frunte cu prințul Știrbey, respingem aceasta și oricare formațiune care va cuprinde în ea vreun reacționar. Cerem cu hotărâre un guvern al Frontului Național-Democratic în frunte cu dr. Petru Groza"[81].

Acesta era „fondul sonor" pe care se desfășura criza politică din România. În fapt, cheia rezolvării acesteia se afla în mâna reprezentantului guvernului sovietic. Aflând despre demersurile lui Vîșinski la Palat, viceamiralul Stevenson și Burton Y. Berry, reprezentanții Marii Britanii și S.U.A. în Comisia Aliată de Control privind îndeplinirea armistițiului, i-au propus lui Vîșinski, la 28 februarie, „o consultare prealabilă" asupra situației și stabilirea unui punct de vedere comun privind rezolvarea crizei de guvern din România[82]. Dar Vîșinski a răspuns abia la 5 martie, apre-

[78] Mihai I, *op. cit.*, p. 107.

[79] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, p. 45.

[80] Constantin Vișoianu, *op. cit.*, p. 373.

[81] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 9/1945, f. 19–26.

[82] *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 220–222.

ciind că noul guvern român trebuia să fie cu adevărat democratic, pentru a „asigura în România, care reprezintă spatele frontului Armatei Roșii, ordinea și liniștea, asigurând totodată îndeplinirea onorabilă și conștiincioasă a condițiilor convenției de armistițiu. Pe lângă aceasta — declara reprezentantul sovietic — consider necesar să vă atrag atenția asupra faptului că, Conferința din Crimeea cere smulgerea din rădăcină a ultimelor urme ale nazismului și fascismului, ceea ce constituie, de asemenea, o sarcină importantă a noului guvern român"[83]. Pe de altă parte, intervențiile lui C. Vișoianu — ministrul de Externe — pe lângă diplomații S.U.A. și Marii Britanii în România, pentru obținerea unui sprijin în favoarea soluției preconizate de rege, ca și speranțele puse în „veștile" de la Washington și Londra s-au dovedit a fi iluzorii.

În ziua de 1 martie 1945, Vîșinski i-a sugerat regelui, pe un ton confidențial, că ar fi bine ca în fruntea guvernului să fie numit dr. Petru Groza, cerându-i suveranului să nu dezvăluie nimănui că el a făcut această propunere. Regele a avut discuții cu liderii politici; reprezentanții F.N.D. s-au pronunțat pentru un guvern prezidat de dr. Petru Groza. Fruntașul liberal Constantin I.C. Brătianu s-a declarat împotriva numirii lui Groza; totuși, „dacă rușii erau de neclintit", regele să-l accepte, dar să-i limiteze puterile, insistând pentru un guvern în care să intre reprezentanții tuturor partidelor politice. La rândul său, Iuliu Maniu s-a declarat ferm „împotriva oricărui compromis cu Groza, mai ales dacă în componența guvernului ar intra și Tătărescu, pe care-l antipatiza profund. Când regele i-a cerut o sugestie, a încheiat cu ceea ce spusese de mai multe ori până atunci: <Sunteți tânăr și înțelept. Dumnezeu vă va ajuta să găsiți o soluție>"[84]. În seara zilei de 1 martie, la ora 22, Vîșinski s-a prezentat din nou la Palat, după care transmitea la Moscova: „Am vorbit cu regele. I-am repetat declarația mea cu privire la Petru Groza, insistând pentru a i se da lui mandatul, ca persoană care întrunește toate condițiile ridicate de mine mai devreme conform directivei [Kremlinului]. Regele a răspuns că el a examinat punctul de vedere al guvernului sovietic și speră că va putea lua o decizie conformă indicațiilor guvernului sovietic. A promis să dea răspuns dimineața, la 2 martie, deoarece este necesară respectarea tuturor procedurilor constituționale. Regele de mai multe ori a subliniat dorința

[83] *Ibidem*, p. 239.
[84] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 176.

de a păstra cele mai bune relații cu guvernul sovietic"[85]. De această dată, după audiență, Vîșinski „a ieșit, închizând încet ușa după el. Regele Mihai a zâmbit ușor sardonic"[86].

În dimineața zilei de 2 martie, regele a avut o discuție cu Tătărescu, în timpul căreia suveranul a insistat pentru includerea în noul guvern a reprezentanților partidelor conduse de Maniu și Brătianu. Având deja o înțelegere cu comuniștii, Tătărescu a declarat că „atât Frontul [Național-Democratic], cât și el nu acceptă această formulă"[87]. La prânz, regele l-a numit pe dr. Petru Groza în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, cerându-i să includă în guvern reprezentanți ai Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal. Regele i-a cerut lui Groza să discute dacă nu cu Maniu, măcar cu Mihalache și a precizat că el consideră guvernul Groza drept unicul posibil, dar nu poate să ocolească partidele istorice. Groza a discutat cu mai mulți fruntași național-țărăniști și liberali, cerându-le să desemneze 2–3 reprezentanți care să intre în guvernul său, dar aceștia au respins oferta[88]. În fața acestui refuz, dr. Petru Groza a alcătuit o listă de miniștri care cuprindea reprezentanți ai Frontului Național-Democratic, Partidului Național-Liberal (Gh. Tătărescu) și Partidului Național-Țărănesc (Anton Alexandrescu). Lista astfel întocmită a fost supusă aprobării suveranului. Maniu și Brătianu au insistat pe lângă Mihai I să nu accepte această listă; solicitat de rege să intre în guvern, președintele Partidului Național-Țărănesc a declarat că el era dispus să participe numai într-un cabinet condus de președintele Înaltei Curți de Casație, ceea ce însemna reîntoarcerea la formula cabinetului de tehnicieni, respinsă încă din decembrie 1944 de Frontul Național-Democratic.

Tensiunea politică din România ajunsese la cote maxime, iar Vîșinski se comporta ca un adevărat stăpân. Diplomații englezi și americani la București așteptau instrucțiuni de la guvernele lor, pentru a se implica în

---

[85] *Misiunile lui A.I. Vîșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944–1946). Documente secrete.* Colegiul de redacție: Radu Ciuceanu (responsabil), Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Văratic, București, Institutul Național pentru Studiul Totaliarismului, 1997, p. 135.

[86] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 178.

[87] *Misiunile lui A.I. Vîșinski...*, p. 136.

[88] „Scânteia", din 8 martie 1945.

rezolvarea crizei. La 4 martie, C.V.R. Schuyler nota în jurnalul său: „Nu am primit instrucțiuni suplimentare precise de la Londra sau Washington, dar din mai multe telegrame reiese că nici unul din guvernele noastre nu este dispus să facă din România un subiect de litigiu [cu Uniunea Sovietică]"[89]. În aceeași zi, Winston Churchill a cerut ministrului de externe Anthony Eden să transmită reprezentanților militari și diplomatici la București: „Nu avem, într-adevăr, nici o justificare pentru a interveni atât de viguros în favoarea foștilor noștri inamici români, compromițând astfel poziția noastră în Polonia și iritându-i pe ruși, care acceptaseră îndelungata noastră luptă la Atena. Dacă vom continua astfel, ni se va spune, nu fără dreptate, că ne-am călcat cuvântul în România, după ce am folosit poziția pe care am luat-o la Yalta, în privința Poloniei. Cred că trebuie trimise instrucțiuni stricte reprezentanților noștri în România, să nu dezvolte acolo un front politic antirus"[90]. Evident, ministrul de Externe s-a conformat, transmițând la București instrucțiunile șefului guvernului de la Londra.

Deoarece unii reprezentanți ai F.N.D., mai radicali, cereau ca la mitingurile care se desfășurau să se ceară abdicarea regelui Mihai, a fost convocată o ședință specială a Consiliului F.N.D., unde s-a discutat despre atitudinea față de monarhie. Aceasta a avut loc în ziua de 5 martie. Vasile Luca (secretarul general al Consiliului F.N.D.) a prezentat o informare privind evoluția evenimentelor politice și „uneltirile reacțiunii", fapt ce „a determinat venirea tov. Vîșinski, spre a ajuta la limpezirea situației României". El a ținut să precizeze atitudinea F.N.D. față de rege: „În ceea ce privește monarhia, aici trebuie să ne fie clar că noi nu dorim înlăturarea monarhiei. România nu e încă coaptă pentru republică acum. Chiar dacă ar fi vorba să se ia anumite măsuri, ca în Iugoslavia sau Grecia, s-ar instala o Regență, nicidecum republică, așa că nu trebuie să atacăm monarhia. Noi atacăm banda care înconjoară monarhia și care împiedică pe rege să vadă situația. Regele e fals informat și, dacă pe baza presiunilor el e forțat, noi trebuie să lichidăm această bandă și să-i dăm sfetnici democrați. Pentru noi să fie clar că nu ne atingem de rege și că dacă vom

[89] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945—20 septembrie 1946)*. Ediție Al. Oșca și Mircea Chirițoiu. Traducere Sorana Georgescu-Gorjan și Alina Petricel, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 59.

[90] *Ibidem*, p. 372 (nota 41).

fi siliți să luăm măsuri, nici atunci nu va fi vorba decât de o Regență, dar nu de schimbarea Constituției, căci aceasta este o chestiune de viitor, care depinde de felul cum se vor desfășura evenimentele"[91].

În ziua de 6 martie 1945, din inițiativa F.N.D., a fost organizată o mare adunare în București, la care participanții au cerut crearea unui guvern al Frontului Național-Democratic, în frunte cu dr. Petru Groza. Înțelegând că orice rezistență era zadarnică, regele a semnat decretul de numire a guvernului Groza, în componența propusă de acesta. Luând cuvântul la adunarea F.N.D. organizată în Piața Națiunii, după ce aflase despre constituirea guvernului Groza, liderul comunist Gh. Gheorghiu-Dej a ținut să declare: „Să mulțumim Majestății Sale regelui că a înțeles în cele din urmă să asculte glasul poporului. În ciuda clicii care îl înconjoară, îl izolează de popor, Majestatea Sa regele, ascultând glasul poporului și sfatul adevăraților conducători ai poporului nostru are mult de câștigat, deoarece conducătorii partidelor așa-zis istorice, în frunte cu Iuliu Maniu, serviți de unelte — pentru că nu pot fi caracterizați altfel decât ca unelte oamenii de teapa generalului Rădescu — au căutat să târască monarhia în frământările politice, în vâltoarea luptelor politice"[92].

La ora 18,30 noul guvern a depus jurământul în fața regelui Mihai. În discursul său, regele și-a exprimat speranța că guvernul va salva țara „din situația nefericită în care se află"[93]. La ora 21, Mihai I, împreună cu ministrul de Externe, Gheorghe Tătărescu, i-a primit pe mareșalul Rodion Malinovski și pe Andrei Ianuarevici Vîșinski, care l-au felicitat pentru modul cum rezolvase criza politică. Malinovski și-a exprimat speranța că de acum încolo sovieticii nu vor mai trebui să fie preocupați de activitatea unor colaboratori ai naziștilor în spatele frontului Armatei Roșii: „Dacă m-am înclinat în fața bărbăției tuturor soldaților și ofițerilor armatei române, în schimb am fost surprins de atitudinea nesinceră a unor uneltitori din spatele frontului"; mareșalul i-a menționat pe Andreas Schmidt, fostul lider al Grupului Etnic German din România și pe Constantin Stoicănescu, unul din conducătorii Mișcării legionare, care s-ar fi aflat în fruntea unui complot ce viza o lovitură de stat: „Eu nu cred că Majestății Sale i-ar fi convenit această lovitură de stat. Poate să judece

[91] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 13/1944, f. 14.
[92] *23 August 1944. Documente*, vol. IV, p. 245–246.
[93] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 184.

singură Majestatea Voastră care era situația sa sub regimul Antonescu și care este astăzi situația, de la venirea Armatei Roșii. Cred că, cu venirea Armatei Roșii, situația s-a întărit și sper că Majestatea Sa, ca stăpân cu drepturi depline al țării sale, va lua în viitor măsurile necesare ca să nu se mai întâmple în viitor ca avioanele române să servească agenți străini". Această apreciere a mareșalului sovietic, făcută la numai câteva ore după ce Mihai I fusese nevoit să accepte guvernul Groza, nu a primit nici o replică din partea suveranului, care s-a mulțumit să asculte. La rândul său, A.I. Vîșinski a spus: „Felicit pe Majestatea Voastră și nu mă înșel spunând că s-a întors într-adevăr o pagină frumoasă în momentul de față în istoria României. Aș vrea să sper că convorbirile mele precedente cu Majestatea Voastră au adus o mică picătură în hotărârea pe care a luat-o Majestatea Voastră când i-am expus părerea guvernului meu despre noul guvern român care va asigura ordinea în țară, liniștea și ordinea atât de importante pentru spatele frontului, și va întări relațiile de bună vecinătate și va întări încrederea și simpatia reciprocă între popoarele noastre, care durează de mult în istorie. Sunt bucuros că am cinstea să asist și pentru că această pagină nouă este legată de numele regelui Mihai I, care și-a atras deja simpatiile poporului și guvernului nostru. Eu sunt convins că guvernul democrat Groza, care se bucură de colaborarea unor asemenea personalități democratice ca dl. Tătărescu, va reuși să fie de bun ajutor Majestății Voastre, iar noi, de partea noastră, vom da un complet ajutor și sprijin noului guvern. Încă odată, felicit pe Majestatea Voastră și îi urăm victorie sinceră în opera sa de conducere a statului". După ce a ascultat asemenea aprecieri și felicitări, regele Mihai I s-a mulțumit să spună doar atât: „După ce noul guvern a depus jurământul, eu am indicat ca acest guvern să reia ordinea, liniștea și siguranța de stat. Să muncească pentru ducerea la bun sfârșit a războiului nostru comun, pentru îndeplinirea loială, cu adevărat loială, a condițiilor armistițiului și în special pentru câștigarea încrederii marilor noștri Aliați. Cum spunea domnul mareșal Malinovski, este bine să uităm ce a fost. Cred că mi-am dat toată silința să îndrumez guvernul astfel încât să nu se mai întâmple pe front și în spatele frontului cele ce s-au întâmplat și despre care d-l mareșal Malinovski mi-a vorbit"[94].

[94] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* p. 243–244 (Stenograma audienței din 6 martie 1945, orele 21).

În ziua de 7 martie, regele și regina-mamă au invitat la masă pe Vîșinski, mareșalul Malinovski, generalul Susaikov (noul președinte al Înaltei Comisii Aliate de Control), precum și pe dr. Petru Groza și Gheorghe Tătărescu. Discuțiile s-au desfășurat într-o atmosferă amiabilă.

Criza politică fusese rezolvată așa cum se hotărâse la Moscova, iar regele, după o rezistență de câteva zile, a trebuit să cedeze. În fapt, „cărțile" s-au jucat peste capul regelui și al românilor în general. Premierul britanic Winston Churchill aprecia că Stalin și-a respectat angajamentul de a nu interveni în Grecia, astfel că guvernul de la Londra trebuia să-și îndeplinească și el angajamentele privind libertatea sovieticilor de a acționa în România. Pe de altă parte, S.U.A. nu se considerau legate de „acordul de procentaj" din octombrie 1944, iar ambasadorul Harriman a fost împuternicit să comunice lui Molotov importanța și necesitatea „unui schimb imediat de idei". Dar sovieticii au respins sugestia, susținând că „este absolut clar că o astfel de situație [tensionată] în spatele Armatei Roșii nu poate fi tolerată și trebuie eliminată" prin formarea unui guvern „care va fi capabil să mențină ordinea"[95]. Stăruințele americanilor de a se realiza o „acțiune unită" a celor trei Mari Puteri pentru rezolvarea crizei din România nu au dat nici un rezultat. Evident, soluția impusă de sovietici la 6 martie 1945 nu convenea englezilor și americanilor, dar aceștia nu au reacționat în acele zile, considerând că alianța cu sovieticii trebuia menținută cu orice preț.

Liderii partidelor istorice nu au sesizat semnificația profundă a schimbării de guvern — care echivala cu o modificare a regimului politic. Ei erau convinși că războiul se va încheia curând, după care se vor organiza alegeri parlamentare, pe care, desigur, le vor câștiga, astfel că situația va reveni la normal.

Guvernul Groza a ținut să demonstreze opiniei publice românești că se bucura de sprijinul U.R.S.S. în vederea rezolvării definitive a problemelor teritoriale aflate în litigiu cu Ungaria. În urma unui schimb de telegrame între dr. P. Groza și I.V. Stalin, guvernul sovietic a acceptat, la 9 martie 1945, ca nordul Transilvaniei să treacă sub administrația românească[96]. La adunarea festivă organizată cu acest prilej la Cluj, în ziua de 13 martie 1945, au participat regele Mihai, membrii guvernului, repre-

[95] Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România. 1938–1947,* Iași, Centrul de Studii Românești, 1995, p. 117–124.

[96] „Scânteia", din 14 martie 1945.

zentanții sovietici în Comisia Aliată de Control, precum și A.I. Vîșinski, locțiitorul comisarului poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S.

Un alt eveniment cu impact asupra unei mari părți a populației a fost reforma agrară. După dezbateri în Consiliul de Miniștri și obținerea semnăturii regelui, la 23 martie 1945 a fost publicat decretul pentru reforma agrară, prin care se expropriau terenurile arabile mai mari de 50 ha; prin art. 8 al decretului-lege Domeniile Coroanei au fost exceptate de la expropriere[97], ceea ce arată că guvernul promova o politică de menajare a monarhiei, în acele împrejurări. În urma reformei au fost expropriate 1 468 946 ha, dintre care 1 109 562 ha au fost împărțite la 917 777 țărani[98].

În același timp, guvernul a ținut să-și demonstreze noua orientare față de armată. La 26 aprilie 1945, a avut loc festivitatea încadrării în armata română a „aparatului politic", alcătuit din 1 000 persoane, selecționate din efectivele Diviziei „Tudor Vladimirescu", înființată pe teritoriul Uniunii Sovietice. La festivitate au participat regele Mihai, membrii guvernului, precum și militari sovietici. Peste puțin timp, la 8 mai, s-a înființat Direcția Superioară pentru Educație, Cultură și Propagadă în subordinea nemijlocită a ministrului de război, generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, susținut de Partidul Comunist. La 15 august 1945, prin decret-lege semnat de regele Mihai, diviziile de voluntari „Tudor Vladimirescu" și „Horia, Cloșca și Crișan" au fost integrate în armata română. Pe de altă pare, ca urmare a încheierii războiului, au fost trecuți în rezervă, prin decret-regal, 46 generali și 208 ofițeri superiori, dintre care 182 colonei[99]. Asemenea decizii — care vizau „comunizarea" armatei române — nu conveneau regelui, dar el a trebuit să le accepte.

De altfel, suveranul însuși aprecia că devenise „ostaticul comuniștilor"; dar „lucrurile nu s-au petrecut ca pe vremea lui Antonescu. De

---

[97] „Monitorul oficial", nr. 68 bis din 23 martie 1945.

[98] Vezi, pe larg, Mihail Rusenescu, *Date privind politica agrară a României (martie 1945–februarie 1949)*, în „Studii și materiale de istorie contemporană", vol. III, 1978; Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1945 în România*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000.

[99] Alesandru Duțu, *Politizarea armatei române*, în „Dosarele istoriei", nr. 4/1996, p. 32; vezi, pe larg, Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al doilea război mondial. 1941–1945*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

exemplu, comuniștii nu au încercat să înlocuiască tot anturajul meu prin oameni de-ai lor. Ei au lăsat Curtea în starea în care se afla, dar m-am trezit la fel de izolat ca pe vremea lui Antonescu, și probabil, spionat de personal, poate chiar de unii ofițeri"[100]. Încă din toamna anului 1944 personalul Casei Regale a cunoscut unele modificări: mareșal al Palatului a devenit Dimitrie Negel, șeful Casei Militare — colonelul Robert Bossy, prefect al Palatului — Jacques Vergotty, șeful Siguranței Palatului — Eugen Bianu, șeful ceremonialului — colonelul Octavian Ulea, prim adjutant regal — colonelul Emilian Ionescu, adjutanți regali — lt. comandor Nicolae Udrițki, colonelul Petre Lazăr; Mircea Ionnițiu și-a menținut postul de secretar particular al regelui.

Guvernul de la Moscova era preocupat să-l „capaciteze" pe rege, mai ales că unele măsuri luate de guvern îl nemulțumeau pe suveran. A.P. Pavlov, consilier politic al Comisiei Aliate de Control, informa Kremlinul, la 27 aprilie 1945, că, împreună cu Susaikov și Vinogradov, luaseră prânzul la Palatul Regal, prilej cu care Mihai I „și-a exprimat nemulțumirea că nu are un contact nemijlocit zilnic cu noi și a făcut aluzie la faptul că anturajul lui și cei din guvern nu-l informează întotdeauna corect despre intențiile și acțiunile noastre". Regele a dat de înțeles că „îl tulbură foarte mult episodul pregătirii integrării a o mie de soldați și ofițeri din Divizia <Tudor Vladimirescu> în rândurile armatei române, întrucât el nu a fost informat la timp și corect referitor la această măsură de către guvern și de către anturajul său cel mai apropiat". La rândul ei, regina-mamă „a rugat să i se trimită la Palat ultimile noutăți ale cinematografiei sovietice și s-a exprimat elogios în privința câtorva filme, văzute, în ultima vreme, la Palatul Regal (în special, despre filmul <Ceapaev>). Ea a spus, printre altele, că asculta sistematic emisiunile postului de radio Moscova în limba română"[101]. În aceeași zi, A.I. Vîșinski îi scria lui I.V. Stalin: „Regele României s-a adresat de curând reprezentanților noștri din Comisia Aliată de Control cu rugămintea de a-i fi atașați doi ofițeri sovietici de legătură. Regele a motivat rugămintea sa prin dorința de a întreține un contact nemijlocit și permanent cu Comisia Aliată de Control"[102]. Stalin a aprobat această propunere.

---

[100] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 108.
[101] *Misiunile lui A.I. Vîșinski...*, p. 171.
[102] *Ibidem*, p. 172.

În memoriul întocmit de Ivan Zaharovici Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, transmis guvernului sovietic la 20 mai 1945, se aprecia că regele Mihai „este tânăr și nu strălucește prin calități intelectuale deosebite. Nu are păreri ferme și convingeri personale în probleme de principii", de aceea partidele Național-Țărănesc și Național-Liberal „încearcă să-l țină sub controlul lor, cu ajutorul camarilei de la Palat și al englezilor, care-i oferă cadouri, între care și două automobile". Fiind invitat la Sinaia, în ziua de 13 mai 1945, Susaikov a avut o discuție cu Mihai I, care a declarat că „este un partizan înfocat al apropierii de ruși și că va face totul pentru ca această apropiere să devină reală, ca această apropiere să fie sinceră și pentru totdeauna". El a argumentat atitudinea sa prin faptul că a semnat toate legile propuse de guvern, că fumează numai țigări rusești; cu același prilej, suveranul i-a cerut lui Susaikov să-i procure cauciucuri pentru mașină. De asemenea, oficialul rus a avut o discuție cu Dimitrie Negel, mareșalul Palatului, care „mi-a declarat textual: <Doresc să vă servesc. Dați-mi o sarcină concretă și vă veți convinge de sinceritatea mea. Voi prezenta punctul dumneavoastră de vedere ca fiind al meu și el [regele] va fi de acord cu multe măsuri ale guvernului>"[103].

La rândul lor, americanii și englezii nu vedeau cu ochi buni ascendentul pe care sovieticii îl aveau asupra României. Existau înțelegeri generale între cele trei mari puteri, dar parcă ritmul impus de Kremlin era prea rapid. Noul președinte al S.U.A., Harry Truman, căuta să se detașeze de politica predecesorului său, adoptând o atitudine mai fermă față de sovietici. Reprezentanții guvernelor de la Londra și Washington în România erau nemulțumiți de soluția dată de Vîșinski la 6 martie 1945, fără consultarea și acordul lor. La 14 martie 1945, deci la numai câteva zile de la instalarea guvernului Groza, William Averell Harriman, ambasadorul S.U.A. în U.R.S.S., adresa lui Veaceslav Mihailovici Molotov, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Uniunii Sovietice, propunerea ca reprezentanții guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii să discute situația din România[104]. În ziua de 7 iunie 1945, președintele

[103] *Ibidem*, p. 180–181.

[104] *Corespondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941–1945*, vol. II, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1958, p. 363.

Harry Truman îi trimitea lui Iosif Vissarionovici Stalin un mesaj prin care se declara „alarmat" de faptul că în România și Bulgaria existau „regimuri care nu asigură tuturor elementelor democratice ale poporului dreptul de a-și exprima liber părerea și care prin sistemul lor de guvernare nu reprezintă, după opinia mea, voința poporului și nu-i corespund"[105].

Uniunea Sovietică n-a dat curs unor asemenea inițiative. Exprimând aprecieri elogioase pentru contribuția României la înfrângerea Germaniei, Prezidiul Sovietului Suprem a hotărât decorarea regelui Mihai I cu Ordinul „Victoria". Decorația a fost înmânată la 6 iulie 1945 — în cadrul unei ceremonii desfășurate la Palatul Regal din București — de către mareșalul Teodor Ivanovici Tolbuhin[106]. În discursul său, regele a mulțumit pentru „această înaltă distincție" și a declarat: „Sunt mândru că armata mea, aducându-și jertfa, a avut onoarea de a lupta alături de curajoasa Armată Roșie. În această înaltă recunoaștere a serviciilor României văd o nouă dovadă a promisiunii de mai bună înțelegere și de relații prietenești între poporul român și cel al Uniunii Sovietice"[107]. După înmânarea decorației a urmat un banchet, apoi invitații au mers cu mașinile la Băneasa pentru cea de-a doua parte a ceremoniei. Aici, regele a primit cadou din partea lui Stalin două avioane. Mihai I avea să-și amintească: „Rușii au organizat o ceremonie imensă în onoarea mea. Ei reuniseră întregul lor stat major, zeci de ofițeri ruși, cărora li se alăturaseră cei din armata română. A trebuit să suport un șir nesfârșit de discursuri, apoi un imens banchet. A trebuit, după aceea, să mă duc la aeroport pentru a primi darurile lui Stalin — două avioane. Am prezidat apoi un al doilea banchet! Ofițerii Armatei Roșii înghițeau litri de vodcă, printre alte alcooluri pe care le amestecau din belșug [...] Ofițerii se deschideau la nasturi și sfârșeau prin a se rostogoli sub masă... Mă întreb și acum cum am făcut de am suportat o astfel de zi. Din fericire, medicul meu american mă sfătuise să consum mult unt. Este singurul lucru pe care l-am făcut înainte de a mă culca la ora șapte seara. Am dormit până a doua zi la prânz"[108].

Peste patru zile, mareșalul Tolbuhin și soția lui au fost invitați de regele Mihai la un dejun, la Sinaia. Regina-mamă nota: „Dacă toți rușii

---

[105] *Ibidem,* p. 295.

[106] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 19/1945, f. 21.

[107] „Scânteia", din 9 iulie 1945.

[108] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 113.

staționați aici ar fi așa de simpatici ca ei! Translatoarea, o doamnă în vârstă, fermecătoare, vorbea bine franțuzește, englezește și nemțește [...] Erau amabili, aveau maniere alese și ne-au dat asigurări impetuoase de respect"[109]. Pentru a consolida prietenia româno-sovietică, regele Mihai l-a rugat pe Stalin să primească o decorație românească, dar peste puțin timp a primit un mesaj prin care liderul de la Kremlin afirma că „era încântat de propunerea regelui Mihai de a-l decora, dar, aflându-se într-o funcție politică și militară totodată, nu putea accepta propunerea și a sugerat ca acesta să-l decoreze pe Malinovski în locul lui"[110]. Regele s-a conformat și astfel mareșalul Malinovski a primit decorația care-i fusese destinată lui Stalin.

Pe tabla de șah a istoriei, România ocupa un loc, pe care atât sovieticii, cât și englezii și americanii continuau să și-l dispute*. Harta politică a Europei Centrale și de Sud-Est nu era definitiv trasată; războiul abia se încheiase, urmau negocierile pentru semnarea tratatelor de pace, iar relațiile dintre Marile Puteri oscilau între colaborare și confruntare.

---

[109] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 223.

[110] *Ibidem.*

* Pentru diverse aspecte privind evoluția României în această perioadă, vezi și Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în prezent,* București, Editura Humanitas, 1992 (cap. 13); Titu Georgescu, *România în istoria Europei secolului XX. 1945–1990,* București, Editura Hyperion, 1992; Gh. I. Ioniță, *O jumătate de secol de istorie românească sub semnul controversei (de la 23 August 1944 până în prezent),* București, Editura Universității, 1997; *Istoria românilor. Compendiu.* Coordonatori: Ion Agrigoroaiei și Ion Toderașcu, Editura Cultura fără Frontiere, 1999 (partea a IV-a); Keith Hitchins, *România. 1866–1947,* București, Editura Humanitas, 1996 (cap. 12); Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1997 (partea a IV, cap. III); Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României,* București, Editura Enciclopedică, 1998 (partea a III-a, cap. IV); Stephen Fischer-Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop, *O istorie a românilor. Studii critice,* București, Fundația Culturală Română — Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1998 (cap. 13); Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918–1948),* București, Editura Paideia, 1999 (cap. XIX–XXII).

Capitolul III

„COROANA CONTRA SECERA ȘI CIOCANUL“

1. „Greva regală“

Arthur Gould Lee, cel mai important biograf al regelui Mihai, și-a intitulat cartea sa dedicată suveranului României, *Coroana contra secera și ciocanul.* Cu alte cuvinte, o confruntare între cele două simboluri: Coroana — reprezentând instituția monarhică, și secera și ciocanul — care era emblema partidelor comuniste în general, a P.C.R. în particular. Într-adevăr, aceasta este cea mai sugestivă caracterizare a atitudinii regelui Mihai după 6 martie 1945. Această confruntare se desfășura într-un cadru internațional complex, când se stabilea un nou echilibru de putere, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

În seria acțiunilor vizând organizarea lumii postbelice un rol important a revenit Conferinței de la Potsdam (17 iulie–2 august 1945); cu acest prilej conducătorii celor trei Mari Puteri au hotărât înființarea Consiliului Miniștrilor Afacerilor Străine, însărcinat cu elaborarea tratatelor de pace cu România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda. În comunicatul dat publicității se preciza că tratatele de pace se vor încheia cu „guvernele democratice recunoscute“[1] de Marile Puteri. Forțele ostile guvernului Groza și-au pus mari speranțe în Conferința de la Potsdam. Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu au expediat mai multe mesaje adresate liderilor S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. Într-un asemenea mesaj, semnat de președintele Partidului Național-Liberal, se solicita: „eliminarea regimului dictatorial“ din România; restabilirea libertăților publice;

[1] *Relații internaționale în acte și documente,* vol. II, p. 254.

suprimarea cenzurii; formarea unui guvern provizoriu „care să se bucure de încrederea tuturor partidelor politice"; organizarea de alegeri libere și constituirea, pe baza opțiunilor făcute de poporul român, a unui guvern „care să fie expresia propriei sale voințe"[2].

Imediat după încheierea Conferinței de la Potsdam, guvernul sovietic a ținut să-și afirme poziția față de guvernul de la București. La 6 august, Uniunea Sovietică, „ținând seama de participarea activă a României începând cu 23 august 1944 la lupta de partea Aliaților, în contra Germaniei hitleriste, precum și de îndeplinirea loială de către România a obligațiilor luate prin Convenția de armistițiu", a hotărât să stabilească relații diplomatice cu țara noastră[3]. Acest act reprezenta, fără îndoială, un sprijin politic internațional acordat guvernului prezidat de dr. Petru Groza.

Pe de altă parte, la 9 august, președintele Harry Truman a declarat că S.U.A. nu vor semna tratate de pace decât cu guverne democratice recunoscute, iar secretarul de stat James Byrnes a apreciat că guvernul Groza era „nereprezentativ". În urma sugestiei primite de la Departamentul de Stat al S.U.A., Roy Melbourne s-a deplasat la Sinaia, unde la 14 august a discutat cu regele Mihai problema creării unui guvern democratic în România. În legătură cu acest aspect, C.V.R. Schuyler — reprezentantul S.U.A. în Comisia Aliată de Control — nota la 15 august 1945: „Reacția regelui a fost, desigur, foarte favorabilă, iar regele i-a cerut lui Melbourne să explice noua noastră linie politică diverșilor lideri ai opoziției, în speranța că ei vor găsi de cuviință să ceară audiență regelui și să-i ofere recomandări privitoare la o linie de acțiune anume. În conformitate cu această cerere, Melbourne s-a întâlnit cu Maniu, Vișoianu, Pătrășcanu și Știrbey. Mâine dimineață se va întâlni cu Brătianu"[4]. Toți — cu excepția lui Pătrășcanu — și-au manifestat satisfacția față de atitudinea S.U.A.

---

[2] *1945. România. Viața politică în documente.* Coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 294–297.

[3] „Scânteia", din 8 august 1945.

[4] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal. (28 ianuarie 1945–20 septembrie 1946).* Ediție îngrijită de Alexandru Oșca și Mircea Chiriţoiu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 177.

În ziua de 18 august 1945, Roy Melbourne, locțiitorul reprezentantului S.U.A. în România, a prezentat ministrului de Externe, Gh. Tătărescu, o notă verbală, prin care arăta că guvernul american „nu are nici o obiecțiune de făcut reluării raporturilor diplomatice între U.R.S.S. și România", dar că S.U.A. „dorește în această țară instituirea unui regim reprezentativ al opiniunii publice române, constituit din toate grupările democratice ale țării". În consecință, „Guvernul Statelor Unite nu admite să aibă tratative și nici să semneze un tratat de pace final româno-american, decât cu un guvern reprezentativ democratic, deplin recunoscut de către Casa Albă". Ministrul de Externe român, de comun acord cu dr. Petru Groza, a respins nota, declarând-o nulă și neavenită, fără a intra în fondul ei, pentru că S.U.A. nu se puteau adresa direct unui guvern pe care nu-l recunoșteau ca atare; în cazul în care ar fi avut de comunicat ceva guvernului României, trebuiau s-o facă prin Comisia Aliată de Control, instituită prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944.

În noaptea de 18/19 august, Mircea Ionnițiu, secretarul particular al regelui, l-a informat pe Melbourne despre planul suveranului, care avea în vedere respectarea strictă a normelor constituționale: a doua zi dimineața urma să-l cheme în audiență pe dr. Petru Groza, pentru a-i spune că avea în vedere consultări cu liderii politici asupra problemelor cu care se confrunta guvernul din cauza refuzului S.U.A. și Marii Britanii de a-l recunoaște; apoi, va discuta cu liderii partidelor politice (Maniu, Brătianu, Titel Petrescu, Pătrășcanu); după ce va obține acordul lor (mai puțin al lui Pătrășcanu), urma să-i ceară lui Groza demisia guvernului. Dacă acesta ar refuza, regele, în calitatea sa de șef al statului, avea să-l invite pe Susaikov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control, pentru a-i înmâna un document, în care, citând Declarația de la Potsdam, solicita intervenția guvernelor celor trei Mari Puteri pentru a asigura un regim democratic reprezentativ în România. Note cu conținut identic, aveau să fie înmânate reprezentanților american și britanic în Comisia Aliată de Control pentru a fi comunicate guvernelor respective[5].

Potrivit acestui plan, în dimineața zilei de 19 august regele a discutat mai întâi cu dr. Petru Groza, informându-l despre nota adresată de guvernul S.U.A.; președintele Consiliului de Miniștri a declarat că guvernul său

---

[5] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală 1945. Documente diplomatice*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 183–185.

era puternic și se bucura de sprijinul populației; de asemenea, dr. Petru Groza a arătat că, în forma în care a fost prezentată, nota era nulă și că, oricum, S.U.A. nu aveau nici un drept să se amestece în treburile interne ale României; țara aflându-se sub regimul Convenției de armistițiu, cele trei Mari Puteri trebuiau să se adreseze în comun guvernului român, iar nu fiecare în parte. După plecarea lui Groza, regele Mihai I a convocat la Palat pe semnatarii Declarației Blocului Național-Democrat din 20 iunie 1944, consultându-i în legătură cu cele cuprinse în nota americană: Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu și C. Titel Petrescu s-au pronunțat pentru crearea unui nou guvern, în timp ce L. Pătrășcanu a arătat că nota americană nu avea nici o valoare practică.

Între timp, s-au pus în mișcare și diplomații englezi. Deși considera că americanii au mers „periculos de departe" în acțiunile din România, Foreign Office a înaintat regelui la 19 august o notă prin care-i făcea cunoscut că Marea Britanie nu recunoștea guvernul român considerându-l nedemocratic[6]. Regele l-a chemat pe dr. Petru Groza în dimineața zilei de 20 august pentru a-i aduce la cunoștință nota engleză; cu acel prilej, suveranul a spus: „Te rog să mă ajuți să ies din această situație". Ulterior, regele a afirmat: „Am profitat de această ocazie pentru a-i cere demisia lui Groza care, evident, a refuzat categoric"[7]. Președintele Consiliului de Miniștri a arătat că, potrivit spiritului Constituției, regele domnește și nu guvernează, astfel că nota engleză nu trebuia să ajungă direct în mâinile suveranului; apoi a arătat că, din motivele prezentate anterior, nota engleză, ca și cea americană, era de drept nulă, numai o acțiune comună a S.U.A., Marii Britanii și Uniunii Sovietice putând fi luată în considerare.

Înțelegând că situația era mai complexă decât crezuse Melbourne, regele a decis să nu publice anunțul că guvernul Groza a refuzat să demisioneze. În după-amiaza aceleiași zile, mareșalul Palatului i-a comunicat lui Groza că regele a hotărât să se adreseze direct celor trei Mari Puteri „cu rugămintea de a arăta soluțiunea acestei chestiuni". Într-adevăr, regele Mihai I a înmânat, succesiv, generalului sovietic Ivan Zaharovici Susaikov, generalului american C.V.R. Schuyler, viceamiralului englez Ralph

[6] Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României*, p. 139.

[7] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 109.

Stevenson, câte o notă scrisă*, în care se afirma: „Având în vedere că președintele Consiliului, Groza, refuză să-și dea demisia, rog să interveniți". Aflând despre această notă, șeful guvernului a avut o discuție cu regele, întrebându-l când îi ceruse demisia, iar el a refuzat. Mihai a răspuns că „am înțeles că mă ajuți și să mă lași să constitui un alt guvern care va fi recunoscut". Groza a replicat: „nu am știut că a da ajutor înseamnă să demisionezi. Eu nu am știut acest lucru și nici prin gând nu mi-a trecut că Majestatea Sa are această dorință". Șeful guvernului a arătat că, în mod normal, suveranul trebuia să se adreseze celor trei Mari Puteri în forma următoare: „Mi s-a comunicat o notă verbală din partea Angliei printr-un funcționar pe cale indirectă, sau am primit o notă verbală din partea reprezentantului Angliei în care spune că cele două Mari Puteri nu recunosc guvernul actual. Acest guvern însă a fost recunoscut de una din cele trei Mari Puteri. Vă rog să mă ajutați". Cu alte cuvinte, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie să se pună de acord între ele și apoi să-i comunice hotărârea. Dar, așa cum observa Groza, regele a urmărit altceva, și anume ruperea relațiilor sale cu guvernul.

Deși planul inițial părea să ducă la succes, regele Mihai a început să aibă unele îndoieli în privința aplicării lui. Roy Melbourne transmitea Departamentului de Stat al S.U.A., la 21 august, că suveranul a devenit prudent din trei motive: „1) puternica animozitate sovietică și posibile reacții serioase; 2) nesiguranța asupra punctului de vedere britanic; 3) evidenta incapacitate a Statelor Unite și Marii Britanii de a exercita vreo presiune asupra Rusiei, în afara mesei de conferințe". La rândul său, Melbourne a avut o discuție cu Constantin I.C. Brătianu căruia i-a recomandat ca opoziția să evite „orice demonstrații, adunări și orice pretext care ar putea fi folosite de F.N.D. sau de Armata Roșie ca să intervină". De asemenea, diplomatul american a comunicat lui Iuliu Maniu că „opoziția responsabilă coalizată să nu caute să interpreteze acțiunea regelui ca ostilă Uniunii Sovietice, întrucât ar fi nesăbuit în actuala situație delicată să trezești ostilitatea rusească[8]. Același Melbourne aprecia, la

* Nota a fost redactată de Victor Rădulescu-Pogoneanu, după ideile ce fuseseră stabilite într-o consfătuire anterioară la care au participat: Pogoneanu, B. Știrbey, Gr. Niculescu-Buzești, precum și Roy Melbourne și Charles Hulick din misiunea politică a S.U.A. în România.

[8] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 193–194.

22 august, că „nu era de neconceput ca desfășurarea acțiunii regale constituționale să dea greș, cu respectivele consecințe pentru România"[9].

În ziua de 21 august 1945 s-a desfășurat ședința Frontului Unic Muncitoresc la care au participat: Ana Pauker, Gh. Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Gh. Apostol, Miron Constantinescu — din partea Partidului Comunist Român, și Constantin-Titel Petrescu, Ștefan Voitec, Theodor Iordăchescu, Șerban Voinea și Mișa Levin — din partea Partidului Social-Democrat. Din stenograma acestei ședințe[10] aflăm că dezbaterile au fost furtunoase și au prilejuit o confruntare dură între liderii celor două partide, care, în fond, aveau concepții total diferite privind regimul politic și rolul celor trei Mari Puteri. Cea mai incisivă, din partea Partidului Comunist, a fost Ana Pauker. Ea a făcut, încă de la început, o declarație tranșantă: „Greșeala noastră este că am fost prea domoli, prea indulgenți cu toată banda lui Maniu și Brătianu, prea am așteptat — și în zadar — ca lucrurile să se limpezească de la sine că, mă rog, alte forțe să pună lucrurile la loc și nu noi să intervenim direct ca să nu-și mai permită tot felul de speranțe și uneltiri din astea". Ea și-a exprimat convingerea că guvernul nu va putea fi înlăturat, iar dacă regele nu avea să-și schimbe poziția, vor fi chemate masele „mai abitir ca în zilele de 24 februarie [1945] și înainte, ca să fie ridicat tot ce-i mai democrat în țară pentru a îndepărta tot ce este împotriva unui guvern democratic în țara noastră". La rândul său, Gheorghiu-Dej a afirmat: „Trebuie să știți că nu va tolera U.R.S.S. un regim, la granița ei, decât unul în care are deplină încredere, supără-se englezii și americanii". Replicând, Constantin-Titel Petrescu a susținut că „în urma informațiilor date mie de americani și de rege" a înțeles seriozitatea notelor trimise de cele două Mari Puteri Occidentale. El s-a pronunțat pentru „un guvern care să introducă democrația în țara noastră, deoarece asta nu-i democrație". Liderul social-democrat a susținut că un asemenea guvern, democratic, trebuia recunoscut de Marea Britanie și S.U.A. Ana Pauker a precizat că cele două note trimise de reprezentanții S.U.A. și Marii Britanii erau lipsite de valoare, deoarece ele nu aveau acordul

---

[9] *Ibidem*, p. 205.

[10] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 61/1945, f. 1–28; Ioan Scurtu, *Ședința Frontului Unic Muncitoresc din 21 august 1945. Gheorghiu-Dej reglează conturile cu Titel Petrescu*, în „Magazin istoric", nr. 3, 1997, p. 11–15.

guvernului sovietic, astfel că guvernul Groza nu putea fi demis, așa cum voiau regele și „reacționarii" partidelor Național-Țărănist și Național-Liberal. Ana Pauker l-a vizat în mod special pe Constantin-Titel Petrescu, deoarece liderul social-democrat participase la discuții cu Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Barbu Știrbey, Grigore Niculescu-Buzești și agrease ideea constituirii unui nou guvern, ceea ce însemna încălcarea acordului de Front Unic Muncitoresc. Gheorghiu-Dej a apreciat că Titel Petrescu nu a luat niciodată atitudine împotriva lui Maniu și a lui Brătianu, că cei doi văd în liderul social-democrat „instrumentul principal de aplicare în practică a liniei lor, de apărare a intereselor lor". Titel Petrescu a răspuns: „Aș fi încântat să absorb toate elementele cinstite. Îi desființez [pe național-țărăniști și pe liberali] prin absorbire în partidul meu". Gheorghiu-Dej l-a „pus la punct": „Atât de mult i-ai absorbit, că nu numai ți-ai schimat starea lăuntrică, dar și fizionomia, că-mi face impresia că văd pe Maniu și Brătianu. A rămas din socialism la tine doar lavaliera". Constantin-Titel Petrescu a stăruit în ideea că notele engleză și americană nu puteau fi tratate „ușurel", ci luate în seamă și trebuia acționat pentru a se ajunge la o soluționare a crizei. Ana Pauker a întrebat: „Și dacă nu recunoaște Rusia alt guvern, cine o va sili?" La care Titel Petrescu a apreciat că Aliații vor „conveni între ei", impunând un guvern democratic în România. Teohari Georgescu a întărit aprecierile făcute de Ana Pauker, afirmând că nu se putea colabora cu Maniu și Brătianu, deoarece „sunt documente și fapte recente că ei sunt nu numai reacționari, dar și antisovietici". După opinia lui Lucrețiu Pătrășcanu, gestul regelui era „o simplă încercare de șantaj". Ana Pauker a devenit mai agresivă: „Dar cu ce drept vor să ne impună un guvern ca acesta?" (în colaborare cu Maniu și Brătianu). „Nu admitem să ne considere minori. N-avem nevoie de stăpâni care să-mi comande aici. Suntem majori și nu primim și nu permitem nimănui să ne comande aici". Ea și-a exprimat convingerea că: „La pace vom merge, ca și Polonia și ceilalți care vor merge și pe care n-au vrut să-i recunoască". A. Pauker a aruncat în balanță argumentul decisiv: „U.R.S.S. este o țară care nu mai contează și fiecare face cum vrea?" Bătând, oarecum în retragere, Titel Petrescu a răspuns: „Nimeni nu se gândește la asta, dar trebuie guvernul recunoscut și de Anglia și America [...] trebuie să ieșim din situația asta", lărgind guvernul „ca să-l recunoască U.R.S.S., Anglia și America". Ana Pauker a răspuns fără echivoc: „U.R.S.S. l-a recunoscut. Guvernul care este, rămâne"! Ea a amintit că

englezii și americanii au încercat o manevră similară și în Polonia, dar au eșuat, ca urmare a atitudinii ferme a Uniunii Sovietice. Guvernul polonez ar fi declarat: „N-am nevoie de recunoașterea Angliei și Americii, eu hotărăsc cu cine mă lărgesc, făcând eventual și o concesie, care să nu fie în dauna poporului meu". Dacă guvernul polonez ar fi cedat, „dacă la prima strâmbătură din nas a Angliei și Americii s-ar fi speriat, ar fi spus: «Poftim, faceți cum știți! Poftim, faceți cum vreți voi!»" Dar polonezii au rezistat și „acest act curajos al guvernului de la Varșovia s-a întâmplat că a convenit și U.R.S.S.", adică „vecinul puternic care a eliberat țara, i-a dat ajutor în fel și chip". În legătură cu speranța unor lideri politici români că S.U.A. și Marea Britanie vor interveni în România, Ana Pauker a apreciat că aceste state „au destule necazuri și cu China, și cu Indonezia și cu Indiile olandeze*, care pentru ei fac mai mult decât o Românie oarecare". Ea a dat asigurări că „pentru noi nu se va naște nici un conflict" între Marile Puteri, iar americanii și englezii „vor ieși cu coada între picioare" din această afacere. Așa cum au fost recunoscute guvernele Iugoslaviei, Poloniei, Cehoslovaciei, așa vor recunoaște și guvernul României.

În timp ce regele, precum și liderii partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal își puneau speranța în susținerea lor de către englezi și americani, comuniștii se bazau pe sprijinul ferm al sovieticilor. Dar, deocamdată, Mihai I părea decis să forțeze nota și să obțină câștig de cauză. El a ales bine momentul, deoarece se apropia cea dintâi aniversare a zilei de 23 august, când era stabilită primirea triumfală a trupelor române întoarse de pe front. Programul fusese elaborat încă de la 7 august, regele având o participare substanțială la desfășurarea acestei festivități: în seara zilei de 22 august trebuia să înmâneze decorațiile militare, apoi, a doua zi, urma să treacă în fruntea trupelor pe sub Arcul de Triumf, să primească defilarea armatei în Piața Palatului, să participe la banchetul organizat la Cercul Militar și la adunarea invitaților de la Palatul Regal[11].

Pentru ca atitudinea sa să nu fie interpretată ca ostilă armatei, Mihai I a fost prezent la decorarea ofițerilor, în cadrul unei festivități desfășurate în ziua de 22 august la Cercul Militar. De comun acord cu Ivan Zaharovici Susaikov, regele nu s-a referit, în alocuțiunea sa, la situația politică. Dar, la dejunul oficial, Vinogradov (adjunctul lui Susaikov) a ținut un

---

* Conform textului.

[11] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 54/1945, f. 2–8.

discurs în care a elogiat realizările guvernului Groza. Biograful regelui avea să scrie: „Exasperat de un asemenea vicleșug meschin, regele Mihai cu greu s-a abținut să nu se ridice de la masă și să plece. După dejun, Susaikov i-a spus regelui că primise un mesaj de la Moscova. Neavând intenția să acorde audiențe la Cercul Militar, Mihai i-a cerut să sune la Palat pentru a stabili o întâlnire. Susaikov a venit la ora cinci, însoțit de Pavlov și de Škoda, interpretul său; emisarul sovietic i-a prezentat o telegramă de la Moscova, și adoptând un ton conciliant, a spus: <Guvernul meu regretă acțiunea Majestății Voastre. Înțelege că intențiile voastre sunt bune, dar acum trebuie să fiți rezonabil și să vă retrageți cererea [privind demiterea cabinetului Groza]>. Regele Mihai a replicat că este hotărât să lupte pentru ca țara lui să aibă parte de pace și de un guvern democratic"[12].

În ziua de 23 august, din inițiativa generalului Susaikov, a avut loc o ședință a Comisiei Aliate de Control la care s-a discutat situația creată în România. Generalul sovietic a atras atenția delegaților englez și american în Comisie „asupra caracterului incorect al acțiunii lor, care a constat în faptul că, fără o discuție prealabilă asupra acestei probleme în Comisia Aliată de Control, au făcut demersuri pe lângă regele României pentru a obține demisia actualului guvern român, încălcând, prin aceasta, regulamentul de lucru al Comisiei Aliate de Control"[13]. Conținutul observațiilor sovietice era aproape identic cu cel al notelor americană și britanică de la începutul lunii martie, pe care Vîșinski nu le-a luat în considerație. Numai că acum rolurile erau inversate.

Regele a refuzat — cu toate insistențele depuse de dr. Petru Groza, generalul C. Vasiliu-Rășcanu și de generalul sovietic Susaikov — să participe la manifestațiile din ziua de 23 august. El a rămas ferm pe poziția sa, chiar și după ce i-a fost înmânată o notă semnată de Molotov, prin care se arăta că Uniunea Sovietică se opunea categoric demiterii guvernului Groza — precizând că a notificat acest lucru și la Londra și Washington.

Neparticiparea regelui la festivitățile din 23 august 1945 a creat, așa cum se exprima dr. Petru Groza, „un gol". Totuși, guvernul a reușit să asigure desfășurarea în bune condiții a festivităților, astfel încât această zi

---

[12] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 204.

[13] *Misiunile lui A.I. Vîșinski*, p. 193.

— după aprecierea primului ministru — „s-a scurs fără nici un incident, iar armata glorioasă, întoarsă de pe frontul din Apus, a intrat în Capitală"[14]. O opinie oarecum similară exprima și diplomatul american Schuyler care nota la 23 august 1945: „Parada a avut loc azi-dimineață, așa cum fusese programată. Regele s-a menținut ferm în hotărârea lui de a nu participa și, bineînțeles, că nici britanicii, nici americanii nu au participat, deoarece invitațiile la diversele ceremonii de pe parcursul zilei au fost toate făcute în numele primului-ministru sau al unuia dintre demnitarii cabinetului său. Am plasat observatori discreți în diverse puncte pe traseul defilării, iar eu personal am petrecut mai multe ore urmărind parada de pe acoperișul hotelului Stănescu. Trupele române arătau foarte bine. Au defilat excelent, echipamentul lor era într-o stare extraordinară; românii puteau, pe drept cuvânt, să fie mândri de întreaga lor înfățișare. Înțeleg că practic toate unitățile importante din Armatele 1 și 4 române au fost reprezentate. Defilarea a fost primită de dr. Petru Groza, de generalul Susaikov și de câteva oficialități românești de rang mai mic. Loja regală, frumos împodobită cu baldachine și covoare roșii și aurii, era ostentativ goală"[15].

Presa și radioul — supuse cenzurii — au relatat pe larg desfășurarea manifestației, dar nu au comentat absența regelui și nici cererea acestuia ca guvernul să demisioneze. Ziarul „Scânteia", subliniind semnificația manifestațiilor din 23 august 1945 și făcând aluzie la atitudinea regelui, scria: „Nu există nici o cale de întoarcere înspre ceea ce a fost. Poporul nostru vrea să pășească înainte și va zdrobi pe aceia care i se vor pune în cale"[16].

În dimineața zilei de 24 august 1945 a avut loc ședința Consiliului de Miniștri, în care s-a analizat situația creată prin atitudinea regelui. Cu acel prilej, dr. Petru Groza a spus: „Noi păstrăm atitudine de liniște și loialitate față de Majestatea Sa, cum s-a dovedit și în cursul zilei de ieri, când ați fost martori. Noi nu ne-am permis sub nici un raport să manifestăm ceva care putea trăda o nemulțumire prin faptul că a trebuit să înregistrăm absența Majestății Sale, care nu voia să apară cu acest guvern la această sărbătoare"[17]. În fața Consiliului de Miniștri a declarat:

---

[14] *Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din ziua de 24 august 1945,* în *1945. România. Viața politică în documente,* p. 336.

[15] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă,* p. 183.

[16] „Scânteia", din 26 august 1975.

[17] *Stenograma..., loc. cit.,* p. 330.

„Noi avem sfânta datorie să ne vedem de treabă. Țara, în asemenea împrejurări, nu poate fi lipsită nici pentru cinci minute de o guvernare efectivă. Avem prin urmare, datoria de a ne ocupa de problemele zilnice, de a da soluții potrivite și de a ne îngriji de suferințele grele care apasă asupra noastră și în urma secetei și a tulburărilor economice și financiare"[18].

Guvernul U.R.S.S. a trimis în România, în calitate de ambasador, pe Serghei I. Kavtaradze, care urma să-și prezinte scrisorile de acreditare. El a stăruit ca, potrivit protocolului, să fie primit de rege, în prezența ministrului de Externe. Pentru a nu fi acuzat că are o atitudine antisovietică, la 24 august, regele Mihai I a primit — în prezența ministrului de Externe, Gh. Tătărescu — scrisorile de acreditare ale ambasadorului sovietic, în cadrul unei ceremonii desfășurate la Palat. Imediat după această festivitate, regele a intrat în „grevă", refuzând să mai aibă vreun contact cu membrii guvernului. Biograful regelui nota: „Miniștrii veneau să se consulte cu el, dar erau respinși. Mormane de decrete și de hârtii de stat erau aduse, dar erau trimise înapoi fără a fi semnate"[19].

Mihai I și susținătorii săi sperau că prin această atitudine guvernul era obligat să demisioneze în câteva zile. Calculul lor pornea de la textul Constituției din 1923, care la art. 88 prevedea: „Regele numește și revocă pe miniștrii săi. El sancționează și promulgă legile. El poate refuza sancțiunea sa"[20]. În istoria României nu se înregistrase un caz în care monarhul să ceară demisia guvernului, iar președintele Consiliului de Miniștri să refuze să și-o prezinte. Mihai I credea că prin acțiunea sa va paraliza mecanismul de funcționare a guvernului, dar și că „America și Anglia, care practic îl invitaseră să le adreseze acele apeluri, vor interveni imediat"[21].

Situația creată a fost analizată în ședința Comitetului Central al Frontului Unic Muncitoresc din 28 august 1945. Din nou, Constantin-Titel Petrescu a cerut ca notele engleză și americană să fie tratate cu toată seriozitatea. Gheorghiu-Dej a replicat că nu se putea pune problema colaborării cu Partidul Național-Țărănesc (Maniu) și cu Partidul Național-

[18] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 43/1945, f. 9.
[19] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 210.
[20] „Monitorul oficial", nr. 282 din 29 martie 1923.
[21] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 226.

Liberal (Brătianu), deoarece guvernul de la Moscova „îi socotește [pe acești lideri] antisovietici, antidemocrați și s-a luat atitudine în presa oficială sovietică, categoric, împotriva acestora. Uniunea Sovietică nu poate tolera la granițele sale o mișcare antisovietică". Secretarul general al Partidului Comunist a precizat: „Noi dorim și trebuie să lucrăm pentru a-l convinge pe rege că este în însuși interesul lui, al monarhiei, să revină, să nu dea ascultare clicii de la Palat, să schimbe această clică, să-și schimbe atitudinea față de guvern și să aștepte până când cei Trei Mari vor hotărî asupra situației noastre politice din România. De această părere este întregul guvern". Ștefan Voitec (social-democrat) s-a pronunțat în același sens: „Să așteptăm hotărârea celor Trei Mari Puteri, iar până atunci guvernul Groza trebuie să-și continuie activitatea. Regele n-avea dreptul să facă ce a făcut. Guvernul n-a făcut nimic față de țară sau față de el care să-l fi nemulțumit. Am lucrat permanent cu el și nu ne-a exprimat nici un fel de nemulțumire". Ana Pauker a propus: „Eu zic să vorbim cu el și vom vedea ce gândește băiatul ăsta și vorbim, poate să-l convingem, chiar dacă se lasă greu și chiar dacă pe moment nu dă un răspuns pozitiv. Îl lăsăm să se gândească"[22].

Între timp, guvernele de la Washington și de la Londra renunțaseră să-l mai încurajeze pe rege în tentativa sa de a forma un guvern reprezentativ, dând instrucțiuni reprezentanților lor la București să aibă cât mai puține contacte cu suveranul și cu opoziția română, deoarece problemele ivite aveau să se rezolve prin negocieri cu Moscova. La rândul său, regele a stat câteva săptămâni în Palatul de pe Șoseaua Kiseleff, în speranța că deznodământul era aproape, dar, constatând că el se prelungea, a plecat la Sinaia, unde putea să „se gândească în liniște".

După atmosfera apăsătoare din București, aici găsea o oază de liniște. Totuși, nu-și putea desfășura programul obișnuit, nu zbura cu avionul, nu mergea la vânătoare, nu primea decât arareori unele oficialități, aflându-se într-un „prizonierat autoimpus"[23].

Din inițiativa Frontului Național-Democrat, pe adresa suveranului au fost trimise zeci de telegrame, dintre care citățm pe cea a țăranilor din com. Dăbuleni (Romanați), prin care aduceau „mulțumirea lor pentru modul cum se conduce țara de către domnul dr. Petru Groza și în special

[22] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 72/1945, f. 25.

[23] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 226.

pentru grija ce poartă pentru înfăptuirea reformei agrare. Credem că un astfel de guvern nu va fi schimbat niciodată de Majestatea Voastră"[24]. Aici se găsea temeiul comunicatului publicat la 5 septembrie 1945: „Sprijinit de întregul popor, guvernul este hotărât să rămână neclintit la postul său, pentru a continua și desăvârși opera constructivă începută la 6 Martie 1945"[25]. Comunicatul era conform cu punctul de vedere exprimat de Gh. Gheorghiu-Dej, liderul Partidului Comunist: „Guvernul Petru Groza nu poate fi răsturnat, fiindcă a fost adus la cârma țării prin voința populară, se sprijină pe popor și la orice încercare, cât de îndrăzneață, de a-l răsturna, tot poporul va reacționa"[26].

Pe cât de fermi s-au dovedit guvernul și organizațiile membre ale F.N.D., în primul rând P.C.R., în hotărârea de a nu părăsi conducerea țării, pe atât de grijulii au fost să nu adâncească divergențele, să respecte normele protocolare și să reîntindă punțile de legătură cu suveranul. Astfel, la 6 septembrie 1945, când s-au împlinit 5 ani de la urcarea lui Mihai I pe tron, presa guvernamentală a publicat fotografia acestuia și articole elogioase pentru rolul avut de suveran la 23 august 1944; la Patriarhie s-a oficiat un *Te-deum* la care au participat membrii guvernului, iar dr. P. Groza și Gh. Tătărescu i-au trimis o telegramă în care se arăta: „Suntem bucuroși să putem mărturisi în această zi credința nesovăitoare și devotamentul neclintit cu care vom continua a sluji toate năzuințele Majestății Voastre pentru realizarea fericirii poporului român"[27]. Lucrețiu Pătrășcanu a avut o convorbire cu ziariștii străini în cadrul căreia a declarat: „În ceea ce privește atitudinea celor două partide muncitorești față de Coroană, vă pot aduce la cunoștință că am cerut o audiență M.S. regelui, împreună cu domnul C. Titel Petrescu pentru a expune Majestății Sale dorința noastră comună de a colabora fără întrerupere cu Coroana"[28].

În ziua de 6 septembrie 1945 nu s-au ținut cursuri, astfel că în Universități s-au organizat manifestări consacrate împlinirii a 5 ani de

[24] *Ibidem*, fond Casa Regală, dos. 9/1945, f. 4.

[25] „Scânteia", din 5 septembrie 1945.

[26] Gh. Gheorghiu-Dej, *O politică românească de realizări democratice*, București, Editura Partidului Comunist Român, 1946, p. 149.

[27] *Guvernul felicită pe M.S. Regele*, în „Drapelul", din 8 septembrie 1945.

[28] *Importante evenimente la ordinea zilei*, în „Scânteia", din 9 septembrie 1945.

când regele Mihai se urcase pe tron. Autoritățile, membrii Partidului Comunist și ai sindicatelor au primit dispoziții să participe la adunările organizate, pentru a le imprima o tentă îndreptată împotriva partidelor Național-Țărănist și Național-Liberal, mai ales contra lui Iuliu Maniu și a lui Constantin I.C. Brătianu, și de susținere a guvernului Groza. Astfel, la Iași, în Aula Facultății de Drept, s-au instalat mai mulți muncitori, conduși de fruntașul comunist Ion Niculi. O studentă a citit telegrama de felicitare adresată suveranului, iar studenții au cântat „Imnul regal". A luat cuvântul și Ion Niculi, care și-a încheiat discursul cu „Trăiască regele Mihai" și „Trăiască guvernul Petru Groza". Studenții au aplaudat la auzul primei lozinci, dar au început să huiduie și să fluiere la cea de-a doua. O situație similară s-a înregistrat și cu studenții de la Politehnică. Aceștia au întrerupt cuvântarea oficială, cântând „Trăiască regele"; la rândul lor, mai mulți muncitori, răspândiți printre studenți, au început să strige „Jos reacțiunea", „Trăiască Petru Groza". S-au iscat „schimburi de cuvinte" între cele două tabere, fiecare susținându-și propria opinie politică[29].

Dar, dincolo de disputele interne — mai calme sau mai aprinse — rezolvarea problemelor cu care se confrunta România, ca și alte state din această zonă a Europei, depindea de atitudinea Marilor Puteri. Guvernul Groza se bizuia pe sprijinul Uniunii Sovietice. De aceea, o delegație oficială română, condusă de dr. Petru Groza — din care făceau parte Gheorghiu-Dej și Gheorghe Tătărescu — s-a deplasat la Moscova, unde a fost primită de I.V. Stalin. Liderul de la Kremlin a oferit în ziua de 4 septembrie o recepție în onoarea oaspeților români, iar la 7 septembrie i-a invitat la prânz. Atât Groza, cât și cei doi miniștri au supralicitat dorința de prietenie cu Uniunea Sovietică; la rândul său, I.V. Stalin și-a exprimat convingerea că problemele interne din România vor fi rezolvate cât mai curând. Prezent la discuții, A.I. Vîșinski i-a amintit lui Gh. Tătărescu de criza din martie 1945, „când anglo-americanii au încercat, de asemenea, cu toate forțele lor să împiedice formarea guvernului de concentrare a forțelor democratice, când regele, în decurs de cinci zile, a sabotat formarea acestui guvern etc., dar regele nu este un simplu pion, ci destul de deștept și, în momentul critic pentru el, a cedat. Așa se va petrece și acum"[30], a conchis comisarul adjunct pentru Afacerile Externe

---

[29] Gheorghe Onișoru, *România în anii 1944–1948. Transformări economice și realități sociale*, București, Fundația Academia Civică, 1998, p. 179–180.

[30] *Misiunile lui A.I. Vîșinski*, p. 199.

al U.R.S.S. Se pare că, folosind prilejul vizitei demnitarilor români la Moscova, I.V. Stalin a transmis un mesaj personal pentru regele Mihai, cu următorul conținut: „Dl. Stalin este convins că acțiunea inițiată de rege, fără consultarea sovietelor, a fost rezultatul presiunii anglo-americane; că această inițiativă a regelui nu slăbește încrederea lui Stalin în lealitatea și prietenia regelui; Stalin socotește, în interesul României și monarhiei, că regele ar trebui să găsească repede o soluție a prezentei situații dificile"[31]. Pentru a dovedi sprijinul sovietic pentru guvernul Groza, s-a anunțat eliberarea din prizonierat și trimiterea în România a 40 000 de oameni, ceea ce, desigur, a ușurat suferințele multor familii, care-și așteptau fiii sau soții. De asemenea, pentru diminuarea efectelor secetei, care a dus la o gravă penurie de alimente, guvernul român a obținut 15 000 vagoane de grâu și 15 000 vagoane de porumb[32].

Aflat în grevă, suveranul refuza să-i primească pe membrii guvernului, deși aceștia se înscriau — conform protocolului — în audiență. Până la urmă, această tactică a suveranului a eșuat. Biograful regelui scria: „Dar guvernului nu i-a trebuit mult pentru a ocoli stratagema regelui"[33]; acesta a recurs la jurnale ale Consiliului de Miniștri, care nu aveau nevoie de semnătura monarhului, astfel că activitatea de stat se desfășura „normal".

Timpul trecea și Mihai I aștepta ca Marea Britanie și Statele Unite ale Americii să reacționeze în sensul promisiunilor făcute în iulie 1945. Dar „din partea Misiunilor britanică și americană nu venea nici o veste"[34]. Încă de la 25 august, James Byrnes îi ceruse lui Melbourne să-l informeze pe regele Mihai că Departamentul de Stat a primit scrisoarea sa din 20 august și că era preocupat „să mențină calea deschisă pentru o soluție a crizei politice românești, acceptabilă tuturor celor trei guverne aliate". Secretarul de Stat american recomanda să nu se întreprindă „vreo acțiune care să poată da temei bănuielii sovietice, anume că acea criză a fost pricinuită prin <intervenție anglo-americană>". Mai mult, el cerea reprezentanților S.U.A. la București să evite „contactele cu liderii politici români", și să nu dea „nici un sfat și nici o asigurare regelui, dată fiind prezenta sa situație dificilă față de Groza și oficialitățile sovietice sau

---

[31] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare,* p. 303 (telegrama diplomatului american Charles Hulick adresată secretarului de Stat).

[32] *1945. România. Viața politică în documente,* p. 347.

[33] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 210.

[34] *Ibidem,* p. 211.

eventualitățile ce s-ar ivi privind viitorul său politic sau poziția sa personală"[35].

Câteva zile mai târziu, la 30 august, consilierul sovietic A.P. Pavlov a avut o discuție cu regele, în cursul căreia i-a spus: „Guvernul Groza a fost recunoscut de Rusia și că «este 90% sigur că va fi recunoscut curând de Statele Unite și Anglia». El a întrebat: dacă Statele Unite și Anglia ar recunoaște guvernul Groza, regele ar mai continua să aibă ceva împotriva lui Groza? Regele a răspuns că principala sa obiecție față de cabinetul Groza este faptul că nu este recunoscut de Statele Unite și Anglia. În plus, el se simte jignit de refuzul guvernului de a-i accepta cererea de a demisiona, când i s-a cerut să o facă"[36].

În timp ce americanii și englezii evitau să aibă întâlniri cu regele, sovieticii se dovedeau extrem de amabili cu suveranul României. La 25 octombrie, ziua sa de naștere, a primit „o mașină încărcată cu cadouri din partea lui Susaikov. Pachetele acopereau complet podeaua biroului regelui și conțineau ciocolată, țigări, băuturi fine, conserve, sticle cu vin de calitate despre care generalul știa că îi plăceau regelui. Erau de asemenea, sticle de parfum pentru regina-mamă"[37]. Ca întotdeauna, sovieticii se dovedeau foarte atenți cu suveranul României, în timp ce reprezentanții S.U.A. și ai Marii Britanii se mențineau într-o espectativă inexplicabilă pentru acesta și pentru regina-mamă.

În zilele de 16–21 octombrie 1945 s-a desfășurat, în București, Conferința Națională a Partidului Comunist Român. În Raportul prezentat la Conferință de Gheorghe Gheorghiu-Dej se arăta: „Cu puțin înainte de prima aniversare a lui 23 August, reacțiunea, reprezentată prin partidele «istorice», în frunte cu Maniu și Brătianu, legându-și speranța de Conferința de la Potsdam, sprijinită de rege în țară și de unele cercuri reacționare din străinătate, a încercat printr-o manevră brutală să răstoarne guvernul. Hotărârea neclintită și perfect unitară a întregului guvern, sprijinit de masele populare de la orașe și de la sate în frunte cu clasa muncitoare, hotărâre care a consolidat poziția guvernului atât în țară cât și în străinătate, poziția fermă a Uniunii Sovietice la Conferința de la Londra, au zădărnicit planurile reacțiunii. Lupta unită a poporului strâns

[35] Dinu C. Giurescu, *op.cit.*, p. 230–231.

[36] *Ibidem*, p. 261.

[37] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 212.

legat de guvernul său, va îngropa pentru totdeauna aceste planuri"[38]. Conferința Națională a adoptat un amplu program vizând refacerea și dezvoltarea economică a țării, rezolvarea problemelor sociale și politice cu care se confrunta România.

În ziua de 8 noiembrie 1945, regele se găsea la Sinaia. Membrii guvernului au participat la *Te-Deumul* de la Patriarhie oficiat pentru suveran cu prilejul sărbătoririi numelui său, iar presa F.N.D. a publicat articole omagiale, cu referiri la rolul avut de Mihai I la 23 august 1944. Pe de altă parte, ziarul „Ardealul", editat de Anton Ionel Mureșan (colaborator al lui Maniu), a publicat un apel către „toată suflarea românească" de a fi prezentă în Piața Palatului pentru „a-și manifesta dragostea, devotamentul și neclintita încredere" în regele Mihai I[39]. Manifestația era prilejuită și de anunțata vizită în România a ziaristului Mark Etheridge, reprezentantul președintelui american Harry Truman, care avea misiunea de a se informa asupra realităților politice din această țară (anterior el fusese în Bulgaria în același scop). Participanții la manifestație își exprimau credința că englezii și americanii îi vor ajuta pe români să scape de dominația sovietică. Roy Melbourne, funcționar în serviciul diplomatic al S.U.A. la București, transmitea la Washington, că încă de la ora 10 a ocupat un loc avantajos în zona hotelului Athénée Palace pentru a putea urmări demonstrația. A văzut cu ochii săi „un grup de oameni cărând pe umerii lor un ofițer american până la ușa hotelului și ovaționând în timp ce mergeau"; un corespondent de presă în uniformă britanică „a trecut prin piață spre hotel însoțit de un grup de oameni care ovaționau, iar pe la ora 10,45 mașina generalului Schuyler [reprezentantul S.U.A. în Comisia Aliată de Control], oprită pentru scurt timp în fața hotelului, a fost înconjurată de mulțimea ce ovaționa"[40]. La rândul său, generalul Susaikov raporta în aceeași zi la Moscova: „Ziariști englezi și străini s-au aflat în locurile de concentrare a demonstranților. De la balconul hotelului, englezi și americani salutau pe demonstranți"[41]. Manifestanții purtau

[38] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ed. a IV-a, București, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955, p. 34.

[39] „Ardealul", din 7 noiembrie 1945.

[40] *1945. România. Viața politică în documente*, p. 395; Ioan Scurtu, *Manifestația din 8 noiembrie 1945. Documente necunoscute*, în „Magazin istoric", nr. 11/1996, p. 6–9.

[41] *Misiunile lui A.I. Vișinski*, p. 208.

pancarte pe care erau scrise lozincile: „Regele și Patria", „Maniu și Brătianu", „P.N.Ț. și P.N.L.", „Jos teroarea", „Libertate". Oratori improvizați țineau discursuri de pe soclul statuii lui Carol I, care erau aplaudate de zecile de mii de oameni ce umpluseră Piața Palatului.

Pentru a-i împrăștia pe manifestanți au fost aduse camioane cu muncitori, care au fost primite cu huiduieli de mulțime. Camioanele au fost răsturnate și li s-au dat foc; apoi a început o încăierare între cele două tabere. Unii manifestanți au încercat să intre în clădirea Ministerului de Interne, dar au fost respinși cu focuri de armă, înregistrându-se morți și răniți. Spre seară, forțele de ordine au reușit să evacueze Piața, iar în noaptea de 8/9 noiembrie au fost arestate sute de persoane.

Analizând aceste evenimente, Biroul Politic al C.C. al P.C.R.[42] a apreciat că hotărârea luată de guvern de a declara ziua de 8 noiembrie ca lucrătoare, astfel ca toți salariații să se prezinte la serviciu, elevii și studenții să fie la cursuri, nu fusese respectată. Principala vină aparținea ministrului Educației Naționale, Ștefan Voitec (social-democrat), care nu fusese ascultat de subordonații săi. De asemenea, s-a apreciat că inițiativa lui Gheorghe Stoica, secretarul Comitetului județean de partid Ilfov (care cuprindea și Capitala) de a aduce muncitori cu camioanele în Piața Palatului a reprezentat o mare greșeală, care ar fi putut avea consecințe catastrofale. Gh. Gheorghiu-Dej declara că prin această inițiativă s-a făcut jocul adversarilor guvernului. El afirma că manifestația nu ar fi fost organizată, dacă liderii celor două partide istorice „nu ar fi avut garanții din partea cercurilor anglo-americane. Cum Etheridge urma să vină în România, era foarte frumos să se termine această manifestație cu împrăștierea, să fie împrăștiată la urmă de aparatul de stat, să se producă busculade. Și Etheridge apoi să vină [și să spună]: ce mai vreți, domnilor, iată dovezile teroarei — arestările, lipsa de libertate. Nu există posibilitatea de a manifesta liber pentru toate forțele politice din România". Secretarul general al Partidului Comunist aprecia că dacă manifestanții „ar fi avut ceva grupe militare organizate, ar fi putut ocupa mai toate instituțiile publice, ar fi putut trece mai repede la arestarea noastră, decât noi la arestarea lor. Asta este părerea mea. Nu eram deloc siguri de armată".

Ministerul de Interne a dat publicității un comunicat în care se afirma că manifestația fusese organizată de liderii Partidului Național-Țărănesc

[42] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Cancelarie, dos. 12/1945, f. 3–17.

și Partidului Național-Liberal, cu scopul de a răsturna, prin violență, guvernul legal al țării. La rândul lor, conducerile celor două partide au publicat comunicate speciale în care declarau că nu organizaseră și nu participaseră la manifestația din 8 noiembrie, aceasta având un caracter spontan. Dar, atât Susaikov, cât și guvernul român au susținut că manifestația se datorase celor două partide „reacționare". Din inițiativa guvernului, în zilele următoare au fost organizate adunări publice în întreprinderi și instituții, prilej cu care se cerea dizolvarea Partidului Național-Țărănesc și Partidului Național-Liberal, judecarea și condamnarea lui Maniu și lui C.I.C. Brătianu[43]. În telegrame adresate regelui se arăta: „Vom lupta cu toate forțele pentru a zădărnici orice încercare de a răsturna tânăra noastră democrație și vom aduce orice jertfe pentru a sprijini guvernul dr. Petru Groza, în măreața lui operă"[44].

Speranțele opoziției că va sensibiliza oficialitățile de la Washington și Londra asupra situației din România s-au dovedit, încă o dată, iluzorii. Mark Etheridge a plecat de la Sofia la Moscova, nefiind prezent în România în ziua de 8 noiembrie. El a sosit în București abia la 21 noiembrie 1945 și a avut discuții cu Iuliu Maniu, Grigore Niculescu-Buzești, Constantin-Titel Petrescu, dar și cu dr. Petru Groza, Gh. Tătărescu, Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu. În aceeași zi, Etheridge, însoțit de Schuyler și Berry, a fost primit de regele Mihai la Sinaia. Suveranul s-a referit la evenimentele din 23 august 1944, la vizita lui Vîșinski din februarie–martie 1945, la decizia sa de a întrerupe legăturile cu guvernul Groza. Regele „a subliniat în special faptul că guvernul Groza este acum ilegal", și că totul depinde de cei trei Aliați, „întrucât ei au fost solicitați de rege, conform Declarației de la Yalta, să îl ajute la formarea unui guvern reprezentativ". În discuția particulară avută cu Schuyler, regina-mamă și-a exprimat temerea că Mihai I ar putea fi asasinat; de asemenea, a spus că „regele nu poate dăinui sub un regim în totalitate comunist, iar ea se temea că, chiar dacă ar abdica, comuniștii nu i-ar permite niciodată să părăsească țara, de teamă că s-ar putea întoarce ulterior ca opozant al politicii lor"[45]. În raportul trimis secretarului de Stat, Mark Etheridge

---

[43] *Reacțiunea manisto-brătienistă s-a dedat la acte de anarhie*, în „Dreptatea nouă", din 10 noiembrie 1945.

[44] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 9/1945, f. 47.

[45] C.V.R. Schuyler, *O misiune dificilă*, p. 253.

conchidea: „Pozițiile democrațiilor occidentale se dezintegrează repede, aceea a rușilor devine, pe zi ce trece, mai puternică, iar dacă nu vom acționa ferm și efectiv în România, va fi curând prea târziu. Noi punem în primejdie încrederea poporului român în intenția și capacitatea noastră de a aduce la îndeplinire angajamentele pe care ni le-am asumat în fața lumii"[46]. Dar, pentru S.U.A. esențiale erau angajamentele luate față de U.R.S.S., astfel că sugestiile lui Etheridge nu au fost urmate de acțiuni practice.

Timpul trecea și „greva regală" nu-și atingea obiectivul urmărit. Gheorghe Zane, fruntaș național-țărănist, aprecia că încercarea suveranului de a demite guvernul Groza „a fost o naivitate [...] Viața politică se desfășura după un program alcătuit de soviete, în a căror zonă de dominație căzuserăm"[47]. Astfel că, totul depindea de decizia Kremlinului.

Vestea că miniștrii de Externe ai Marii Britanii, S.U.A. și Uniunii Sovietice s-au întrunit la Moscova, în ziua de 16 decembrie 1945, pentru a discuta situația internațională, inclusiv din România, a fost primită cu multă încredere de regele Mihai. Renăștea speranța: americanii și britanicii nu puteau să-l lase pe Stalin să dispună cu atâta ușurință de România. Dar Conferința din 16–20 decembrie s-a încheiat cu victoria punctului de vedere sovietic. În comunicatul dat publicității se afirma: „Cele trei guverne sunt gata să dea M.S. regelui Mihai sfatul pe care l-a cerut în scrisoarea sa din 21 august 1945 asupra lărgirii bazei guvernului român. M.S. regele va fi sfătuit ca un membru al Partidului Național-Țărănesc și un membru al Partidului Național-Liberal să fie cuprins în guvern [...]. Cele trei guverne iau notă că guvernul român astfel reorganizat va declara că alegeri libere și nestingherite vor fi ținute cât de curând posibil, pe baza votului universal și secret. Toate partidele democrate și antifasciste trebuie să aibă dreptul să ia parte la aceste alegeri și să prezinte candidați. Guvernul reorganizat va da asigurări cu privire la acordarea libertății presei, a cuvântului, a religiei și a asociației". Se făcea precizarea că după ce va fi astfel reorganizat și va da asigurările cerute, guvernul român „va fi recunoscut de guvernul Statelor Unite și de guvernul Regatului Unit"[48].

---

[46] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 354–355.

[47] Gheorghe Zane, *Memorii. 1939–1974.* Sub îngrijirea acad. Alexandru Bârlădeanu, Daniela Poenaru, Irina G. Zane-Marcu. Studiu introductiv acad. Dan Berindei, București, Editura Expert [1997], p. 114.

[48] *Hotărârile Conferinței de la Moscova,* în „Ardealul", din 29 decembrie 1945.

Regele a aflat conținutul hotărârilor Conferinței din emisiunile în limba română ale postului de radio Moscova. La 30 decembrie, Mihai I a revenit în Capitală, pentru a adresa prin radio obișnuitul Mesaj de Anul Nou; el a cerut să fie uitate luptele din trecut și să se treacă la unirea tuturor forțelor națiunii.

În seara zilei de 31 decembrie 1945 au sosit în București A.I. Vîșinski, prim-locțiitor al comisarului poporului pentru Afacerile Străine al U.R.S.S., Averell Harriman, ambasadorul S.U.A. în Uniunea Sovietică și Archibald Clark-Kerr, ambasadorul Marii Britanii în Uniunea Sovietică. La 1 ianuarie 1946 reprezentanții celor trei Mari Puteri au fost primiți de rege la palatul Kiseleff. Suveranul a înțeles clar că guvernul Groza nu era obligat să demisioneze, acesta urmând a fi completat doar cu un reprezentant al Partidului Național-Țărănesc și cu unul al Partidului Național-Liberal. După această întrevedere, Vîșinski transmitea la Moscova: „În numele Comisiei i-am expus esența hotărârii privind România și l-am întrebat ce crede el în această privință. Regele a răspuns că el consideră hotărârea justă și este în întregime satisfăcut de ea". În mod special, Mihai I aprecia decizia de a se organiza „alegeri libere și a întrebat dacă «neutralizarea» unor ministere, ca de pildă Ministerul de Interne, nu ar constitui cea mai bună garanție pentru realizarea acestor alegeri. Harriman și Kerr mi-au lăsat mie să răspund la întrebare. I-am răspuns că nu poate fi vorba de nici o «neutralizare», că o astfel de problemă nu se poate pune în fața noastră. Este vorba doar de introducerea complementară a unor doi noi miniștri, în componența guvernului actual, așa cum este acesta. În special nu este și nu poate fi problema despre Ministerul de Interne. Kerr și Harriman au tăcut. Regele n-a mai insistat asupra «întrebării» sale, declarând că a pus-o «pentru claritate»"[49]. La rândul său, Mihai I mărturisea: „Nu-l văsusem niciodată pe Vîșinski atât de curtenitor. Era tot numai lapte și miere. Nu-mi venea să cred că aveam înaintea ochilor pe același bărbat care, cu nouă luni în urmă, țipase la mine și dăduse cu pumnul în biroul meu"[50].

Suveranul nu s-a lăsat influențat de atitudinea lui Vîșinski și în discuția cu Clark-Kerr, ambasadorul Marii Britanii la Moscova, pe care a avut-o în ziua de 3 ianuarie 1946, i-a spus că „decizia de la Moscova

---

[49] *Misiunile lui A.I. Vîșinski*, p. 223.

[50] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 218.

fusese întrucâtva umilitoare pentru el", dar că era „gata să o respecte și a admis că ea dădea unele promisiuni pentru viitorul țării sale, cu condiția ca alegerile să fie cu adevărat libere și libertățile respectate cu loialitate. În privința acestor ultime puncte — raporta Kerr ministrului său de Externe — el [regele] era, sincer vorbind, sceptic. În fapt, în afară de membrii guvernului care erau exagerați în promisiunile lor, nu am întâlnit un singur român care să creadă că alegerile vor fi libere, dacă nu va fi creat un organism independent care să supravegheze îndeplinirea asigurărilor date de guvern. Regele este, evident, mai matur decât vârsta sa, a avut multe de spus despre dificultățile propriei sale poziții de monarh constituțional. Fusese un obicei al său să observe cu scrupulozitate prevederile Constituției. Propriul său interes ca și conștiința sa îi ceruseră aceasta. Guvernul său era în stare de rebeliune fățișă, împins la aceasta de Moscova, de unde primea toate directivele. Țara sa era ocupată de Armata Roșie (el a evaluat numărul ei la un milion) și plătea pentru această ocupație. [...] regele a spus că el și regina-mamă erau permanent supuși la afronturi și amenințări de către comuniști, care nu reprezentau mai mult de un pumn de oameni. Toate acestea, atât el, cât și ea le-au suportat și le vor suporta în tăcere, dar comuniștii erau hotărâți să răstoarne monarhia și să bolșevizeze țara, sau chiar să o vadă absorbită de U.R.S.S."[51]. Archibald Clark-Kerr își încheia raportul cu aceste cuvinte: „Am părăsit Bucureștiul, așadar, cu un sentiment de tristețe și profund recunoscător că nu m-am născut în România"[52]. Viața a demonstrat că regele Mihai a făcut o „încercare imposibilă"[53].

Punctul de vedere sovietic a fost impus de Vîșinski, fără ca cei doi ambasadori occidentali să influențeze câtuși de puțin hotărârea finală. În ziua de 7 ianuarie 1946, Mihai I a semnat decretul prin care Mihail Romniceanu (din partea Partidului Național-Liberal) și Emil Hațieganu (reprezentant al Partidului Național-Țărănesc) erau numiți miniștri fără portofoliu[54]. În aceeași zi, „greva regală" a luat sfârșit. Încercarea monar-

---

[51] *1946. România. Viață politică în documente.* Coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1946, p. 88–89.

[52] *Ibidem,* p. 95.

[53] Vezi, pe larg, Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală, 1945. Documente diplomatice,* București, Editura Enciclopedică, 1999.

[54] *Comunicatul Președinției Consiliului de Miniștri, din 8 ianuarie 1946,* în „România liberă", din 10 ianuarie 1946.

hului de a răsturna guvernul Groza a eșuat; cea mai importantă prerogativă a regelui — aceea de a numi și demite guvernul — n-a putut fi utilizată cu succes. Dar „greva" a demonstrat un fapt esențial: țara putea fi condusă și fără monarhie. Perspectiva nu era încurajatoare pentru suveran, mai ales că cei doi miniștri nu aveau atribuții concrete: „Erau miniștri la nimic! Niște figuranți"[55] — avea să aprecieze, peste ani, regele Mihai. Tot el se va referi la o discuție pe care a avut-o, în prezența reginei-mamă Elena, cu ambasadorul Harriman. Regina i s-a adresat: „Dar faceți ceva, pentru numele lui Dumnezeu!" Răspunsul a fost stupefiant: „Dacă mișc vârful degetului, voi fi acuzat că mă amestec în ciorba dumneavoastră", a răspuns diplomatul american. „Cum, m-am înfuriat eu, comuniștii mi-au pus deja mâna în gât și dumneavoastră vă e frică să vă amestecați în ciorba noastră?"[56] Evident, Harriman nu a dat nici un răspuns.

Mihai I și liderii partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal continuau să creadă că englezii și americanii aveau să sprijine forțele democratice din România. Peste mai mulți ani, regele Mihai mărturisea: „După ce am plecat din țară, atunci mi-am dat seama cu adevărat. Noi încă speram la o redresare a lucrurilor. Nimeni în țară, dintre cei ce-și iubeau istoria, nu-și putea imagina că țări civilizate, care apărau drepturile popoarelor, vor servi interesele lui Stalin, că ne lasă în mâna rușilor. Altminteri ar fi trecut granița în masă. Nici nu pot să spun că ne-au vândut! Când vinzi ceva, primești ceva în schimb. Mă întreb ce-ar fi fost de primit în schimbul vânzării unei țări. Nu e termenul cel mai potrivit. Ne-au părăsit poate în schimbul liniștii"[57].

Decizia de la Moscova era și o puternică lovitură dată partidelor istorice. În martie 1945, liderii Partidului Național-Țărănesc și ai Partidului Național-Liberal refuzaseră să intre în guvernul Groza, deși li se oferise câte două-trei ministere; acum, în ianuarie 1946, ele acceptau să participe la cabinetul prezidat de același dr. Petru Groza, deși aveau doar câte un singur reprezentant și acela fără portofoliu. De asemenea, pe baza unei înțelegeri cu A.I. Vîșinski, liderii Partidului Comunist și dr. Petru Groza au decis să nu accepte decât personalități de mâna a doua, astfel că propunerile inițiale ca din guvern să facă parte Ion Mihalache și Bebe

---

[55] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 109.

[56] *Ibidem*, p. 110.

[57] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, p. 174.

(Constantin) Brătianu au fost respinse. Cele două partide istorice au acceptat, până la urmă, să desemneze persoane agreate de comuniști, de președintele Consiliului de Miniștri și de emisarul guvernului sovietic[58].

După ce englezii și americanii refuzaseră în urmă cu un an să recunoască guvernul Groza, declarându-l nereprezentativ, acum, după ce acesta fusese completat cu cei doi miniștri democrați, Londra și Washingtonul se angajau să stabilească relații diplomatice cu România. C.V.R. Schuyler nota: „Atât domnul Berry, cât și eu, suntem foarte descurajați de acest rezultat și suntem de părere că acordul nu poate fi privit decât ca o cedare totală în fața pretențiilor rusești"[59]. O apreciere similară făcea și fostul prim-ministru, Constantin Sănătescu: „Conferința de la Moscova s-a terminat și, hotărât lucru, Rusia a învins și și-a impus voința. [...] Toate propunerile regelui relativ la alcătuirea guvernului au fost respinse, deși erau logice; ambasadorii Angliei și Americii sunt doar figuranți, nici nu era nevoie să se ostenească cu această deplasare [la București]. În definitiv, dacă era vorba ca anglo-americanii să cedeze, apoi era bine ca la 21 august 1945 să ne fi lăsat în pace și să nu fi îndemnat pe rege la o rezistență care se vede că a fost inutilă și a stricat relațiile regelui cu Rusia, și cu partidele de stânga. [...] În orice caz, trebuie să recunoaștem că regele a ieșit învins din această afacere"[60].

Ca și cum totul ar fi fost în „ordine", în ziua de luni, 14 ianuarie 1946, regele Mihai a organizat o partidă de vânătoare la Gherghița, lângă Ploiești. Au fost invitați reprezentanții S.U.A., Marii Britanii și Uniunii Sovietice în Comisia Aliată de Control. Cu acest prilej s-a ivit un incident: Susaikov și-a exprimat nemulțumirea că în grupul de vânători se aflau prea puțini ruși; el a cerut mareșalului Curții Regale ca pe viitor să cunoască dinainte lista invitaților, pentru a ști dacă avea să dea sau nu curs solicitării regelui Mihai. Așadar, până și un aspect atât de particular — cum era vânătoarea — trebuia cunoscut în prealabil de reprezentantul sovietic în Comisia Aliată de Control.

În ziua de 16 ianuarie, Schuyler și Berry au făcut o vizită la Palat, regelui și reginei-mamă. Diplomatul american nota: „Am putut observa

---

[58] Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece*, București, Editura Corint, 1998, p. 138–139.

[59] C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, p. 274.

[60] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, p. 218–219.

că amândoi erau foarte nefericiți din cauza perspectivelor de viitor și că aveau mari îndoieli în privința sinceritățiі actualului guvern. Regina ne-a rugat în mod special că, dacă vreodată, în viitor, vom decide că guvernul nu respectă spiritul acordului de la Moscova, și ca atare, îi vom retrage sau refuza recunoașterea oficială, să nu mai punem din nou pe monarh în situația în care s-a aflat în ultimele câteva luni. D-l Berry i-a oferit reginei asigurări în această privință, spunând că și el era de părere că nu ar servi la nimic să-l implice pe rege în orice alt conflict cu guvernul român"[61]. Așadar, după ce englezii și americanii îi sugeraseră lui Mihai I, în august 1945, să acționeze pentru înlăturarea guvernului Groza, acum ei își recunoșteau propriul eșec[62]. Însuși biograful oficial al regelui Mihai și al reginei-mamă Elena aprecia că situația monarhului „era și mai proastă ca înainte [de greva regală], întrucât Anglia și America nu numai că recunoscuseră guvernul Groza, dar au insistat să aibă loc alegerile («spre disperarea noastră, căci toți știam care vor fi consecințele», adăugă regina Elena)"[63].

2. *O coabitare tot mai dificilă*

În conformitate cu hotărârile Conferinței de la Moscova, prin intrarea celor doi reprezentanți ai partidelor din opoziție în guvern, acesta nu și-a schimbat structura, deoarece toți miniștrii și-au păstrat posturile, iar programul a rămas cel existent. La 8 ianuarie 1946 guvernul a anunțat organizarea de alegeri parlamentare în cel mai scurt timp posibil, pe baza votului universal și secret, cu participarea tuturor partidelor democratice și antifasciste[1]. Practic, guvernul Groza a ieșit întărit prin eșuarea „grevei regale", iar poziția sa pe plan internațional s-a consolidat. În ziua de 5 februarie 1946, S.U.A. și Marea Britanie au recunoscut guvernul prezidat de dr. Petru Groza,[2] act ce marca spulberarea unei iluzii îndelung nutrită de liderii Partidului Național-Țărănesc, Partidului Național-Liberal și de cercurile Palatului.

---

[61] C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, p. 290.

[62] Vezi, pe larg, Paul Quinlan, *Ciocnire deasupra României*, p. 148–150.

[63] Arthur Gould Lee, *Elena...*, p. 228.

[1] „Scânteia", din 10 ianuarie 1946.

[2] *Ibidem*, din 7 februarie 1946.

La 29 iulie 1946 au început la Paris lucrările Conferinței de Pace, la care a participat și delegația guvernamentală a României[3], condusă de Gheorghe Tătărescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul de Externe; din delegație făceau parte mai mulți lideri comuniști, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al P.C.R.

După trista experiență a „grevei regale", Mihai I nu a mai mers pe linia confruntării cu guvernul prezidat de dr. Petru Groza, dar coabitarea dintre cele două forțe politice — monarhia și executivul dominat de Partidul Comunist — a devenit tot mai dificilă*. Regele a depus mari eforturi pentru a se adapta la noile realități, care duceau — în mod inevitabil — la pierderea unor prerogative de care beneficia în temeiul actului constituțional. În ziua de 26 ianuarie 1946, suveranul a semnat decretul-lege pentru ridicarea în București a unui monument „pentru glorificarea eroilor Armatei Sovietice care și-au dat viața pentru eliberarea țării noastre" și care trebuia să constituie un „simbol al veșnicei noastre prietenii cu U.R.R.S."[4]

Partidul Comunist și guvernul Groza au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a demonstra că se bucurau de adeziunea poporului român și de sprijinul Uniunii Sovietice. În acest spirit au fost organizate manifestațiile din 1 mai 1946. Diplomatul american Schuyler aprecia că în București au defilat peste 300 000 de persoane, tribuna oficială fiind amplasată în Piața Victoriei, având pe fundal portretele imense ale lui Stalin, Marx, Engels, Lenin, într-o parte, iar în cealaltă parte ale regelui Mihai și dr. Petru Groza. În tribuna oficială, alături de primul-ministru, se aflau generalii ruși Susaikov și Vinogradov. Diplomatul american, care se plimbase pe străzi în timpul defilării pentru a cunoaște starea de spirit a cetățenilor, conchidea: „Nu pot să nu remarc că, dacă o atât de mare parte din populație a putut fi convinsă să participe la defilare într-o atitudine atât de supusă, nu va fi imposibil ca un număr la fel de mare de oameni

---

[3] Vezi, pe larg, Șt. Lache și Gh. Țuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 233–302.

* Vezi și Ioan Scurtu, *P.C.R. și monarhia. De la „Trăiască regele!" la „Jos regele"!* în „Magazin istoric", nr. 11/1997, p. 9–17; Idem, *Ultimul an de coabitare a P.C.R. cu monarhia*, în „Dosarele istoriei", nr. 11/1997, p. 18–23.

[4] „Monitorul oficial", nr. 23 din 28 ianuarie 1946.

să fie convinși să-și dea voturile la alegeri în maniera dorită de partidele F.N.D."[5]

Ziua de 10 mai 1946 a fost sărbătorită cu mult fast. Încă de dimineață, numeroși bucureșteni, mai ales tineri, au venit, conform tradiției, să semneze în registrul deschis la poarta Palatului, intrarea dinspre biserica Crețulescu[6]. Au avut loc o mare paradă militară și o manifestație populară în Piața Victoriei. Au participat regele Mihai, membrii guvernului în frunte cu dr. Petru Groza, mareșalul sovietic Tolbuhin, reprezentanți ai armatelor Aliate. Cu același prilej s-a dezvelit Monumentul Eroilor Sovietici, ridicat vis-a-vis de clădirea Consiliului de Miniștri. Demonstrația a luat o turnură nedorită de organizatori, deoarece mulțimea a început să scandeze „Trăiască regele", „Regele și Patria", „Regele și armata". Mai mulți tineri au încercat să-l ia pe brațe pe suveran, pentru a-l purta în triumf, dar Mihai I a evitat această scenă, intrând în mașină și plecând la Palatul Regal. Aici a avut loc o altă manifestație de simpatie pentru suveran, iar acesta a ieșit în balcon pentru a-i saluta pe participanți. Gesturi de solidaritate s-au exprimat și la Cercul Militar, unde regele a participat la prânzul oficial[7].

La puțin timp după aceste manifestații, în ziua de 26 mai 1946, regele a semnat decretul pentru decorarea doctorului Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, cu „Ordinul Serviciul Credincios", în gradul de Colan[8]. Motivația adusă era următoarea:

„Apreciind realizările guvernului prezidat de d. dr. Petru Groza, care a reușit:

Să ușureze greaua situație creată de urmările războiului; să înceapă opera de reconstrucție și de refacere în toate domeniile vieții economice, mobilizând forțele de producție ale națiunii și să execute în același timp toate obligațiile asumate prin Convenția de armistițiu;

Să consolideze prestigiul statului în afară prin reluarea raporturilor diplomatice cu U.R.S.S., Statele Unite, Marea Britanie, precum și prin stabilirea legăturilor de colaborare cu țările vecine și prietene;

---

[5] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă,* p. 323.

[6] Annie Bentoiu, *Mărturii din 10 mai 1946,* în *Anul 1946 — începutul sfârșitului,* Fundația Academia Civică, 1996, p. 350.

[7] C.V.R. Schuyler, *op. cit.,* p. 323–324.

[8] „România liberă", din 29 mai 1946.

Să obțină reconsfințirea granițelor Transilvaniei întregite"[9].

Asemenea aprecieri, făcute la adresa unui guvern cu care refuzase timp de cinci luni să colaboreze, puneau și mai clar în evidență faptul că suveranul se detașa de liderii Partidului Național-Țărănesc și Național-Liberal, care continuau să spere în înlăturarea cabinetului prezidat de dr. Petru Groza. Organul central de presă al P.C.R. arăta că gestul suveranului, produs într-un moment când „reacțiunea a încercat și încearcă să creeze o spărtură între rege și popor, are, mai cu seamă în împrejurările de acum, o deosebită valoare politică. Încă o diversiune a reacțiunii înregistrează astfel un răsunător eșec"[10]. Dincolo de scopurile urmărite de cercurile Palatului, actul ca atare a avut un efect politico-psihologic dezarmant pentru forțele democratice tradiționale, constituind, în același timp, un stimulent pentru Frontul Național-Democratic și în primul rând pentru Partidul Comunist — mai ales că el intervenea într-un moment în care se delimitau cele două tabere care aveau să se confrunte în alegerile parlamentare.

Arthur Gould Lee aprecia că decorarea dr. Petru Groza de către rege „a nedumerit nu numai pe români, ci întreaga lume, care nu putea înțelege aparenta lui lipsă de consecvență. Dar motivele erau simbolice pentru situația în care se afla"[11]. Biograful afirma că decorarea fusese cerută de generalul sovietic Susaikov, ca urmare a evenimentelor petrecute în ziua de 10 mai, cu prilejul dezvelirii Monumentului Ostașului Sovietic. Susaikov a cerut o „reparație", și anume decorarea lui Petru Groza. Populația, opinia publică nu aveau de unde să știe despre aceste manevre de culise și au reținut faptul în sine, că regele l-a decorat și elogiat pe președintele Consiliului de Miniștri, după ce încercase să-l demită în august 1945.

În perspectiva alegerilor parlamentare, P.C.R. a acționat pentru unirea tuturor forțelor guvernamentale într-un singur bloc. Din inițiativa sa, la 17 mai 1946 s-a constituit Blocul Partidelor Democrate (B.P.D.), care cuprindea: P.C.R., P.S.D., Partidul Național-Liberal (Gh. Tătărescu), Partidul Național-Țărănesc (Anton Alexandrescu), Frontul

---

[9] *D. dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri decorat pentru realizările guvernului de M.S. regele,* în „Drapelul", din 29 mai 1946.

[10] „Scînteia", din 31 mai 1946.

[11] Arthur Gould Lee,*Coroana...*, p. 225.

Plugarilor și Partidul Național-Popular. Platforma-program a Blocului Național-Democrat cuprindea principalele obiective ale forțelor guvernamentale în domeniile economic, social, politic, sanitar, cultural ș.a.; în privința formei de conducere a statului, se prevedea: „Asigurarea regimului democratic și a suveranității depline a statului român în cadrul monarhiei constituționale"[12].

La rândul lor, partidele istorice — datorită contradicțiilor dintre ele — n-au putut ajunge la un acord de colaborare. Atât Partidul Național-Țărănesc, cât și Partidul Național-Liberal se pronunțau pentru un „regim monarhic-constituțional"[13], punând un accent deosebit pe sinceritatea și durabilitatea sentimentelor lor monarhice, dovedite de ele de-a lungul timpului.

Membrii guvernului Groza și reprezentanții guvernului sovietic căutau să arate opiniei publice că se aflau în relații foarte bune cu regele Mihai. În acest scop au fost folosite diverse prilejuri. Un astfel de moment a fost înapoierea vasului școală „Mircea", rechiziționat de Armata Roșie. La 27 mai 1946 s-a organizat o amplă festivitate la Constanța, la care regele a apărut alături de Petru Groza și de oficialitățile sovietice. Biograful regelui nota: „Din nou Tolbuhin a fost cel care a făcut onorurile. După încheierea ceremoniei, cei prezenți au luat prânzul acasă la primar, prânz care a început la douăsprezece și jumătate și s-a terminat, în mod surprinzător la trei. Un șir întreg de toasturi cu vodcă a binedispus adunarea până când un ofițer al regelui și-a dat seama că el și alți colegi ai lui erau chestionați în mod subtil de către ruși aparent beți turtă în legătură cu misiunile britanică și americană. Chiar când se pregăteau de plecare, regele a fost invitat la Carmen Sylva, aflată la vreo cinsprezece kilometri distanță. Tolbuhin avea un Mercedes decapotabil foarte puternic care aparținuse lui Himmler. Regele a cerut imediat permisiunea să-l conducă, ceea ce a și făcut, mergând pe ploaie, în timp ce Tolbuhin nu se simțea deloc în largul său având un rege drept șofer. La vilă, regele Mihai și însoțitorii săi au avut parte de un banchet cu mult mai mare, mai bun și mai generos în materie de băutură decât primul. Din nou petrecerea a continuat până seara târziu"[14].

---

[12] „Drapelul", din 21 mai 1946.

[13] „Țărănismul", din 9 iunie 1946.

[14] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 194–195.

Anul 1946 a fost dominat de problema alegerilor parlamentare, care urmau să se desfășoare în conformitate cu hotărârile Conferinței de la Moscova din decembrie 1945. În plină campanie electorală, s-a judecat „procesul marii trădări naționale", intentat lui Ion Antonescu și regimului său. Procesul, desfășurat între 6 și 15 mai 1946, a fost conceput și ca un mijloc de compromitere a partidelor istorice, punând în relief sprijinul acordat de Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu lui I. Antonescu, cu ocazia preluării puterii de către acesta, precum și în alte împrejurări. Procesul a fost un „adevărat coșmar pentru rege și regina-mamă. Cu fiecare dezvăluire a implicării în marele dezastru național a domnilor Maniu și Brătianu, întrebările lui Mihai sunt din ce în ce mai neliniștite: <Ce-a mai declarat Antonescu?>"[15] Regele se temea că vor fi dezvăluite telegramele de felicitare pe care le-a trimis lui Antonescu și că se vor face referiri la vizitele făcute de el pe Frontul de Est. Totuși, numele lui Mihai I nu a fost evocat decât în legătură cu acțiunile vizând înlăturarea dictaturii antonesciene. Procesul s-a încheiat cu sentințe grele pentru cei judecați*.

În ziua de 1 iunie 1946 ministrul Justiției, L. Pătrășcanu, a prezentat regelui cererile de comutare a pedepsei capitale făcute de cei condamnați sau de avocații lor. Cererea semnată de Ion Antonescu a fost înaintată de avocații săi, dar guvernul a decis ca ea să nu fie luată în considerare. De asemenea, au fost respinse cererile iscălite de Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu. Suveranul s-a conformat acestei decizii guvernamentale. Peste circa patru decenii și jumătate, regele Mihai avea să afirme: „Am încercat să comut sentința într-o condamnare la închisoare, însă presiunile taberei comuniste au fost atât de puternice, încât nu mi s-a permis să intervin în favoarea sa. De altfel, Antonescu nu mi-a cerut niciodată să-mi exercit dreptul de grațiere. Acest demers a fost întreprins numai din inițiativa avocatului său"[16]. În realitate, regelui i s-a

[15] Emilian Ionescu, *op. cit.*, p. 204–205.

* Au fost condamnați la moarte: Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin (Piky) Vasiliu, C. Pantazi, Eugen Cristescu, Gh. Alexianu, R. Lecca, precum și H. Sima, Corneliu Georgescu, C. Papanace, I. Protopopescu, M. Sturdza, V. Iasinschi — în contumacie; la muncă silnică pe viață: Gh. Dobre, C. Petrovicescu, C. Dănulescu, V. Dumitriuc (ultimii doi în contumacie); 20 de ani temniță grea: Tr. Brăileanu, I. Marinescu; 15 ani muncă silnică: P. Tomescu, Dragoș Titus; 10 ani închisoare corecțională: D. Popescu, C. Bușilă, N. Mareș.

[16] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 101.

prezentat cererea semnată de Ion Antonescu, dar, având în vedere contextul politic, nu a făcut uz de prerogativa sa constituțională privind dreptul de amnistie politică, acceptând punctul de vedere formulat de guvern.

Regele Mihai, care la 23 august 1944 avusese inițiativa de a-l demite pe mareșalul Antonescu, a devenit foarte riguros cu respectarea normelor constituționale, pe care le nesocotise în urmă cu doi ani, când pusese la cale arestarea conducătorului statului. Nu numai Constituția, dar nici o lege nu prevedea că regele avea dreptul de a dispune arestarea președintelui Consiliului de Miniștri. Decizia regelui Mihai din 23 august 1944 a fost apreciată — pe drept cuvânt — ca un act istoric de mare curaj, el nelăsându-se îngrădit de anumite norme de drept. O asemenea logică ar fi putut funcționa și în iunie 1946, când tot printr-un act de curaj, s-ar fi opus propunerii guvernului, hotărând comutarea pedepsei cu moartea stabilită de „Tribunalul Poporului". Mai ales că, în acest caz, avea de partea sa prevederile constituționale. Chiar un admirator al lui Mihai I avea să aprecieze: „Dacă regele ar fi făcut un singur gest, l-ar fi putut scăpa [pe Ion Antonescu] de plutonul de execuție. Moartea mareșalului nu a ridicat cu nimic prestigiul Coroanei"[17].

În comunicatul oficial dat publicității se preciza: „Ieri, 1 iunie a.c. la orele 10,30 d-l ministru al Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, a prezentat Majestății Sale regelui cererile de grațiere făcute de Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu, Gheorghe Alexianu, Constantin Pantazi, Radu Lecca și Eugen Cristescu. În urma propunerii guvernului, Majestatea Sa regele a respins cererile de grațiere făcute de Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu și a comutat în muncă silnică pe viață pedeapsa cu moartea aplicată condamnaților Constantin Pantazi, Radu Lecca și Eugen Cristescu"[18].

În aceeași zi, Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu au fost împușcați în curtea închisorii Jilava[19]. Comentând acest moment, C.V.R. Schuyler nota: „Toate elementele societății bucureștene par consternate de execuție. Se pare că aproape toți se

[17] Guy des Cars, *Inimoasele regine ale României*, Brașov, Editura Dorana, 1995, p. 192.

[18] „Liberalul", din 4 iunie 1946.

[19] „Aurora", din 3 iunie 1946.

așteptau ca regele să comute toate sentințele în ultima clipă. S-au exercitat presiuni teribile în acest sens asupra lui din toate părțile, dar, în situația dată, el a considerat că recomandarea guvernului reprezintă în întregime atitudinea Uniunii Sovietice și, prin urmare, nu a avut de ales și s-a conformat. În general, poporul consideră că nu s-a dovedit nimic împotriva Antoneștilor, în afara faptului că au pierdut războiul"[20].

La 8 august 1946, regele Mihai a semnat decretul pentru reducerea cadrului activ de ofițeri. Au fost trecuți în rezervă 8 000 ofițeri, între care unii mai slab notați, invalizi de război, dar și „1 000 de ofițeri socotiți de actualul guvern drept reacționari, adică fiind vădit împotriva comunismului. Acești din urmă sunt dintre cei mai capabili și, cu toată opunerea regelui, nu au putut fi păstrați în armată, întrucât au intervenit rușii, la cererea comuniștilor, ca să fie îndepărtați imediat"[21]. Reducerea numărului de militari de la 1 100 000 în august 1944 la 138 000 în 1947 a permis eliminarea ofițerilor indezirabili pentru regim[22].

Aniversarea loviturii de stat de la 23 august a fost, în 1946, un nou prilej pentru guvern de a-și etala realizările și de a demonstra că se bucură de încrederea regelui și a sovieticilor. Festivitățile au început la Ateneul Român, unde dr. Petru Groza a rostit un discurs, cu o evidentă conotație electorală; aflat în lojă, regele „a stat mai tot timpul posomorât". Au urmat parada militară, desfășurată în Piața Victoriei și apoi demonstrația populației, organizată pe întreprinderi și instituții de către Blocul Partidelor Democrate. Prezent la manifestație, Schuyler nota că atunci când ajungeau în dreptul tribunei oficiale cetățenii strigau: „Regele și Petru Groza", așa cum fuseseră instruiți. „Și aici regele părea extrem de plictisit și trebuie să mărturisesc că mi-a părut rău pentru el. Toată afacerea era o încercare foarte evidentă a guvernului de a pune în scenă o manifestație în folosul propriu și de a face să pară că regele însuși susținea

[20] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă*, p. 335.

[21] Constantin Sănătescu, *Jurnal*, p. 232.

[22] Vezi, pe larg, Dr. Alesandru Duțu și Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944–1964)*, București, Editura Enciclopedică, 1997; Gavril Preda și Eftimie Ardeleanu, *Epurări, disponibilizări, deblocări în armata română în perioada 1946—1948*, în *Anul 1946 — începutul sfârșitului*, București, Fundația Academia Civică, 1996.

puternic partidele din F.N.D. [B.P.D.]. Nu a existat, desigur, nici un participant din partea partidelor istorice"[23].

Ofensiva împotriva forțelor politice „burgheze" și a susținătorilor lor s-a intensificat în a doua jumătate a anului 1946, pe măsură ce se apropiau alegerile parlamentare. Astfel, procesul intentat miniștrilor antonescieni s-a încheiat la începutul lunii octombrie 1946, cu pronunțarea unor sentințe aspre*. Încă din mai–iunie 1945 se judecase „procesul ziariștilor naționaliști", socotiți „criminali de război"[24]. Simpla citire a numelui celor condamnați arăta limpede că unii dintre ei avuseseră legături cu Palatul, scriseseră articole elogioase despre rege și despre monarhie în general**. Dar procesul care l-a afectat profund pe Mihai I a fost cel intentat „organizațiilor teroriste", în care a fost implicat generalul Aurel Aldea. Acesta fusese unul din colaboratorii săi foarte apropiați, în anii 1943–1945, ocupând chiar funcția de ministru de Interne în primul guvern Sănătescu. La proces s-a afirmat că generalul Aldea desfășurase o vastă activitate împotriva guvernului democratic, pusese la cale acțiuni teroriste, drept care a fost condamnat la muncă silnică pe viață[25].

Alegerile parlamentare urmau să se desfășoare pe baza unei noi legi; alcătuirea și rolul Parlamentului au format obiectul unor ample dezbateri în Consiliul de Miniștri. Cu toată opoziția reprezentanților partidelor istorice, legea adoptată de guvern privind organizarea Reprezentanței

---

[23] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă,* p. 356.

* Au fost condamnați la muncă silnică pe viață: Ovidiu Vlădescu; 20 ani detenție grea: Mircea Cancicov, Grigore Georgescu, I. Sichitiu, V. Iliescu, N. Șova, Gheron Netta, I. Arbore; la 12 ani temniță grea: Alex. Marcu, I.D. Enescu; 8 ani temniță grea: I. Fințescu, Stavri Ghiolu, Mircea Vulcănescu, I.C. Petrescu („Scînteia", din 11 octombrie 1946).

[24] Vezi, pe larg, Ioan Opriș, *Procesul ziariștilor „naționaliști". 22 mai–4 iunie 1945,* București, Editura Albatros, 1999.

** Au fost stabilite următoarele pedepse: cu moartea: Pamfil Șeicaru, Grigore Manoilescu; detenție pe viață: Romulus Seișanu, Ilie Rădulescu, I.D. Prundeni, Gabriel Bălănescu, Pantelimon Vizirescu, Aurel Cosma, Nichifor Crainic, Stelian Popescu; 20 de ani detenție grea: Ionel Dumitrescu, Romulus Dianu, Alexandru Hodoș; 12 ani detenție riguroasă: Radu Demetrescu-Gyr („Libertatea", din 6 iunie 1945).

[25] *Sentința în procesul organizațiilor teroriste,* în „Scînteia", din 20 noiembrie 1946.

Naționale nu conținea dreptul regelui de a dizolva Parlamentul[26], drept de care suveranii României uzaseră de-a lungul anilor. Aceasta însemna o limitare a prerogativelor monarhului, stabilite prin Constituțiile din 1866 și 1923, pentru a nu o mai evoca pe cea din 1938. Legea electorală acorda drept de vot femeilor și militarilor, interzicea elementelor „fasciste și colaboraționiste" dreptul de a alege și de a fi alese, desființa prima electorală introdusă în 1926, precum și Senatul. Regele a ratificat legea electorală în forma propusă de Consiliul de Miniștri, la 13 iulie 1946. În ziua de 16 septembrie 1946, Ministerul de Justiție a publicat tabloul cu cei incapabili din punct de vedere politic, în care figura și Ion Mihalache. Cu toate intervențiile făcute, inclusiv pe lângă suveran[27], vicepreședintelui Partidului Național-Țărănesc i s-au ridicat drepturile politice. Diplomatul american Schuyler nota: „Atât Maniu cât și Brătianu sunt foarte dezamăgiți că regele a aprobat acest decret. Ei consideră că, cu orice risc, ar fi trebuit să refuze să-l semneze, deși acest gest ar fi putut provoca o criză"[28].

Propaganda electorală se desfășura cu intensitate, întregul aparat de stat fiind utilizat de guvern pentru a asigura victoria Blocului Partidelor Democrate[29]. În acest timp, C. Rădulescu-Motru nota: „După zvonurile care circulă, regele Mihai însuși și-a pierdut echilibrul sufletesc. De ziua lui onomastică, la 8 noiembrie, a băut și a chefuit la Ambasada rusă cu Ana Pauker. Principesa Ileana, căsătorită cu un arhiduce austriac, este până în gât în apele comuniștilor de la guvern, după cum îmi comunică o cunoștință care o vede aproape zilnic"[30].

Cele menționate de C. Rădulescu-Motru nu erau lipsite de o anumită doză de adevăr. Oricât de curios ar părea, principesa Ileana avea legături destul de strânse cu deținătorii puterii politice. În memoriile sale, princi-

---

[26] „Monitorul oficial", nr. 161 din 15 iulie 1946.

[27] Arh. N.I.C., fond Casa Regală, dos. 9/1945, f. 46.

[28] C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă*, p. 349–350.

[29] Vezi, pe larg, *Strategii și politici electorale în alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946*. Selecția documentelor, studiu introductiv, argument și note de Virgiliu Țârău și Ioan Marius Bucur, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 1998, Fundația Culturală Română, 1998.

[30] C. Rădulescu-Motru, *Revizuiri și adăugiri 1946*. Volum îngrijit de Gabriela Dumitrescu. Comentariu: Dinu C. Giurescu, București, Editura Floarea Darurilor, 1998, p. 439.

pesa menționează faptul că, în februarie 1945, generalul Vasiliu-Răşcanu a făcut o deplasare în zona Braşov, prilej cu care a vizitat şi spitalul „Inima Reginei" unde ea lucra, în calitate de infirmieră. După inspecția oficială l-a invitat pe general în biroul său; acesta era însoțit de un domn care i-a spus principesei: „Am venit doar să-i fac plăcere prietenului meu, generalul. Acum mă bucur că am venit, căci mi s-a schimbat părerea despre dumneavoastră şi munca pe care o faceți. Dacă — sau mai degrabă când — vom ajunge la putere, amintiți-vă de mine. O să fac tot ce pot să ajut. Am murmurat mulțumiri, întrebându-mă cine o fi fost. După ce vizitatorii au plecat, i-am descifrat numele destul de greu din cartea de onoare a oaspeților: <Emil Bodnăraş>"[31].

După 6 martie 1945, Bodnăraş a ajuns secretarul general al Consiliului de Miniştri, având şi un rol important în structura de conducere a Partidului Comunist Român. Principesa a decis să uzeze de promisiunea făcută de fruntaşul comunist pentru a obține eliberarea medicului chirurg din spitalul la care lucra. I-a scris lui Bodnăraş, iar peste câteva zile doctorul a fost eliberat; mai mult, Bodnăraş i-a trimis o scrisoare „în care-mi scria că făcuse ce i-am cerut, şi chiar mai mult. Mă asigura că nu uitase de spital şi de planurile mele şi că dăduse ordin Ministerului Sănătății să-mi asigure toată asistența necesară"[32]. Principesa nu a ezitat să meargă la ministrul Sănătății, comunist, dar „unul dintre marii noştri neurochirurgi"[33], Dumitru Bagdasar, care i-a oferit sprijinul solicitat. După mai mulți ani, principesa Ileana încă se întreba: „Şi aşa am început cu Bodnăraş o stranie — cum să-i spun? Prietenie? Nu, căci nu era asta. Emil Bodnăraş şi cu mine am fost întotdeauna în mod deschis în tabere opuse. Eram inamici până în străfundul gândurilor şi idealurilor noastre. Totuşi, un respect reciproc şi o încredere în onestitatea celuilalt au creat cumva o punte în disprețul pe care îl simțeam fiecare din noi pentru lumea celuilalt, dispreț mai puternic decât ura, un dispreț care ne separa ca o prăpastie. Supraviețuirea unuia din noi însemna moartea celuilalt. Totuşi, oricât ar părea de ciudat, el nu a lăsat niciodată vreun apel al meu fără răspuns, şi am apelat de multe ori la el"[34].

---

[31] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 252.
[32] *Ibidem*, p. 258.
[33] *Ibidem*, p. 261.
[34] *Ibidem*, p. 258–259.

Prima întâlnire între principesa Ileana și fruntașul comunist Emil Bodnăraș s-a desfășurat ca într-un film de aventuri[35]: principesa i-a transmis printr-o cunoștință că dorea să-i vorbească: „Mesajul pe care l-am primit înapoi a fost că se putea, dar că trebuia să vin seara târziu la el și nimeni nu avea voie să știe unde eram", indicându-i mașina și locul de unde va fi luată. Principesa avea să relateze: „Am luat-o în josul străzii, către colțul unde urma să vină o mașină după mine. Mașina a venit — am recunoscut-o după număr — și m-am suit în ea. Înăuntru se găseau doi bărbați, unul conducea și celălalt stătea lângă el și, deși se dovedeau inofensivi, în imaginația mea păreau sinistri". Au ieșit din oraș și au ajuns la o vilă cochetă, cu o grădiniță în față. „Am fost condusă politicos până în pragul ușii unde se găsea Bodnăraș alături de tânăra și fermecătoarea sa soție". Doamna Bodnăraș a făcut o „cafea excelentă", după care „ne-a lăsat singuri". Potrivit relatării principesei Ileana, cei doi au discutat despre condamnarea la moarte a unor ofițeri care luptaseră pe Frontul de Est. Bodnăraș a promis: „Dacă regele nu semnează sentința de pedeapsă cu moartea", el va susține punctul de vedere al suveranului. Peste câteva zile, principesa Ileana a aflat că sentința a fost comutată în închisoare pe viață. În timp ce asemenea secvențe se derulau în culise, departe de scena publică, campania pentru alegerile parlamentare se încheia într-o atmosferă confuză.

Blocul Partidelor Democrate oferea o imagine idilică privind evoluția societății românești, în timp ce Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal puneau accentul pe trecutul lor istoric, înfățișat ca o garanție a evoluției democratice a României. Comparativ cu perioadele anterioare, inclusiv din cea interbelică, intervenția aparatului de stat a fost redusă, în campania electorală neînregistrându-se incidente majore. Potrivit datelor oficiale, stabilite, probabil, chiar înainte de 19 noiembrie 1946, alegerile s-au încheiat cu victoria categorică a B.P.D., care a obținut 78,46% din totalul voturilor și 376 din cele 414 mandate[36].

La 29 noiembrie 1946 a avut loc o remaniere guvernamentală, în urma căreia au fost înlăturați cei doi miniștri reprezentând Partidul Național-Țărănesc (Maniu) și Partidul Național-Liberal (Brătianu); totodată, s-a făcut o nouă repartizare a mandatelor în cadrul Blocului Național-

[35] *Ibidem*, p. 265–267.

[36] „Scînteia", din 1 decembrie 1946.

Democrat, prin care s-au întărit pozițiile Partidului Comunist. În aceeași zi, guvernul, în noua sa componență, a depus jurământul în fața regelui, care s-a mulțumit să semneze decretul de învestitură, fără nici o obiecție.

Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal afirmau că alegerile au fost falsificate și cereau „imediata lor anulare"[37]. Totodată, ele „rugau" Națiunile Unite „să dăruiască și pe viitor buna lor voință" și „să tragă de îndată consecințele firești față de guvernul actual". Departamentul de Stat al S.U.A. a elaborat un document, la 29 noiembrie 1946, prin care se cerea ambasadorului american la Moscova să intervină pe lângă guvernul sovietic „în scopul formulării viitoarelor demersuri ce pot fi adoptate în comun față de situația creată acum în România, mai precis în scopul ca în această țară, să se poată ține neîntârziat noi alegeri, în condiții care să asigure într-adevăr punerea în practică a acelor garanții oferite anterior de guvernul român"[38]. Un asemenea demers a fost socotit inutil chiar de guvernul american, drept care documentul nu a mai fost transmis Ministrului de Externe sovietic.

Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu au căutat să-l determine pe rege să nu participe la ședința de deschidere a Adunării Deputaților. Potrivit unor surse, Iuliu Maniu i-ar fi spus regelui: „Majestate, dacă te duci și deschizi acest Parlament, acesta va fi și cel care te va detrona și nu mai poți spune că n-a fost poporul care te-a detronat"[39]. După opinia lor, alegerile fuseseră cerute de Marile Puteri și, în consecință, tot lor le revenea dreptul de a confirma rezultatul scrutinului. După experiența „grevei regale", Mihai I s-a arătat mult mai circumspect față de sfaturile liderilor național-țărănist și național-liberal. Regele a așteptat reacția guvernelor englez și american; cu patru zile înaintea deschiderii Parlamentului, „sperând că avea să primească curând un sfat de la Washington, el stătu treaz toată noaptea împreună cu regina Elena, așteptând ore în șir ajutorul care nu a venit niciodată. În ultima noapte a măsurat camera în lung și în lat, singur, căutând o soluție. Toată lumea îi spunea «Nu!» Un gând lăuntric însă îi spunea că ceilalți greșesc"[40].

---

[37] „Liberalul", din 24 noiembrie 1946.

[38] *1946. Viața politică în documente*, p. 519.

[39] *Un martor al istoriei. Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, București, Editura All, 1998, p. 151.

[40] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 241.

În ziua de 1 decembrie 1946, regele Mihai a deschis lucrările Adunării Deputaților, cu obișnuitul Mesaj al tronului, în care afirma: „Sunt fericit că mă găsesc în mijlocul reprezentanților țării, întruniți astăzi pentru întâia oară, după o îndelungată întrerupere a vieții parlamentare [...]. Noul Parlament are menirea de a desăvârși opera de lichidare a tristelor urmări ale războiului, așezând statul nostru pe baze sănătoase și puternice. Am credința că veți consacra acestei opere de mare răspundere toată atenția și energiile domniilor voastre"[41]. În continuare, Mesajul schița programul de activitate al guvernului și al Adunării Deputaților.

Prezența regelui și cuvintele rostite depășeau importanța unui act protocolar. Ele însemnau validarea rezultatelor alegerilor de către suveran și o evidentă distanțare a sa de partidele istorice. Arthur Gould Lee scria: „Înainte de alegeri existau conflicte între rege și miniștri, dar după acestea, ele s-ar fi transformat în conflicte între rege și popor. A nu recunoaște o decizie a unui Parlament ales ar fi însemnat o negare a voinței națiunii"[42]. Același biograf al regelui, referindu-se la momentul deschiderii Adunării Deputaților, aprecia că pentru comuniști „ceremonia a constituit apogeul spectaculos a aproape tot ce își propuseseră să îndeplinească, tânărul rege însuși, îmbrăcat în uniforma de feldmareșal contribuind, prin prezența sa, la crearea ultimei piese a mașinăriei de care aveau nevoie pentru ca în cele din urmă să se debaraseze de el"[43].

Aprecierile făcute la adresa activității guvernului și angajamentul monarhului de a sprijini eforturile acestuia în perioada următoare arătau limpede că Mihai I nu mai era dispus să meargă pe linia sugerată de Maniu și Brătianu. De altfel, Iuliu Maniu avea să recunoască într-o discuție cu Emil Ghilezan: „Nu mai am nici o influență asupra regelui. Până acum mă mai asculta, acum nu mă mai ascultă. Poate să mergeți voi, cei mai tineri, să vorbiți cu el, poate măcar pe voi să vă asculte"[43A].

După ample dezbateri, la care au participat 35 de deputați, a fost adoptat răspunsul Adunării Deputaților la Mesajul tronului. Răspunsul la Mesaj a fost citit de Mihail Sadoveanu, în cadrul unei ceremonii care a

---

[41] „D.A.D.", nr. 1 ședința din 1 decembrie 1946, p. 1.

[42] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 231.

[43] *Ibidem*, p. 241.

[43A] *Un martor al istoriei. Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, București, Editura ALL, 1998, p. 151.

avut loc în ziua de 18 decembrie 1946 la Palatul Regal: „Adunarea Deputaților aleasă pentru prima oară prin votul liber exprimat al tuturor fiilor țării, bărbați și femei, civili și militari, după o întrerupere de 9 ani a vieții parlamentare, își reia activitatea pe cele mai largi baze democratice cunoscute în istoria țării noastre". Prin această frază se subliniau trei idei esențiale: Parlamentul a fost ales pe baza votului cu adevărat universal; alegerile au fost libere; perioada de întrerupere a vieții parlamentare includea și anii 1938–1940. Totodată, în document se aprecia prezența suveranului la deschiderea sesiunii: „Adunarea Deputaților a salutat cu unanimă și deosebită dragoste prezența Majestății Voastre în mijlocul ei"[44].

Dincolo de formulele protocolare, un fapt este cert: prin constituirea Parlamentului, puterile monarhului au fost limitate, deoarece Adunarea Deputaților avea, potrivit Constituției, drept de inițiativă legislativă; în plus, regele nu putea refuza sancționarea legilor adoptate de Adunarea Deputaților, fără a fi acuzat că nu ia în considerare „voința națională". Comuniștii dețineau controlul nu numai asupra puterii executive (guvernul), ci și a celei legislative (Adunarea Deputaților), astfel că posibilitățile de acțiune ale regelui s-au diminuat considerabil.

La sfârșitul anului 1946 și în prima jumătate a anului 1947 au avut loc importante mutații în viața economică și social-politică a țării. Ele au vizat instaurarea controlului de stat asupra vieții economice, limitarea posibilităților de acțiune ale marii burghezii, consolidarea pozițiilor Partidului Comunist, îngrădirea activității partidelor Național-Țărănist și Național-Liberal, și scoaterea lor de pe scena vieții politice a României. Toate acestea au contribuit la șubrezirea pozițiilor monarhiei, care se vedea tot mai izolată și neputincioasă. Regele afirma: „Propria-mi neputință mă revolta. Populația era pusă la respect, jandarmeria, ca și armata, căzuse în mâinile comuniștilor. Pe cine m-aș putea sprijini pentru o acțiune de rezistență? În aceste condiții mai merita oare să rămân în România, unde nu eram decât un suveran de paie?"[45] Regele a trebuit să ratifice legile adoptate de Adunarea Deputaților, chiar dacă nu era de acord cu ele. De asemenea, actele guvernului — inclusiv numirea unor cadre în aparatul administrativ care le înlocuiau pe cele vechi, atașate instituției monarhice — erau semnate de rege aproape fără nici o discuție.

---

[44] „Scînteia", din 20 decembrie 1946.

[45] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 111.

După semnarea Tratatului de pace de la Paris în ziua de 10 februarie 1947, Comisia Aliată de Control și-a încetat activitatea, astfel că dominația sovietică se putea exercita fără nici o rezistență de ordin formal din partea S.U.A. și Marii Britanii. Ca o consolare, din însărcinarea președintelui american Truman, în mai 1947, o delegație formată din generalul de brigadă Curtland V.R. Schuyler, Burton Y. Berry, Roy Melbourne, colonelul Edward E. Fransworth și alte câteva persoane, i-a înmânat regelui medalia „Legiunea pentru Merit", împreună cu scrisoarea (citația) președintelui. În rest, nici un fel de relație la nivel de șef de stat, nici un răspuns la memoriile pe care regele le trimitea președinților S.U.A. și Franței, precum și primului ministru al Marii Britanii.

Liderii partidelor istorice continuau să-și facă iluzii. La 19 martie 1947, președintele Partidului Național-Țărănesc s-a prezentat în audiență la rege, informându-l despre percheziții și arestările ce se făceau din ordinul ministrului de Interne Teohari Georgescu. Aproape toți cei reținuți erau național-țărăniști, a precizat Iuliu Maniu, intenția guvernului fiind aceea de a-i determina „să renunțe la orice acțiune politică". Regele s-a arătat „indignat de aceste fapte", dar nu s-a angajat să acționeze pentru a pune capăt unor asemenea abuzuri. Cu același prilej, Iuliu Maniu l-a informat pe suveran despre „întrevederea ce a avut-o cu reprezentantul Americii și care dă multe speranțe pentru poporul român"[46]. El făcea aluzie la întrevederea cu Berry din 13 martie, despre care acest transmisese la Washington: „Maniu mi-a spus că partidul său dorește să răstoarne actualul guvern minoritar dictatorial, care duce țara la ruină. Planul său nu înseamnă revoluție, dar ar putea provoca vărsări de sânge. Eliminarea guvernului Groza ar putea fi realizată cu succes prin concursul a trei factori politici: poporul român, regele și Marile Puteri. Poporul a vorbit în recentele alegeri votând masiv împotriva guvernului. Regele este de acord, după spusele lui Maniu. Rămâne de văzut atitudinea guvernelor american și britanic"[46A]. Deși diplomatul american nu-i făcuse nici o promisiune, liderul național-țărănist era optimist. Chiar în ziua audienței lui Maniu la rege, Dean Acheson, secretarul de Stat ad-interim, expedia o telegramă „strict secretă" Reprezentanței din București, în care preciza:

[46] Arh. N.I.C., fond Iuliu Maniu, dos. 9/1945–1947, f. 19.

[46A] Dinu C. Giurescu, *Cade cortina de fier. România. 1947 — Documente diplomatice*, București, Editura Curtea Veche, 2002, p. 82.

„guvernul Statelor Unite nu poate sprijini sau susține o încercare de răsturnare prin violență" a guvernului Groza[46B]. La 20 mai 1947, C.I.C. Brătianu i-a trimis regelui un memoriu în care critica activitatea guvernului Groza, după care conchidea: „Suveranul, pentru îndeplinirea menirii sale constituționale, trebuie să considere guvernul Groza ca un simplu guvern de giranți, să nu mai semneze nici o lege cu scopul de a aduce modificări esențiale în structura politică și economică a țării și să facă un nou apel la cele trei Mari Puteri spre a găsi formula unui guvern în măsură de a reprezenta voința și aspirațiile reale ale țării, în vederea aplicării Tratatului de pace și admiterii României în Organizația Națiunilor Unite. [...] Pentru asigurarea acestor țeluri, suveranul poate fi asigurat de sprijinul întregii opinii publice românești"[47].

Parcă pentru a replica unor asemenea intervenții, guvernul a propus și regele a acceptat decorarea, la 15 august 1947, cu „Virtutea Militară" a mai multor fruntași comuniști: Teohari Georgescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș[48] care, evident, nu se remarcaseră prin nimic în acest domeniu. Regele Mihai I acționa aproape automat, semnând actele ce i se prezentau, fără a exprima puncte de vedere proprii.

Singura persoană din familia regală care cunoștea „din interior" nomenclatura comunistă era principesa Ileana. Profitând de relațiile ei „speciale" cu Emil Bodnăraș, principesa a acceptat o invitație la o petrecere organizată la el acasă. Cu acel prilej, l-a întâlnit pe dr. Petru Groza — care, „cu felul lui vesel de a fi, știa să fie antrenant într-o societate"; pe Gh. Gheorghiu-Dej — „bărbat solid și nu neplăcut ca înfățișare"; pe Ion Gheorghe Maurer — „care era poate mai distins decât ceilalți"; pe Lucrețiu Pătrășcanu — „cu frumoasa și talentata lui soție"; pe Teohari Georgescu — „scundul și antipaticul" ministru de Interne; pe Ana Pauker — „corpolentă, cu un păr cărunt scurt și în dezordine, cu ochi albaștri tăioși, privind pe sub sprâncenele joase și cu un zâmbet fascinant, nealterat de faptul că buza de sus se răsfrângea peste cea de jos". Principesa a invitat-o pe Ana Pauker la ea acasă, iar aceasta a acceptat; „era

---

[46B] *Ibidem*, p. 88–89.

[47] *1947. România. Viața politică în documente.* Coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 160.

[48] Arh. N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograma din 15 august 1947.

chiar simpatică în modul cum vorbea cu copiii despre ce învățau la școală"; după ce elevii s-au dus la culcare — principesa Ileana și comunista Ana Pauker au avut o discuție „de aproape trei ore". La sfârșit, „am fost surprinsă și chiar amuzată să o aud spunând: Acum mă concediați sau să plec singură? Atât de mult mi-a plăcut această conversație foarte interesantă, încât am uitat care este protocolul"[49].

Pe măsură ce Parlamentul își intra în atribuții, îndatoririle regelui se diminuau și odată cu ele și posibilitatea de a influența viața politică a României. „Deși două sau trei zile pe săptămână erau destinate întrevederilor cu miniștrii, sfera discuțiilor a început să se reducă progresiv și nu odată i s-a raportat că nu era nimic de discutat"[50]. Având mult timp liber, regele se ocupa de vânătoare, făcea fotografii, se plimba cu mașina, însoțit de regina-mamă. O bună parte din timp o petrecea la Săvârșin, unde zbura cu avionul, experimentând mai multe tipuri de aparate. Folosea în mod regulat un avion de pasageri Beechcraft, cumpărat de la Misiunea militară britanică.

Regele avea 26 de ani, astfel că atât regina-mamă, cât și președintele Consiliului de Miniștri, apreciau că era timpul să se căsătorească. Potrivit Statutului Casei Regale, el nu se putea căsători cu o româncă, astfel că au început tatonările la curțile regale europene, pentru a găsi o tânără prințesă, pe care Mihai I să o cunoască. Potrivit obiceiului său, dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, se prezenta la rege jovial și cu zâmbetul pe buze. Odată i-a spus, pe un ton părintesc: „Sire, ar trebui să vă căsătoriți! Nu e bine ca un bărbat tânăr să trăiască singur". Altădată, i s-a adresat: „Majestate, alegeți-vă o nevastă! Sunt atâtea prințese frumoase!", apoi, râzând: „Credeți-mă, veți avea o soție drăgălașă și veți fi fericit, sunt sigur. Veți avea o familie frumoasă și cinci copii!"[51] Regina-mamă trata problema căsătoriei fiului său cu toată seriozitatea. Ea s-a gândit să invite la Săvârșin familii care ar putea oferi lui Mihai I o consoartă de aceeași vârstă și cu același statut. Între persoanele pe care le avea în vedere erau prințesa Margareta a Danemarcei, împreună cu familia ei: trei fii și o

[49] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 305–307.

[50] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 245.

[51] Nicoleta Franck*, *O înfrângere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944–1947)*. Cu o postfață de Dinu C. Giurescu, București, Editura Humanitas, 1992, p. 347.

* Lucrarea publicată în limba franceză era semnată *Nicolette* Franck.

fiică, având numele Anna. Prințesa Margareta îi trimisese o fotografie a fiicei sale, iar regele Mihai își arătase dorința de a o cunoaște pe principesa Anna.

Regele Mihai se găsea la Săvârșin, aproape complet străin de evoluția vieții politice din România, când a aflat — de la radio și din presă — că Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc a fost arestat.

Dincolo de actul în sine se cuvine menționată evoluția atitudinii Marilor Puteri față de situația din România. Administrația S.U.A., condusă de Harry Truman, a ajuns, la începutul anului 1947, la concluzia că exista pericolul ca U.R.S.S. să folosească dificultățile economice ale Occidentului pentru a-și extinde dominația asupra întregii Europe. Urmărind să evite o asemenea situație, la propunerea președintelui Truman, Congresul S.U.A. a aprobat în ziua de 12 martie 1947 suma de 400 milioane dolari pentru a ajuta Grecia și Turcia împotriva pericolului comunist. În același spirit avea să fie adoptat „Planul de asistență americană pentru refacerea Europei", cunoscut sub numele de „Planul Marshall". La 5 iunie 1947, George Marshall, secretarul de Stat al S.U.A., a formulat ideea unui asemenea plan menit să pună capăt „foametei, sărăciei, disperării și haosului". Reacția lui Stalin a fost extrem de vehementă, socotind că S.U.A. urmărea să atragă țările aflate în zona de dominație sovietică, încălcând astfel înțelegerile din 1943–1945. În consecință, guvernul sovietic a interzis statelor din această zonă să participe la Conferința de la Paris, unde urmau să se stabilească modalitățile concrete de obținere a ajutorului american. Gheorghe Tătărescu, ministrul de Externe al României, aprecia la 9 iulie 1947, că prin acest plan se producea „o știrbire a independenței pe care țările Europei vor și trebuie să o păstreze cu privire la politica lor economică, iar pe de altă parte o imixtiune în afacerile interne ale acestor țări"[52]. O asemenea motivație, în condițiile în care România era, practic, o țară ocupată, nu putea fi considerată de nimeni ca fiind serioasă. Pe lângă interzicerea de a participa la „Planul Marshall", guvernul de la Moscova a decis să grăbească procesul de „sovietizare" a țărilor aflate în zona sa de influență, pentru ca S.U.A. și Marea Britanie să nu mai găsească puncte de sprijin în aceste state. Pentru coor-

[52] Arh. N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Stenograme, dos. 7/1947, f. 49–50.

donarea acestui proces s-a constituit, în septembrie 1947, Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești (Cominform)[53].

În baza directivelor Kremlinului, guvernul Groza a adoptat o atitudine mult mai dură față de partidele din opoziție. Sub diferite pretexte, au fost arestate numeroase persoane, fără a li se intenta proces. Ministerul de Interne, condus de Teohari Georgescu, era înțesat de consilieri sovietici, care coordonau acțiunile vizând lichidarea „dușmanilor" de clasă. Înțelegând că nu se mai putea duce o luptă politică în țară, Iuliu Maniu a cerut unui grup de fruntași național-țărăniști să plece în străinătate pentru a informa Occidentul despre situația din România. Dar Serviciul Secret de Informații a aflat despre această inițiativă, astfel că, în dimineața zilei de 14 iulie 1947, grupul, având în frunte pe Ion Mihalache, a fost arestat chiar în momentul în care se pregătea să urce în avionul aflat la Tămădău (județul Ilfov). Acesta a fost pretextul pentru scoaterea în afara legii a Partidului Național-Țărănesc, acuzat de complot împotriva guvernului României, trădare națională etc[54]. La 29 iulie 1947, Adunarea Deputaților a ratificat hotărârea Consiliului de Miniștri privind dizolvarea Partidului Național-Țărănesc[55]. A urmat arestarea principalelor cadre ale acestui partid și trimiterea lor în fața instanței. Regele Mihai se arăta „foarte deprimat de evoluția evenimentelor", apreciind că planul de fugă al liderilor național-țărăniști era „amatoresc"[55A]. Procesul, desfășurat în zilele de 29 octombrie–4 noiembrie 1947, a pus în cauză nu numai pe conducătorii Partidului Național-Țărănesc, dar și pe unii colaboratori apropiați ai regelui Mihai I, ca: I. Mocsonyi-Styrcea, Gr. Niculescu-Buzești, Al. Cretzianu, C. Vișoianu. În actul de acuzare, dar și în cursul dezbaterilor, au fost citate documente care vădeau complicitatea regelui la unele acțiuni îndreptate împotriva guvernului Groza. Sentința de

---

[53] Vezi, pe larg, Jean François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1948 până în zilele noastre,* București, Editura Polirom, 1998 (cap. I); Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între anii 1917 și 1990,* București, Editura Cavallioti, 1996 (cap. IV); Ioan Scurtu, *Instaurarea regimurilor democrat-populare în statele din Europa Centrală și de Sud-Est. O analiză comparativă,* în *6 martie 1945. Începuturile comunizării României,* București, Editura Enciclopedică, 1995; Florin Constantiniu, *De la războiul fierbinte la războiul rece,* București, Editura Corint, 1998.

[54] Ioan Scurtu, *Iuliu Maniu. Activitatea politică,* București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 143.

[55] „D.A.D.", nr. 54, ședința din 29 iulie 1947, p. 8.

[55A] Dinu C. Giurescu, *Cade cortina...*, p. 186.

condamnare* a început cu formula obișnuită: „Mihai I-iu, Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României, la toți de față și viitori sănătate"[56]. Poate niciodată această formulă n-a fost mai departe de sentimentele monarhului ca în acea zi de 11 noiembrie 1947[57]. Biograful regelui nota că acesta „a încercat să-l salveze pe Maniu, dar intervenția în procesele Ministerului de Justiție nu intra în atribuțiile sale"[58]. Evident, nu putea interveni în desfășurarea procesului, dar suveranul avea, potrivit Constituției, „dreptul de amnistie în materie politică", de care nu a uzat, luând în considerare contextul istoric din vara și toamna anului 1947.

În 1946–1947 se crease o adevărată psihoză colectivă. Speranța că „vin americanii" cuprinsese o bună parte a populației, inclusiv a elitei politice. Pe de altă parte, sovieticii, care erau stăpânii reali ai țării, căutau să torpileze orice speranță, ținând sub supraveghere chiar și pe cei mai înalți demnitari.

Pentru starea de spirit a vremii sunt semnificative relatările principesei Ileana: aflată la Constanța, o familie a închiriat o barcă de cauciuc, iar în momentul urcării și-a salutat prietenii: „La revedere! Plecăm în America!" Efectul a fost arestarea imediată a persoanelor respective și confiscarea bărcii de către poliție. Principesa — care era în relații amicale cu Emil Bodnăraș — a primit asigurări din partea acestuia că dacă dorea să se înapoieze urgent de la Constanța la București îi va trimite avionul lui. Despre această promisiune s-a aflat, astfel că respectivul avion a fost supravegheat zi și noapte, pentru a nu putea fi utilizat de principesă în scopul „fugii" în America[59].

În acest context, Partidul Național-Liberal condus de C.I.C. Brătianu s-a destrămat din punct de vedere organizatoric, încetându-și practic activitatea la mijlocul anului 1947, deși „Liberalul", organul său de presă, a continuat să apară până la 29 noiembrie 1947. Astfel, monarhia se vedea

---

* Au fost condamnați: Iuliu Maniu, Ion Mihalache la temniță grea pe viață; Gr. Niculescu-Buzești, Al. Cretzianu — muncă silnică pe viață; C. Vișoianu — 15 ani muncă silnică; I. Mocsonyi-Styrcea — 2 ani închisoare ș.a.

[56] *Procesul lui Iuliu Maniu*, vol. III. Ediție Marcel Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum, 2001, p. 378.

[57] Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național-Țărănesc*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 457–461.

[58] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 249.

[59] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 354.

lipsită de sprijinul politic de care se bucurase decenii de-a rândul din partea celor două partide democratice. În guvern mai exista o singură formațiune politică „burgheză": Partidul Național-Liberal condus de Gh. Tătărescu. Pe măsură ce măsurile guvernamentale luau un curs evident anticapitalist, acest partid a început să manifeste o opoziție mai accentuată în cadrul guvernului. În acest context, s-a produs o activizare a raporturilor dintre Palat și gruparea Tătărescu. De asemenea, în cadrul întrunirilor publice organizate de tătărescieni, aceștia afirmau că nu se vor abate „de la principiile fundamentale ale liberalismului", întemeiate pe monarhie și proprietate. Pe de altă parte, comuniștii socoteau că venise timpul să renunțe la „tovarășii de drum" și așteptau momentul pentru a se dispensa de gruparea Tătărescu.

Încă din 23 septembrie 1947, la Consfătuirea secretă a Partidelor Comuniste și Muncitorești desfășurată la Szklarska Poreba (Polonia), Gh. Gheorghiu-Dej declara: „Pare evident că relațiile de colaborare cu grupul Tătărescu se apropie de sfârșit. În lagărul guvernamental s-a petrecut o regrupare a forțelor legate de o linie politică mai fermă"[60]. Într-adevăr, la 5 noiembrie, Adunarea Deputaților a adoptat o moțiune de neîncredere în Gh. Tătărescu, titularul Ministerului de Externe[61]. În ziua următoare, reprezentanții Partidului Național-Liberal (Tătărescu) în guvern au demisionat[62]. Regele nu a putut face altceva decât să primească aceste demisii și să semneze decretele pentru numirea unor noi titulari, între care Ana Pauker, la Ministerul de Externe și Vasile Luca, la Ministerul de Finanțe. Comentând modificările produse, dr. P. Groza aprecia că guvernul „reprezenta forțele creatoare din această țară, ale muncitorilor și țăranilor. Atmosfera s-a limpezit. Omogenitatea necesară unei guvernări bune este asigurată de aici înainte, eliminându-se adversitatea sau antagonismele"[63]. Îndepărtarea ultimilor reprezentanți ai burgheziei, la 6 noiembrie 1947, a marcat o schimbare esențială a guvernului, care a trecut, în întregul său, în mâinile comuniștilor și a aliaților lor fideli.

Mihai I se afla mereu în situații delicate. În timp ce membrii misiunilor engleză și americană „îi dădeau rar câte un semn de viață", ofițerii și

---

[60] Gh. Gheorghiu-Dej, *Partidul Comunist Român în lupta pentru democratizarea țării*, în „Scînteia", din 31 decembrie 1947.

[61] „D.A.D.", nr. 11 ședința din 5 noiembrie 1947, p. 102.

[62] Arh. N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 475/1947, f. 1–3.

[63] *Ibidem*, f. 4–5.

diplomații sovietici continuau să fie extrem de activi și curtenitori cu regele Mihai. În ziua de 7 noiembrie 1947, suveranul a fost invitat să participe la aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. După toasturile și banchetul oficial, suveranul a fost rugat să rămână după ora 24, pentru a sărbători împreună ziua onomastică: „După ce orologiul bate ora douăsprezece și se intră în ziua de 8 noiembrie, sărbătorirea Sfinților Mihail și Gavriil, sovieticii se lansează în discursuri măgulitoare și călduroase toasturi în cinstea lui Mihai, neprețuitul rege al României"[64].

Era, într-un fel, cântecul de lebădă al instituției monarhice din România. Această țară era singura din întreaga Europă Centrală și de Sud-Est care mai avea un rege, iar trecerea la o nouă etapă — aceea a sovietizării totale a zonei — impunea înlăturarea regelui Mihai. Războiul rece dusese la împărțirea fermă a zonelor de influență, iar I.V. Stalin socotea că în statele controlate de el etapa colaborării cu burghezia trebuia să ia sfârșit.[65]

În aceste condiții, situația regelui devenise mai mult decât precară. El era însă hotărât să reziste cât mai mult timp pe tron, nefiind adeptul unui gest decisiv. Avusese mai multe ocazii să facă un asemenea gest, de exemplu la 6 martie 1945 — prin neacceptarea guvernului Groza, la 1 iunie 1946 — prin comutarea sentinței de condamnare la moarte a lui Antonescu, sau la 1 decembrie 1946 — prin neparticiparea la deschiderea lucrărilor Parlamentului, contestat de opoziția democratică. Regele Mihai prefera să rămână, chiar și formal, suveranul României, lăsând ca timpul să decidă asupra momentului în care avea să renunțe la această demnitate.

Sfârșitul instituției monarhice se apropia cu pași repezi. Acest fapt era înțeles și de românii din afara țării. Cărturarul Grigore Nandriș, aflat la Londra, nota la 7 noiembrie 1947: „Procesul de anexare totală a Europei de Răsărit la Rusia se precipită. În vreme ce popoare, state de zeci de milioane de oameni sunt anihilate, Europa de apus și America discută, pregătesc, fac un pas înainte și zece înapoi. Ai impresia, în unele momente, că teoria «Apusului putred» nu e o teorie goală. Atitudinea acestui Apus e aceeași pe care a avut-o Bizanțul în fața năvălirilor barbare și la fel cu atitudinea popoarelor creștine în fața înaintării turcilor spre Viena"[66].

---

[64] Nicoleta Franck, *O înfrângere în victorie*, p. 346–347.

[65] Vezi, pe larg, *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918–2001)*, vol. I. Coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, partea a III-a.

[66] Grigore Nandriș, *8 ani din viața României (1940–1948). Pagini de jurnal.* Ediție îngrijită și prefațată de I. Oprișan, București, Editura Saeculum, 1999, p. 303..

3. *Abdicarea regelui Mihai I*

În ziua de 15 octombrie 1947, Mihai I a rostit ultimul său discurs în Parlamentul României. În Mesajul adresat Adunării Deputaților, suveranul spunea: „Cu adâncă mulțumire sufletească mă găsesc din nou în mijlocul reprezentanților țării [...] Guvernul meu a găsit în domniile voastre tot sprijinul necesar și colaborarea fructuoasă în opera de redresare și stabilizare economică și de reorganizare a activității economice în vederea stimulării producției și a ridicării standardului de viață a celor ce prin munca lor creează bogățiile țării. Opera de lichidare a urmărilor războiului și secetei și de așezare a statului nostru pe baze sănătoase și puternice este în plină desfășurare. Opera trebuie continuată". După ce înșira legile ce urmau a fi supuse dezbaterii Parlamentului, suveranul conchidea: „Convins de sentimentele domniilor voastre de dragoste și devotament pentru popor, sunt încredințat că veți da guvernului meu același sprijin prețios pe care l-ați dat până acum"[1].

Erau cuvinte de circumstanță, pe care regele a trebuit să le pronunțe. În fapt, România evolua pe o traiectorie pe care regele nu o putea accepta. La 29 octombrie 1947 a avut loc ședința Comitetului Central al Frontului Unic Muncitoresc, care a hotărât trecerea la elaborarea Platformei și Statutului partidului unic; peste două săptămâni, în ziua de 12 noiembrie, la ședința comună a Birourilor Politice a C.C. al P.C.R. și C.C. al P.S.D. s-au adoptat în unanimitate cele două documente, precum și măsurile organizatorice pentru trecerea la înfăptuirea partidului unic. Platforma-program prevedea: „Scopul final al Partidului Unic Muncitoresc este înfăptuirea societății socialiste"[2]. Pe această bază, au început să se desfășoare adunări comune ale membrilor P.C.R. și P.S.D., care hotărau crearea de organizații unice în întreprinderi și instituții, pe sector, plasă și județ, alegeau delegați la Congresul general de unificare.

Încă din octombrie 1947 a sosit invitația guvernului englez ca regele Mihai să participe la căsătoria principesei Elisabeta, moștenitoarea coroanei Marii Britanii, care urma să aibă loc în ziua de 20 noiembrie. Guvernul român a fost de acord cu deplasarea suveranului. În dimineața zilei de 12 noiembrie toți miniștrii, în frunte cu dr. Petru Groza, l-au salutat pe

[1] „D.A.D.", nr. 1, ședința din 15 octombrie 1947, p. 1–2.

[2] „Scânteia", din 14 noiembrie 1947.

rege la plecarea sa de pe aeroportul Băneasa; speranța lor era că el nu se va mai întoarce în țară. Mihai I și regina-mamă au fost însoțiți de generalul Emilian Ionescu (aghiotant regal), Dimitrie Negel (mareșalul Palatului), Eugen Bianu (șeful poliției Palatului), Jacques Vergotty (ofițer de ordonanță) și Nelly Catargi (doamnă de onoare). Regele a călătorit cu avionul, pilotat chiar de el, împreună cu regina-mamă și cu Vergotty, făcând o escală la Geneva și o deplasare la Lausanne, după care și-a continuat drumul spre Londra. Ceilalți membri ai suitei au plecat cu trenul în care — după afirmația regelui — se aflau „darurile de nuntă ale României pentru perechea regală"[3]. Potrivit altor afirmații, Eugen Bianu și Emilian Ionescu au însoțit două vagoane speciale în care se găseau două mașini recent achiziționate de monarh, covoare, lucrări de artă, câteva cufere și valize secrete; ele au rămas la Lausanne[4].

În momentul plecării din țară, Mihai I a împuternicit guvernul, ca în lipsa lui, să efectueze toate lucrările necesare conducerii țării, inclusiv „numirile și revocările de funcționari"[5]; era, în fond, un „cec în alb" acordat guvernului, regele însuși renunțând la una dintre prerogativele sale esențiale.

În timpul cât s-a aflat la Londra, Mihai I a discutat cu diferiți oameni politici. „Am profitat de prezența mea în Anglia pentru a explica, oricui voia să mă asculte, care era situația noastră. Făceam eforturi pentru a găsi sprijinitori în rezistența mea față de comunism. Reacțiile însă nu erau entuziaste! La întrebarea: «Ce credeți dumneavoastră despre situație?», unii răspundeau: «Nimic», alții mă sfătuiau să nu mă mai întorc în țara mea... Cât despre Churchill, el mi-a declarat simplu: «Eu am apucat întotdeauna pe un drum curajos». Aveam impresia că el nu știa absolut nimic despre eforturile noastre de a rezista la invazia comunistă. În orice caz, nici măcar nu a încercat să-mi dea impresia că ar vrea să ne ajute! Regele George al VI-lea a avut amabilitatea să îmi aranjeze o întrevedere particulară cu ministrul britanic al Afacerilor externe. Întrevederea a avut loc într-o mică încăpere de la Palatul Buckingham. Timp de peste două ore, mama mea și cu mine i-am povestit toate evenimentele din ultimele luni. L-am întrebat atunci ce intenționează să facă pentru a ne veni în ajutor. «Nu vreau să vă las speranțe deșarte. Anglia nu este în măsură să

[3] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 114.

[4] Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, p. 207.

[5] „Monitorul oficial", nr. 263 din 13 noiembrie 1947.

facă nici cel mai mic lucru pentru dumneavoastră». Un răspuns dur, dar care avea meritul sincerității! Pe moment am fost șocați. Anglia era totuși una dintre cele trei mari puteri victorioase. Am înțeles atunci multe lucruri referitor la împărțirea lumii"[6]. Emilian Ionescu menționa atitudinea lordului Clement Richard Attlee, șeful guvernului britanic: „Când suveranul român intră în amănuntele problemei, mărturisind că la București sunt destule puncte de neînțelegere între guvern și tron, viitorul monarhiei fiind nesigur, omul de stat englez se întoarse brusc spre un tablou și-l întrebă pe Mihai ce părere are despre autorul celebrei pânze"[7]. Primul ministru englez nu dorea să discute cu regele Mihai o problemă politică delicată, cum era aceea a perspectivei instituției monarhice în România. Potrivit unor informații, Churchill și Smuts i-au spus: „Alegeți alternativa celor curajoși. Indiferent de risc, întorceți-vă acasă". Regele a încercat să discute cu secretarul de Stat al S.U.A., George Marshall, însă „i s-a spus că o întâlnire oficială este imposibil de aranjat. Dar cu ocazia unei discuții neoficiale cu dl. Lewis Douglas, ambasadorul american la Londra. În telegrama trimisă de acesta la 22 noiembrie lui Robert Lovett, secretar de Stat adjunct, se menționa: „I. La cererea regelui Mihai l-am întâlnit pe el și pe regina mamă Elena, ieri după amiază. Ei mi-au explicat situația din România după cum urmează: A) Comuniștii au preluat controlul celor mai importante posturi din guvern. Toți membrii cabinetului care nu aparțin direct Partidului Comunist sunt cu totul supuși membrilor comuniști. B) Practic, toți prietenii lor și cei mai mulți din profesorii universitari independenți au fost închiși. C) Puterea regelui de a dizolva Parlamentul sau de a schimba guvernul i-a fost practic luată. D) Dacă s-ar întoarce la București, i se va cere, așadar, sau să semneze decretele comuniste cu care nu este de acord, sau, ca alternativă, să abdice". Ambasadorul preciza că i-a„explicat că numai el, el singur trebuie să hotărască dacă se întoarce în țara sa sau rămâne afară"[7A].

După discuțiile purtate cu acești oameni politici, regele Mihai era nevoit să constate: „Pentru aproape toți acești oameni, România era doar un nume, un alt teritoriu care avusese nenorocul să încape pe mâna rușilor"[8].

---

[6] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 114–115.

[7] Emilian Ionescu, *op. cit.*, p. 209–210.

[7A] Dinu C. Giurescu, *Cade cortina...*, p. 209.

[8] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 257.

În zilele de 17–19 decembrie 1947, liderul comunist iugoslav Iosip Broz Tito a făcut o vizită de stat în România, la invitația dr. Petru Groza. S-au discutat probleme privind relațiile dintre cele două țări, convenindu-se asupra încheierii unui tratat de prietenie și asistență mutuală[9]. Regele Mihai avea să aprecieze că această vizită a avut ca obiectiv stabilirea unui program privind înlăturarea monarhiei în România: „Atunci, în absența mea, Tito și cei de la București au pregătit abdicarea"[10]. Este posibil să se fi discutat o asemenea problemă, dar documentele identificate până în prezent nu conțin referiri la acest subiect.

La Londra, regele a cunoscut-o pe principesa Anna de Bourbon-Parma. Aceasta aflase că regele Mihai urma să treacă prin Paris cu trenul, în drum spre Londra și își propusese să meargă la gară singură, să-l vadă „pentru o secundă, ascunsă în mulțime". Dar cum regele a călătorit cu avionul, prințesa a ratat această șansă, astfel că — așa cum avea să mărturisească peste mai mult de cinci decenii — a fost „destul de bucuroasă" să se supună deciziei părinților ei de a merge la Londra. Într-una din zile, Mihai și Anna s-au întâlnit la hotelul Claridge's unde erau cazate cele două familii. Prințesa avea să-și amintească: „Printre invitați, regina Elena a României și alături de ea, un tânăr înalt și frumos, în uniforma aviației române. Era el! Într-o clipă, văzând uniforma, toate amintirile de război mi s-au aglomerat în minte și, după ce i-am fost prezentată, în loc să fac reverența în fața lui, cum ar fi trebuit, am luat poziție de drepți, lovind cu strășnicie călcâile, ca un soldat"[11]. Cei doi tineri s-au plăcut și au petrecut cea mai mare parte a timpului împreună, mergând la cinema, la teatru, plimbându-se pe străzi sau prin parcuri. Regele a trebuit să părăsească Londra înainte de 24 noiembrie, ziua când în capitala Marii Britanii se întâlneau miniștrii de Externe ai celor trei Mari Puteri. De la Londra, regele Mihai și prințesa Anna au plecat cu avionul în Elveția, unde, la Lausanne, s-au logodit neoficial în ziua de 6 decembrie 1947. Cerând încuviințarea guvernului român — conform Statutului Casei Regale — răspunsul, transmis la 16 decembrie, a fost vag: căsătoria nu era oportună în acel moment.

---

[9] „Scînteia", din 21 decembrie 1947.

[10] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României,* p. 56.

[11] *Un război, un exil, o viață.* Povestite de Majestatea Sa Regina Ana* a României. Scrise de Alteța Sa Principele Radu de Hohenzollern-Veringen. Cuvânt înainte de Majestatea Sa Regele Mihai I al României, București, Editura Humanitas, 2000, p. 58.

* Numele *Anne,* care figurează în documentele oficiale, inclusiv în actul de căsătorie, este ortografiat *Ana* în limba română.

Cum presa internațională începuse deja să facă speculații în legătură cu rămânerea lui Mihai I în străinătate pentru o femeie, abandonându-și prerogativele constituționale, în ziua de 18 decembrie acesta s-a urcat în tren la Lausanne, iar la 21 decembrie a sosit în București. În gara Băneasa a fost așteptat de membrii guvernului: „În afară de Ana Pauker, care l-a întâmpinat cu un amabil «Bine ați venit acasă», majoritatea miniștrilor l-au primit cu răceală. Pătrășcanu s-a prefăcut că se uită undeva în spatele regelui, când acesta i-a strâns mâna, alții i-au întins degetele fără vlagă, ținând buzele foarte strânse"[12]. Revenirea în țară a lui Mihai I nu-i putea bucura.

La gară s-a aflat și principesa Ileana, care a constatat că membrii guvernului aveau „fețele posomorâte. Doar Groza, Bodnăraș și Ana Pauker au venit să vorbească cu mine, Ana remarcând politicoasă cât de mult a crescut Ștefan [fiul Ilenei și a lui Anton de Habsburg]... Trenul a ajuns în gară, și iată-l pe Mihai, în uniformă, înalt, frumos, cu un zâmbet de mulțumire interioară pe care nici măcar primirea rece, neprietenoasă de care avea parte nu reușea să-l întunece. Și Sitta arăta mai bine și m-am bucurat mult să îi văd"[13]. Radio București a transmis un comunicat extrem de succint: „M.S. regele Mihai și regina-mamă Elena au sosit astăzi la ora 13 în gara Băneasa". C. Rădulescu-Motru, care a ascultat comunicatul, nota: „Nici o vorbă mai mult. Un simplu fapt divers. Pe d-l Gheorghiu-Dej dacă s-ar fi înapoiat dintr-un voiaj la Moscova l-ar fi anunțat, desigur, mai pompos. Radio București are dreptate. În înlănțuirea actuală a evenimentelor istorice, plecarea, ca și revenirea în țară a regelui Mihai este un simplu fapt divers"[14].

A doua zi, 22 decembrie, regele a avut o discuție cu dr. Petru Groza. Cu acest prilej — avea să relateze peste mai mulți ani regele Mihai — președintele Consiliului de Miniștri „a strecurat, într-o conversație vădit anodină, mici fraze cum au fost: «lumea s-a schimbat» și cuvinte ca «socialism» sau «libertate»"[15]. Documentul de arhivă[16] păstrează conținu-

---

[12] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 262.

[13] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 367.

[14] C. Rădulescu-Motru, *Revizuiri și adăugiri. 1947*. Volum îngrijit de Rodica Bichiș, București, Editura Floarea Darurilor, 1998, p. 292–293.

[15] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 118.

[16] Arh. N.I.C., fond C.C. al P.C.R., colecția 103, dos. 486/1947, f. 1–3; Documentul a fost publicat de Ioan Scurtu în „Dosarele istoriei", nr. 11/1997, p. 20–21.

tul acestei discuții, care n-a fost „anodină", ci mai curând hotărâtoare. La început s-a vorbit despre vizita la Londra, iar regele a insistat asupra faptului că acolo a cunoscut-o pe prințesa Anna, care-i este „foarte dragă", a vorbit cu ea între patru ochi și a cerut-o de soție. Dar regina-mamă avea „ambiții mai mari", iar Anna era săracă. De aceea, Mihai I l-a rugat pe Groza să intervină pe lângă regina-mamă Elena pentru a o convinge să accepte căsătoria. Apoi Groza a abordat chestiuni politice, spunând că „monarhia este trecătoare", iar problema abdicării trebuia făcută în bună înțelegere, „zâmbind". Regele a răspuns: „Nu țin la asta [adică la Coroană] și când este nevoie, spune. Dar fii alături de mine cu fata [principesa Anna]". A mai precizat că nu vrea să trăiască în hoteluri, ca regele Iugoslaviei, și nici la Piramide ca regele Italiei. „Nu înțeleg să mă opun lucrurilor la care nu te poți opune. Văd ce e în jurul meu. Vreau ca om [să trăiesc]. N-am avut copilărie, tinerețe și mama va trebui să înțeleagă. Dar nu spune la nimeni. Între noi, mergem înainte. Eu mă voi conforma sfat[urilor] d-tale. Dar între noi". Groza a promis că, după abdicare, regele își va păstra cetățenia română, castelele, averea. Cu același prilej, Groza l-a propus pentru postul de ministru al Apărării Naționale pe Emil Bodnăraș. Regele a fost „de acord", mărturisind că a avut unele rezerve în legătură cu alți miniștri, de exemplu „la Finanțe, cu Luca", dar a putut constata că acesta face treabă bună, a pus ordine în finanțe. „Față de Bodnăraș, nici o rezervă, îl cunosc, e energic". În consecință, regele Mihai I a semnat decretul pentru numirea noului ministru al Apărării Naționale. În după-amiaza aceleiași zile regele și regina-mamă au plecat la Sinaia pentru sărbătorile de iarnă, urmând să revină în Capitală la 31 decembrie pentru a rosti la radio obișnuitul mesaj cu ocazia Anului Nou.

La 24 decembrie 1947 funcția de ministru al Apărării Naționale a fost preluată de Emil Bodnăraș, membru în Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Luând cuvântul la ceremonie, dr. Petru Groza a precizat că acest act era determinat de „rosturi mult mai adânci, rosturi care aparțin întregului popor", iar Emil Bodnăraș a ținut să afirme că prelua conducerea armatei „din însărcinarea Partidului Comunist Român și cu asentimentul unanim al guvernului condus de dr. Petru Groza"[17]. Așadar, nu era vorba de o simplă schimbare de titular, ci

[17] „Monitorul oficial", nr. 298 din 24 decembrie 1947.

de preluarea integrală a organismului militar sub controlul și conducerea Partidului Comunist, în perspectiva apropiatei înlăturări a monarhiei.

În zilele imediat următoare s-au efectuat importante redistribuiri în funcții și comenzi superioare. La 27 decembrie au fost numiți în funcții înalte, la diferite comandamente, ofițeri superiori și 10 generali (militanți comuniști sau apropiați acestui partid), concomitent cu trecerea în rezervă a 8 generali și a unor ofițeri superiori care nu prezentau încredere pentru regim. Paralel au fost luate măsuri de îmbunătățire a hranei și echipamentului militarilor, măsuri primite cu satisfacție de ostași.

În dimineața zilei de 29 decembrie 1947, comuniștii cu munci de răspundere în armată au fost convocați la Ministerul Apărării Naționale, unde li s-au comunicat unele directive privind îndepărtarea imediată din armată a celor trecuți în cadru disponibil, asigurarea ordinii în județe și garnizoane, întărirea pazei unităților militare; li s-au dat instrucțiuni privind modul de legătură cu organele locale ale Partidului Comunist; apoi li s-au înmânat plicuri pe care urmau să le deschidă la un anumit consemn. Astfel instruiți, au fost trimiși în unitățile și comandamentele din întreaga țară[18]. Au fost alarmate unele unități militare, iar Marele Stat Major a dat o serie de ordine vizând întărirea pazei la depozitele de armament și sporirea efectivelor gărzilor, punerea la dispoziția subunităților de serviciu a întregului personal necesar pentru îndeplinirea oricăror sarcini. Prin aceste măsuri s-a urmărit neutralizarea oricărei încercări din partea monarhului sau a eventualilor lui susținători de a utiliza armata pentru a împiedica actul abdicării.

În ziua de 29 decembrie 1947, Comitetul Central al Partidului Comunist Român a adoptat un plan de măsuri de securitate și măsuri politice vizând acțiunile ce trebuiau întreprinse pentru înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii. Planul era următorul[19]:

I. *Măsuri de securitate* luate de Ministerul de Interne și Ministerul Apărării Naționale:

a) paza instituțiilor; b) paza demnitarilor și oamenilor; c) paza punctelor strategice în Capitală și în provincie:

---

[18] „Universul", din 31 decembrie 1947.

[19] A fost publicat în: Gheorghe Țuțui și Gheorghe I. Ioniță, *Anii tumultoși ai luptei pentru Republică*, București, Editura Militară, 1978 (Anexa 3).

— telefoane, căi ferate, lucrări de artă (poduri, tuneluri etc.), alte obiective importante

d) starea de alarmă a unităților de rezervă; e) ora 19,00 discuție Gh[eorghiu] Dej — Groza; f) chemarea regelui și fixarea orei de audiență pentru ziua de 30. XII, cel mai târziu orele 12–13.

II. *Măsuri politice*

a) mobilizarea pentru ziua de 30 XII a partidului și organizațiilor de masă; b) idem presă și radio; c) convocarea parlamentarilor pentru ziua de 30 XII.

30. XII. 1947

1. Întrevederea; 2. Difuzarea actului și proclamația guvernului; 3. Ședința comună: Guvern și Parlament pentru desemnarea organului provizoriu: Groza Petru, Niculi Ion, Prof. Parhon, Vaida Vasile, Voitec Ștefan; 4. *Schimbări în guvern:* 1. Președ. Cons. Min.: Gheorghiu-Dej; 2. Educ. Națională: Gh. Vasilichi; 3. Ind. [și] Comerț: Vasile Luca; 4. Min. Finanțe: Gh. Apostol; *Parlament:* ora 19–20 — întrev. Gh[eorghiu] Dej – P. Groza; *Securitate* — acte de sabotaj; comunicații; telefoane; instituții; radiodifuziune; *Politic* — mitinguri întreprinderi ([ca în] Bulg[aria]); preg[ătire] presă; act x; proclam[ația] guv[ernului]; *Armata* — ordinea de zi — jurământul

Președintele Consiliului de Miniștri era preocupat ca înlăturarea monarhiei să se realizeze pe cale pașnică, de aceea Gheorghiu-Dej i s-a adresat cu cuvintele: „Pătrule, sorocul despărțirii elegante și civilizate a sosit. Îți propun să mergem să-l determinăm pe rege să semneze actul de abdicare pentru el și pentru toți urmașii săi"[20].

Apoi i-a prezentat măsurile preconizate, care — potrivit relatărilor făcute de Gheorghiu-Dej șefului său de cabinet — constau în „izolarea casei în care se găsea regele, întreruperea legăturilor telefonice și organizarea unui mic război în parcul Herăstrău. Știam că regele era înconjurat de ofițeri devotați, care la ordinul său ne-ar fi putut lichida fizic pe amândoi".

În realitate, planul era mult mai amplu, vizând chiar schimbarea lui Groza din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri și desemnarea

[20] Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej,* București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 67.

sa în fruntea Prezidiului Provizoriu al Republicii. Cu unele modificări solicitate de dr. Petru Groza, acest plan a fost aplicat începând cu a doua jumătate a zilei de 29 decembrie 1947. S-a trecut la punerea sub paza gărzilor muncitorești înarmate și a unităților militare a punctelor strategice din Capitală și din țară, a principalelor întreprinderi și instituții; au fost rechemați în patrie o serie de diplomați cunoscuți pentru concepțiile lor monarhiste; s-a asigurat securitatea membrilor guvernului și fruntașilor partidelor de guvernământ; unitățile militare au fost puse în stare de alarmă și pregătite să intervină în caz de necesitate; s-a efectuat o masivă mobilizare la sedii a activului de partid și de tineret; ofițerii batalionului de gardă regală au fost consemnați în cazarma Regimentului 3 Care de Luptă, iar militarilor în termen li s-a dat permisie; au fost efectuate treceri în rezervă și numiri în comandamente și în rândul cadrelor ofițerești. A fost convocată sesiunea extraordinară a Adunării Deputaților; prin curieri speciali, parlamentarii au fost anunțați că a doua zi, la ora 17, trebuiau să fie prezenți în aula Camerei din Dealul Patriarhiei pentru o ședință extraordinară, necomunicându-li-se ordinea de zi. P.C.R. și guvernul aveau în vedere detronarea pe cale pașnică a regelui, dar au luat și măsurile de siguranță necesare pentru eventualitatea că ar fi trebuit să recurgă la forță[20].

Juristul Grigore Geamănu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a elaborat actul de abdicare. Textul redactat de Grigore Geamănu — fost național-țărănist, dar trecut în 1945 la Frontul Plugarilor — era următorul[21]:

„În fața dezvoltării țării noastre sub raport politic, economic și social în sensul democrației populare, caracterizată printr-un șir de schimbări.

Schimbările survenite de la 23 august 1944 în viața statului român pe plan politic, economic și social ca urmare a afirmării tot mai accentuate în viața statului a forțelor politice reprezentante ale intereselor maselor largi populare — muncitori, țărani și intelectuali, care au creat noi raporturi între principalii factori ai vieții de stat. Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condițiilor stabilite în pactul fundamental — Constituția țării —, ele cerând o grabnică și fundamentală schimbare, cu atât

[21] Textul a fost publicat de Ioan Scurtu în „Dosarele istoriei", nr. 11/1997, p. 22.

mai mult cu cât România se dezvoltă spre formele de viață reprezentate de statul democrației populare.

În fața acestei situațiuni, în deplină înțelegere cu factorii de răspundere ai țării, conștient de răspunderea ce îmi revine, consider că instituția monarhiei nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea dezvoltării României.

În consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce-l fac în interesul poporului român, abdic pentru mine și pentru urmașii mei la tron, renunțând pentru mine și pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca rege al României".

Ulterior, textul a fost comprimat, iar la sfârșit s-a adăugat următoarea frază: „Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de stat".

Documentul a fost avizat de Petru Groza (doctor în drept), apoi textul a fost dactilografiat în mai multe exemplare, originalul rămânând la președintele Consiliului de Miniștri, care l-a introdus într-o mapă specială de culoare roșie.

În seara zilei de 29 decembrie (ora 20,30) regele Mihai a fost anunțat de mareșalul Palatului (aflat în București) despre cererea formală a dr. Petru Groza de a-i acorda o audiență a doua zi, la ora 10; era rugată să fie de față și regina-mamă. Suveranul a înțeles că această chemare era determinată de ceva neobișnuit, dar nu-și putea da seama despre ce putea fi vorba; presupunea că ar fi o discuție în legătură cu căsătoria lui.

Despre evenimentele petrecute în ziua de 30 decembrie există informații din surse diverse, unele concordante, altele divergente. Depărtarea în timp și disputele politice și-au pus amprenta asupra modului de apreciere a modului în care s-a ajuns la semnarea actului de abdicare. În dimineața zilei de marți 30 decembrie, regele, împreună cu regina-mamă — însoțiți de persoane de la Curte și garda obișnuită — au pornit cu mașina spre București. La ora 12, Mihai I a sosit la palatul din Șoseaua Kiseleff. Mareșalul palatului, Dimitrie Negel, l-a informat telefonic pe Groza, care a sosit peste 15 minute, împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Comunist Român, ministrul Economiei Naționale. Președintele Consiliului de Miniștri a ținut să precizeze: „Am venit cu prietenul meu Dej și am dori să ne primiți împreună". Suveranul nu avea altceva de făcut decât să accepte. Discuția s-a desfășurat în holul de la etaj

al palatului[22]. Participau: regele Mihai I, regina-mamă Elena, dr. Petru Groza și Gh. Gheorghiu-Dej.

Biograful regelui Arthur Gould Lee nota: „Nu exista atmosfera în care un monarh primea în audiență doi din miniștrii săi, ci aceea în care patru persoane stăteau liniștit de vorbă în colțul unei camere". Același autor avea să relateze: Groza intră direct în subiect: — „Ei bine, Majestate, a sosit timpul să aranjăm o despărțire prietenească". După o lungă pauză, regele, luat prin surprindere, întrebă ce trebuie să înțeleagă prin aceste cuvinte. — „Am venit în problema importantă pe care am discutat-o cu câteva zile înainte. Problema de a pune capăt monarhiei. La urma urmei v-am avertizat că va trebui să vă pregătiți pentru așa ceva. Trebuie să înțelegeți că nu mai există loc în România pentru un rege". Mihai I continua să fie uluit; se aștepta la un astfel de deznodământ, dar nu se gândise că el s-ar produce așa de brusc. Totuși, replică: — „Nu dv. sunteți cel care puteți să-mi spuneți să plec. Această chestiune trebuie s-o hotărască poporul". În discuție a intervenit Gheorghiu-Dej: — „Majestatea Voastră trebuie să înțeleagă că nu v-am cere acest lucru, dacă România nu ar fi coaptă pentru a deveni republică". Groza a precizat că guvernul va aranja problemele materiale, astfel încât Mihai să ducă o viață confortabilă: — „Vrem să rezolvăm această chestiune fără fricțiuni, în mod elegant". Gheorghiu-Dej a întărit spusele primului ministru, dezvoltând ideea că „atâta timp cât sunteți aici vor fi întotdeauna frământări. Fiecare reacționar privește la persoana dv. ca la inspiratorul rezistenței. Nu mai putem tolera această situație". El a amintit că la procesul Partidului Național-Țărănesc s-au dezvăluit documente care atestau implicarea suveranului în acțiuni îndreptate împotriva guvernului democratic, iar „dacă se va produce vreo încurcătură, nu vom putea împiedica scoaterea lor la iveală, și atunci cum vom putea opri legea să-și urmeze cursul?" Regele își dădu seama că cei doi nu vor renunța la misiunea lor. — „Propunerea dv. ridică grele probleme constituționale", a precizat el. — „Ne-am gândit la toate, replică Groza scoțând o coală din pergament alb din dosarul cu scoarțe roșii pe care-l ținuse în mână de când începuse

[22] Relatare după: *Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 30 decembrie 1947*, în *1947. România. Viața politică în documente*, p. 290–293; Arthur Gould Lee, *Coroana contra secera și ciocanul*, p. 268–283; Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 118–120; Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I*, p. 57–64.

audiența. Majestatea Voastră nu trebuie să faceți altceva decât să semnați". — „Voi studia această scrisoare", declară regele, în speranța că va câștiga timp. — „Trebuie s-o citiți acum. Nu părăsim această casă până când hârtia nu va fi semnată, chiar dacă va trebui să stăm aici până diseară", precizează Groza. — „Îmi trebuie 48 de ore pentru a-mi analiza situația", afirmă Mihai. Șeful guvernului a intervenit: — „Este imposibil. Poporul nostru așteaptă știrea abdicării. Dacă nu vom avea curând semnătura dv., se vor ivi neplăceri". Regele Mihai merse în camera de alături pentru a citi documentul.

Într-o relatare din 1990 regele afirma: „am pus mâna pe telefon pentru a-l chema pe mareșalul Curții. Linia era tăiată"[23]. Cu un alt prilej a declarat: „I-am chemat pe Negel și pe Ionnițiu, care se aflau în casă și așteptau pe culoar să poată lua legătura cu mine. Alarmați, mi-au comunicat că firele telefoanelor erau tăiate, că garda Palatului a fost arestată și înlocuită cu soldați din alte regimente și că suntem ținta unor trupe de artilerie grea, gata în orice moment să tragă"[24].

În 1950, Gould Lee menționa că Negel i-a spus regelui: Palatul „este înconjurat cu trupe din Divizia «Tudor Vladimirescu» și ale Siguranței", iar Ionnițiu a afirmat: „Suntem izolați complet. Liniile telefonice au fost deconectate imediat după sosirea lui Groza. Iar pe Șosea dube ale poliției așteaptă probabil să ne ridice. Nevenindu-i să creadă, Mihai a ieșit pe balcon. De acolo, privind în jos, a văzut trupe înarmate cu puști-mitralieră stând în grupuri în curtea Palatului. Nu se vedea nici unul dintre membrii gărzii sale". Cei doi — Ionnițiu și Negel — l-au sfătuit să accepte actul de abdicare: „Regele avea să fie rege în ochii majorității supușilor săi, chiar dacă semna abdicarea. Dar dacă Majestatea Voastră este arestată sau ucisă, toate speranțele românilor se vor nărui"[25].

Nicoleta Franck — care și-a scris cartea intitulată *O înfrângere în victorie,* publicată în 1977, pe baza unor mărturii, inclusiv ale regelui Mihai — menționa că Dimitrie Negel și Mircea Ionnițiu au intrat la rege, care se afla singur în cameră pentru a studia textul prezentat de Groza: „Îi aduc vestea că întreaga zonă este înțesată de trupe din divizia «Tudor Vladimirescu» constituită din prizonieri români din Rusia, care s-au lăsat

[23] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 119.

[24] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I,* p. 58.

[25] Arthur Gould Lee, *Coroana...,* p. 279–280.

convertiți de Ana Pauker. Toate ieșirile din Palat sunt blocate. Legăturile telefonice au fost întrerupte, santinelele sechestrate. Regele iese la balcon să se convingă și vede soldații cu puștile mitralieră pe umăr"[26].

Așadar, în primele variante, mai apropiate de desfășurarea evenimentelor, în curtea Palatului se aflau trupe înarmate cu puști mitralieră, pe care soldații le țineau „pe umăr"; mult mai târziu s-a formulat ideea că era vorba de „trupe de artilerie grea, gata în orice moment să tragă". În mod cert, conform planului elaborat din inițiativa Partidului Comunist, gărzile palatului au fost schimbate, au fost aduse trupe „de încredere", care erau, în mod ostentativ, înarmate.

O problemă controversată este și aceea a șantajului la care a fost supus regele Mihai, privind folosirea forței și pericolul declanșării unui război civil. După 1990 — pe fondul afirmațiilor că Revoluția din decembrie 1989 a fost făcută de tineri, de studenți — regele a introdus un element nou privind cauzele pentru care a semnat actul de abdicare: „M-am reîntors în salonul mare și i-am cerut lui Groza să îmi dea niște explicații. Mi-a răspuns că trebuie să semnez pe loc, adăugând că, dacă refuz, va dispune să fie executați imediat o mie de studenți care fuseseră arestați pentru că și-au manifestat atașamentul față de tron. Nu-mi puteam asuma riscul de a pune la îndoială cuvântul său. Nu-mi puteam asuma responsabilitatea de a trimite la moarte niște tineri pentru a mă agăța de tron — pentru cât timp încă?"[27] În discuția cu Mircea Ciobanu, consemnată în lucrarea *Convorbiri cu Mihai I al României,* publicată în 1991, regele a detaliat această afirmație:

„**M.:** Au recurs la un șantaj. Mi-au comunicat că, tergiversându-se semnarea actului, locuitorii Bucureștiului își vor da seama că aici se întâmplă ceva deosebit, iar ei, membrii guvernului, adică și comuniștii, vor fi nevoiți, pentru a contracara orice formă de opoziție, să execute peste o mie de studenți dintre cei ce fuseseră arestați în ultimul an.

M.C.: Arestați pentru care motive?

M.: Mulți dintre ei fuseseră arestați la manifestația din patruzeci și cinci, din timpul grevei mele. Destul de mulți aparțineau partidelor politice. Arestările fuseseră operate treptat, iar prilejurile de lichidare a opoziției din rândurile tineretului se iveau des, căci manifestațiile anticomu-

[26] Nicoleta Franck, *op. cit.*, p. 359.

[27] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 119–120.

niste se țineau lanț. Acesta a fost șantajul principal. Viața celor peste o mie de studenți [...] Viața lor fusese pusă în mâinile mele, nu puteam să-mi iau o asemenea răspundere față de țară. Începusem să cunosc ferocitatea acestui om [Petru Groza], care se dădea în fața lumii drept reprezentantul celor mai democratice vederi. Știam că, pentru a se ține la putere, atât el cât și ceilalți colaboratori ai Moscovei nu se vor da înapoi de la nimic, nici chiar de la omorârea acestor tineri, vinovați de-a fi înțeles că susținerea Coroanei este singura cale de evitare a pericolului roșu. Nu era ieșire. [...] O clipă mi-am spus că nu vor avea îndrăzneala să se atingă de o mie de vieți. Apoi am înțeles că sarcina celor doi e tot atât de mare ca și răsplata ce-i așteaptă dacă și-o vor duce la îndeplinire — așa că nu vor ezita să treacă la fapte, pentru ca toți românii să se revolte că am fost în stare să pun în balanța tronului o mie de vieți tinere"[28].

Într-o variantă prezentată la puțin timp după desfășurarea evenimentelor din 30 decembrie 1947, nu apare nici o referire la cei „o mie de studenți". Din contra, se prezintă o discuție foarte concretă, între regina-mamă și dr. Petru Groza privind aspecte materiale, ale vieții pe care urma să o ducă suveranul după abdicare. În cartea sa *Coroana contra secera și ciocanul,* scrisă pe baza relatărilor regelui Mihai din 1950, Arthur Gould Lee precizează că regina-mamă a rămas în salon, împreună cu Groza și Gheorghiu-Dej. Primul-ministru i-a spus: „«—Nu trebuie să fiți alarmată, Majestatea Voastră. Nu vom permite ca regele nostru să nu fie tratat cum se cuvine și nu îl vom lăsa să trăiască la umbra piramidelor, așa cum au pățit alți regi». Regina Elena a înțeles imediat referirea malițioasă la răposatul ei frate, regele George II al Greciei, și la alte capete încoronate care își petrecuseră o parte a exilului în Egipt. «— Nu, a continuat Groza, ridicându-se și întinzându-și brațele într-un gest binevoitor. Îl vom trata pe regele nostru așa cum trebuie. Îi vom oferi tot, și chiar mai mult decât va avea nevoie pentru restul vieții sale». Regina Elena i-a aruncat o privire ucigătoare. «— Dacă aveți de gând să-l mituiți pe rege pentru a renunța la tron, vă pot spune că nu va accepta. Știți foarte bine că nu a acceptat niciodată cadouri de la nimeni»". Groza era cât pe ce să spună: „numai de la Stalin"; dar s-a abținut. Primul ministru a declarat: „Dacă regele face așa cum l-am rugat, totul va fi în regulă. Dar dacă refuză să semneze, nu voi răspunde pentru viața lui. Sunteți mama lui, a adăugat el, trebuie să

[28] Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 59–61.

vă folosiți influența pentru a-l face să cedeze". A mai adăugat: „dacă se încăpățânează, va însemna un dezastru pentru țară". Regina-mamă a replicat: „Regele nu va fi niciodată încăpățânat atunci când sunt în joc interesele României"[29].

Același biograf cita însemnările reginei-mamă Elena: „Groza, tolănindu-se confortabil pe canapea, a declarat că nu trebuie să-mi fac griji. «Noi o să-l tratăm elegant pe rege» a spus el. «În definitiv, dv. ați mai avut abdicări în familie» a adăugat el. «Și apoi, Majestate», a continuat el, «nu vedeți în ce situație delicată ne-ați pus pe toți, inclusiv pe dv? Eu am sperat că veți înțelege din atitudinea noastră binevoitoare când v-am condus la aeroport ce urmăream. Ne luam rămas-bun! Nu pot să înțeleg de ce v-ați mai întors în România» [...] «Dacă regele face ce-i cerem, totul va fi bine. Dacă însă refuză să semneze, eu nu mai răspund de viața lui. Sunteți mama lui, trebuie să-l convingeți să cedeze. Dacă nu, va fi un dezastru pentru țară»[30].

Discuțiile au continuat după revenirea regelui în salon; potrivit relatărilor făcute de Gheorghiu-Dej „predominau de-acum pretențiile sale de ordin financiar și material, întrerupte deseori de intervențiile devenite isterice ale reginei Elena, care-i cerea mai departe să nu semneze actul"[31]. Petru Groza i-a dat asigurări reginei-mamă că el „nu îl va lăsa pe fiul ei să moară la umbra piramidelor". Ulterior, regele Mihai avea să aprecieze că primul ministru făcea aluzie la regele Victor-Emmanuel, care alungat din Italia, se refugiase în Egipt, unde murise fără un ban".

Arthur Gould Lee menționa că la revenirea sa în salon, regele l-a întrebat pe Groza:„— Și dacă refuz să semnez?" La care primul ministru a răspuns: „— Deținem poziția-cheie, și totul este organizat, după cum vedeți. Toate ordinele au fost date, și dacă nu ieșim curând de aici, cu abdicarea semnată, guvernul va lovi. Vom face mii de arestări până diseară. Va fi vărsare de sânge, poate chiar război civil, iar responsabilitatea vă va aparține. După aceea nu voi mai răspunde de siguranța nimănui — a dumneavoastră și chiar a Majestății Sale regina". Regele a cedat: „— Ultimul lucru pe care îl doresc este ca poporul să sufere din cauza mea. Au fost destule măceluri în țara asta. Nu am altă opțiune, decât să mă supun în fața amenințărilor voastre cu violența". S-a așezat la masa aflată

[29] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 276–277.

[30] Idem, *Elena...*, p. 246–247.

[31] Paul Sfetcu, op. cit., p. 68.

lângă perete și a semnat actul de abdicare. „Apoi, fără nici un cuvânt, s-a întors către Groza, i-a înmânat hârtia și s-a dus lângă regina Elena"[32].

La 15 iunie 1954, regele Mihai a fost chestionat de o comisie de anchetă a Camerei Reprezentanților a Congresului S.U.A. privind agresiunile comuniste din Europa de Est. La întrebarea privind împrejurările în care a abdicat, regele a răspuns: „Au sosit împreună [Groza și Gheorghiu-Dej] și, cu un surâs încântător pe față, Groza a spus: «Acum este timpul să cădem la învoială în legătură cu un divorț amiabil». Firește că nu știam la ce se referea. L-am întrebat: «Ce înseamnă acest lucru?» Pentru a scurta discuția el a scos actul de abdicare și a spus: «Este ultimul lucru care a mai rămas să fie făcut în interesul țării». Apoi, firește, a început să simuleze, pe un ton foarte amabil, că va fi vărsare de sânge, că întreaga țară va fi ruinată, că siguranța mea personală e amenințată — și Groza a insinuat, atunci, că ei au cu privire la mine un dosar gros de două palme — și a arătat grosimea cu palma." A intervenit Charles J. Kersten, membru al Comisiei: „Presupun că va fi fost un dosar asupra activităților anticomuniste." În stenogramă se poate citi:

„Regele Mihai al României: Au fost aluzii vagi că ar putea fi vorba de niște persecuții sau ceva asemănător. Am încercat cât am putut de mult să protestez și să-mi explic poziția, însă fără nici un efect. Am luat atunci bucata aceea de hârtie și m-am dus în camera alăturată, în biroul meu, ca s-o citesc cu atenție. Mama mea a rămas cu cei doi. Mareșalul Curții [D. Negel] a urcat la mine ca să mă vadă și să-mi comunice că toate firele telefoanelor noastre fuseseră tăiate și că suntem încercuiți de trupele comuniste. Mai târziu a reușit să obțină informația că ei au artileria îndreptată spre Palat, la o rază de trei mile. Evident, în fața acestor realități, nu mai era mare lucru de făcut. M-am întors la ei și am încercat să mai schimb ceva din conținutul acelei hârtii, dar a fost imposibil, așa că am semnat-o"[33].

Nicoleta Franck, în 1977, dădea o versiune asemănătoare asupra celor spuse de Petru Groza: „S-au dat ordine, deținem pozițiile-cheie. Dacă nu părăsim îndată această clădire ducând cu noi actul de abdicare semnat, guvernul o să acționeze cu asprime. Înainte de căderea serii. Lista miilor de persoane care vor fi arestate a fost deja întocmită. Poate că o să avem

[32] Idem, *Coroana...*, p. 281–282.

[33] *Agresiunile comunismului în România, vol. I. Documente din arhivele secrete: 1944–1989.* Ediție îngrijită de dr. Gh. Buzatu și Mircea Chiriţoiu, București, Editura Paideia, 1998, p. 81.

un război civil. N-aș mai putea răspunde de securitatea nimănui. Nici măcar a reginei mamă. O să curgă sânge și o să fiți singurul vinovat". În aceste condiții, regele a declarat: „Poporul meu a suferit prea mult! N-o să curgă sânge din cauza mea! Sunt obligat să mă supun acestui act de violență, n-am de ales, a mai spus regele. Și a semnat"[34].

După cum se observă, declarațiile și scrierile de până în 1989 se referă la mii de persoane care puteau fi arestate. Numai în relatările de după 1989 apare problema celor 1 000 de studenți care urmau să fie uciși dacă regele nu semna actul de abdicare, iar suveranul nu putea să-și asume o asemenea răspundere, întrucât viața lor fusese pusă în mâinile sale. În toate evocările anterioare această chestiune nici măcar nu este menționată, astfel că abdicarea era legată de amenințările mai generale: arestarea miilor de persoane, a căror listă era deja întocmită, pericolul războiului civil și al răspunderii regelui pentru vărsările de sânge, existența unui dosar care putea fi folosit în cazul unui refuz etc. În mod cert documentele cercetate până în prezent nu consemnează faptul că, în decembrie 1947, se aflau în închisorile din România o mie de studenți.

Cert este că regele Mihai a semnat *Actul de abdicare* în ziua de 30 decembrie, pe la ora 15^{00}. Acesta avea următorul conținut[35]:

„Mihai I-iu
Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,
Rege al României
La toți de față și viitori sănătate.

În viața Statului român s-au produs în ultimii ani prefaceri politice, economice și sociale, cari au creiat noi raporturi între principalii factori ai vieții de Stat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condițiunilor stabilite în Pactul fundamental — Constituția Țării — ele cerând o grabnică și fundamentală schimbare.

În fața acestei situațiuni, în deplină înțelegere cu factorii de răspundere ai Țării, conștient și de răspunderea ce-mi revine, consider că instituția monarhică nu mai corespunde actualelor condițiuni ale vieții noastre de Stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea dezvoltării României.

---

[34] Nicoleta Franck, *op. cit.*, p. 359.

[35] „Monitorul oficial", nr. 300 bis din 30 decembrie 1947.

Mihai I-iu

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

Rege al României

La toţi de faţă şi viitori, sănătate

In viaţa Statului român s'au produs în ultimii ani adânci prefaceri politice, economice şi sociale, cari au creiat noi raporturi între principalii factori ai vieţii de Stat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condiţiunilor stabilite de Pactul fundamental-Constituţia Ţării-ele cerând o grabnică şi fundamentală schimbare.

In faţa acestei situaţiuni, în deplină înţelegere cu factorii de răspundere ai Ţării, conştient şi de răspunderea ce-mi revine, consider că instituţia monarhică nu mai corespunde actualelor condiţiuni ale vieţii noastre de Stat, ea reprezentând o piedică serioasă în calea desvoltării României.

In consecinţă, pe deplin conştient de importanţa actului ce fac în interesul poporului român,

A B D I C

pentru mine şi pentru urmaşii mei dela Tron, renunţând pentru mine şi pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.

Las poporului român libertatea de a-şi alege noua formă de Stat.

Dat la Bucureşti,
astăzi 30 Decembrie 1947.

Mihai R.

Actul de abdicare a regelui Mihai

În consecință, pe deplin conștient de importanța actului ce fac în interesul poporului român,

ABDIC

pentru mine și pentru urmașii mei la Tron, renunțând pentru mine și pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.

Las poporului român libertatea de a-și alege noua formă de Stat.

Mihai Rege

Dat la București,

astăzi 30 Decembrie 1947".

O altă problemă controversată este aceea potrivit căreia regele a fost amenințat cu pistolul de dr. Petru Groza și obligat să semneze actul de abdicare. O asemenea apreciere a apărut tot după 1989, în presa promonarhistă. Regele a fost destul de circumspect. În discuția avută în 1990 cu Mircea Ciobanu a menționat:

„**M.** Un detaliu. După ce a trebuit să semnez acest lucru [actul de abdicare], în fine, acel document, Groza, cu un zâmbet larg și iarăși jovial, crezând că face o glumă foarte...

M.C. ... reușită ...

M. ... da, reușită, s-a apropiat de mine și m-a rugat să-i pipăi vestonul în dreptul buzunarului. Mi-a spus: «Pipăiți!» Și avea pistolul în buzunar.

M.C. Abia asta se potrivește cu omul vremurilor ce se anunțau.

M. Și s-a întors către mama, pentru că mama nu-l slăbea din ochi și a spus: «Ca să nu mi se întâmple și mie ce i s-a întâmplat lui Antonescu». Cu alte cuvinte, ca să poată riposta, dacă aș fi dat vreun semn că vreau să-l arestez"[36].

Gould Lee oferă o variantă apropiată: „Regele aștepta încordat ca ei să plece, prezența lor fiind deja prea mult. Dar Groza nu a putut rezista unui ultim impuls melodramatic. Îndreptându-se către regina-mamă, s-a bătut cu palma peste buzunarul lateral: «Ia pipăiți ce am aici». Regina s-a dat înapoi, dar Groza, nestingherit, s-a întors către rege, care a văzut, când primul ministrul a ridicat clapa buzunarului, patul unui Browning automat. «N-am vrut să risc nimic, a zis Groza chicotind. Nu aveam de gând să vă las să-mi faceți ce i-ați făcut lui Antonescu»"[37].

---

[36] Mircea Ciobanu, *op. cit.*, p. 61–62.

[37] Arthur Gould Lee, *Coroana...*, p. 282.

Așadar, regele nu a semnat abdicarea cu „pistolul la tâmplă", cum au scris unii ziariști și pseudoistorici după decembrie 1989. Dr. Petru Groza a lăsat să i se vadă pistolul, aflat în buzunar, după ce a primit actul respectiv din partea regelui. Este însă interesant că, deși se luaseră cele mai stricte măsuri de ordine și militare pentru reușita acțiunii, președintele Consiliului de Miniștri s-a temut că ar putea fi arestat, împărtășind soarta lui Ion Antonescu, la 23 august 1944.

După ce a semnat actul de abdicare, regele i l-a înmânat primului ministru, Petru Groza. Potrivit relatărilor reginei Elena, acesta a spus, „radiind de bucurie, că acum totul s-a rezolvat perfect și că nu este mare grabă să plecăm, ne putem pregăti pentru călătorie pe îndelete, în trei, patru, cinci zile. A mai spus că, după ce se așează lucrurile, Mihai putea să vină în vizită — niște vorbe goale, pe care noi le-am luat ca atare. A adăugat că o să păstreze legătura cu noi la telefon până când vom părăsi țara și că Mihai putea să-l sune de câte ori dorea!" Despre Gh. Gheorghiu-Dej, regina-mamă aprecia că acesta „a fost rece și a emis un ordin prin care ni se interzicea orice contact cu englezii și americanii din București, ba chiar și cu alte persoane. Dacă respectăm aceste ordine, el garanta că regele nu va păți nimic. În timp ce se pregăteau să plece, l-am întrebat pe Dej: «Cum pot fi sigură că o să vă țineți promisiunile?» El a răspuns: «Vă dau cuvântul meu de onoare», și mi-a sărutat mâna, apoi a plecat"[38]. Această scenă — secretarul general al Partidului Comunist Român sărutând mâna reginei-mamă — poate fi considerată cu adevărat antologică.

Există și o relatare a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej despre modul în care s-a produs abdicarea regelui. Ea a fost făcută la Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964 în momentul când s-a discutat despre trecerea pe cale pașnică sau violentă la construirea socialismului. Liderul partidului menționa: „Noi am cucerit meterez cu

---

[38] Idem, *Elena...*, p. 247–248.

* La ședință au participat: Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ștefan Voitec, Emil Bodnăraș, Lothar Rădăceanu, Octav Livezeanu, Tudor Ionescu, Theodor Iordăchescu, Stanciu Stoian — miniștri; Mihail Sadoveanu — președintele Adunării Deputaților; Ion Gheorghe Maurer, Ludovic Takacs, M. Macovescu, V. Modoran, I. Popescu — subsecretari de stat; S. Oeriu — președintele Comisiei Ministeriale pentru Aplicarea Tratatului de Pace. Au absentat: Traian Săvulescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Florica Bagdasar, N. Profiri, Romulus Zăroni, Ion Pas, Gh. Vasilichi, C. Agiu, C. Daicoviciu, Miron Nicolescu, Grigore Geamănu.

meterez și întăritură cu întăritură. Ultimul stâlp al orânduirii vechi a fost monarhia. Doar se cunoaște. Am fost acolo cu Petru Groza de i-am înmânat actul de abdicare.

Tov. Chivu Stoica: Actul de abdicare pașnică.

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej: Da. Numai că noi am luat măsuri, am înconjurat Palatul cu trei – patru rânduri de oameni înarmați, am tăiat toate legăturile Palatului cu exteriorul și atunci am intrat înăuntru. Fiecare din noi aveam câte un pistolet. I-am dat și lui Petru un pistolet mic și-mi spunea: măi Ghiță, nu prea știu eu să umblu cu el. Dar n-am avut nevoie de ele. Ne-am gândit pentru că acolo erau destui aventurieri. Era garda aceasta a Palatului și vă imaginați din cine era alcătuită. Când am avut discuția cunoscută cu el, la un moment dat a vrut să-i dau răgaz măcar câteva zile pentru ca să semneze. I-am spus: eu n-am mandat să vă dau câteva zile, eu am numai două ore timp disponibil. Dacă doriți semnați, veți fi înscris în istorie că ați înțeles situația care s-a creat, dacă nu vreți, să-mi spuneți. Zice, măcar 24 de ore, măcar o zi, măcar nu știu câte ore, pentru câteva minute. Eu n-aveam voie să-i dau, dar m-am gândit de ce dracu să nu-i dau că tot una este. I-am dat câteva minute, sfătuiți-vă cu sfetnicii dvs. Atunci l-a luat în mână și a fost bun luat (actul de abdicare), s-a dus jos, s-a sfătuit el cu cine s-a sfătuit. Între timp am avut discuții cu regina mamă care era foarte frământată ce o să se întâmple cu fiul ei. I-am spus că nu o să se întâmple nimic, aceasta depinde și de ea în mare măsură, pentru că el s-a obișnuit să fie rege, să-l sfătuiți să semneze actul de abdicare, este singura soluție rezonabilă în împrejurările de față. Desigur că este instructivă convorbirea cu dânsul, dar la un moment dat mi-a spus: cum să admit, cum să admit eu, fără luptă? El a stăruit în ideea luptei. Dar cu cine vreți să luptați? Are să se spună despre mine că am fost un laș, că am abdicat fără luptă, am capitulat fără luptă. L-am convins până la urmă, apoi i-a mai vorbit mamă-sa pe englezește. Nici eu, nici Petru n-a înțeles, dar a semnat actul de abdicare așa cum ai semna un bon la cantină. L-am luat, l-am vânturat, că n-aveam sugativă, l-am împăturit, l-am pus în buzunar și atunci, cum era și puțin fonf, așa, copil întârziat, zice: acum eu ce să fac? A trebuit să-i spunem ce să facă, să se pregătească și s-a pregătit și a plecat.

Uite o cale pașnică! Dar cu măsuri de precauție.

N-au avut nici un fel de amestec tovarășii sovietici aici, dimpotrivă, o mașină cu sovietici, trecând pe acolo, spărgând cordonul nostru, a avut loc un schimb de focuri între ostașii din mașina sovietică și oamenii noștri care erau în jurul Palatului. Nu știu care era dintre băieți acolo. Deci, iată este și așa o cale pașnică."[39] Revenind la faptele concrete și sigure petrecute în ziua de 30 decembrie 1947, se cuvine menționată, având documentul semnat de rege, dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej au plecat la Consiliul de Miniștri, care s-a deschis la ora 15,30*. Dr. Petru Groza a început cu următoarele cuvinte[40]: „Doamnă și domnilor miniștri, v-am convocat pentru a vă comunica un fapt nou, care a intervenit de când nu ne-am văzut. Veți lua cunoștință de acest fapt din conținutul actului pe care vi-l voi citi", și a lecturat documentul semnat de Mihai I. În continuare, dr. Petru Groza a prezentat textul Proclamației guvernului către țară, prin care se aducea la cunoștință abdicarea regelui. În document se aprecia: „Astfel, poporul român a dobândit libertatea de a-și clădi o formă nouă de stat — Republica Populară". Totodată, se adresa cetățenilor un apel: „Să înălțăm noua formă de viață a statului nostru Republica Populară Română, patria tuturor celor ce muncesc cu brațele și cu mintea, de la orașe și de la sate". Proclamația a fost semnată de toți membrii guvernului, inclusiv de cei care nu erau prezenți la ședință. Necerând nimeni cuvântul, Proclamația a fost aprobată în unanimitate, urmând a fi difuzată în aceeași zi de 30 decembrie 1947, la postul național de radio.

Dr. Petru Groza a ținut să informeze Consiliul de Miniștri că actul abdicării „s-a făcut prin bună învoială [...]. Istoria va înregistra o lichidare prietenească a monarhiei, fără zguduiri, cum poate inamicii noștri n-ar fi dorit. Ca să citez o expresie a reginei-mame, poporul a făcut azi un divorț și decent și elegant de monarhie [...]. Vreau să se știe pretutindeni — și aceasta este foarte important — că lucrul acesta s-a făcut cu cumințenie, la timpul său. Nimeni n-a fost supărat cu ceva. Noi mergem înainte pe drumul nostru, cu minimum de zguduiri la maximum de foloase. Vom

[39] Florian Banu și Liviu Țăranu, *Aprilie 1964. „Primăvara de la București". Cum s-a adoptat „Declarația de independență" a României?*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 126–127.

[40] Relatare după *Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 30 decembrie 1947*, doc. cit.

LEGEA

prin care România devine Republică Populară

LEGEA

PENTRU NUMIREA MEMBRILOR PREZIDIUMULUI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

C. I. PARHON
M. SADOVEANU
ȘTEFAN VOITEC
GH. C. STERE
I. NICULI

30 decembrie 1947.
România se proclamă
Republică Populară

îngriji ca fostul rege să plece liniștit, așa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de reproș, pentru felul cum poporul nostru a ținut să se poarte cu acela care, înțelegând glasul vremurilor, s-a retras, lucru pentru care poporul român nu se poate arăta nerecunoscător. Deci fostul rege va fi respectat ca orice cetățean al acestei țări".

Potrivit Constituției, în absența regelui urma să fie instituită o Regență, dar — a spus dr. Petru Groza — „trebuie să dezvățăm pe oameni să tot vorbească despre rege și despre Regență". El a propus constituirea unui Prezidiu al Republicii Populare Române, alcătuit din cinci persoane — „oameni onorabili, de suprafață" — care să exercite prerogativele fostului suveran. Dr. Petru Groza a sugerat ca din Prezidiu să facă parte: Mihail Sadoveanu — președintele Adunării Deputaților; prof. dr. C.I. Parhon — președintele A.R.L.U.S.-ului; Ștefan Voitec — ministrul Educației Naționale; Gh. Stere — președintele Curții de Apel din București; Ion Niculi — vicepreședinte al Adunării Deputaților. Consiliul de Miniștri a aprobat aceste propuneri, ședința luând sfârșit la ora 16,10.

Peste exact trei ore, la 19,10, s-a deschis, sub președinția lui Mihail Sadoveanu, ședința extraordinară a Adunării Deputaților[41]. Primul a urcat la tribună dr. Petru Groza, care a dat citire actului de abdicare a regelui Mihai I și Proclamației guvernului. M. Sadoveanu a declarat, în numele deputaților, că Parlamentul „ia act de abdicarea regelui Mihai, cât și de Proclamația guvernului către țară". Deputatul Gh. Nechiti a prezentat următorul proiect de lege prin inițiativă parlamentară:

„Art. 1. Adunarea Deputaților ia act de abdicarea regelui Mihai I, pentru el și pentru urmașii săi.

[41] Relatare după „D.A.D.", nr. 33, ședința din 30 decembrie 1947.

Art. 2. Constituția din anul 1866, cu modificările din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944 și următoarele se abrogă.

Art. 3. România este Republică Populară. Denumirea statului român este: Republica Populară Română.

Art. 4. Puterea legislativă va fi exercitată de Adunarea Deputaților până la dizolvarea ei și până la constituirea unei Adunări Legislative Constituante, care se va face la data ce se va fixa de Adunarea Deputaților.

Art. 5. Adunarea Constituantă va hotărî asupra noii Constituții a R.P. Române.

Art. 6. Până la intrarea în vigoare a noii Constituții, puterea executivă va fi exercitată de un Prezidium compus din cinci membri, aleși cu majoritate de Adunarea Deputaților dintre personalitățile vieții publice, științifice și culturale ale Republicii Populare Române.

Art. 7. Membrii Prezidiului R.P.R. vor depune în fața Adunării Deputaților jurământ de credință poporului român după următoarea formulă: «Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale».

Art. 8. În termen de trei zile de la apariția prezentei legi, armata și funcționarii publici vor depune jurământ de credință. Formula jurământului pentru funcționarii publici este: «Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinlăuntru. Jur a respecta legile R.P.R. și de a păstra secretul de serviciu». Pentru armată, grăniceri și jandarmi formula jurământului este: «Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinlăuntru. Jur a respecta legile Republicii Populare Române, de a păstra secretul de serviciu. Jur supunere legilor și regulamentelor militare în toate ocaziunile»".

Trecându-se la votul cu bile, proiectul de lege a întrunit 295 bile albe pentru, adică unanimitatea. În continuare, deputatul Gh. Apostol a prezentat, din inițiativă parlamentară, proiectul de lege prin care se numeau în calitate de membri ai Prezidiului Republicii Populare Române: C.I. Parhon, M. Sadoveanu, Șt. Voitec, Gh. Stere și I. Niculi. Proiectul a fost adoptat în unanimitate (295 bile albe)[42].

---

[42] Stelian Neagoe, *Istoria politică a României între anii 1944–1947. Crestomația tranziției dintre două dictaturi,* București, Editura Noua Alternativă, 1996, p. 516.

Conducerea ședinței a fost preluată de Miron Belea, vicepreședinte al Adunării Deputaților, membrii Prezidiului (între care și M. Sadoveanu, președintele Parlamentului), depunând pe rând jurământul*. La ora 19,55 s-a încheiat una dintre cele mai importante ședințe din istoria Parlamentului românesc și a țării însăși.

Deși a îmbrăcat o formă legală, în fapt, actul de la 30 decembrie 1947 a fost o lovitură de stat, deoarece Constituția existentă nu permitea schimbarea formei de guvernământ. S-a adoptat formula abrogării legii fundamentale, dar acest drept nu-l avea decât Adunarea Națională Constituantă. Potrivit normelor legale, Parlamentul existent hotăra, prin vot, modificarea Constituției. Apoi Parlamentul se dizolva, organizându-se alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Aceasta modifica legea fundamentală, inclusiv Titlul „Despre puterile statului". După promulgarea Constituției, se putea acționa pentru punerea în acord a formei de guvernământ cu prevederile legale.

În seara zilei de 30 decembrie 1947 a fost difuzat la radio *Mesajul* Prezidiumului Republicii, în care se arăta: „Poporul român și-a dobândit acum libertatea de a-și da forma de stat cea mai potrivită cu aspirațiile sale firești: Republica Populară [...]. Nici o piedică nu mai stă acum în calea dezvoltării depline a democrației noastre populare, menită să asigure tuturor celor ce muncesc, cu brațele sau cu mintea, de la orașe și sate, buna stare materială și culturală, și care să constituie garanția suveranității și independenței țării noastre [...]. Totul depinde acum numai de munca și destoinicia noastră, de iubirea noastră de popor și de Republica noastră Populară, de devotamentul fiecăruia pentru propășirea țării"[43].

Din inițiativa Partidului Comunist și a sindicatelor, în aceeași seară au fost organizate mitinguri la care se exprima adeziunea la actul înlăturării monarhiei. Ele au continuat și în zilele următoare. Mijloacele de propagandă ale regimului — presa și radioul — susțineau că vestea proclamării Republicii a fost primită cu entuziasm de masele populare de pe întreg cuprinsul țării. Un mare miting a avut loc în ziua de 31 decembrie în Piața Palatului Regal, devenit al Republicii, unde s-a încins o horă uriașă care făcea înconjurul pieții, din str. Episcopiei până la biserica

* Gh. Stere nefiind prezent, s-a ținut a doua zi, 31 decembrie 1947, o ședință specială în cadrul căreia acesta a depus jurământul („D.A.D.", nr. 34, ședința din 31 decembrie 1947, p. 479).

[43] „Scânteia", din 2 ianuarie 1948.

Crețulescu. În întreprinderi, instituții, unități militare au avut loc adunări prin care „oamenii muncii își manifestau adeziunea" la actul din 30 decembrie și își exprimau hotărârea de a înălța, prin munca lor, Republica Populară Română, „tot mai sus în rândul statelor libere și independente ale lumii". Aceleași sentimente erau mărturisite în scrisori și telegrame adresate C.C. al P.C.R., guvernului, Adunării Deputaților, Prezidiului Republicii, în declarațiile difuzate la radio, în articole apărute în presă. Citățm, cu titlu de exemplu, articolul publicat de George Călinescu la 4 ianuarie 1948: „În situația României, o putere executivă emanată de la popor este instrumentul cel mai sigur, deoarece poporul cu instinctul său nu greșește niciodată. Mihail Sadoveanu, cântăreț al lui Ștefan cel Mare și cărturar hrănit cu cronici, nu va fi, de pildă, un cârmaci mai lipsit de vedere și tot astfel Prezidiul, în întregul lui, guvernul și Parlamentul țării. Înainte deci, fără șovăire spre întărirea tinerei instituții. Republica vrea să zică *res-publica,* lucrul public, așadar de acum încolo toți avem o parte de responsabilitate în propășirea țării. Cuvântul nostru de ordine este azi: «Să fim alături de patrie, să slujim *res-publica*»"[44].

Între propagandă oficială și realitate exista o serioasă discrepanță. În fapt, regele Mihai era privit de marea majoritate a românilor ca ultima stavilă în calea sovietizării României; el simboliza ideea de independență și de continuitate a tradițiilor democratice și a istoriei naționale. Dar pentru sovietici asemenea valori nu-și mai aveau locul în zona lor de dominație.

O analiză, oricât de sumară, arată că după cel de-al doilea război mondial în Europa a crescut numărul țărilor cu regim republican. Alături de statele care avuseseră forme de guvernământ republicane în perioada interbelică (Cehoslovacia, Polonia, Austria, Elveția, Franța, Finlanda, Spania, Portugalia), alte șase au devenit republici: Irlanda (iunie 1945), Iugoslavia (noiembrie 1945), Albania (ianuarie 1946), Ungaria (februarie 1946), Italia (mai 1946), Bulgaria (septembrie 1946). Dintre acestea patru porniseră pe drumul revoluției „democrat-populare", iar trei (Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria) aveau granițe comune cu România.

Europa evolua pe drumul stabilit de Marile Puteri care alcătuiseră Națiunile Unite încă din anii 1943–1944. Aflată sub influența, dar de fapt sub ocupația sovietică, România trebuia să păsească, alături de

[44] George Călinescu, *Res-publica,* în „Națiunea", din 4 ianuarie 1948.

celelalte țări cu „democrație populară", spre un regim republican. Un astfel de regim nu exprima evoluția firească a societății românești, ci era unul impus de ocupantul sovietic. În condițiile în care toate statele vecine aveau regim republican încă din 1946, menținerea regelui Mihai — ultimul monarh din această zonă a Europei — nu mai putea fi suportată de sovietici. Ei au fost principalii autori ai actului de la 30 decembrie 1947, iar realitatea concretă arată că, după abdicarea regelui Mihai, procesul de sovietizare a României s-a accelerat, iar ofensiva împotriva tuturor valorilor naționale, a vechilor tradiții democratice, s-a generalizat.

EPILOG. AVATARURILE UNUI FOST SUVERAN

A doua zi după semnarea actului de abdicare, Mihai I și regina-mamă s-au întors la Sinaia. Aici se afla deja o comisie de inventariere a bunurilor Casei Regale, constituită pe baza ordinului Direcției Administrației de Stat, din cadrul Ministerului de Interne. Prin ordine speciale, asemenea comisii s-au constituit în toate județele, principala lor misiune fiind aceea de a împiedica distrugerea sau înstrăinarea bunurilor Casei Regale rămase „fără stăpân". Într-o următoare etapă, aceste comisii aveau rolul de a contribui la inventarierea tuturor bunurilor, mobile și imobile, aparținând familiei domnitoare.

Desigur, pentru regele Mihai și regina-mamă prezența acestei comisii nu era de bun augur. Promisiunea făcută de dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, potrivit căreia suveranul era liber să ia cu el în străinătate orice bunuri dorea, se dovedea a fi fără obiect. La repetatele apeluri telefonice ale regelui și reginei-mamă, nici Petru Groza, nici Gheorghiu-Dej nu au răspuns. Timp de trei zile, regele și regina-mamă și-au făcut bagajele sub privirile atente ale membrilor comisiei. La rândul său, Gheorghiu-Dej avea să relateze: „Au urmat câteva zile de tratative referitoare la departajarea bunurilor mobile cumpărate din banii monarhiei, de cele cumpărate din banii statului și care se aflau în castelele și casele ce fuseseră folosite de familia regală, aceasta bineînțeles pe bază de acte legale. După clarificările necesare, Mihai și mama sa Elena, împreună cu persoanele din serviciul monarhiei care au vrut să-l însoțească, au părăsit țara cu toată averea mobilă pe care o dețineau în România și pe care o puteau dovedi cu acte legale. Momentul a fost un mare succes

politic, deși plecarea regelui cu averea ce-o strânsese familia sa din exploatarea țării noastre a fost o pierdere mare de ordin financiar pentru noi toți. Totodată, însă, a fost cea mai ieftină și mai bună soluționare a monarhiei. S-a înfăptuit fără convulsii și tulburări politice și mai ales fără vărsarea vreunei picături de sânge"[1].

Încă nu este clar ce bunuri a putut lua regele cu el în exil, dar în mod limpede nu au fost puține. Nici sumele ce i s-au oferit nu sunt precis cunoscute. În discuția avută cu ziaristul francez Philippe Viguié Desplaces, regele a afirmat că a primit din partea guvernului român 280 000 franci elvețieni și 50 000 dolari americani, sume destul de importante, mai ales dacă le raportăm la situația economică și financiară a României, grav afectată de cei doi ani de secetă, de eforturile pentru achitarea despăgubirilor de război și de jaful practicat de Armata Roșie. De asemenea, Mihai I a declarat că a putut să ia cu el patru automobile, iar pilotul său a reușit să scoată din țară avionul personal, fără autorizație oficială[2].

În dimineața zilei de sâmbătă 3 ianuarie 1948, regele Mihai, regina-mamă Elena și alte persoane au urcat în „trenul exilului" alcătuit din 8 vagoane. Regele își amintea că peronul gării Sinaia era gol, „cu excepția a două rânduri de ofițeri ce străjuiau calea până la vagonul regal. Dar ei nu se aflau acolo pentru a ne da onorul. Stăteau cu spatele la noi, astfel încât nu ne puteau vedea. [...] Atunci când trenul a părăsit Sinaia, am văzut că se așezaseră vreo douăzeci de oameni la ieșirea din gară. La trecerea noastră, au început să strige: «Trăiască Republica, trăiască Republica Populară!»"[3]. Potrivit unor informații, împreună cu regele au plecat 33 de persoane.

Trenul a parcurs teritoriile Ungariei și Austriei, oprindu-se în Elveția, la Lausanne, unde regele și-a stabilit domiciliul. Pe traseu și la sosirea în Elveția fostul suveran al României a refuzat să facă declarații ziariștilor.

Guvernul a decis să fie expulzați și membrii familiei domnitoare. Chiar în noaptea de 30/31 decembrie 1947, principesa Ileana a fost sunată la Bran de administratorul său din București, care i-a comunicat că dr. Petru Groza dorea să-i vorbească. În dimineața zilei de 31 decembrie, principesa a pornit cu mașina spre București. La Câmpina s-a întâlnit cu regele Mihai, care venea din Capitală, îndreptându-se spre Sinaia. Acesta, precum și regina-mamă i-au povestit cum a decurs abdicarea. Consem-

[1] Paul Sfetcu, *op. cit.*, p. 68.
[2] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 121–122.
[3] *Ibidem*, p. 123.

Castelul Peleș

narea — după mai mulți ani — a acestei discuții este mai mult decât aproximativă: „Imediat după intrarea în Palat[ul Elisabeta] fuseseră separați de suitele lor. La uși se găseau gărzi necunoscute. Apoi Groza și Gheorghiu-Dej îi puseseră în față actul de abdicare, informându-l că în oraș se găseau trăgători instruiți să împuște oamenii dacă ar refuza să semneze. Era ca și cum i-ar fi pus lui însuși la cap un revolver: nu putea să facă nimic altceva decât să semneze. Acum se întorceau la Sinaia să împacheteze și urmau să fie trimiși în Elveția cât de curând se putea. Mihai întrebase ce se va întâmpla cu cele două mătuși ale sale, cu sora mea Elisabeta și cu mine, și i se spusese că noi puteam rămâne, dacă doream, ca simple cetățene"[4].

Cu aceste informații, principesa Ileana și-a continuat drumul spre București. Aici nu l-a putut întâlni pe dr. Petru Groza, secretarul său spunându-i că președintele Consiliului de Miniștri „dorea numai să mă asigure că nu aveam de ce să ne facem griji". Dar principesa nu s-a lăsat convinsă și a decis să discute, personal, cu șeful guvernului: „Știam că în fiecare dimineață făcea o plimbare pe jos, așa că Bitterman și Badillo [din

[4] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 370–371.

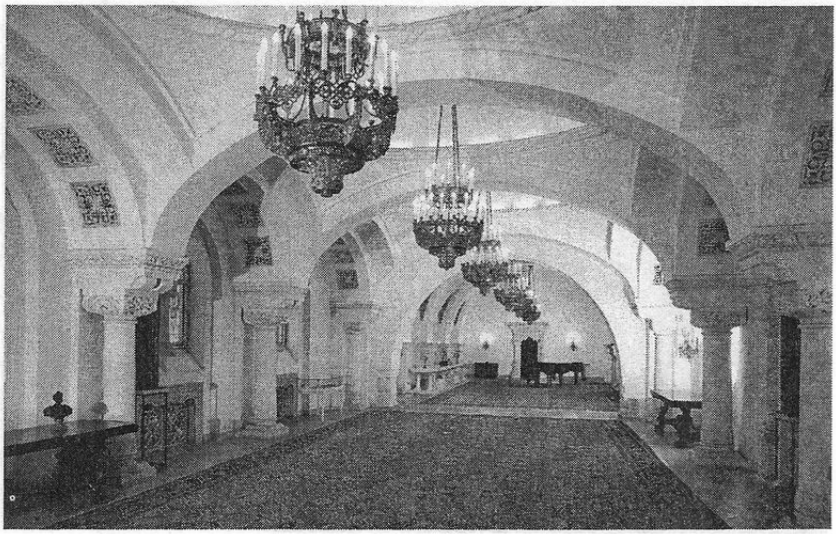

Interior din Palatul Cotroceni

anturajul prințesei] au stat la pândă în ziua următoare — căci, oricât de uluitor ar părea, casa mea nu fusese pusă sub supraveghere strictă. Când l-am văzut ieșind din casă, care era cam la zece intersecții de casa mea, m-am repezit în mașină împreună cu Ștefan [fiul Ilenei] și am pornit pe o stradă laterală. Acolo ne-am dat jos și am început să mergem agale, ca și cum și noi ne-am fi făcut plimbarea de dimineață și l-am fi întâlnit din întâmplare. Groza ne-a salutat deosebit de amabil și a remarcat ce frumoasă zi era. Am fost de acord, dar nu l-am lăsat să plece numai cu atât. I-am spus tot ce mi se întâmplase și când s-a arătat surprins am insistat ca lucrurile să fie puse la punct, ceea ce a promis că va face. Nu pot spune că s-a purtat rău cu mine, iar de câte ori l-am încolțit — ceea ce s-a întâmplat de mai multe ori — a facilitat o serie de mici îmbunătățiri". Principesa a vorbit la telefon și cu „bunul ei prieten" Emil Bodnăraș, care era, de câteva zile, ministrul Apărării Naționale: „I-am spus că mă tem că treaba mea [în cadrul Crucii Roșii] se cam terminase și era mai bine să plec și eu. Mi-a răspuns, cu regret, că acesta era cel mai bun lucru pe care-l puteam face deocamdată, dar era sigur că vremurile astea tulburi se vor potoli, astfel că voi putea să mă întorc"[5]. După noi discuții cu Petru Groza, principesa a obținut ca guvernul să-i pună la dispoziție — ei și

surorii sale, Elisabeta — o garnitură de tren. Acestea au plecat în ziua de 12 ianuarie 1948 din gara Brașov, cu destinația Lausanne, Elveția. Aici cele două principese s-au întâlnit cu regele Mihai și cu regina-mamă, după care fiecare și-a urmat propriul drum în viață.

După 30 decembrie 1947, regimul de la București a declanșat o furibundă campanie împotriva instituției monarhice, considerată a fi răspunzătoare pentru toate relele de care suferise România în ultimele opt decenii. În acest cadru s-au înscris și acțiunile vizând distrugerea tuturor însemnelor monarhiei. De asemenea, au fost dărâmate statuile lui Carol I și ale lui Ferdinand. Profesorul Gheorghe Zane avea să noteze: „Întâmplător treceam pe Calea Victoriei când a fost distrusă statuia lui Carol I așezată în fața Palatului Regal. O grupă de vreo 20–25 de indivizi purtând în spate scări, frânghii groase și în mâini fierăstraie, au înconjurat statuia și, sprijinind scările pe soclu, unii au început să se suie, până au ajuns la picioarele calului. Ajunși sus, cățărați pe soclu, au început să taie cu fierăstraiele pentru metal picioarele calului, circa 10 cm mai sus de copite. Alții, în acest timp, legară cu frânghii lungi, care atârnau până jos, trupul și gâtul calului. Odată toate patru picioarele tăiate, au coborât pe scări jos, statuia era încă pe soclu, au început să tragă de frânghii, din partea dreaptă a statuii, să fi fost 10–15 care trăgeau până au urnit-o din loc, și odată deplasată imensa statuie ecvestră, a fost răsturnată și trântită la pământ, într-un vacarm nemaipomenit"[6].

La 4 martie 1948, aflându-se într-o vizită în Marea Britanie, Mihai I a declarat presei că abdicarea i-a fost impusă prin forță, astfel încât nu se simțea legat de acest act; asemenea afirmații au fost repetate în Statele Unite ale Americii cu prilejul primirii lui, în aceeași lună, de către Harry Truman și George Marshall, precum și în alte ocazii.

Luând act de declarațiile fostului rege făcute în Marea Britanie și în S.U.A., Consiliul de Miniștri a hotărât, la 22 mai 1948: retragerea cetățeniei române pentru Mihai de Hohenzollern; Elena, mama sa; Elisabeta de Hohenzollern; Ileana de Habsburg și Nicolae de Hohenzollern.

Bunurile Casei Regale au trecut în patrimoniul statului român. La 7 ianuarie 1948 s-a constituit „Comisia pentru identificarea, păstrarea și

---

[5] *Ibidem*, p. 372.

[6] Gheorghe Zane, *Memorii*, p. 163.

administrarea bunurilor de orice fel care la data de 30 decembrie 1947 constituiau Domeniul Coroanei, a acelora care formau patrimoniul fostei Casei Regale, precum și a acelora care aparțineau fostului rege Mihai sau membrilor fostei familii regale". Președintele comisiei era Avram Bunaciu, ministru secretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri. Comisia centrală a fost completată cu o comisie de specialiști pentru expertiză și inventariere a bunurilor artistice ale fostei Case Regale, în frunte cu criticul de artă George Oprescu; secretarul acestei comisii a fost numit criticul de artă Radu Bogdan; între specialiști s-au aflat K.H. Zambaccian, Emil Condurachi, Mac Constantinescu ș.a.; s-a apelat și la alte persoane: Ion Nestor (arheolog), Ion Jalea (sculptor) etc. Pentru activitatea depusă, George Oprescu a fost decorat cu „Ordinul Muncii" clasa I-a[7].

La 22 mai 1948, Consiliul de Miniștri a hotărât trecerea în proprietatea statului român a bunurilor fostului rege Mihai și ale familiei regale: 15 190 ha teren arabil, 136 990 ha păduri, 29 castele cu 1 081 camere, 114 alte palate în diferite zone ale țării cu 1 979 camere, 16 castele de vânătoare și cabane cu 88 de camere, 3 991 502 bucăți acțiuni la cele mai importante întreprinderi industriale și bănci („Reșița", „Astra Română", „Titan–Nădrag–Călan", „Mica", „Steaua Română", „Letea", Banca Românească, Banca de Credit etc.). Casa Regală poseda numeroase bijuterii, tablouri, yacht-uri și alte bunuri „de mai multe sute de miliarde de lei"[8]. Ele au fost trecute în proprietatea diferitelor ministere, muzee, dar și în folosința nomenclaturii de partid. De altfel, multe dintre reședințele regale au devenit locuri de odihnă și recreere pentru liderii politici. Castelul Peleș a devenit muzeu, iar statuia regelui Carol I a fost demontată și „pusă în conservare". Castelul Pelișor a primit destinația de reședință oficială a liderilor politici de la București; aici au fost cazați și unii șefi de state, între care Richard Nixon și Gerald Ford, președinții S.U.A. În anii '70–'80, din indicația lui Nicolae Ceaușescu s-au renovat palatele Cotroceni și Scroviștea, castelul de la Săvârșin și alte foste reședințe regale, care au fost folosite de nomenclatura Partidului Comunist Român.

Aflat în exil, regele Mihai s-a căsătorit cu Anna de Bourbon-Parma, la 10 iunie 1948. Ceremonia s-a oficiat în Palatul Regal din Atena (sala Tronului) în prezența regelui Paul al Greciei, a membrilor guvernului grec și

[7] Nicoleta Ionescu-Gură, *Între Domeniul Coroanei și averea personală a regelui*, în „Magazin istoric", nr. 12 din decembrie 1995.

[8] „Scânteia", din 24 mai 1948.

înalților prelați ai Bisericii Ortodoxe[9]. Regina Anna a născut cinci fete: Margareta (1949), Elena (1950), Irina (1953), Sofia (1957) și Maria (1964).

Devenit persoană particulară, regele Mihai a practicat diverse meserii, între care pilot de încercare la o firmă americană cu sediul în Elveția și „broker" (agent de schimb), reprezentând o casă greco-americană din Wall Street. Viața în exil i-a creat multe momente dificile, dar regele Mihai le-a depășit, fiind convins că nu trebuia să țină la „etichetă", ci era dator să muncească, să-și întrețină familia. Deoarece numele său înscris în actul de naștere era Mihai, fără altă precizare, și-a adăugat în cartea sa de identitate și pe cel de România, devenind astfel Mihai de România.

A continuat să aibă legături cu familiile domnitoare din Europa, cu care se înrudea, dar un monarh în exil nu prezenta un interes deosebit, fiind tratat adesea ca o „rudă săracă". De altfel, în această situație se aflau mai mulți regi și regine — proveniți din Bulgaria, Iugoslavia, Albania, Grecia, Italia — care se consolau reciproc, în așteptarea unor vremuri mai bune. În general, regele Mihai a evitat întâlnirile cu aceste persoane, preferând să se dedice vieții sale de familie[10].

Aflat sub influența mamei sale, regele Mihai n-a acceptat să aibă relații cu tatăl său, Carol al II-lea, deși din 1948 acesta îi telefona adesea și îi scria, exprimându-și dorința de a se întâlni. Regele Mihai afirma: „Îmi era, însă, foarte greu să răspund acestei invitații fiindcă românii nu ar fi acceptat ca eu să mă duc să îl îmbrățișez pe cel pe care ei îl considerau responsabil, în parte, de nenorocirile lor"[11]. Explicația poate avea o justificare politică, dar în nici un caz una umană. Regele Mihai nu și-a invitat tatăl la nuntă, nici la botezul fetelor, deși Carol al II-lea ținea foarte mult să fie prezent la asemenea evenimente. Nu a fost prezent nici măcar la funeraliile părintelui său, oferind aceeași explicație: „Nu vroiam să mă întâlnesc cu anturajul său"[12].

A participat însă la împărțirea moștenirii acestuia și a avut procese cu Elena Lupescu și cu Mircea Grigore Lambrino. Regele avea să declare: „la moartea regelui Carol al II-lea, eu nu i-am moștenit averea. Și asta pentru

---

[9] Ecaterina Rădoi, *Viața regelui Mihai I,* București, Editura Mașina de Scris, 1998, p. 214–215; Ana a României, *Un război, un exil, o viață,* p. 63–65 (ceremonialul căsătoriei).

[10] Vezi, pe larg, Ana a României, *op. cit.,* (cap. 5–9).

[11] Mihai I, *O domnie întreruptă,* p. 135.

[12] *Ibidem,* p. 144.

bunul motiv că așa ceva nu exista"[13]. Recunoaște totuși că a recuperat „un tablou care mă reprezenta pe mine la vânătoare"[14]. Această problemă — a averii lui Carol al II-lea și a moștenitorilor ei — a rămas nerezolvată. Nu se poate contesta faptul că regele Carol al II-lea a acumulat, în anii de domnie, o avere considerabilă. Cu o bună parte din bunurile mobile a plecat în exil; alături de acestea se adaugă banii pe care-i avea în băncile străine. Un ziarist francez, care s-a ocupat îndeaproape de istoria familiei domnitoare a României, conchidea: „Carol II a deschis în Statele Unite câteva conturi considerabile pe care guvernul american le-a blocat în timpul războiului ca aparținând unui rege inamic. Dar, ajuns în exil, Carol II a dezaprobat public politica lui Antonescu, obținând astfel deblocarea unora dintre conturi, în favoarea lui și a fiului lui, Mihai. Ce s-a întâmplat însă cu acele conturi? Mister total. Carol a achiziționat, de asemenea, domenii întinse în Mexic și în Brazilia, dar nici una din tranzacții nu s-a făcut direct pe numele lui; din motive fiscale, el s-a folosit de nume de împrumut. Fapt care face dificilă recuperarea acestor domenii și mai ales găsirea banilor dacă ele au fost vândute după moartea fostului suveran. Carol, ca toți cei care vor să-și creeze o «saltea financiară» pentru bătrânețe, a depus aur în Elveția. E posibil însă ca jocul continuu al conturilor unite, joc de care Carol nu s-a privat, a epuizat această rezervă. Și, chiar dacă nu, cine nu cunoaște discreția băncilor elvețiene care preferă să moară asfixiate de aur decât să se despartă de el!"[15]

După plecarea din țară, regele Mihai a evitat să se angajeze în acțiuni politice împotriva regimului existent în România. Emigrația română era extrem de divizată, iar regele nu a vrut să se afle în nici una din tabere. Și-a dat seama, din discuțiile cu mai mulți lideri ai emigrației, că orice tentativă de unificare a diferitelor grupuri, care se contestau reciproc, nu avea nici o șansă de izbândă. A preferat să rămână departe de aceste discuții, adresând din când în când — mai ales cu prilejul Anului Nou — mesaje de îmbărbătare poporului român și de speranță că România va reveni, mai devreme sau mai târziu, pe drumul democrației.

În rândul familiei regale s-au produs importante modificări. După moartea lui Carol al II-lea în 1953, au trecut în „lumea umbrelor" surorile

[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem,* p. 145.
[15] Guy des Cars, *Inimoasele regine ale României,* p. 211–219.

sale Elisabeta (1956) și Marioara (1961), apoi principele Nicolae (1977); regina-mamă Elena a decedat în 1982.

În anul 1989, când regimurile socialist-totalitare din centrul și sud-estul Europei au început să se prăbușească, rând pe rând, regele Mihai a devenit mai activ. Participând la mai multe manifestări publice, dând interviuri presei, posturilor de radio și de televiziune, regele Mihai folosea prilejul pentru a critica regimul politic din România și mai ales pe Nicolae Ceaușescu. De asemenea, a început să primească mai mulți oameni din țară, precum și din exil, cu care discuta despre evoluția României după iminenta înlăturare a dictaturii. El își exprima convingerea că cea mai bună soluție era revenirea la monarhia constituțională, care să asigure dezvoltarea democratică a țării, precum și o rapidă integrare a ei în structurile europene și euro-atlantice.

Vestea căderii regimului dictatorial, la 22 decembrie 1989, a fost primită cu satisfacție de regele Mihai. În *Mesajul către țară,* adresat cu prilejul Anului Nou 1990, suveranul declara: „Eliberați acum de dictatură, să punem umărul cu toții pentru a reface țara din dezastrul moral și material în care a adus-o regimul comunist. Trista experiență, trăită aproape o jumătate de veac din pricina dictaturilor și ideologiilor, să ne învețe pe toți că nimic nu e mai de preț decât libertatea individuală și democrația care dă cuvântul tuturor, într-o țară suverană și independentă. Să jurăm cu toții, pe zbuciumata noastră istorie, pe credința și lupta strămoșilor noștri, pe conștiința noastră morală și pe mormintele martirilor noștri din această jumătate de veac, că nu vom mai îngădui niciodată în țara noastră dictaturile și extremismele"[16].

După Revoluție, în România s-a înregistrat o tendință de „recuperare a istoriei", inclusiv a vechilor instituții: între acestea și monarhia. În primăvara anului 1990, statuia lui Carol I a fost reamplasată pe terasa principală a castelului Peleș, iar cea a reginei Elisabeta a fost scoasă din grota artificială în care fusese amplasată inițial și așezată lângă cea a lui Carol I; mai multe artere de circulație din București și din alte localități au primit numele de dinainte de 1948 (Bulevardul Carol I, Bulevardul Elisabeta, Bulevardul Ferdinand etc.); însemnele regale de pe unele instituții (între care și Institutul de Istorie „N. Iorga") au fost repuse în valoare; pe Arcul de Triumf din București au fost reamplasate efigiile regelui Ferdinand și reginei Maria; au fost publicate volume de documente și

[16] Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I. (Addenda. Documente),* p. 330.

lucrări științifice privind istoria monarhiei; s-au organizat expoziții cu obiecte și documente aparținând familiei regale (la Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul de Istorie și Artă a Municipiului București, Muzeul Național Cotroceni — înființat în 1991) etc.

Regele Mihai a privit cu multă circumspecție evoluția evenimentelor din România după decembrie 1989. Într-o discuție avută cu ziaristul francez Philippe Viguié Desplaces, regele Mihai aprecia: „Românii au sentimentul că revoluția lor le-a fost confiscată. Ei au răsturnat un dictator abject: ar fi trebuit să cadă și sistemul. Dar nu s-a întâmplat așa. După atâtea lupte și speranțe, la putere sunt aceiași"[17]. În declarațiile făcute, regele susținea că domnia sa „a fost întreruptă", dar că ea „nu va rămâne neîmplinită"[18].

În primii ani de după Revoluție problema monarhiei a devenit obiectul unor aprige confruntări politice. Noul regim de la București s-a dovedit a fi ostil restaurării instituției monarhice, pe care o prezenta ca o „relicvă a trecutului". Pe de altă parte, unele persoane au încercat să-și facă o carieră politică pe baza susținerii restaurației monarhice. Astfel, în august 1990, s-a creat „Uniunea Monarhică Constituțională din România", iar în august 1992, „Partidul Național Regalist", conduse de persoane obscure, al căror obiectiv era să-și facă drum în viața politică a României[19]. Opoziția din anii 1990–1996 a lansat lozinca: „Monarhia salvează România". Au apărut unele ziare promonarhiste, broșuri de propagandă, afișe; s-au organizat simpozioane, dezbateri, emisiuni radio și TV în care regaliștii de dată recentă (unii dintre ei foști activiști ai Partidului Comunist) pledau pentru restaurația monarhică. În realitate, a existat un singur lider politic care s-a pronunțat, în mod sincer și consecvent, pentru revenirea regelui Mihai la conducerea României. Acesta a fost Corneliu Coposu, președintele Partidului Național Țărănesc-Creștin Democrat. El declara în iulie 1991: „Opinia publică românească nu vede o altă soluție pentru ieșirea din impas decât restaurarea monarhiei. Să nu uităm că de această monarhie se leagă, pe de o parte, încrederea tradițională în națiune, iar pe de altă parte, certitudinea că o dată cu instaurarea monarhiei va dispărea definitiv pericolul comunismului"[20].

---

[17] Mihai I, *O domnie întreruptă*, p. 174.

[18] *Ibidem*, p. 212.

[19] Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia partidelor politice din România (1862–1994)*, București, Editura Mediaprint, 1995, p. 159, 164.

[20] *Mărturisiri. Corneliu Coposu în dialog cu Vartan Arachelian*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 188–189.

Pe acest fond de confruntare politică, prezența regelui în România a fost privită în mod diferit de oamenii politici aflați la putere și de cei din opoziție. Încă din aprilie 1990, regele Mihai și-a exprimat dorința de a reveni în țară. Autoritățile de la București vedeau în fostul suveran un adversar politic în jurul căruia s-ar fi putut coaliza forțele de opoziție, astfel că i-au refuzat viza. În decembrie 1990, regele a făcut tentativa de a veni în România fără aprobarea guvernului, dar a fost blocat pe șoseaua București-Pitești, în timp ce se îndrepta spre Curtea de Argeș, reîntors la aeroportul Otopeni și „expediat" din țară. Pe de altă parte, în 1990 a putut vizita țara principesa Ileana, devenită Maica Alexandra, stabilită în Statele Unite ale Americii; a dorit să vadă mormântul părinților săi, despre care credea că au fost profanate. În memoriile sale scrisese: „Am auzit că aceste morminte au fost distruse de comuniști; corpurile scoase și arse; cenușa lor împrăștiată"[21]. A constatat — vizitând biserica mănăstirii Curtea de Argeș — că mormintele celor doi regi, Carol I și Ferdinand, precum și ale reginelor Elisabeta și Maria se aflau în bună stare, la locul lor. Maica Alexandra s-a întors cu conștiința împăcată în Statele Unite, unde a murit în 1991, în vârstă de 82 ani. Tot în 1990 au venit, pentru scurte vizite în țară, fetele regelui Mihai, iar principesa Margareta a creat o fundație, care-i poartă numele. De asemenea, în acel an a decis să se stabilească în România fiul lui Mircea Grigore Lambrino, principele Paul, născut în 1948.

La 21 noiembrie 1991, Parlamentul a votat noua Constituție a României, cu 414 voturi pentru și 95 contra. Au votat împotrivă reprezentanții Partidului Național Țărănesc-Creștin Democrat, Uniunii Democrate Maghiare din România și Partidului Național-Liberal (aceștia din urmă cu câteva excepții)[22]. Constituția a fost apoi supusă unui referendum, opoziția cerând cetățenilor să nu se prezinte la vot. Una dintre obiecțiile majore ale partidelor din opoziție era aceea că referendumul trebuia să vizeze mai întâi forma de guvernământ — monarhie sau republică — și apoi să se elaboreze o nouă Constituție. În ziua de 8 decembrie 1991 s-a prezentat la urne 67% din populația cu drept de vot, iar 76% dintre alegători au răspuns prin „Da", adică aprobă această Constituție. Astfel, noua lege fundamentală a României a intrat în vigoare. Articolul 1, aliniatul 2 prevede: „Forma de guvernământ a statului este Republica".

[21] Principesa Ileana, *Trăiesc din nou*, p. 316.

[22] „Monitorul oficial", nr. 233 din 21 noiembrie 1991.

Articolul 148, care se referă la revizuirea Constituției, este formulat astfel: „Dispozițiile prezentei Constituții privind caracterul național, independent, unitar și indivizibil al statului român, *forma republicană de guvernământ* (subl. n.), integritatea teritoriului, independența justiției, pluralismul politic și limba oficială nu pot forma obiectul revizuirii"[23].

În aprilie 1992, regele a primit aprobarea oficialităților de la București de a vizita România cu ocazia sărbătorilor de Paști. S-a bucurat de o primire călduroasă din partea partidelor de opoziție, precum și a unei bune părți a populației. Conform angajamentului asumat, regele nu a ținut discursuri politice, mărginindu-se să facă urări de sănătate, bucurie și prosperitate pentru poporul român.

În lupta împotriva lui Ion Iliescu, candidatul Frontului Salvării Naționale în alegerile din 1990 și 1992, opoziția a agitat problema monarhiei. Regele Mihai era prezentat ca personalitatea cea mai îndreptățită să conducă România. Campania electorală a opoziției — care prezenta un candidat la Președinția României, dar susținea că cea mai bună formă de guvernământ era monarhia, sau că, președintele ales va propune organizarea unui referendum pe această temă — n-a avut ecoul așteptat, iar rezultatele înregistrate la urne au fost mai mult decât modeste. Moartea lui Corneliu Coposu, în noiembrie 1995, a diminuat considerabil propaganda în favoarea monarhiei. În campania electorală din 1996, Convenția Democratică Română (C.D.R.) a folosit un vocabular ambiguu, menit să atragă atât voturile celor care erau pentru Republică, cât și ale celor cu convingeri monarhice, astfel încât să se realizeze „schimbarea" în bine a situației României.

Succesul Convenției Democratice în alegerile parlamentare din noiembrie 1996 și a candidatului său la funcția de președinte al României a avut ca rezultat o diminuare a vocabularului agresiv, denigrator la adresa monarhiei și a regelui Mihai, precum și o anumită normalizare a relației acestuia cu țara în care s-a născut și pe care a condus-o timp de șapte ani. La 21 februarie 1997, Guvernul României a adoptat hotărârea prin care decizia Consiliului de Miniștri din 22 mai 1948 „se revocă"[24], astfel că regele Mihai a redevenit cetățean român. Oficialitățile de la București au renunțat la procesul intentat în iulie 1993 regelui Mihai, prin care se

[23] Ioan Muraru și Gheorghe Iancu, *Constituțiile României*, ed. a III-a, București, Editura Autonomă „Monitorul Oficial", 1995, p. 232.

[24] „Monitorul oficial", nr. 30 din 25 februarie 1997.

cerea restituirea a 42 tablouri din galeria lui Carol I, scoase din țară în ianuarie 1948. Pe de altă parte, guvernanții români au căutat să se folosească de relațiile pe care regele le avea în rândul familiilor domnitoare din Europa, drept care acesta a fost numit „ambasador pentru integrarea României în NATO". Campania — extrem de zgomotoasă și costisitoare, desfășurată pe fondul deteriorării continue a situației economiei naționale — nu a dat rezultatele scontate. Cu prilejul summit-ului de la Madrid din iulie 1997, România nu a fost primită în NATO.

În 1997, cu prilejul aniversării zilei de 23 august și a celei de 30 decembrie, regele Mihai și familia sa s-au aflat în țară, participând la simpozioane, efectuând vizite, primind un mare număr de simpatizanți. La 30 decembrie 1997, cu prilejul dineului desfășurat la Palatul Elisabeta din București, regele Mihai a declarat: „Privind către viitor, simt că trebuie să vă împărtășesc astăzi o decizie pe care am luat-o recent. Când a fost scrisă Constituția din 1923, pe care am pus-o în drepturi la sfârșitul războiului și pe care comuniștii au înlăturat-o acum cincizeci de ani, femeile nu aveau foarte multe drepturi și erau excluse de la succesiunea de la tron. De atunci multe s-au schimbat. Femeile acum votează și sunt alese în poziții de mare responsabilitate peste tot. Cele mai multe democrații europene au făcut de mult aceste schimbări. Constituțiile monarhice moderne au fost și ele modificate, nu numai pentru a permite femeilor dreptul la succesiune, dar și pentru a permite primului născut, indiferent de sex, să succeadă la tron. Nu am sugerat niciodată că tradițiile noastre ar trebui păstrate împotriva realităților prezente. În acest spirit vreau să spun că doresc ca prima mea fiică, Margareta, să succeadă în toate drepturile și prerogativele mele când Atotputernicul va decide că mi-a sosit clipa"[25]. Cu alte cuvinte, principesa Margareta urma să devină șeful familiei regale române.

Luând act de această declarație, Președinția României a reacționat foarte prompt, comunicând că în perioada mandatului său, Emil Constantinescu nu va iniția și nu va accepta schimbarea formei de guvernământ stabilită prin Constituție; având în vedere „poziția tuturor partidelor parlamentare privind faptul că un referendum pe tema modificării formei de guvernământ nu este oportun, pot să afirm că această problemă

[25] „România liberă", din 5 ianuarie 1998.

este închisă"[26]. Așadar, perioada folosirii propagandei monarhice în scopuri politice luase sfârșit. Organizațiile „civice" — care timp de șapte ani desfășuraseră o campanie energică în favoarea regelui Mihai — au renunțat subit la lozinca potrivit căreia „Monarhia salvează România".

La 1 ianuarie 1999, șeful Casei Princiare de Sigmaringen, principele Friederich Wilhelm de Hohenzollern, „cu deplina aprobare" a regelui Mihai, a conferit „titlul de Principe de Hohenzollern-Veringen" lui Radu Duda, soțul principesei Margareta; în documentul dat publicității se preciza că „Alteța Sa principele Radu păstrează în continuare calitatea de membru non-dinastic al Familiei Regale a României"[27].

Pe de altă parte, Paul Lambrino a stăruit ca tatăl său, Mircea Grigore — fiul lui Carol al II-lea și al Ioanei Valentina (Zizi) Lambrino — să fie recunoscut ca succesor al familiei regale române. La 2 februarie 1955, Tribunalul din Lisabona a recunoscut că Mircea Grigore Lambrino este fiul legitim al regelui Carol al II-lea. Regele Mihai și regina Anna au făcut recurs la Curtea de Casație a Republicii Franceze, care la 7 mai 1960 a decis să mențină hotărârea Tribunalului din Lisabona.[28] După o lungă serie de procese, în ziua de 1 aprilie 1999, Curtea de Apel din București a respins contestația depusă de regele Mihai față de hotărârea luată la 13 octombrie 1995 de Tribunalul din Alexandria (județul Teleorman) privind recunoașterea principelui Mircea Lambrino ca fiu legitim al lui Carol al II-lea, „cu toate drepturile ce decurg din aceasta, respectiv de succesiune și moștenire"[29].

Într-un interviu publicat la 1 aprilie 1999, regele Mihai a fost întrebat: „Cum vedeți rolul monarhiei constituționale la începutul viitorului mileniu? Poate monarhia redeștepta spiritele românilor, așa cum a făcut în prima parte a acestui secol, mă refer la perioada până imediat după 23 august 1944?" Regele a dat un răspuns echivoc: „Cred că trebuie să fim adevărați în fața propriei istorii. Am să vă răspund la întrebare cu o altă întrebare: care formă de stat este asociată în România cu prosperitatea, democrația și independența: Republica sau Monarhia?" Regele a fost mult mai clar în problema restituirii proprietăților pe care le-a avut: „Nu cer

[26] *Ibidem.*

[27] „Politica", din 13 februarie 1999.

[28] Copia după decizia Curții de Casație a Franței ne-a fost pusă la dispoziție de domnul Paul de România.

[29] „Cotidianul", din 2 aprilie 1999.

mai mult decât ceilalți români. Ceea ce a fost furat de către regimul comunist trebuie restituit"[30]. În septembrie 1999, prin intermediul a trei acțiuni înaintate Tribunalului București, regele Mihai revendica reconstituirea dreptului de proprietate asupra bunurilor care au aparținut suveranului, precum și membrilor Casei Regale, până în martie 1945; au fost chemate în judecată Ministerul Finanțelor, Ministerul Culturii și Consiliul General al Municipiului București. De asemenea, a solicitat să-i fie restituite toate bunurile mobile care i-au fost confiscate[31]. Aceste cereri au avut loc în contextul dezbaterii în Parlamentul României a legii privind restituirea caselor naționalizate.

În iunie 1999, guvernul de la București a inițiat un proiect de lege potrivit căruia foștii șefi de stat vor beneficia, pe întreaga durată a vieții, de locuință gratuită de protocol, echivalentă cu reședința președintelui României, o indemnizație lunară în cuantum egal cu cea a președintelui României, folosința gratuită a unui autoturism, paza și protecția asigurată permanent[32]. Potrivit legii privind salarizarea, adoptată în iulie 1998, funcțiile de demnitate publică alese aveau o valoare de referință de 637 000 lei, care se multiplica, după o anumită grilă[33]. În cazul președintelui României coeficientul de multiplicare era 22, adică cel mai mare prevăzut în lege, ceea ce înseamna — la nivelul anului 1998 — peste 14 milioane lei pe lună. La acesta se adăugau toate celelalte avantaje, inclusiv cele pentru întreținerea locuinței particulare a președintelui (o inovație de după 1996). Pentru comparație, menționăm că salariul unui profesor universitar avea valoarea de referință 614 000 lei, iar coeficientul de multiplicare era de 2,8 rezultând 1,6 milioane pe lună. Mulți români au apreciat că privilegiile oferite foștilor șefi de stat erau exagerate, mai ales în acel context economic extrem de dificil pentru România. Cu unele modificări, proiectul de lege a fost votat; în iulie 2001 a fost promulgată legea prin care foștii șefi de stat, inclusiv regele Mihai, beneficiază pe toată durata vieții de folosința gratuită a unei locuințe de protocol, cu un cabinet de lucru, la care vor fi încadrați un consilier și un secretar, o indem-

[30] „Ziua", din 1 aprilie 1999.

[31] „Jurnalul național", din 18 septembrie 1999.

[32] „Cotidianul", din 29 iunie 1999.

[33] *Lege privind sistemul de stabilire a salariilor de bază în sectorul bugetar și a indemnizațiilor pentru persoane care ocupă funcții de demnitate publică,* în „Monitorul oficial", nr. 266 din 16 iulie 1998.

nizație lunară reprezentând 75% din indemnizația președintelui României, protecție și pază din partea S.P.P. (Serviciului de Protecție și Pază)[34].

Cei mai mulți români au ajuns să aprecieze că regele Mihai este o personalitate istorică, numele său fiind indisolubil legat de o perioadă frământată din istoria României, mai ales de actul de la 23 august 1944. La rândul său, clasa politică, în covârșitoarea ei majoritate, a început să aibă o comportare normală față de fostul suveran. Președintele României l-a invitat pe fostul suveran la Palatul Cotroceni, în ziua de Crăciun a anului 1999, act de politețe firească. În calitate de cetățean român, regele Mihai și-a exprimat, la 19 decembrie 1999, într-un „Mesaj pentru anul 2000", opiniile privind situația țării. Este semnificativ că regele a invitat toți directorii de ziare din România — inclusiv pe cei care nu acceptau instituția monarhiei — pentru a fi prezenți la citirea mesajului. După ce a adus un omagiu celor care s-au sacrificat pentru victoria Revoluției în decembrie 1989, fostul suveran a apreciat: „Nu mai este nevoie să vă spun că ultimii zece ani au fost un amestec de frământări și deziluzie, de speranță și decepție". El a afirmat: „Actuala orânduire constituțională nu funcționează bine. Vă rog să nu <fugiți> din această cameră și să transmiteți că am cerut revizuirea Constituției: nu fac altceva decât să atrag atenția asupra lacunelor ei [...] Nu mă îndoiesc de intențiile clasei politice. Dar mă îndoiesc de abilitatea ordinii politice actuale de a aduce prosperitatea și stabilitatea de care avem nevoie. Nu critic nici un politician în particular [...] eu nu râvnesc locul nimănui. Dar eu trebuie să mă împotrivesc categoric la orice situație care amenință binele națiunii [...] Iar celor care spun că instituția pe care o reprezint este depășită, aș vrea să-i întreb: ați văzut vreo monarhie europeană în care oamenii mor de foame, nu au căldură sau li se confiscă bunurile? Ați văzut vreun monarh acuzat de trafic de țigări?"[35]. Întrebările retorice își aveau o justificare bine gândită: după 1989, situația românilor nu numai că nu s-a îmbunătățit, dar s-a deteriorat foarte grav, mai mult de jumătate dintre ei trăind sub pragul sărăciei. În acest timp, un grup de afaceriști și politicieni s-au îmbogățit, cei mai mulți pe căi ilicite. În afacerea „Țigareta" — una dintre cele mai veroase din istoria României — au fost implicați funcționari superiori, unii politicieni neezitând să-l pună în cauză chiar pe

[34] *Legea privind drepturile persoanelor care au avut calitatea de șef al statului român,* în „Monitorul oficial", nr. 268 din 16 iulie 2001.

[35] „Cotidianul", din 20 decembrie 1999.

președintele țării. Dar, pe de altă parte, lecțiile de morală oferite de Mihai I aveau o importantă doză de subiectivism. El s-a referit la viața modestă pe care o duce: „Felul de a trăi nu se datorează numai lipsurilor materiale, ci și felului în care suntem educați în familia noastră. Așa am învățat de la mama mea, regina Elena, și de la bunicii mei, Ferdinand și Maria". Regele a „uitat" să-l menționeze pe tatăl său, Carol al II-lea, care a fost unul dintre cei mai mari afaceriști din istoria românilor.

În campania electorală din toamna anului 2000 nu s-a mai agitat lozinca restaurației monarhice. Alegerile au fost câștigate de Partidul Democrației Sociale din România, în timp ce C.D.R., al cărei pilon de susținere era Partidul Național Țărănesc-Creștin Democrat nici nu a intrat în Parlament. Candidatul său la Președinție a obținut un număr mic de voturi și nu a intrat în turul al doilea de scrutin. Alegerile prezidențiale au fost câștigate de Ion Iliescu, candidatul Partidului Democrației Sociale din România.

Încă de la începutul noului său mandat, Ion Iliescu a acționat pentru „reconcilierea istorică", adresând fostului suveran invitația de a se stabili în țară; la rândul său, guvernul României a renunțat să mai fie parte în procesele de restituire a unor imobile care au aparținut regelui Mihai; într-o primă etapă, acesta a obținut castelul de la Săvârșin (județul Arad) și Palatul Elisabeta din București[36]. Anul 2001 a marcat încheierea definitivă a etapei de confruntare asupra formei de guvernământ din România. Între fostul monarh, regele Mihai și președintele în exercițiu, Ion Iliescu, s-a realizat o „reconciliere istorică". Fostul suveran a recunoscut forma de guvernământ republicană, adresându-se lui Ion Iliescu cu apelativul „Domnule președinte", iar Ion Iliescu a acceptat rolul istoric al regelui Mihai, căruia i s-a adresat cu apelativul „Sire". Cele două personalități au apărut împreună în mai multe împrejurări, dovedind că sunt capabile să depășească „pragul psihologic" datorat unor concepții diferite — chiar diametral opuse — privind trecutul, prezentul și viitorul țării. Atât regele, cât și președintele au ajuns la concluzia că există anumite obiective comune, pentru realizarea cărora pot acționa împreună, spre binele României. Aceste obiective sunt integrarea țării în structurile europene și euro-atlantice. În mai 2001, președintele Ion Iliescu și regele Mihai s-au întâlnit la Palatul Cotroceni, participând împreună la un

[36] *Guvernul renunță să se mai bată cu regele Mihai pentru două imobile,* în „Adevărul", din 13 aprilie 2001.

Regele Mihai și președintele Ion Iliescu la Palatul Cotroceni (noiembrie 2001)

dineu[37]; în iunie, regele Mihai, patriarhul Teoctist și președintele Ion Iliescu au semnat un „Apel către toți românii din țară și din întreaga lume"[38] prin care se exprima dorința de a ajuta pe cei „nevoiași", de a sprijini integrarea României în structurile europene și euro-atlantice; în august, regele Mihai și președintele Iliescu s-au aflat împreună în Aula Academiei Române și au rostit alocuțiuni cu prilejul sesiunii științifice consacrate împlinirii a 400 ani de la moartea lui Mihai Viteazul[39], iar în septembrie au fost prezenți la festivitățile organizate la Târgoviște și Mănăstirea Dealu, pentru domnitorul care a realizat prima unire a Țărilor Române; la 8 noiembrie, când regele Mihai a împlinit 80 ani, președintele Ion Iliescu a oferit o recepție în onoarea fostului suveran. Treptat, apariția alături a regelui și a președintelui au devenit momente obișnuite. Regele Mihai s-a angajat într-o acțiune politico-diplomatică vizând aderarea României în NATO și integrarea ei în Uniunea Europeană, obiective majore urmărite de președintele țării și de guvernul român. Primirea României în NATO, în martie 2004, a fost rezultatul acțiunii comune a tuturor forțelor politice ale țării. În acest efort s-au angajat numeroase personalități, inclusiv regele Mihai și principele Radu.

Evident, procesul de reconciliere, de intrare în normalitate, nu a fost simplu și lipsit de asperități. Au existat persoane și organizații (politice și apolitice) care nu au acceptat ca regele și președintele Republicii să-și dea

[37] *Regele Mihai și președintele Iliescu s-au întâlnit la Cotroceni,* în „România liberă", din 21 mai 2001.

[38] „Adevărul", din 12 iunie 2001.

[39] *Președintele și fostul rege l-au omagiat pe Mihai Viteazul, Ibidem,* din 9 august 2001.

mâna. O gazetă bucureșteană — cunoscută prin opțiuniunile ei monarhiste — consemna, în iulie 2001, nemulțumirea unor cititori, între care unul scria: „Ceea ce se petrece azi în România este prostituție [...] Sunt întrutotul de acord cu domnul Ion Varlam, secretarul general al Uniunii Românilor Liberi, în poziția domniei sale vis-à-vis de manipularea regelui Mihai de către actualul regim. Mi se pare halucinantă imaginea publicată în revista «L'Illustré», din 30 mai 2001: Iliescu dând mâna ... cu regele"[40]. O lună mai târziu, aceeași gazetă aprecia că apelul comun al regelui Mihai, patriarhului Teoctist și președintelui Iliescu era „produsul unei aberații", întrucât cele trei personalități sunt „ireconciliabile"[41]. La rândul său, Partidul Național-Țărănesc Creștin Democrat și-a reînscris, în programul său din august 2001, ideea restaurației monarhice.

Pe de altă parte, sunt cetățeni care apreciază „reconcilierea" inițiată de președintele Iliescu drept o cedare a acestuia în fața pretențiilor fostului suveran și a familiei sale, care urmăresc să-și redobândească „averile", multe dintre ele obținute pe căi „ilicite". O aprigă dispută s-a creat ca urmare a faptului că regele Mihai a solicitat, la 7 august 2001, să fie repus în posesia domeniului Peleș, care include și castelul Peleș[42], devenit de mai multe decenii muzeu și important centru de atracție turistică.

Dincolo de anumite asperități și sinuozități, rămâne faptul esențial că instituția monarhică nu mai este privită cu ostilitate de factorii politici, iar activitatea ei poate fi analizată pe bază de documente și încadrată în evoluția de ansamblu a României moderne și contemporane.

[40] „22", din 3–9 iulie 2001.

[41] *Ibidem*, din 21–27 august 2001.

[42] *Regele Mihai revendică domeniul Peleș*, în „Ziua", din 10 august 2001.

CÂTEVA CONCLUZII FINALE

Monarhia de Hohenzollern a fost instaurată în România într-un anumit context istoric, iar după 81 de ani a fost înlăturată tot ca urmare a unor evoluții interne și mai ales internaționale. În 1866 dominantă a fost dorința clasei politice din România, sprijinită de Franța lui Napoleon al III-lea, de a consolida Unirea făurită la 1859 și a pregăti terenul pentru obținerea independenței de stat. În 1947 a prevalat ingerința factorului extern, respectiv a Uniunii Sovietice, hotărâtă să impună un regim de tip stalinist în toate statele aflate sub influența (dominația) sa; la rândul lor liderii Partidului Comunist Român au urmărit să preia întreaga putere politică, înlăturând ultimul „obstacol" aflat în calea regimului de „democrație populară"

Maniera în care au fost înlăturați Alexandru Ioan Cuza și regele Mihai nu s-a deosebit prea mult. O analiză comparativă arată că există unele similitudini frapante între modul în care aceștia au fost siliți să abdice. În lucrarea sa, *Viața și opera lui Cuza-Vodă,* profesorul universitar Constantin C. Giurescu scria: „Mult după miezul nopții trupe din Regimentul 7 de linie și două baterii de artilerie se îndreaptă spre palat. Aici garda, comandată de maiorul Lecca, îi aștepta. Un grup de ofițeri și civili intră în clădire, ajung la ușa încăperii în care dormea Cuza, o forțează și pătrund înăuntru. Cuza nu se opune, deși avea pistoalele la îndemână, și când grupul de ofițeri, cu revolverele în mâini, îi cer să abdice și-i prezintă decretul respectiv, el îl iscălește, pe spatele unuia dintre complotiști, căpitanul Pilat. Acest decret avea următorul cuprins: <Noi, Alexandru Ioan I, conform dorinței națiunei, depun astăzi 11/23 fevruarie 1866 cârma guvernului în mână unei Locotenențe Domnești și ministerului ales de

popor. Expresia <conform dorinței națiunei> ca și aceea a ministerului <ales de popor> erau de circumstanță, spre a face impresie asupra opiniei publice; în realitate, nu era deloc dorința <națiunei întregi>, căci țăranii care formau peste opt zeci la sută din populație, ca și muncitorimea de la orașe și chiar o bună parte din burghezia mică și mijlocie erau *pentru Cuza*; nici guvernul nu fusese <ales de popor>, ci numit de Locotenența Domnească, adică de trei dintre complotiști.

După semnarea actului de abdicare — faptul a avut loc la orele 5 dimineața — Cuza, îmbrăcat în haine civile, fu scos din Palat, trecând printre două rânduri de soldați întorși cu spatele spre a nu-l vedea pe fostul domn — așa de mare era teama de o eventuală reacțiune a ostașilor — suit într-o trăsură cu coșul ridicat și dus la casa unui devotat de al lui C.A. Rosetti, anume Constantin Ciocârlan. [...] În aceeași zi, 11 februarie, la orele 1 după-amiaza, Camera și Senatul fură convocate în ședință extraordinară. Locotenența Domnească și guvernul aduseră la cunoștință actul abdicării; deputații și senatorii procedară apoi la proclamarea ca domn al României, sub numele de Filip I, a contelui de Flandra, din familia domnitoare belgiană; acesta însă refuză coroana ce i se oferea.

Dacă ar fi să ne luăm după actele oficiale și după <Românul> lui C.A. Rosetti, ar trebui să credem că detronarea lui Cuza a provocat o mare satisfacție, ba chiar o explozie de entuziasm [...] Adevărul este că <mărețul act> și <spectacolul sublim> s-a petrecut noaptea, pe întuneric, iar poporul capitalei, în marea lui majoritate, n-a reacționat așa cum se așteptaseră complotiștii. Manifestațiile unei minorități interesate, alcătuită din cei ce luaseră puterea și din partizanii lor care sperau situații personale și avantaje de pe urma schimbării petrecute, nu trebuie să inducă în eroare [...] E adevărat că nici n-a fost vreun gest de dezaprobare a acțiunii complotiștilor, căci nici oștirea loială, nici populația civilă n-au reacționat în acest sens, n-au mișcat"[1].

Regele Mihai a fost nevoit să abdice la 30 decembrie 1947, tot în urma unei acțiuni pregătită în taină, prin folosirea armatei și a aparatului de stat; i s-a prezentat un act scris la mașină, prin care — „în interesul poporului român" — abdica, lăsându-i acestuia „libertatea de a-și alege noua formă de stat". Ca și în 1866, presa a relatat pe larg, despre „marea

[1] Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza-Vodă*, București, Editura Științifică, 1996, p. 375–379.

satisfacție" și „explozia de entuziasm" declanșate la aflarea știrii despre abdicare. Pe adresa Prezidiului Republicii Populare Române curgeau telegrame prin care se exprima „bucuria" pentru cele petrecute la 30 decembrie 1947. Astfel, Confederația Generală a Muncii, „în numele întregii muncitorimi manuale și intelectuale", saluta „cu mândrie și entuziasm proclamarea Republicii Populare Române. Clasa muncitoare, care a stat permanent în fruntea întregului popor pentru cucerirea libertății și a democrației în România, vede în înlăturarea definitivă a monarhiei înlăturarea piedicii care a stat în calea dezvoltării poporului nostru"[2]. Locuitorii din comuna Bucium, jud. Teleorman, salutau „cu entuziasm schimbarea formei de guvernământ din țara noastră, fiind conștienți că prin această istorică schimbare, care corespunde năzuințelor tuturor, mult așteptata dreptate socială și propășire economică și culturală va domni pretutindeni"[3]. Tudor Savin, redactor la „Scânteia" — organul central de presă al PCR — scria: „Monarhia a fost înlăturată. S-a declarat odată cu aceasta nu numai falimentul unei instituții profund reacționare, care se opunea dezvoltării democratice a României, dar și celei mai mari întreprinderi moșierești, financiare și industriale din țară. O intreprindere uriașă, care în decursul anilor se întinsese ca o pecingine în toate sectoarele vieții economice, acaparând în dreapta și în stânga moșii, palate, fabrici și întreprinderi bancare, jefuind țara și poporul, cot la cot cu capitaliștii din țară și de peste granițe"[4].

Campania împotriva lui Al. I. Cuza a durat trei-patru ani, în timp ce „demascarea" monarhiei s-a întins pe parcursul a peste patru decenii, până în decembrie 1989. Dar, nici într-un caz, nici în celălalt, propaganda ostilă nu a avut credibilitate în rândul populației. Domnia de șapte ani a lui Alexandru Ioan Cuza a rămas în istorie prin înfăptuiri majore pe linia organizării pe baze moderne a statului român și reforme cu un larg impact asupra populației. La rândul lor, cei patru regi care s-au succedat pe tronul României și-au pus, fiecare în felul său, pecetea asupra evoluției statului și a societății românești în ansamblul său.

Carol I, venit într-un mediu practic necunoscut de el, a reușit, treptat, să se adapteze realităților din România, să impună un „stil" de viață — bazat

[2] „Scânteia", din 2 ianuarie 1948.
[3] „Universul", din 17 ianuarie 1948.
[4] „Scânteia", din 24 mai 1948.

pe exactitate, corectitudine, sobrietate. El și-a legat numele de obținerea Independenței de Stat a României în 1877, de revenirea Dobrogei (în 1878) și a Cadrilaterului (în 1913) la România, dar și de pierderea sudului Basarabiei (în 1878). A adus o contribuție importantă la modernizarea mijloacelor de comunicație (construirea căilor ferate, amenajarea porturilor dunărene și a portului Constanța), la dezvoltarea industriei (inclusiv a celei prelucrătoare), la realizarea unor construcții monumentale (Palatul Poștelor, Casa de Economii, Gara de Nord etc.), la dezvoltarea învățământului și culturii. Pe de altă parte, regele Carol I nu a înțeles gravitatea problemei agrare, astfel că, spre sfârșitul domniei sale, în 1907, în România s-a înregistrat cea mai mare și devastatoare răscoală țărănească din Europa secolului al XX-lea. Din punct de vedere politic, suveranul a „pus la punct", un „mecanism" eficient, și anume rotativa guvernamentală, între cele două mari partide: Național-Liberal și Conservator. În timp, odată cu diversificarea opțiunilor politice, acest „mecanism" a devenit o frână în calea procesului de democratizare a vieții politice. Practica de a încredința puterea unui partid, urmată de dizolvarea Parlamentului și de organizarea alegerilor generale, a viciat, în fond, viața politică, deoarece legislativul devenea expresia executivului, cu alte cuvinte se creau parlamente guvernamentale și nu guverne parlamentare, cum ar fi fost normal, pentru un regim cu adevărat constituțional. Carol I a condus practic politica externă a României, reușind să-i asigure un real prestigiu. Totuși, în momentul de cumpănă, din vara anului 1914, când a izbucnit primul război mondial, regele a fost nevoit să se supună deciziei Consiliului de Coroană, care s-a pronunțat pentru neutralitate, respingând astfel solicitarea suveranului de a intra în luptă alături de Puterile Centrale.

Regele Ferdinand — deși nu a fost o personalitate puternică, dominatoare — și-a legat numele de cel mai important act politic din istoria românilor: Marea Unire din 1918. Având o bogată cultură, în variate domenii (botanică, literatură, arte etc.), Ferdinand I nu era animat de ambiții politice majore, astfel că s-a lăsat influențat și chiar dominat de Ion I.C. Brătianu, regina Maria, Barbu Știrbey. Totuși, într-un moment decisiv — vara anului 1916 — a avut curajul să-și „calce pe inimă" și să declare război țării sale de origine (Germania), dovedind că este, așa cum promisese cu prilejul urcării pe tron, un „bun român". A suportat cu stoicism calvarul retragerii în Moldova, a promis țăranilor, în primăvara

anului 1917, „pământ și vot obștesc", iar la sfârșitul războiului a promulgat legile pentru reforma electorală și pentru cea agrară. A susținut organizarea statului național unitar român, inclusiv adoptarea unei noi Constituții (în 1923). Exacerbarea luptelor politice, în condițiile votului universal și ale confruntărilor dintre multitudinea de partide care aspirau la conducerea țării, l-au determinat pe regele Ferdinand să solicite formarea unor guverne de uniune națională, prin colaborarea principalelor forțe politice; stăruințele sale nu au avut succes, astfel că, în realitate, s-a bazat pe un singur partid (Național-Liberal) și pe un singur om (Ion I.C. Brătianu).

Sfârșitul domniei lui Ferdinand I a fost marcat de renunțarea fiului său, principele Carol, la prerogativele de moștenitor al tronului și proclamarea ca succesor a principelui Mihai, un copil, care urma să fie tutelat de o Regență.

Carol al II-lea, urcat pe tron la 8 iunie 1930, a avut un caracter puternic, fiind animat de voința de a domina. A susținut dezvoltarea și modernizarea economiei naționale, în timpul său România realizând adevărate performanțe în domeniul industriei (avioane, locomotive, oțeluri speciale etc.). Regele a sprijinit știința, artele, literatura și s-a dorit — și în bună parte a fost — un adevărat Mecena; în timpul său au fost tipărite ediții ale clasicilor literaturii române, s-au organizat expoziții, s-au acordat premii substanțiale etc; a patronat opere de mare valoare — între care *Enciclopedia României,* inițiată de Dimitrie Gusti; prin Fundațiile Regale a urmărit răspândirea culturii în rândul populației, inclusiv a celei din mediul rural. A avut o reală vocație de constructor și s-a implicat în elaborarea unor radicale planuri de urbanizare, cu deosebire în București; noul Palat Regal, cu piața din fața sa, în mijlocul căreia a fost amplasată statuia lui Carol I, Arcul de Triumf de la Șosea, bulevardul Brătianu sunt expresia unei domnii eficiente. În același timp, Carol al II-lea a fost animat de o profundă sete de îmbogățire și a recurs la tot felul de manevre — cele mai multe ilegale — pentru a-și spori averea. Ambițiile sale politice, manevrele vizând scindarea marilor partide, subiectivismul exacerbat, constituirea unei camarile — în frunte cu Elena Lupescu — au avut un rol important în degradarea regimului democratic din România. Pe de altă parte, instaurarea regimului de autoritate monarhică (februarie 1938) a fost întâmpinată cu un sentiment de ușurare din partea populației, agasată de disputa, adesea oarbă, dintre partidele politice. Oarecum sur-

prinzător, Carol al II-lea, care și-a dorit atât de mult să fie „dirijorul" vieții politice din România, n-a reușit să asigure regimului său coerența necesară, fapt ce a dus la rapida lui erodare. Fire ambițioasă, Carol al II-lea a luat în mâinile sale frâiele politicii externe, după înlăturarea lui Nicolae Titulescu, în august 1936. În contextul deteriorării situației internaționale, al izbucnirii celui de-al doilea război mondial, regele a încercat o „adaptare la realități", dar fără succes, astfel că nu a putut evita prăbușirea granițelor României în vara anului 1940. Pe fondul unei profunde revolte populare, Carol al II-lea, considerat responsabil pentru acest dezastru, a fost nevoit să abdice, lăsând în urma sa o țară intrată în haos.

Regele Mihai a domnit în anii 1927–1930, pe când era minor; evident, nu a putut influența în nici un fel evoluția României, prerogativele sale fiind exercitate de Regență. A revenit la domnie în septembrie 1940, de această dată fiind major. Regele avea prerogative restrânse, puterea fiind deținută efectiv de generalul Ion Antonescu, devenit „conducătorul statului". În anii 1940–1943, monarhia avea mai curând un rol decorativ, regele neimplicându-se în viața politică; semnificativ este faptul că suveranul a aflat de la radio că țara sa, România, a intrat în război la 22 iunie 1941. Evoluția războiului în Est și perspectiva ca țara să devină teatrul operațiunilor militare au determinat activizarea monarhiei, care s-a angajat în căutarea unei soluții pentru evitarea unei catastrofe naționale. Regele Mihai și-a legat numele de actul de la 23 august 1944, prin care conducătorul statului, mareșalul Antonescu, a fost destituit și arestat; România a încetat ostilitățile împotriva Națiunilor Unite și a revenit la un regim democratic. Acest act, sprijinit de principalele partide politice — Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist — a fost primit cu satisfacție de populația țării, care a sperat că România a ieșit din război și a obținut „pacea". Dar speranțele s-au năruit rapid. După câteva ore de la difuzarea *Proclamației* regelui, războiul a reînceput, dar — de această dată — într-o altă direcție: spre Vest, împotriva Germaniei și Ungariei. După 23 august 1944, regele Mihai nu și-a putut exercita, pe deplin, prerogativele constituționale, deoarece România — potrivit înțelegerilor dintre Marile Puteri, care alcătuiau Coaliția Națiunilor Unite — a intrat în sfera de influență (dominație) a Uniunii Sovietice. Inițial, monarhul a încercat să se opună acțiunilor vizând preluarea puterii de către Partidul Comunist Român, ajungând până la „greva regală", declanșată în august 1945. Apoi,

dându-și seama că orice împotrivire era sortită eșecului, a ratificat toate actele emise de guvernul Groza și de Parlamentul ales în noiembrie 1946. Regele a ajuns tot mai izolat, iar România rămăsese singura țară din centrul și sud-estul Europei cu regim monarhic; în acest context, la 30 decembrie 1947, Mihai I a fost nevoit să abdice.

Pe liniile majore ale dezvoltării sale istorice, statul român a cunoscut o evoluție similară cu cea a majorității statelor europene[5]. În 1866, când în România s-a instaurat dinastia de Hohenzollern, existau doar două state cu forma de guvernământ republicană (Elveția și San Marino), celelalte fiind conduse de monarhi. La sfârșitul primului război mondial monarhia s-a prăbușit în marile imperii (Austro-Ungaria, Rusia, Germania, Turcia), pe ruinele lor luând ființă state cu regim republican. Astfel, în 1919 existau 18 state conduse de monarhi și 13 de președinți de republică. România se afla în gruparea majoritară a statelor europene, adică a celor monarhice. După cel de-al doilea război mondial, în 1948, numai 11 state aveau în frunte monarhi, în timp ce 20 erau republici. România a devenit și ea republică.

În anul 2004 situația se prezenta astfel[6]:

Nr. crt.	Țara	Forma de guvernământ
1	Albania	Republică
2	Andorra	*Principat*
3	Austria	Republică
4	Belarus	Republică
5	Belgia	*Regat*
6	Bosnia și Herțegovina	Republică
7	Bulgaria	Republică
8	Cehia	Republică
9	Cipru	Republică
10	Croația	Republică
11	Danemarca	*Regat*
12	Elveția	Republică

[5] Vezi, pe larg, Marcel D. Popa și Horia C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983; Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, *Enciclopedia Europei*. Cuvânt înainte de acad. Mircea Malița, București, Editura Meronia, 1998.

Nr. crt.	Țara	Forma de guvernământ
13	Estonia	Republică
14	Finlanda	Republică
15	Franța	Republică
16	Germania	Republică
17	Grecia	Republică
18	Irlanda	Republică
19	Islanda	Republică
20	Italia	Republică
21	Letonia	Republică
22	Lichtenstein	*Principat*
23	Lituania	Republică
24	Luxemburg	*Ducat*
25	Macedonia	Republică
26	Malta	Republică
27	Marea Britanie	*Regat*
28	Moldova	Republică
29	Monaco	*Principat*
30	Norvegia	*Regat*
31	Olanda	*Regat*
32	Polonia	Republică
33	Portugalia	Republică
34	România	Republică
35	Rusia	Republică
36	San Marino	Republică
37	Serbia și Muntenegru	Republică
38	Slovacia	Republică
39	Slovenia	Republică
40	Spania	*Regat*
41	Suedia	*Regat*
42	Turcia	Republică
43	Ucraina	Republică
44	Ungaria	Republică
45	Vatican	*Pontificat papal*

Din cele 45 state existente în Europa, 33 aveau formă de guvernământ republicană, 11 monarhii (7 regate, 3 principate, 1 ducat), iar Statul Vatican este condus de Papă. Cele mai multe țări cu regim monarhic se grupează în zona de nord a continentului, unde suveranul (rege, principe,

duce) are mai mult un rol decorativ, nu dispune de puteri executive, nu se implică în activitatea de guvernare.

România se afla, și de această dată, în gruparea majoritară, a statelor cu formă de guvernământ republicană. Esența puterii a evoluat de la cea impusă de ocupantul sovietic spre o democrație autentică, în care șeful statului este ales prin votul universal, egal, direct și secret al tuturor cetățenilor României (bărbați și femei).

INDICE DE PERSOANE*

A

Acatrinei, Filaret: 22, 87
Agiu, Constantin: 55, 61, 198
Agrigoroaiei, Ion: 132
Alecu, Liana: 26
Alexandra, Maica - v. Ileana, principesa
Alexandrescu, Anton: 123, 160
Alexandrescu, Ion: 213
Alexianu, Gheorghe: 162, 163
Aldea, Aurel: 52, 60, 63, 67, 69, 80, 83, 86, 165
Ancel, Jean: 36
Anna de Bourbon-Parma, (Ana a României): 174, 182, 184, 209, 210, 217
Anton, Constantin: 59, 60, 67, 83
Anton de Habsburg: 100, 183
Antonescu, Ion: 7–45, 47, 49, 51–53, 55–85, 87, 92, 95, 97, 104, 126, 128, 129, 162, 164, 178, 196, 198, 211, 228
Antonescu, Maria: 43, 44
Antonescu, Mihai (Ică): 25, 30, 35, 36, 39–41, 43, 46, 47, 61–65, 67–75, 78, 80–83, 162–164
Apostol, Gheorghe: 138, 186, 201
Arachelian, Vartan: 46, 81, 213
Arbore, Ion: 165
Ardeleanu, Eftimie: 42, 164
Ardeleanu, Ion: 37
Argeşanu, Gheorghe: 12, 21
Arimia, Vasile: 37
Atanasescu, Constantin: 12
Attlee, Clement Richard: 181

B

Badillo: 206
Bogdan, Dumitru: 167
Bagdasar, Florica: 198
Banciu, Angela: 93
Bardan, Ştefan: 117
Baroti-Gheorghe, Agra: 19
Batcu, Alexandru: 118
Bădescu, Gheorghe: 19
Bălăceanu, colonel: 83
Bălănescu, Gabriel: 165
Bărbulescu, Mihai: 132
Bărbuneanu, Petre: 12

* Indice întocmit de Gabriel-Florin Matei.

Bâlă, Dumitru: 66, 70
Bârlădeanu, Alexandru: 152
Belea, Miron: 204
Bengliu, Ion: 12, 13
Beniuc, Mihai: 117
Bentoiu, Annie: 159
Benzon, Branco: 38
Berindei, Dan: 51
Berry, Burton Y.: 97, 119, 121, 151, 156, 157, 172
Bianu, Eugen: 129, 181
Bibescu, Martha: 11
Bică, Maria: 7
Bichiș, Rodica: 184
Biriș, Victor: 18
Bitterman 209
Blatt, doctor: 35
Bodea, Cornelia: 119
Bodnăraș, Emil: 55, 56, 59, 80, 81, 83, 96, 167, 168, 173, 177, 184, 185, 199, 210
Bogdan, Radu: 212
Boițeanu, Ion: 86
Borcea 76
Bossy, Robert: 129
Brădescu, Faust: 96, 97
Brăileanu, Traian: 162
Brătfăleanu, Victor: 106
Brătianu, Constantin (Bebe) 156
Brătianu, Constantin I.C. (Dinu) 14, 24, 31, 44, 45, 47, 49, 50, 55, 57, 59, 60, 62, 63, 73, 76–78, 80–82, 86, 101, 104, 105, 122, 123, 133–139, 144, 146, 148, 150, 151, 162, 166, 168, 169, 170, 173, 177
Brătianu, Gheorghe: 62, 63, 72, 73, 77–80
Brătianu, Ion I.C.: 229, 230
Brestoiu, Horia: 20
Breton, Jean-Marie Le: 176
Bucur, Ioan Marius: 166
Bulei, Ion: 216
Bunaciu, Avram: 212
Buşe, Constantin: 20
Buşilă, Constantin: 162
Burcin, Octavian: 29
Burenin, general: 106
Buzatu, Gheorghe: 46, 56, 59, 61, 63, 71, 72, 75, 87, 93, 110, 132, 195
Byrnes, James: 134

C

Calafeteanu, Ion: 22, 34
Cancicov, Mircea: 165
Cancicovm Georgeta: 43
Carol I Ludovic de Hohenzollern-Singmarigen, rege al României: 101, 150, 211, 212, 215, 217, 219, 228–230
Carol al II-lea, rege al României: 7–14, 21, 31, 33, 40, 50, 59, 72, 213, 214, 220, 223, 230, 231
Cars, Guy des –: 163, 214
Catargi, Nelly: 181
Călinescu, George: 205
Cătănuș, Dan: 55
Ceaușescu, Nicolae: 55, 212, 215
Ceaușu, inginer v. Bodnăraș Emil 81
Chastelain, Gardine: 81
Chiper, Ioan: 55, 97, 123
Chiriţoiu 134, 195
Chiriţoiu, Mircea: 124
Churchill, Winston: 73, 96, 107, 124, 127, 181, 182
Cimponeriu, E.: 62
Ciobanu, Mircea: 65, 83, 112, 121, 126, 155, 183, 190, 191, 192, 193, 198, 215
Ciocârlan, Constantin: 227

Ciucă, Marce-Dumitru: 11, 26, 62, 78, 177
Ciuceanu, Radu: 123
Clark-Kerr, Archibald: 153, 154
Clodius, Carl: 72, 73
Codreanu, Corneliu Zelea (Zelinski): 21
Codreanu, Decebal Zelea: 24
Codreanu, Ion: 32, 40, 41
Cojocaru, Dinu: 70
Condurachi, Emil: 117, 212
Constantinescu, Emil: 219
Constantinescu, Mac: 212
Constantinescu, Miron: 138
Constantiniu, Florin: 61, 96, 97, 120, 123, 132, 156, 176
Coposu, Corneliu: 46, 80, 81, 216, 218
Cornicioiu, Grigore: 12
Cosma, Aurel: 165
Crainic, Nichifor: 165
Creţulescu, Ilie: 117
Cretzianu, Alexandru: 176, 177
Cristescum Eugen: 162, 163
Cuza, Alexandru Ioan I (Cuza-Vodă) 226–228

D

Daicoviciu, Constantin: 42, 117, 199
Davidescu, Radu: 62
Dămăceanu, Dumitru: 15, 41, 47, 56, 59, 60, 67, 75, 118
Dănulescu, C.: 162
Deletant, Dennis: 132
Demetrescu, Camil: 83
Demetrescu-Gyr, Radu: 165
Desplaces, Philippe Viguié: 19, 208, 216
Dianu, Romulus: 165
Dinu, Nicolae: 34, 102
Diţă, Alexandru V.: 35
Dobre, Florica: 128, 164
Dobre, Gheprghe: 162
Dobrinescu, Florin: 87
Dombrowschi, Victor: 12, 52, 59, 83
Douglas, Lewis: 182
Drăgan, Iosif Constantin: 71
Dragoman, căpitan: 69
Duda, Radu, principe de Hohenzollern-Veringen 220
Dumitrescu, Anton: 66–70, 83, 90
Dumitrescu, Gabriela: 166
Dumitrescu, Horia: 87
Dumitrescu, Ionel: 165
Dumitrescu, Puiu: 11
Dumitriuc, V.: 162
Duţu, Alesandru: 29, 96, 128, 164

E

Eden, Anthony: 124
Elefterescu, colonel: 83
Elena (Sitta) principesă, regină-mamă: 15, 16, 21, 22, 26, 27, 30, 35, 36, 43, 50, 51, 54, 58, 92, 99, 100, 101, 106, 111, 112, 132, 143, 144, 155, 157, 169, 182–185, 190, 193–195, 199, 207, 208, 211, 215, 223
Elena, principesă: 213
Elisabeta a II-a, regină a Marii Britanii: 180
Elisabeta, principesă a României: 99, 100, 209, 211, 215
Elisabeta, regină a României: 101, 215, 217
Enescu, I.D.: 165
Engels, Friedrich: 158
Etheridge 150, 151, 152
Etheridge, Mark: 149

F

Fătu, Mihai 25
Ferdinand I, rege al României: 19, 101, 121, 211, 215, 217, 223, 229, 230
Filderman, Wilhelm: 34

Filip I, conte de Flandra: 227
Finţescu, Ion: 165
Fischer-Galaţi, Stephen: 132
Florea, Virgil: 107
Ford, Gerald: 212
Foriş, Ştefan: 55
Franck, Nicoleta (Nicollete): 174, 179, 191, 192, 195, 196
Fransworth, Edward E.: 172
Friederich Wilhelm de Hohenzollern, principe: 220

G

Geamănu, Grigore: 188, 199
George al II-lea, rege al Greciei 193
George al VI-lea, rege al Marii Britanii: 181
Georgescu, căpitan 69
Georgescu, Corneliu: 162
Georgescu, Grigore: 165
Georgescu, Rică: 79
Georgescu, Teohari: 116, 138, 139, 151, 172, 173, 176, 199
Georgescu, Titu: 132
Georgescu, Vlad: 132
Georgescu-Gorjan, Sorana: 124
Gerstenberg, Alfred: 32, 82
Ghelmegeanu, Mihai: 13
Gheorghe, Teodor: 34
Gheorghiu-Dej, Gheorghe: 55, 106, 107, 113, 114, 119, 125, 138, 139, 143, 145, 146, 148–151, 158, 173, 178, 184, 187, 189, 190, 193–195, 199–201, 207, 209
Gherghel, căpitan: 83
Ghica, Iorgu 80, 81
Ghiţescu-Sănătescu, Simona: 52
Ghilezan, Emil: 169, 170
Ghiolu, Stavri: 165
Gigurtu, Ion: 56
Giurescu, Constantin C.: 226, 227
Giurescu, Dinu C.: 34, 35, 63, 116, 132, 135, 137, 147, 148, 152, 154, 166, 172, 174, 176, 182
Goga Veturia: 43
Goldstein, Ţucu: 36
Gould Lee 7, 9, 14, 16, 26–28, 31, 32, 40, 43, 50, 54, 86, 92, 106, 111, 117, 120, 122, 123, 125, 132, 133, 141, 143, 144, 147, 148, 153, 157, 160, 161, 169, 170, 174, 177, 182, 184, 190, 191, 193, 194, 198
Graur, Nicuşor: 44
Grigorcea, Vasile: 41
Groza, Petru: 109, 116, 121–123, 125–127, 130, 133, 134–137, 139, 141, 142, 144–148, 151, 152, 155–161, 164, 172–174, 176, 178, 180, 183–185, 187–195, 198–202, 207–210, 232
Gusti, Dimitrie: 230

H

Haţieganu, Emil: 154
Halbertal: 35
Hansen, Erick: 22, 33, 92
Hauffe, general: 37
Hillgruber, Andreas: 31
Himmler, Heinrich: 161
Hitchins, Keith: 132
Hitler, Adolf: 14, 20, 22, 23, 30, 31, 42, 56, 61, 63, 64, 65, 66, 69, 71, 92
Hlihor, Constantin: 95
Hodoş, Alexandru: 165
Hohenzollern, familie princiară: 226, 232
Hudiţă, Ioan: 51, 76, 77, 80
Hulickm Charles: 137, 147

I

Iamandi, Victor: 13, 21
Iancu, Gheorghe: 218

Iasinschi, V.: 162
Ignat, Maria: 26
Ilasievici, Constantin: 12
Ilcuș, Ioan: 12, 13
Ileana, de Habsburg (Alexandra, Maica ~), principesă a României: 19, 32, 53, 94, 99, 100, 166–168, 173, 174, 177, 184, 208, 209, 211, 217
Iliescu, Ion: 224, 225
Iliescu, V.: 165
Ioanniţiu, Mircea: 32, 56, 59, 60, 63, 67, 69, 70, 76, 81, 83, 87, 91, 129, 135, 191
Ion Iliescu 218, 223
Ionescu, Emilian: 16, 52, 60, 67, 69, 81, 83, 86, 87, 90, 91, 118, 129, 162, 181, 182
Ionescu, Mihail E.: 96
Ionescu, Tudor: 199
Ionescu, Vasile: 83, 87
Ionescu-Gură, Nicoleta: 212
Ioniță, Gheorghe I.: 132, 186
Iordăchescu, Theodor: 138, 199
Iorga, Nicolae: 21, 215
Irina, principesă 213

J

Jalea, Ion: 212
Jodl, Alfred: 92
Jovin, Ionel: 79

K

Kavtaradze, Serghei I.: 143
Kersten, Charles J.: 195
Kiessel, Hans: 92
Killinger, Manfred von ~: 32, 39, 81, 83, 87, 110
Kiriţescu, Constantin I.: 93
Kollontai, Alexandra: 65, 84, 103

L

Lache, Ştefan: 158
Lambrino, Ioana (Jeanne) Valentina (Zizi): 220
Lambrino, Mircea Grigore: 213, 217, 220
Lazăr, Petre: 129
Lecca, maior: 226
Lecca, Radu: 35, 162, 163
Lenin, Vladimir Ilici: 158
Le Rougetel 97
Leucuţia, Aurel: 76, 77, 82, 83
Levin, Mişa: 138
Liteanu, Gheorghe: 12, 83
Liveanu, Vasile: 62
Livezeanu, Octav: 199
Loghin, Leonida: 128
Luca, Vasile: 116, 124, 178, 185, 187, 199
Lupaşcu, Ion: 118
Lupescu, Elena: 11, 44, 213, 230
Lupu, Gheorghe D.: 7, 40

M

Macovescu, M.: 199
Madgearu, Virgil: 21
Magherescu, George: 64, 84, 97
Maliţa, Mircea: 232
Malinovski, Rodion: 109, 125–127, 132
Mamina, Ion: 216
Maniu, Iuliu: 14, 24, 31, 39, 44–51, 53, 55, 56–63, 67, 73, 75–86, 97, 101, 103–105, 117, 120, 122, 123, 125, 133–139, 143, 146, 148–151, 162, 166, 168–170, 172, 175–177
Manoilescu, Grigore: 165
Marcu, Alexandru: 165
Marcu-Pandrea, Nadia: 18
Mareş, Nicolae: 162

Margareta, principesă a Danemarcei: 174
Maria, principesă: 213
Maria, regină a României: 19, 26, 55, 101, 110, 121, 215, 217, 223, 229
Marinescu, Aurel Sergiu: 95
Marinescu, Florian: 16
Marinescu, Gabriel: 13, 21
Marinescu, I.: 162
Marinescu, Nicolae: 86
Marioara, principesă a României: 215
Marshall, George: 175, 182, 211
Marx, Karl: 158
Massoff, Ioan: 60
Matei, Horia C.: 232
Maurer, Ion Gheorghe: 173, 199
Melbourne, Roy: 134–137, 147, 149, 172
Micle, Gheorghe: 106
Mihai I, rege al României: 7–10, 13–36, 38, 40–51, 53–59, 61, 63–65, 69, 70, 81, 83, 85, 87, 89, 90–96, 98–101, 104, 106–108, 111–113, 115, 116, 120, 123–134, 136, 137, 140, 141, 143, 145, 146, 147, 149, 151–159, 161–166, 169, 170, 173–185, 189–196, 198, 199, 201, 202, 205–209, 211–227, 230–232
Mihai Viteazul, domn al Țărilor Române: 224
Mihail, Gheorghe: 12, 47, 56, 59, 60, 71, 83, 90, 110
Mihalache, Ion: 58, 72, 73, 77, 78, 123, 155, 166, 176, 177
Milcu, Ștefan: 117
Mircea, principe: 19
Mirto, Eduard: 13
Mocanu, Constantin: 57
Mocanu, Marin Radu: 104
Mocsonyi-Styrcea, Ioan: 10, 16, 32, 39, 40, 41, 45, 55, 56, 58, 60, 63, 69, 70, 82, 83, 84, 176, 177
Modoran, V.: 199
Moise, Leonida: 29, 42
Moisil, Grigore: 117
Molotov, Veaceslav Mihailovici: 85, 102, 112, 127, 130, 141
Mușat, Mircea: 37
Muraru, Ioan: 218
Mureșan, Anton Ionel: 149
Mussolini, Benito: 44
Myller, A.: 117

N

Nandriș, Grigore: 179
Napoleon al III-lea, împărat al Franței: 226
Neagoe, Stelian: 31, 203
Nechiti, Gheorghe: 202
Negel, Dimitrie D.: 83, 129, 130, 181, 189, 191, 195
Negroponte, Stelian anea: 91
Neguț, Silviu: 232
Negulescu, Ion: 86, 117, 118
Nestor, Ion: 212
Netta, Gheron: 165
Nicoară, Vasile: 12
Nicodim, patriarh: 7
Nicolae de Hohenzollern, principe: 211, 215
Nicolae, Ion: 232
Nicolescu, Constantin: 47
Nicolescu, Miron: 199
Niculescu, Adrian: 169, 170
Niculescu, locotenent-colonel: 83
Niculescu-Buzești, Grigore: 32, 45, 46, 56, 59, 60, 63, 69, 76, 77, 80, 83, 84, 86, 101, 103, 137, 139, 151, 176, 177
Niculi, Ion: 146, 187, 202, 203
Nixon, Richard: 212

O

Oeriu, Silviu: 199
Oțetea, Andrei: 117
Onișoru, Gheorghe: 146
Oșca, Alexandru: 124
Oprescu, George: 117, 212
Opriș, Ioan: 165
Oprișan, Ion: 179
Oroian, Teofil: 42

P

Pandea, Adrian: 42
Pandrea, Petre: 18
Pantazi, Constantin: 64, 83, 162, 163
Papacostea, Șerban: 132
Papanace, C.: 162
Parhon, Constantin I.: 117, 187, 202, 203
Pas, Ion: 199
Pauker, Ana: 116, 138–140, 144, 173, 174, 178, 184, 192, 199
Paul de România: 217
Paul Lambrino v. Paul de România 220
Paul, rege al Greciei: 212
Paulus, Friedrich: 37
Pavelescu, Ion: 42
Pavelić, Ante: 38
Pavlov, A.P.: 129, 141, 148
Pătrășcanu, Lucrețiu: 55, 56, 58–61, 63, 76, 77, 80–83, 86, 87, 101, 105, 106, 134–136, 138, 139, 145, 162, 163, 173, 184, 199
Pârvulescu, Constantin: 55
Petrescu, Cezar: 13
Petrescu, Constantin-Titel: 55, 57, 58, 60–63, 73, 76–78, 80–83, 86, 101, 106, 111, 135, 136, 138, 139, 143, 145, 151
Petrescu, I.C.: 165
Petrescu, Petre: 91
Petric, Aron: 47
Petricel, Alina: 124
Petrovicescu, Constantin: 162
Pilat, căpitan: 226
Poenaru, Daniela: 152
Pop, Adrian: 97
Pop, Ioan-Aurel: 132
Popa, Marcel D.: 232
Popescu, Constantin: 118
Popescu, Dumitru: 162
Popescu, I.: 199
Popescu, N.: 118
Popescu, Stelian: 165
Popișteanu, Cristian: 40
Popovici, Bogdan Florin: 11, 58
Porter, Ivor: 75, 79, 81, 82
Potopeanu, Gheorghe: 86
Potra, George G.: 75, 102
Precup, Victor: 12
Preda, Gavril: 164
Pretorian, Septimiu: 118
Profiri, N.: 199
Protopopescu, I.: 162
Pușcaș, Vasile: 46

Q

Quinlan, Paul D.: 127, 136, 157

R

Racoviță, N., general: 86
Radu de Hohenzollern-Veringen, principe v Duda, Radu: 183, 224
Ralea, Mihai: 117
Rădăceanu, Lothar: 106, 199
Rădescu, Nicolae: 110, 111, 115–118, 120, 121, 125
Rădoi, Ecaterina: 213
Rădulescu, Ilie: 165
Rădulescu-Motru, Constantin: 166, 184
Rădulescu-Pogoneanu, Victor: 80, 137
Răuță, locotenent-colonel: 83
Răzdolescu, Delia: 75

Retegan, Mihai: 29, 96
Romniceanu, Mihail: 154
Roosevelt, Franklin Delano: 96, 112, 113
Rosetti, Alexandru: 117
Rosetti, C.A.: 227
Rosetti, Radu: 25, 39, 40
Rotaru, Jipa: 29, 42
Rusenescu, Mihail: 62, 128
Rusescu, Radu R.: 47, 114, 118
Rusu, Dumitru: 70

S

Sadoveanu, Mihail: 170, 199, 202
Savin, Tudor: 228
Savu, Al. Gh.: 44
Sănătescu, Constantin: 16, 23, 41, 47, 52, 54–56, 59, 60, 62–67, 70, 73–75, 77, 79, 80–83, 86, 90, 93, 99, 101, 106, 108, 109, 110, 114, 118, 156, 164, 165
Săvulescu, Traian: 117, 199
Schmidt, Andreas: 125
Schuyler, Curtland V.R.: 124, 134, 136, 142, 149, 151, 156, 157, 158, 159, 163–166, 172
Scurtu, Ioan: 21, 31, 45, 57, 62, 63, 75, 95
Seișanu, Romulus: 165
Sfetcu, Paul: 187, 194, 208
Sichitiu, Ion: 165
Sidorovici, Teofil: 13
Sigmaringen v. Hohenzollern-Singmaringen
Sima, Horia: 14, 18, 21, 22, 97, 162
Simion, A.: 14, 39
Sitta v. Elena
Škoda, interpret: 141
Slăvescu, Victor: 39
Smârcea, Doina: 57
Smuts, Jan: 182
Sofia, principesă: 213
Soulet, Jean François: 176
Spalcke, colonel: 32
Stalin, Iosif Vissarionovici: 48, 50, 96, 107, 113, 114, 120, 127, 129, 131, 132, 146, 147, 152, 155, 158, 175, 179, 193
Stamatin, Ecaterina: 19
Stelescu, Mihail: 110
Stere, Gheorghe: 202, 203, 204
Stevenson, Donald F.: 109, 121
Stevenson, Ralph: 137
Stoenescu, Alex Mihai: 34
Stoian, Stanciu: 199
Stoica, Chivu: 200
Stoica, Gheorghe: 150
Stoicănescu, Constantin: 125
Stoilow, Simion: 117
Sturdza, Ileana: 11
Sturdza, Mihai: 162
Susaikov, Ivan Zaharovici: 112, 127, 129, 130, 135, 136, 140–142, 148, 149, 151, 156, 158, 160

Ș

Șafran, Alexandru: 35, 36
Șandru, Dumitru: 128
Șeicaru, Pamfil: 165
Șova, Nicolae: 165
Ștefan cel Mare, domn al Moldovei: 28, 205
Ștefan, Marian: 40
Ștefan, principe: 32, 40, 100, 184, 210
Ștefănescu, Ilie: 36
Știrbey, Barbu: 48, 50, 101, 103, 121, 134, 137, 139, 229

T

Takacs, Ludovic: 199
Talleyrand-Périgord, Charles-Maurice: 102

Tătărescu, Gheorghe: 13, 50, 122, 123, 125–127, 135, 143, 145, 146, 151, 158, 160, 175, 178
Teoctist, patriarh: 224, 225
Teodor, Pompiliu: 132
Teodorescu, Aurelian: 11, 26
Titeanu, Eugen: 13
Tito, Iosip Broz: 183
Titulescu, Nicolae: 231
Titus, Dragoș: 162
Toderașcu, Ion: 132
Tolbuhin, Teodor Ivanovici: 131, 159, 161
Tomescu, Mircea: 16
Tomescu, Petre: 162
Truman, Harry: 96, 130, 131, 134, 149, 172, 175, 211
Tucă, Florian: 96
Tudor, Gheorghe: 96

Ț

Țârău, Virgiliu: 166
Țenescu, Florea: 12
Țuțui, Gheorghe: 158, 186

U

Udrea, Traian: 62
Udriţki, Nicolae: 60, 83, 129
Ulea, Octavian: 16, 83, 91, 129
Ursu, Ioana: 40

V

Varlam, Ion: 225
Vasile, Vaida: 187
Vasilichi, Gheorghe: 187, 199
Vasiliu, Constantin (Piky): 83, 110, 162, 163
Vasiliu, V.: 83
Vasiliu-Răşcanu, Constantin: 59, 117, 118, 128, 141, 167
Văratic, Vitalie: 123
Vergotty, Jacques: 129, 181
Vianu, Alexandru: 20
Victor-Emmanuel al III-lea, rege al Italiei: 20
Vinogradov, V.P.: 108, 109, 112, 118, 129, 140, 158
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 141, 146, 149, 151, 153, 154, 155
Vişoianu, Constantin: 32, 45, 102, 103, 120, 121, 122, 134, 176, 177
Vîşinski, Andrei Ianuarevici: 120, 121,
Vizirescu, Pantelimon: 165
Vlad, Radu-Dan: 22, 23
Vlădescu, Ovidiu: 165
Vlădescu-Răcoasa, Gheorghe: 106
Voinea, Şerban: 138
Voitec, Ştefan: 138, 144, 150, 187, 199, 202
Vulcănescu, Mircea: 165

W

Waldeck, R.G.: 11, 15, 22

Z

Zambaccian, K.H.: 212
Zamfir, Zorin: 20
Zamfirescu, Dragoș: 24
Zamfirescu, Dan: 35
Zane, Gheorghe: 152, 211
Zane-Marcu, Irina G.: 152
Zăroni, Romulus: 199
Zilişteanu, C.: 84
Zodian, Vladimir: 29, 42
Zwideneck, Eugen: 19

Redactor: Alexandru STĂNCIULESCU
Tehnoredactor: Gabriela IANCU
Paginare computerizată: Adrian ISTRATE

Tiparul executat la **S.C. IMP S.A.**
BRAȘOV – 500407 – str. Zizinului 110
tel.: 0268 332469 • fax: 0268 332499

Regele Mihai şi-a legat numele de actul de la 23 august 1944, prin care conducătorul statului, mareşalul Antonescu, a fost destituit şi arestat; România a încetat ostilităţile împotriva Naţiunilor Unite şi a revenit la un regim democratic Acest act, sprijinit de principalele partide politice — Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional-Liberal, Partidul Social-Democrat şi Partidul Comunist — a fost primit cu satisfacţie de populaţia ţării, care a sperat că România a ieşit din război şi a obţinut „pacea". După 23 august 1944, regele Mihai nu şi-a putut exercita, pe deplin, prerogativele constituţionale, deoarece România — potrivit înţelegerilor dintre Marile Puteri, care alcătuiau Coaliţia Naţiunilor Unite — a intrat în sfera de influenţă (dominaţie) a Uniunii Sovietice. Iniţial, monarhul a încercat să se opună acţiunilor vizând preluarea puterii de către Partidul Comunist Român, ajungând până la „greva regală" declanşată în august 1945. Apoi, dându-şi seama că orice împotrivire era sortită eşecului, a ratificat toate actele emise de guvernul Groza şi de Parlamentul ales în noiembrie 1946. Regele a devenit tot mai izolat, iar România rămăsese singura ţară din centrul şi sud-estul Europei cu regim monarhic; în acest context, la 30 decembrie 1947, Mihai I a fost nevoit să abdice.